

TROJKA.

❧ POVEST. ❧

Spisal dr. Fr. D.

V LJUBLJANI, 1897.

ZALOŽILA »SLOVENSKA MATICA«.

TISKALA BLASNIKOVA TISKARNA.

I.

Na Dunaju kaj se godi,
Me dobro poslušajte vi.
N. ps.

„Nesrečna izkušnja!“, vzdihnil je filolog Lovro Bojanec, ko so prdrli gorki žarki poletnega solnca v priprosto njegovo sobico v tretjem nadstropju predmestnih dunajskih ulic. Nejevoljen je vstal od knjige in pogledal skozi odprto okno po ljudeh, ki so hitevali mimo. „Blagor jim, ker se jim ni treba pripravljati za izpit“, si je mislil, in obšla ga je silna želja pridružiti se jim in naužiti se sladkega zraka prostosti. A na mizi je ležala odprta knjiga in dregala ga po svoje, naj se uči, kakor nekdam gospodinja v Ljubljani, ki si ni dala nikoli dopovedati, da že vse zna. Nejevoljen je sédel zopet, podprl si glavo in prebral par vrstic.

„Neumnosti, ki jih ne bom potreboval nikdar!“ mrmral je, prepričan, da se predava velik del učne tvarine samo zaradi tega, da imajo nekateri ljudje mastnih služb. Katerega dijaka to ne bi jezilo, zlasti če ga loči od izkušnje le še dober mesec! Lovro pa je tudi premišljeval, koliko je bil potratil dragega časa, in začel se je kesati. „Prepozno, prepozno! Saj vem, da padem“, dejal si je obupan in vglabljal se v to bridko verjetnost. Kolika sramota bode to zanj, ki je bil na gimnaziji tako priden! Kako žalostna bode mati, ki cení tako visoko svojega Lovra in se tako rada ponaša ž

njim! In zvedela bode gotovo; zakaj njegova prijateljica in rojaka Radivoj Čuk in Vladimir Dragan ne bosta molčala. Saj tudi on ni prikrival Radivojevih nezgod; in sedaj se mu vračuje. „In zvedela bo tudi“, kimal je žalosten, „Anica Stojanova, od katere se je bil poslovil z moško besedo: „Dokler ne naredim izkušnje, ne bo me domov“. Presneta sitnost! Spomnil se je, kako prijetno je bilo na gimnaziji, ko si se učil sproti: to je bila za danes naloga, to za jutri; nikoli preveč; za nadzorstvo učitelji, za vnemanje gospodinje. „Tu pa se ne zmeni za dijaka živa duša, ali se uči ali se ne uči; Bogu na milo je prepuščen do izkušnje. Potlej pa imej v glavi, kar se je nabralo v toliko letih! Ko obdelavaš jeden oddelek, pozabil si prejšnjih. Uči se, kolikor hočeš, ponesrečiš se vedno lahko. Žal, da navaden človek tega ne razumeje! Samo ta nespametna uredba je kriva, da nas toliko pade, ta nesrečna akademična prostost. Mene je lepo speljala! Zakaj da bi se vse te bedarije“ — porinil je knjigo od sebe — „naučil v jednem mesecu, na to še misliti ni; ni možno. Če pa ni možno, čemu se še mučim! Ultra posse nemo tenetur“. Ta logični sklep ga je močno potolažil. Nekako zadovoljen je zaprl knjigo ter se jel napravljati na izprehod. A med tem so mu uhajale misli naprej in naprej k izkušnji. Kako bi se opravičil sam pred seboj, če je ne naredi, to ga je malo skrbelo; a opravičiti se pred svetom, ki ne pozna razmer, ki sodi površno le po uspehih, to je bilo težko. Kaj, ko bi zbolel? „V prsih me tudi tišči sem ter tja“, si je dejal in zakašljaj. „Domov pojdem, v Gorenjo vas. Doma bom ležal pod hruško in učil se, kar se da. Med tem se pa dobo morebiti kaka služba, kjer ne bo treba izkušnje, samo da bo tega učenja konec“. Prišlo pa mu je na misel, koliko da je pridnih mladeničev, ki se ne strašijo izkušenj. „Ker jim pošiljajo stariši, kar potrebujejo. Koliko pa pošiljajo meni? Če bi ne imel tete, stradal bi. Potlej se pa uči! Teta pa bi mi tudi lahko več poslala na mesec“.

Ko je oblačil suknjo, pade mu iz žepa pismo. Pobere je, odpre nehote in preleti z očmi. Bilo je že par tednov staro pisanje sestre Metke, ki se je opravičevala, da ni poslala toliko časa zahtevanega denarja.

„Prav težko sem dobila ta denar“, glasilo se je pismo. „Šla sem k teti in jo prosila, kakor si bil Ti naročil. A teta, ki je že delj časa bolna, je bila prav huda, zakaj da ji Ti nič ne pišeš in niti ne izporočiš ne, če si prejel, kar Ti je bila poslala. Hudovala se je, kako da si možki, in druge reči, ki Ti jih ne maram pisati, da ne boš hud. Jaz sem Te zagovarjala, da nisi prevzeten in ne nehvaležen, da le ne utegneš pisati, ker se moraš tako sila veliko učiti. Nazadnje se je vendar nekoliko omečila; a prepovedala mi je, naj ji ne hodim več pred oči. Jaz pa sem preiskala še svoje predale in, kar sem si bila prihranila, to Ti pošiljam, da ne bodeš revež stradal pri tolikem učenju. Ampak teti le piši in lepo ji piši, ker Te ima zelo rada! Posebno sedaj se ji boš prikupil, ko je zbolela. Morebiti ne bo živela več dolgo. Vsi Te prav pristrčno pozdravljamo, naročajo Ti pa še posebno mati, da se nikar ne preženi pri učenju, da ne zboliš, in to Ti polaga na srce tudi Tvoja sestra Metka“.

Rdečica je izpreletela Lovra, ko je bral pismo; sram ga je bilo sestrine ljubezni, katere se je čutil nekako nevrednega. Ob jednom se mu je milo storilo, ko je premišljeval, kolikanj ga ima rada, kako skrbi zanj v tujini, kako mu streže, kadar je doma. Kako bi ji poplačal? Kaj bi ji prinesel z Dunaja? Sklepal je, kako lepo bode skrbel zanj, ko bode sam svoj; kako mu bode gospodinjala. Vzbudila se mu je domišljija in jela mu slikati prijetno življenje v ljubi domovini, ko bode čislan mož, rešen vseh krušnih in izkušenskih skrbi. Prižgal si je pipo, naslonil se na divan in na pol mižé prepuščal se prijetnim mislim o bodoči sreči.

Ko pa je ugasnila pipa, ustavile so se misli in oživela je knjiga na mizi in jela ga opominjati kakor utelešena slaba vest. „Izkušnja, izkušnja!“ vzdihnil je in skočil po koncu. Sestrino pismo mu je vdahnilo trden sklep. Sedel je k mizi, začel pregledovati knjige in računati, koliko bi prišlo na teden, koliko na dan. „Še je možno“, reče odločno in pogleda na uro. Pol ure je bil izgubil z nepotrebnim razmišljanjem. Škoda! Tem marljivejše se loti sedaj učenja. Na enkrat se spomni,

da se ima sniti z Radivojem v mestnem logu. „Ne pojdem“, dejal je krepko; a pride mu na misel, da ga utegne Radivoj poiskati v stanovanju. „Ne sme me dobiti“, dejal si je, vzel klobuk in palico, da odide na univerzo v knjižnico; kajti nobenega dne, nobene ure ni hotel več zapraviti.

Odločnost daje človeškemu obrazu poseben, važen izraz, kakor se je držal Lovro na potu v biblioteko, ne gledajoč ne na desno, ne na levo, ampak srepo prédse.

„Kam tako zamišljen?“ ustavi ga prijatelj Radivoj Čuk, doktorand, ki se je pripravljajl tretje leto na drugi pravoslovni rigoroz. Lovro se je začel opravičevati, da ne utegne iti ž njim, ker mora iti v biblioteko učit se.

„Naj te spremim“, reče Radivoj ter se obrne. „Toda vruga, kaj tako hitiš! Biblioteka ti ne uide. Hočeš smotko?“

„Hvala! Sedaj ne“.

„Pa mi daj ti jedno! Človek je tako navajen tega strupa, da se mu kar grlo suši brez kaje“.

„Nimam ne jedne pri sebi, ne jedne. Razumeš?“

„Nič ne dé, brate. Ali ga vidiš Turka, ki moli roko ven. Daj, kupi še meni jedno viržinko!“

„Ne zameri! Res ne utegnem. Zdrav!“

„Trdovraten si. No, pa dirjajva; bode mislil kak filister, da sva blagajnika na potu v Ameriko. Kdaj pa imaš izkušnjo, da se ti tako mudi?“

„V začetku julija“.

„Bratec, preloži, kakor sem preložil jaz svoj rigoroz. Jaz ga bom delal fletno tja v oktobru. Lepo te prosim: med počitnicami tako ne vé človek, kaj bi počel od dolgega časa. Jaz se bom učil“. Lovru se je zazdelo, da ni slaba ta misel; jel je počasnejše korakati in pozornejše poslušati Radivojeve razloge. „Daj, daj“, silil je ta. „Na mah pridobiš pet mesecev, in če se ne naučiš za odliko, postavili ti bomo variha“.

Teh pet mesecev, ki jih pridobi človek na tak lahek način, se je Lovru močno dopalo. V mislih je zavil v trafiko in Radivoj za njim.

„Čaj, naj ti jih jaz izberem“, dejal je Radivoj oblastno, vzel prijatelju škatlo iz rok, potresel jo in

učil, kakšne morajo biti viržinke, da so kaj prida. Strokovnjaški je potem prižigal izbrano smotko, skrbno jo vrteč v ognju. „Jaz sem vzel tri“, dejal je skoz zobe, zapel si suktnjo in odšel. Lovro je plačal, pol nejevoljen, pol hvaležen prijatelju, ki mu je bil vdihnil dobro misel.

„Viržinke so že tudi za nič“, godrnjal je Radivoj. „Naši deželni in državni mameluki pa še vedno podpirajo vlado. Toda, Lovro“, dejal je z nagubančenim čelom in si brisal ščipalnik, „ti si menjal petak. Kdo bi si mislil, da spremljam jaz takega Kreza. Tega zaklada menda vendar ne zagrebeš! Čaj, kako bi ga obrnila“. Lovra so ujezile prevzetne prijateljeve besede; a se je premagoval. „Najprej greva v kavarno“, razvijal je svoj črtež Radivoj. „Gospoda Gavro Kiparić in Niko Bugarin, pristna Hrvata, najslavnejša karambolista sedanjega veka, se izkušata danes na biljardu. Tadva morava videti. To sta ti genijalna moža“, nataknil si je ščipalnik in pogledal smelo na desno in levo. „Nemci nam ju zavidajo, in neki vražji židovski listič je že pisal, da sta nemška akademika. Ne boš kaše pihal! Pristna Hrvata sta, Jugoslovana z dušo in s telesom. Lovro, mi napredujemo z orjaškimi koraki“, pogladil si je lepo, črno brado, in ko se mu je zazdelo, da je preudaril prijatelj spodobno važne besede, modroyal je dalje. „Napredujemo zlasti mi Jugoslovani; kajti Čeh, to ti je rojen filister, ki mora popolniti s pridnostjo, kar mu manjka nadarjenosti. Pri nas je druga. Če bi bili mi tako pridni, kakor smo nadarjeni, drugače bi godli. A vsi ljudje nimajo vseh darov. Malce lahkomiselní smo, bi dejal, posledica genijalnosti. Toda tako leni nismo kakor bratje Hrvatje ali Srbi. Ta ti pa sedi po cele dni v kavarni kakor kukmak v grmovju“.

Med tem sta prišla do kavarne. „Za kake pol ure pojdem, da pregledam novine; potem pa učit se!“ si je dejal Lovro in koračil za Radivojem mimo biljardov, v katerih so se gnetli glasni jugoslovanski bratje.

„Dober dan, Herr Doctor!“ pozdravi marker Radivoja ter mu vzame paličico in površnik iz rok.

„Ali si ga slišal?“ obrne se ta ponosno k Lovru. „Markerje sem že naučil, da me pozdravljajo slovenski.“

„Žani, črno kavo, einen soliden Schwarzen für den Herrn Doctor!“ ukazoval je marker strežetu. Lovru se je topilo od veselega ponosa domoljubno srce, Radivoja pa so obsuli prijatelji, ki so vpili: „Preferansa, preferansa!“

Takoj je bila okrogla kamenita miza zeleno pregrnjena. Moško je zasedel Radivoj navadni svoj prostor in premeril z očmi vso dolgo dvorano, kjer so igrali, brali in živahno se pomenkovali mladi akademiki.

„Kje pa sta tista dva karambolista?“ šepnil je Lovro.

„Ni ju še; a prideta gotovo. Nič se ne boj!“ dejal je Radivoj, med tem ko je dajal igravcem k igri navodila. Lovro si je izbral kotiček pri oknu, kamor mu je bil nanosil streže kup novin; zakaj novine prebirati, to mu je bila največja slast, in po več dni se je vselej naprej veselil, kadar bode mogel zopet popolnoma ustreči željam radovednega svojega srca. A komaj je bil zložno sedel, sam záse, v nadi, da ga nikdo ne zmoti; komaj je bil pregnal pomisleke svoje vesti s tehtnim razlogom, da se tudi iz novin marsičesa nauči človek: ko ga predrami Radivojev ukaz:

„Sem sedi, da mi boš komaril! Človek komaraj, in Bog ti bo pomagal!“

„Počakaj malo! Takoj, takoj!“ branil se je Lovro in preletaval novine.

„Pusti budalosti! Sem sedi!“ ukazal je Radivoj oblastnejše in vzbudil Lovru bridko nejevoljo. „Ni zadosti“, si je mislil, da me je ta prijatelj odvrnil od učenja, da me je zapeljal v kavarno čes tratit: v zahvalo za tri smotke me niti brati ne pusti. Jaz, ki imam denar, se vedem tako skromno; on pa, ki nima okroglega v žepu, je tako objesten; kriči in ukazuje in razgraja. Radoveden sem, s čim bo plačal, če izgubi“. Ta misel ga je nagnila, da je prisedel in pritegnil stol s kupom novin k sebi. Malo nesrečico v igri bi bil privoščil prijatelju, ne iz hudobnosti, marveč kot zdravo kazen.

Želja se mu je hitro izpolnila. Radivoj je izgubil prvo igro. Lovro si je mel roke, muzal se skrivaj in zlorad ga gledal, kaj da bo storil.

„Marker, drobiža!“ zakričal je Radivoj. „Lovro, pripravi rajniš!“

Lovro je ostrmel o toliki smelosti in ozrl se v prijatelja, kakor bi ga hotel vprašati, če se ne šali. Bila je resnica. Izvlekel je Lovro goldinar in položil ga na žrtvenik prijateljstva, a opomnil trpko, da slavnih hrvaških karambolistov ne bo.

„Kaj se brigam jaz za karamboliste!“ je bil odgovor. „Na, mešaj záme! Razdeli potem in uredi mi karte! A ne réži se, če dobova dobre; niti se ne kremži, če ne bodo za nič!“

Lovro je sicer rad komaril; bil je tudi vesten drug, ki se je veselil s svojim igravcem in žaloval ž njim; a le tedaj, kadar je bil že prebral vse važnejše novice. Ta dan mu je presedal posel, in vsakemu on ne bi bil ustregel. Ko se je vrnil Radivoj, zgrabil je Lovro zopet novine. Toda je li to kak užitek, če bere človek v vednem strahu, da ga premoti kdo, ali da mu odnese marker kak časopis; če mora biti vedno pripravljen, ali ozreti se na igro ali poprijeti za list! Vsakih pet minut je udaril Radivoj Lovra po kolenih:

„Vidiš brate, tako se igra! Preštej, koliko že imava! Ti komariš vzorno“.

„Jaz se pojdem izprehajat“, dejal je naposled Lovro, ko se je bil naveličal.

„Nikamor mi ne pojdeš! Nisi li zadovoljen, da komariš takemu igravcu?“ tolažil ga je Radivoj.

Lovro je premišljeval, ali bi ostavil prijatelja ali ne, dokler ni zakričal Radivoj: „Zadnja igra!“

„Toliko pa še lahko počakam“, dejal si je tiho Lovro in hitro še premetal novine, če mu niso katere ušle. Vzdigne ga Radivojev poziv: „Idiva!“

Solnce je zahajalo, ko sta odhajala prijatelja. Radivoj si je gladil brado, zadovoljen sam s seboj; Lovro je premišljeval nejevoljen, mu li vrne prijatelj goldinar ali ne.

„Škoda lepega dne!“ vzdihnil je Lovro.

„Nič“, zavrnil ga je tovariš in porožljaj z denarjem.

„Tebi se je pač izplačalo; kaj pa jaz!“

„Igraj še ti! Kaj pa samo komariš! Jaz ne bi komaril za noben denar“.

„Takšen je!“ vzdihnil je v srcu Lovro, in ko je odredil prijatelj, da pojmeta večerjat, obrnil se je po nekolikem obotavljanju za njim.

Sreča ju prijatelj in rojak Vladimir Dragan, jurist v zadnjem letu.

„Gorenjevaški akademiki smo skupaj!“ razveseli se Radivoj ter ga ustavi: „Odkod?“

„Z univerze“.

„Filister, ki tičiš vedno v knjigah. V knjigah zaprašenih ne prebiva modrost! Kam pa zdaj?“

„Večerjat“.

„Kakor midva. K zlati hruški“.

„Ne; jaz grem v naše ulice“.

„Z nama pojdeš“, ukazal je Radivoj. „Jaz plačam“.

„Plačuj sam záse. Zdrav!“ dejal je Vladimir. Radivoj je malo ostrmel, malo se razjezil in naposled se obrnil za prijateljem.

„Če ne greš ti z nama, pojdeva midva s teboj. Meni je samo za družčino“.

V ulicah, kjer so stanovali vsi trije, so zavili v gostilnico nasproti stanovanju Vladimirjevemu.

„Dober večer, gospod baron!“ pozdravljal je natakar Radivoja.

„Kar se tiče fine, razumne postrežbe“, dejal je Radivoj tovarišema, „na vrhuncu dovršenosti stojita dunajski natakar in marker. — Torej, Vladimir, kdaj boš rigoroziral?“

„Jutri. Čez tri mesece potem zadnji izpit, in potlej sem gotov“.

„Ali te nič ne skrbi?“ opomnil je Lovro, ki je občudoval prijatelja na glas in zavidal mu na tihem.

„Ne posebno“.

„Skrb je tudi popolnoma odveč in nespametna“, modroval je Radivoj, katerega ni skrbela nobena izkušnja, ker nobene delal ni. „Vladimir, jaz se zanesem, da se postaviš vrlo za gorenjevaške fante. Kam pa po zadnjem izpitu?“

„Najprej k vojaškim vajam, potem v prakso“. — Lovru so zveneale te besede kakor očitjanje, in jel se je opravičevati, da so pravoslovni izpiti mnogo lažji od

modroslovnih, da njega neki profesor pisano gleda, in da ovira dijaka sploh nezadostna podpora od doma.

„Molči, Lovro!“ zavrne ga Radivoj. „Podpore si imel ti več ko midva oba skupaj. Tebi sem bil jaz vedno dolžan in morebiti sem ti še; in kdo ima tako milijonarsko teto kakor ti!“

„To je pa tudi vse. Brez tete bi sploh ne bil mogel študirati, dasi me je podpirala skromno, jako skromno. A zdaj je zbolela, in kaj, če mi umrje, ker je stara in slabotna!“

„Kaj, če ti umrje!“ ugovarjal je Radivoj. „Potlej se ti bo še le naredil denar. Komu pa zapusti teta, če ne tebi!“

„Oh, saj ne mara záme!“ vzdihnil je Lovro.

„Zakaj se je ne držiš bolje! Naj bi jaz imel tako teto, pisal bi ji vsak dan dvakrat“.

„Jaz se ne znam hliniti“.

„Kaj hliniti! Sorodnik je sorodnik“.

„Kolikokrat pa pišeš ti svojim sorodnikom? Saj imaš vse polno stricev in tet!“

„Istina, toda samih revežev, ki se ne zmenijo za nobeno pismo, če ni denarno, in ki me vedno povprašujejo, kaj da sem jim prinesel z Dunaja, kjer že toliko služim. A tvoja teta, to ti je zaklad!“

„Skopa, da še sama sebi nič ne privošči“.

„Tem več ostane tebi. Če bi bili moji predniki nekaj menj privoščevali sami sebi, privoščil bi si lahko jaz sedaj nekaj več. Ti pa si naš bodoči Krez; seveda se po izreku starega Solona nikdo pred smrtjo kakega bogatega strica ali denarne tete ne sme srečnega imenovati“.

„Norca se delaj!“ je dejal Lovro. „Záme je stvar odločilne važnosti. Brez tete ni podpore; brez podpore nobene možnosti, da bi nadaljeval učenje. Kaj bode z menoj po tetini smrti, o tem premišljujem časi po cele dni“.

„In meniš s tem podaljšati teti življenje“, nasmehnil se je Vladimir.

„Vidva sta oba jednaka“, jezil se je Lovro. „Ker nimata take tete, nimata takih skrbi“.

Vladimir se je smejal, Radivoj pa je ponujal otožnemu prijatelju za jedno njegovo deset svojih tet in strice mu še nametaval.

„Lovro“, učil ga je Radivoj, „kolikor več denarja imaš, toliko večji filister si. Kdor je akademik, temu se ni bati za kruh. Pri nas je vse polno dela, delavcev pa nič kaj! Ali nimamo razuma? Izkušnja, izkušnja! to je slepilo za tepce. Doctoribus praefero doctos. Na Dunaju se naučiš neizmerno, če le postopaš okrog z odprtimi očmi in ušesi. Modroslovja nam je treba in tiste izkušnje, ki jo daje življenje, ne šolske klopi. Po našem starikavem kontinentu se mnogo preveč vpoštevajo izpričevala; zato tudi zasedajo tepci najvažnejša mesta. Za koliko je Amerika pred nami! Bodi jurist ali medicinec ali kar si bodi, če nisi ob jednom modroslovec, reva si in filister. To si zapomnita“, sklenil je važno in s poudarkom.

„Kake vrste modroslovec pa si ti?“ vpraša ga Vladimir.

„Jaz? Schopenhauerjevec in pesimist. — Natakark, še jeden vrček! Danes sem ga zaslužil“.

„Katero delo Schopenhauerjevo pa si preštudiral, če se sme vprašati?“ vprašal je zopet Vladimir nekako nezaupljiv.

„Katero delo! Vse, od prvega do zadnjega; zbrana dela, seveda. Čaj, da ti jih tucat naštejem. Najprej „Kritik der reinen Vernunft“.

„To je spisal Kant, ne Schopenhauer“.

„Prav imaš, Kant. Toda kaj je Kant proti Schopenhauerju? Muha! Kakor paglavca ga obdelava Schopenhauer. Zakaj Schopenhauer je neizmerno robot; in baš to mi ugaja. To vama je filozofija, visoka ko nebo in globoka ko pekel. Mahom te prepriča, bodi še tak skeptik. Za današnje čase je pesimizem jedina resna filozofija. In kako človeka povzdigne! Če se ti do pičice dokaže, da je ves svet krog tebe ničvreden, podel, lažniv, goljuživ, sebičen, vraga! kak rešpekt doboš sam pred seboj, jedini poštenjak med samimi lopovi!“

„Čuješ, Lovro, kako se nama klanja Radivoj?“ smejal se je Vladimir.

„O, čujem, čujem“, vzdihnil je Lovro v skrbih zaradi izkušnje, tete in goldinarja. „Vesta, prijatelja, kaj vama povem? Jaz ne vem, če bom mogel do izkušnje počakati na Dunaju, dasi bi rad. Prsi me“ — posilil ga je kašelj — „po malem bole. Treba bo nemara iti pred koncem leta na počitnice in odložiti izkušnjo do jeseni“.

„Pametna misel“, potrdil je Radivoj.

„A kaj poreko ljudje!“ javkal je Lovro.

„Vidiš, če bi bil ti količkaj filozofa, ne bi govoril tako bedasto. Kaj se briga filozof za to, kar govore ljudje o njem! Ti naj gledajo, kaj da poreče modrijan o njih. Sicer pa se nič ne boj! Jaz zamašim usta vsem. Pisal bom v novine: Slovenec nima sreče. Nadobudni mladenič Lovro Bojanec, izmed najbistrejših filologov dunajske univerze, je zbolel baš pred izkušnjo tako močno, da se je moral vrniti v rojstni kraj. Bog daj skoro zdravja vrlemu mladeniču, s katerim se bode kdaj ponašal naš narod!“

„Ti se zmeraj norca delaš“.

„Vendar ne iz tebe, brate“, potrkal ga je Radivoj po rami.

Med tem je vstopil pismonos in, zagledavši Lovra, podal mu dvoje pisem, jedno z denarji, drugo navadno. Prvo je Lovra bolj zanimalo, odpre je najprej in preleti par vrstic, katere je bila pisala sestra. Zdaj mu ostrmi oko, roka omahne in beseda se mu trga, ko pove prijateljema novico, da je umrla teta.

„Čestitam“, zakriči Radivoj, moleč mu obe roki nasproti. „Kdaj je umrla?“

„Oh, že pred štirimi dnevi. Sestra pa je še le predvčerajšnjim pisala, češ, da ne bi hodil k pogrebu iz take daljave ter zamudil šole. Metka misli, da imamo šolo kakor v Gorenji vasi.“

„Naj misli, kakor hoče“, dejal je Radivoj. „Jaz ti čestitam prvi“.

Lovro ga je odrival, neodločen, negotov, ne prav vedoč, kaj da pomeni zanj ta smrt. Učenje pretrgati se mu je zdelo bridko, izkušnji se ogniti, to bi se preneslo. Tetina smrt hud udarec, a tudi dober izgovor. Predno je še natanko vedel, ga li navdaja res sama

žalost, odprl je drugo pismo, katerega pisava mu je bila popolnoma neznana, in ogledal si najprej podpis.

„Gospod Majer z Mlake mi piše“, dejal je čudeč se.

„Gospod Majer?!“ čudila sta se prijatelja, in Radivoj je ukazal, naj bere pismo na glas. Pismo se je glasilo tako-le:

Vaše blagorodje!

Veleučeni, velecenjeni gospod profesor!

Danes smo izročili črni zemlji najboljšo, najplemenitejšo dušo vse fare, Vašega blagorodja nepozabno tetko. Vzprejmite najprisrčnejše sožalje vse moje družine, ki zna ceniti bridko izgubo, ki Vas je zadela. Ob jednem mi je čast pozdraviti Vas kot novega soseda. V lepšem svitu se pač ni moglo pokazati zlato srce Vaše tetke, nego da je Vas imenovalo za svojega dediča. Jaz, ki se čutim srečnega, da sem dobil tako vrlega soseda, ne rečem nič drugega nego: Živio naš novi sosed! Živio gospod Podkrajski! Pridite kmalu, da se popolni in oživi omizje pri Bendežu. Baronček po noči dremlje, po dnevi spi; moj Edvard se udaja tihemu pijančevanju iz dolgega časa — prezgodaj po mojem očetovskem mnenju; in jaz kar koprnim po duhoviti Vaši družini. Moja žena in Irma Vas pozdravljata; jaz sem pa Vaš Florijan Majer“.

„Živio!“ kričal je Radivoj. „Lovro, ti si Krez in Polikrat!; žrtvuj brž kaj, da potolažiš zavistne bogove. Natakari, tri buteljke rusterja!“

„Zdaj je konec učenja!“ vzdihnil je Lovro.

„Čemu?“ ugovarjal je Vladimir. „Zdaj še mnogo lažje dovršiš svoje učenje; postaneš lahko privatni docent in čez kaj let profesor na univerzi.“

„Da, tukaj bi lovil vrabce, doma bi mi uhajali golobje. Kdo pa mi bode gospodaril!“

„Oče, in precej boljše od tebe.“

„Kako pa! Majhno kmetijo že zna oskrbovati kmet; a za toliko posestvo mu manjka obzorja. Sam bom moral nadzorovati vse, sam. Zdaj sem kmet; kmet pa je revež, ker se vlada premalo ozira nanj. Po profesorski slavi ne hrepenim.“

„Moška beseda,“ pohvalil je Radivoj.

„Za življenje sem se naučil zadosti, da vem, kje žuli črevelj kmeta, kje gospoda. Domovini lahko koristim, tudi če nisem profesor.“

„Celo mnogo več. Ti si naš bodoči poslanec. Takih mož potrebujemo, izobraženih, olikanih, nezavisnih. Bog živi vrlega našega zastopnika! S takimi možmi računa tudi nasprotnik.“

„Istina,“ pritrnil je Vladimir; „to izpričuje Majerjevo pismo. Ta slepar se je prvi poklonil Lovrovemu denarju.“

„Slepar gor ali dol!“ ugovarjal je Radivoj. „Denar ima. Non olet. Kako si ga je pridobil, to je njegova stvar. Le ne sentimentalnosti! Ta mož mora postati naš; kajti mi ne pogrešamo ničesar tako bridko kakor kapitala. Inteligencije imamo več ko treba. Majerjevo Irmo boš snubil, Lovro, ti, da pride denar v narodne roke. To bodi tvoja prva narodna naloga.“

„Kaj pa poreče Stojanova Anica?“ smejal se je Vladimir. „Ta je izvoljenka Lovrova.“

„Bila“, odločil je Radivoj. „Razmere so sedaj drugačne. Le nič sentimentalnosti! Ne poslušati srca, ampak korist narodovo, ki veleva, da ne sme priti taka nevesta v tuje roke.“

„Stojan tudi ni berač,“ menil je Vladimir, „in Anica bo imela tudi par tisoč.“

„Par tisoč!“ rogal se je Radivoj. „Moj Bog, kaj pa je to! kaj pa je to! kaj je to v primeri z Lovrovim premoženjem! Stojanovo, Lovro, pusti pri miru!“

„Tebi, Radivoj, je pa vendar tudi všeč Milica.“

„Meni? Milica! Jako se motiš,“ dejal je prezirljivo milovalno Radivoj. „Morebiti sem jaz njej všeč; a ona meni — ne! Jaz se za ženski spol brigam sploh samo toliko, da ga pridobivam za narodno delo.“

„Zakaj se pa ti ne lotiš Irme?“ nasmehnil se mu je Lovro.

„Jaz, draga moja, nisem rojen za zakonsko življenje. Moja naloga je vzvišenejša. Jaz živim samo za narod. Bog in narod! Moja nevesta je domovina.“

„A jo boš ostavil, če ne bo dosti denarna,“ menil je Vladimir.

„Na take zabavljice jaz ne odgovarjam. Nekateri ljudje žive le záse; pridni so — záse; uče se — záse; izkušnje delajo — záse; denar nabirajo — záse; po kruhoborni lestvi lezejo od klina do klina — záse in ne razumejo nikdar, kako more kdo živeti za narod.“

„Lenobo pasti — za narod,“ odgovarjal je pikro Vladimir; „jesti in piti za narod; denar in čas tratiti — za narod.“ — Mladeniča bi se bila resno sprla, da ni posegel vmes dobrodušni Lovro z resnimi pomisleki glede na lepo Majerjevo Irmo.

„Malo koketna je Irma“, dejal je zamišljen.

„Nič več in nič menj kakor vsaka Evina hči,“ rekel je Radivoj. „Dopasti želi vsaka, dokaz, da nas čislajo. Toda to so malenkosti; poglavitno je, da pride denar v narodne roke. Lovro, tu se mora pokazati tvoje rodoljubje. Pijmo na srečen uspeh! Bog in narod!“

Pozno so se ločili; Vladimir trezen in hladen, ko mu je stopalo pred oči zopet pravoslovje in izkušnja; Lovro zadovoljen, da je izkušenj konec, in preudarjajoč, če je res narodna njegova dolžnost spraviti z Irmo vred Majerjev denar v svoje roke; Radivoj pa vesel, da ima imovitega prijatelja, h kateremu se bode zatekal v potrebi.

II.

Gori, kjer presrečna leta,
Mlada leta tekla so,
Tam se sreča mi obeta,
Tja nemirne misli vró.
Krilán.

Od Krškega do Brežic in tja dol čez Šentjernejsko polje se širi ob Savi velika dolenjska ravnina, obrobljena na jedni strani od Gorjancev nad Krko, na drugi od pogorja, ki sega od Leskovca čez Rako do Bučke. Ravnino namaka lena, vijugasta Krka s svojimi dotoki, v katerih se zrcalijo trgi in vasi z belimi cerkvami in sivimi gradovi, prijazne hiše poleg bornih koč.

Izpod raškega pogorja teče potok Rakovec proti Krki. Tam, kjer priteče v ravnino, stoji Gorenja vas, nad katero se dviga svet v zelene holme in obrastle

griče, ki prehajajo v hribe in gore. Na jednom koncu vasi se blišči izmed zelenja gizdavi gradiček Mlaka last gospoda Majerja; kake pol ure više nad okrajno cesto na jedni strani potoka gleda po dolini stari, obširni grad Podkraj, dedina Lovra Bojanca, na nižjem, holmu na drugi strani pa se skriva za gozdom Pristava, jednonadstropno poslopje, „graščina“ gospoda Pavla Stojana; vsa tri posestva nedavno last barona Bergerja.

Proti temu prijaznemu kraju se je peljal lepega popoldne kmalu po opisanih dogodkih naš Lovro. Vozil ga je podkrajski valpet Janez ter ga zabaval s presojevanjem njiv in travnikov, goveje živine in vinske letine in prešel polagoma na staro kočijo in ne več mlada konja.

„Teta je ljubila mir in ni rada novotarila,“ dejal je Lovro.

„Zato pa!“ dejal je Janez. „Malo trda sta v nogah, a še tečeta. Le-tam sem ju imel na naboru, pa sta bila gospodom prav všeč, in potrdili bi ju bili, če bi ne bil iztegnil jezika župan Bendež, češ, da jima ni treba več jeroba.“ Lovro je pokimal, naslonil se nazaj v staroversko kočijo in prepustil se len, na pol mižé prijetnim sanjarijam. Pred oči mu je stopil stari podkrajski grad s hodniki krog dvorišča, z velikimi sobami in majhnimi okni, notri navlaka starinskega pohošja, za gradom zapuščeni vrt, za vrtom prekrasni gozd, ob robu mogočni hrastje, v sredini visoke smreke, proti potoku polje in ob vodi travniki.

Spominjal se je še starega barona Bergerja, ki se je vozil z lepimi konji ali hodil s puško na rami po svojih posestvih, med tem ko so govorili ljudje, da mu gre slabo, in da se mu vse proda. Na jedenkrat je prišel na Pristavo nov gospodar Stojan, Podkraj pa je kupila stara gospa, o kateri je oče trdil, da je njih sorodnica, a ona se ni zmenila za Bojančeve nič in živela záse v samoti. Kmalu po teh izpremembah je bil lep pogreb, ker je umrl na Mlaki baron Berger. Takrat je hodil Lovro bos z Radivojem po domačih lokah in lovil rake v potoku. Od druge strani pa so prihajali pristavski otroci, Milica in Anica Stojanova in Vladimir. V nizki hišici pod Pristavo se je bila

namreč naselila uradniška vdova, Vladimirjeva mati, s starejšo hčerjo, ki je pomagala doma, in z mlajšim Vladimirjem, ki je rastel s pristavskima deklicama. Oni so prepevali in igrali se; Radivoj pa jih je oponašal, posmehoval se jim in prepiral se čez vodo kljubu Lovrovemu pogovarjanju. Leta so tekla, in Lovro in Radivoj sta prišla v latinske šole. Ko sta se vrnila nekoč na počitnice in srečala Pristavske, ni jih več izzival Radivoj, niti jih ni več zasmehoval, ampak klobuk je snel in spoštljivo pozdravil; Lovro pa za njim. Milica in Anica sta se lahko priklonili in prijazno odzdravili, Vladimir pa je rekel fantoma: „Servus“, kar se jima je dobro zdelo. Od tedaj pa je večkrat rekel Radivoj Lovru: „Tod pojdiva; bodeva jih srečala“. In kadar sta jih srečala, pozdravljala sta, veselila se ljubeznivega odzdrava in zavidala Vladimirju, da občuje tako domače z deklicama. Ta ju je vpeljal na Pristavi, kjer se je pomenkoval z njima gospod Stojan tako prijazno, in gospa ju vzprejela tako ljubeznivo domače. Fantoma sta se zdeli deklici krasni. Lovru je bila posebno všeč živahna Anica, Radivoj pa se je vnemal za resnobno Milico. Tako je nastalo znanje. Shajali so se k igram, katerih se je udeleževala gospa Stojanova ali mati Vladimirjeva ali tudi gospod Stojan; ali pa so peli, ker sta bila Radivoj in Vladimir dobra pevca: hvaležno poslušavstvo je preskrbljeval Lovro. Dijaki so moško govorili o svoji bodočnosti in delali smele načrte; deklicama pa so ugajale besede, katerih daljni pomen sta dobro razumevali. Prešla je vesela gimnazijska doba, in nastalo je vprašanje, kam da sedaj, kaj da bode iz mladih načrtov. Radivoj se je bil hitro odločil za na Dunaj, Lovra je mučila skrb, kako da se preživi, ker je slišal doma dan na dan, da ga ne morejo več vzdrževati. Stiska je bila velika. Kar se ustavi nekega dne pred hišo stara kočija podkrajске gospe, in imenitna teta, ki se še nikdar ni bila ponižala do priprostih sorodnikov, je vprašala, kje da je dijak, in zakaj da je nič ne obišče. — Ni je šel rad obiskat Lovro, kajti še ni bil slišal nič dobrega o njej. Nezaupen je stopil pred njo, boječe odgovarjal na njena vprašanja in tiho poslušal karanje, da se ne zneni zánjo nič, da ga je

morala sama iti iskat, in da mu mora vsiliti podporo, ki je je potreben. Potem ga je pohvalila, da je dobro dovršil latinske šole, pogostila ga s kavo in sadjem in obljubila pomagati mu, ko se bo šolal na Dunaju. Tako je začel hoditi Lovro v Podkraj, dasi bi bil šel rajši na Pristavo. Računal je s teto, koliko da so dolžni najemniki, koliko bo vrgla pšenica, koliko vino; spremljeval jo je po polju, pil kavo in dolgočasil se v njeni družini ter zavidal Radivoju in Vladimirju družino Pristavsko. Ko so minile počitnice, odpravili so se na Dunaj trije junaki, polni lepih opominov in trdnih sklepov, katere so krepila iskrena voščila in pristrčni pozdravi. Podjetni, iznajdljivi Radivoj si je znal kmalu pomagati v velikem mestu. Pevec, govornik, lepe postave, samosvesten, povsod dobro došel tovariš je dobil podpore, da mu ni bilo nikdar sile. Vladimir je moral mnogo trpeti. Kar si je pritrkala mati, kar je prisluzila s šivanjem sestra, to se mu je pošiljalo; a bilo je malo. Učil se je ceniti denar in čas, kakor nas bolezen uči ceniti zdravje, in postal je resen in odločen. V drugem letu mu je podeljena ustanova olajšala borbo. Lovra pa ni pozabila teta. Pošiljala mu je redno podporo; a zahtevala je, da ji piše vsak teden, za kar je prilagala vsakemu pismu posebne marke. Ta zahteva, ki jo je Lovro od konca rad in z veseljem izpolnjeval, jela mu je sčasoma presedati, kakor se mu je utrjalo mnenje, da ga mora podpirati teta. Pisma so postajala krajša in redkejša, in izgovor je bil, da ne ve nič pisati, kar bi jo zanimalo. Teta se je hudovala, pritoževala in pretila; a hitro se dala vselej pogovoriti in potolažiti. Lovro pa je opravičeval sam pri sebi svojo lehkomiselnost in zanikarnost z njeno sitnostjo. Saj je potratil na Dunaju toliko časa z vednim pisarjenjem in čez počitnice se moral kisati v njeni družbi. Ko se je ona pravdala s Stojanom, prepovedala je Lovru celo občevati s Pristavskimi. Majerjevih, ki so bili kupili Mlako in zdeli se Lovru jako ljubeznivi in gostoljubni ljudje, teta niti pogledala ni. Slepjarje in oderuhe jih je imenovala v svoji nestrpnosti, in na to družbo niti misliti ni smel Lovro. Koliko prostejše se je gibal Radivoj, povabljen zdaj sem, zdaj tja, priljubljen in

čislán povsod, duša društvénemu življenju! Pač je razvajala družba svojega miljenčka, ki je postajal prevzetén, kritičén, nezmotljiv, ki je malo hvalil, mnogo grajal in dopadal polagoma bolj sebi nego drugim; a postal je po sodbi gospe Majerjeve svetovno izobražen mož in potoževal Lovru, kako mora paziti v ženski družbi, da ni preprijazen, ker ga dekleta love za besede in si bude prazne nade. Kako srečen se je zdel Lovru, kateremu ni bilo treba te previdnosti! On se ne bi bil jezil, če bi ga bila Anica ujela za besedo.

Zdaj pa ni več tete, ki bi ga nadlegovala, naj ji piše, ki bi mu branila družiti se s komur si bodi. Sam svoj gospod je, in vesela bodočnost se mu odpira. Lotilo se ga je nekako kesanje, ko se je spominjal tetine dobrote, katere ni toliko zaslužil, kolikor bi bil želel sedaj. A to neprijetno čutstvo je hitro pregnala misel na srečo, ki ga čaka odslej. V gradu se bode nekoliko preuredilo, da bo obednica pri tleh, spalnica proti cesti, vzprejemnica proti gozdu in igralnica in pušilnica v stolpu na oglu. Gospodarilo se bode vzorno, za vzgled sosedom, saj se da z denarjem vse doseči. A časa mora vendar še preostajati za knjige in novine, za izprehod in zabavo. Stariši in sestra, olikani sosedje in par prijateljev vrstnikov v bližini mu bodo kratkočasna družba, ki ga bo ljubila in čislala. In kadar se naveliča samskega stanu, potem bode lahko izbiral. Anica Stojanova je ljubeznivo dekle; toda kdo vé, če se mu bo še dopadla. Majerjeva Irma je brhka in po Radivojevem mnenju bi bila njegova narodna dolžnost pridobiti si jo; a če mu ne bo všeč, preložil bo Lovro to narodno dolžnost na Radivojeve rame.

Iz misli ga prebudi srdito lajanje treh psov, dveh velikih in jednega majhnega, ki so se pripodili po cesti naproti, zaganjali se v konja in odskakovali pred Janezovim bičem. Za njimi sta prašila odprta kočija in koleselj, iz katerih je donel krik: „Živio! Živio!“

„Gospod Majer z barončkom“, dejal je Janez, naslonivši se nazaj, in poprijel za vajete. Kočiji sta se ustavili, izkocabal je rejen gospod in drobnel s klobukom v roki proti Lovrovemu vozu.

„Podkrajski gospod, gospod profesor, gospod Bojanec, Bog vas živi!“ je vpil in mahal s klobukom in stiskal Lovru roko. „Pozdravljeni na domačih tleh! Edvard“, obrnil se je k dolgemu, suhemu mladeniču, ki je roke v žepih, s smotčico v ustih prikorakal od drugega voza, „pozdravi Podkrajškega gospoda, to je Podkrajski gospod, gospod profesor Bojanec. In to je moj sin, moj Edvard. Dovršil je poljedelsko, vinorejsko, sadjerejsko in vrag vedi, kako šolo v Ogerskem Starem gradu. Zdaj pa poskuša naš dolenjki cviček. To vam je pravi vinski cvet, pravi sin svojega očeta, hahaha! Edvard, daj gospodu Bojancu roko!“ Edvard je privzdignil klobuk, obrnil ga v zraku in, posadivši ga zopet na svoje mesto, podal Lovru roko. Lovro pa je bil v veliki zadregi, ker ni vedel, kaj to pomeni, in zardel je jecal, da se gospoda vendar ni potrudila nalašč zaradi njega.

„Smešno, gospod Bojanec!“ zavrnil ga je Majer. „Čast komur čast. Mi smo prišli, da vas dostojno vzprejmemo. Kakšen trud pa je to, prosim vas!“

„Papa tako nima nič opravka“, razlagal je Edvard, „in jaz tudi ne vem, kaj bi počel ves dan“.

„Ali ga slišite, gospod Bojanec? Ne ve, kaj bi počel. Lepo vas prosim, izprašan poljedelski visokošolec ali visokošolski poljedelec, pa ne ve, kaj bi počel! Trtne uši naj bi šel bit! Hahaha!“

„Župan se je tudi pripeljal!“ čudil se je Lovro in stopal iz kočije, da se zahvali tudi temu vzprejemavcu.

„Dober večer, Podkrajski gospod, dober večer!“ pozdravljal je župan. „Je že dobro, je že prav. A jaz ne morem od konja“.

V prvem vozu pa je bil obsedel baron Berger, mladenič prijetnega, zagorelega obraza, ki je razložil Lovru v kratkih, mirnih besedah veselje, da pride prijeten družbenik v dolgočasno Gorenjo vas. Živahno je izražal Lovro svojo hvaležnost za tolik ozir in stiskal roko baronu, ki se je lahko in milostno priklanjal.

„Na vozove!“ zakričal je gospod Majer. „Prva postaja je pri Bantúrju. Gospod Bojanec, če vam je prav, jaz se peljem z vami!“ Lovro se je vesel odmeknil. Pri-

kupil se mu je bil gospod Majer, ki ga je tako počastil.

„Baron Berger zopet v Gorenji vasi?“ vprašal je med potjo soseda.

„Kako pa. Kam pa hoče iti, ko ima toliko potreb in tako malo denarja. — Gospod Bojanec, prosim, smotko, če se vam dopade, trabuko, specialiteto, uležano. Dobivam jih iz Trsta; dunajske niso za nič. Ob mejah so najboljše, zaradi tihotapstva. Torej ta baronček, kakor mu pravijo ljudje, ima veliko dolgov in malo kredita, in da bi zmešal upnikom sled, prinesel ga je vrag v Gorenjo vas, češ, da se mu dopade kraj, da je voda dobra in zrak zdrav. Lepo vas prosim, kraj da se mu dopade! Smešno! Ampak skrita je Gorenja vas, bolj kot Amerika. Tu ga ne bo iskal nihče. In kar nastanil se je pri meni. Jaz sem odklanjal to čast, češ, da je voda drugod boljša in zraka več; toda ženske, gospod Bojanec, te so vrag; na naslov kakor koze na sol. Niso mi dale miru, in zdaj ga imam. Da ne bo plačal nikoli nič, to že naprej vem. Smešno! S čim pa? A pogledjte mojega Edvarda! Hvalil ga ne bom; nič prida ga ni, po očetu se je vrgel. A tak postopač ne bi bil, če ga ne bi zavajal baron. Tega posnema v govorjenju in vedenju, tako da se vidi kakor izkažen posnetek baronove podobe. Govori skoz nos in jednolično, da se človeku zadremlje; oči in usta odpira na pol, sodi pa o vseh rečeh, katerih ne razume, tako oblastno, da človeka težave obidejo“.

Prva dva vozova sta zavila med tem na dvorišče kmečke krčme, in Lovrova kočija je morala za njima, zakaj gospod Majer se je rotil, da ga nocoj ne izpuste iz svoje srede, in kričal krčmarju, naj prinese najboljše starine. Kmalu so se razlegale šumne napitnice Majerjeve, ki kar ni mogel najti pravih izrazov, da bi proslavil dostojno gospoda Bojanca. Seveda, ko je šel Lovro za hip iz sobe, namignil je zaupljivo, da bi bila njim vsem velika sramota, če bi prišel Lovro trezev domov.

„He, boter Bantúr!“ klical je krčmarju, ki je vstopil v živahnem razgovoru z Lovrom, sedaj imenitnim gospodom; „gospoda, ugenite, zakaj pravim Banturju boter! Bantur, kaj menite?“

„Kaj bi menil?“ dejal je ta in po strani pogledal Majerja. „Saj pravijo, da je časi človek tak, da še mačku boter pravi“.

„Ni slaba“, dejal je baron Berger in prižgal si smotko.

„Papa, ta ti je zasolil“, dejal je Edvard.

„Smešno! To je rovtarska šala“, zavrnil je gospod Majer porednega barona in ljubeznivega sina. „Nič niste ugenili, Bantur. Vi nič ne veste. Povedal vam bom jaz. Kjer je boter, tam je krst“.

„Ali pa birma“, dejal je Bantur, in baron je pristavil zopet, da ni slaba.

„Papa, Banturja ne uženeš“, poklonil se je sin.

„Smešno! Bantur, ali zalivate starino s potokom ali s studencem? Nekateri pravijo, da je deževnica najboljša.“

„Papa, vode je več ali menj v vsakem vinu“, učil je učeni sin. „Kemična analiza nam pravi, da je v najboljšem vinu čez 60%, v slabem pa 80% vode, alkohola pa je do 20%“.

„O procentih nemara razumete kaj“, dejal je krčmar nejevoljen; „vina pa ne poznate nič. Kdor pravi, da je v moji starini kaplja vode, ta ne razumeje o vinu nič“.

„Gospod Bantur“, miril je Edvard, „kemija pravi vse drugače“.

„Če pravi drugače, se laže in ne pozna vina nič“.

„Oče, ali veste, kaj je to kemija?“ vteknil se je Lovro vmes, ki se je mnogo menj zabaval, nego si je laskal gospod Majer.

„Nisem nič radoveden,“ hudoval se je krčmar in zaprl vrata za seboj.

„Hahaha“, grohotal se je Majer, „tega sem pa razjezil.“

„Pa je bil začel dobro odgovarjati“, menil je župan Bendež.

„Smešno! Kaj bo odgovarjal zarobljenec. — Bendež, plačaj, da odidemo.“

„Kaj, gospod Majer? Zdaj hočete pa še mene imeti za norca!“ izgovarjal se je župan in vstajal.

„Jaz grem pogledat, če je živina že pozobala. Kadar hočete, odidemo“.

„Ta umazanec se vselej obriše pri računu“, dejal je Majer, ko so bili sami. „Za god mu pošljem pol kile mila. Kaj pa, gospod baron, ali boste vi danes naš gostitelj?“

Baron je malo nabral čelo in odgovoril mirno s prezirljivim nasmehom na ustih:

„Rad, gospod Majer, če se ne bi bal, da se pošlje milo potem vam“.

„Dobro zagodel, baron! Hehehe, papa, danes imaš smolo“, smejal se je Edvard.

„Smešno! Smolo! Ali ni to največja sreča, da imamo med seboj vrlega gospoda Bojanca. Na njegovo zdravje! Eks!“ — Lovro, ki je sedel kakor na iglah, ko je iskal Majer plačnika za zapitek, je jemal račun náse.

„Bog ne daj,“ vpil je Majer. Jaz ... Jaz se le šalim veseli me, če koga malo požgačem. A da bi plačevali vi! Smešno! To beračijo bomo že še zmogli. Bantur, račun!“ in vrgel je gospod Majer petdesetak po mizi. „Gospoda, jaz imam izvrstno misel, izborno misel“.

„Ni možno“, dejal je Edvard.

„Jaz porečem Bendežu, da se popeljemo zdaj k njemu, in Bendež naj vozi naprej, sam; Edvard in gospod baron skupaj za njim in jaz z gospodom Bojancem zadaj. Ko zavije Bendež na svoje dvorišče, mi pa bič v roke in naprej, na moj dom. Tako se ga iznebimo. Ha, kako bo klet! — Boter Bantur, zdravi! — Bendež, druga postaja bo pri tebi, da poskusimo, če se tvoj metličan prileže na cviček. Vozi naprej, da boš kazal pot. Ampak vozi, kakor se spodobi; če ne, ne boš pil z nami“.

Župan Bendež si je potisnil klobuk na stran, zamahnil z bičem in zdrdral, da je letelo kamenje na obe strani in so se ljudje od daleč unikali. Ponosen je zapeljal doma na dvorišče in klical hlapcu, naj gre izpregat gospodi. Gospode pa že ni bilo več videti, ker sta bili zdrčali obe kočiji mimo hiše in ustavili se streljaj više pred domovjem gospoda Majerja.

Kakor piščeta krog koklje stoje v Gorenji vasi hiše krog cerkve, tu zidana, tam lesena, ta sem, ona tja obrnjena, jedna više, druga niže ob pogorju, ki prehaja v dolino. Nad vasjo pa stoji gradič z železnim balkonom, od treh strani obdan z lepim vrtom, ki ga ograja kamenit podzid z železno mrežo. Po vrtu se vijejo peščeni potje krog zelenih trat in cvetličnih krogov. Za vodnjakom stoji z jasminom preprežena lopa pod košatimi orehi, v ozadju visoke smreke in temne tise. To je gradič Mlaka, pred katerim sta Edvard in baron poskakala z voza, gospod Majer pa previdno lezel iz kočije v strahu, da mu ne izpodrkuje noga, ker ga je tresel grohot. Ko je čutil pod seboj trdna tla, zagrohotal se je na vse grlo, obrisal si pot s čela in začel klicati: „Irma, Marta, kje sta? Edvard, pojdi ju iskat! — Oj, ti preklicani Bendež!“ Posilil ga je znova grohot, ko je peljal svojega gosta v vzprejemnico v prvem nadstropju.

„Gospod Bojanec, kar po domače; saj smo domačini“, ponujal mu je sedež in odpiral vetrnice in zastirala, da se je vsipala gorka večerna svetloba po gladkih, bliščočih tleh, po dragocenem pohišju in poslikanih stenah.

Lahno je zašumelo skoz vrata belo krilo; vstopila je živahno mlada deklica in bistro uprla črne oči v gosta. Lovro je skočil po koncu in se klanjal.

„Irma, gospoda Bojanca sem pripeljal“, dejal je Majer.

„Lepo hvalo, papa! Kako prijetno iznenadjenje!“ dejala je ona, prijazno podala Lovru roko in izražala sožalje zaradi tetine smrti.

„Kje pa je mama?“ vprašal je gospod Majer in ostavil Lovra samega z Irmo. Deklica je bila zgovorna in zabavna.

„Odslej nas morate večkrat razveseliti s svojim posetom“, omenila je šaljivo; „saj smo sosedje. Glejte, iz tega okna se vidi stolp vašega gradu, iz moje spalnice pa se vidi še lepše“.

Gledala sta skoz okno in kramljala o domačih razmerah kakor stara znanca. Hitro je tekel Lovru čas.

„Oh, kakšen je naš papa!“ zasmejala se je Irma, obrnivši se k cvetličnemu jerbaščku, polnem širokolistnih rastlin, in vzdignila iz srede gospoda Majerja širokokrajni klobuk, izpod katerega se je zasvetil marmornat kipček boginje Venere na granitnem stojalcu. „Ti reva, ti!“ dejala je s smešnim milovanjem, „kako se ravna s teboj, ki si vendar tako lepa!“

Lovru je bila na jeziku duhovita primera; toda premotila ga je gospa Majerjeva, ki je vstopila z možem.

„Ah, srečne oči, gospod Bojanec!“ pozdravljala je, ponudila mu obe roki in vabila ga, naj prisede, da bode povedal kaj o Dunaju. „Ah, Dunaj in Gorenja vas, ta razlika, gospod Bojanec! Se boste li mogli udomačiti zopet v naših krajih?“

„Smešno!“ dejal je gospod Majer. „Saj je pri nas tudi prijetno. Koliko je vredno to, da se otrese človek sitnih običajev. Tu ni nič dolžnostnih posetov, nič hinavskega pozdravljanja in klanjanja. Prijatelji se shajamo v domačo zabavo in za druge se ne brigamo nič. In nekaj mladega sveta imamo tudi.“

„Papa“, dejala je Irma, „mi si bomo prav prizadevali, da privežemo gospoda Bojanca na naše kraje.“

„Preljubeznivo, gospica“, klanjal se je Lovro; „a jaz sem že privezan; kar nič me ne vleče nazaj v mesto.“

„Toda gledališče, koncerti, plesi!“ menila je gospa; „kdor je to okusil, temu se toži dolgo časa. In te obleke, ki se vidijo po promenadah in po izložbah!“

„Po teh se moškim ne toži nič“, zavračal je gospod Majer. „Mi nismo razvajeni. Ne res, gospod Bojanec?“

„V istini, milostiva, jaz sem prav srečen, da sem, kjer sem, in ne hrepenim nikamor več“, zatrjeval je Lovro in pogledal pomenljivo gospico Irmo poleg sebe, ki ga je sporazumno pogledala po strani.

„To je jako lepo“, dejal je gospod Majer; „a človek mora gledati tudi na to, kar je dobro. V verandi je pripravljena večerja. Jaz stavim nujni predlog, da nadaljujemo pogovor po večerji. Kdor je za to, naj vstane!“ Priklonivši se je ponudil vljudni gospod

Majer roko svoji ženi in po njegovem vzgledu Lovro svojo gospici Irmi. Po stopnicah se je prišlo v prostorno verando, slonečo na visokih železnih stebrih, ob katerih se je vila divja vinska trta. Pred verando so rastle citrone, magnolije in drugo dehteče južno drevje ob kraju skrbno negovanega vrta.

Po vrtu sta hodila lena in malobesedna Edvard in baron Berger ter pušila smotčice. Ko se je oglasil v verandi gospod Majer, vzdihnil je Edvard: „Vendar jedenkrat!“ Baronu pa je izginil z obraza izraz dolgega časa, ko je zagledal gospico Irmo ob Lovrovi roki. Čelo mu je zatemnelo in oči se zaiskrile; strmel je nekaj časa na mestu, potem pa se obrnil za Edvardom.

„Gospod Bojanec, gori za mizo!“ ukazoval je Majer in posadil Lovra med ženo in hčer. „Gospod baron, na mojo desno stran!“

„Jaz že sedim“, dejal je baron malomarno in sedel poleg gospice Irme. „Če je dovoljeno“, šepnil je sosedu.

Irma je nalašč preslišala besede, dasi so jo zmotile v pogovoru z Lovrom. Gospod Majer je grdo pogledal barona, ki se je drznil upreti se njegovemu ukazu. Gospa pa se je trudila, začutivši napetost, spraviti zabavo v tir. Nevede ji je priskočil na pomoč Edvard z obširnimi opisovanjem šolanja svojega v Ogerskem Starem gradu, koliko da se je tam pilo, in kake burke da so se uganjale.

„Bratec“, zavrnila ga je Irma, „saj to ni tolikanj zanimivo, da bi se smelo stokrat povedati.“

„Če tebe ne zanima“, ponesel se je brat, „zanima pa druge. Kaj, baron, ali te zanima?“

„Strašno“. — Mirno je nadaljeval Edvard svojo razpravo in zabavljal, da ne razumejo o umnem poljedelstvu kmetje na Kranjskem nič, graščaki pa še menj. Lovro pa je premišljeval Radivojevo naročilo, naj gleda, da pride denar v narodne roke, in sklepal, da bo izkušal izpolniti to domorodno dolžnost, in veselil se, da ga Stojanova Anica ni bila še ujela za besedo.

„Edvard, vse ob svojem času!“ pretrgala je gospa učenemu sinu temeljiti samogovor o prašičih.

„Gospod Bojanec“, dejal je gospod Majer, „pokusite to vino, jeruzalemec. Potegnite ga, saj smo doma.“

Tega norca Edvarda pa nikar ne poslušajte. Nas je učila izkušnja, ki je boljša od šole. Edvard, od gospoda Bojanca se boš ti učil, kaj se pravi gospodariti“.

„Drug od drugega“, dejal je dobrovoljno Lovro, ki je bil pozabil v svoji sreči starišev in doma in mislil le na ljubeznivost krasne sosede. Kako rad bi ji bil povedal kaj duhovitega. A da se mu ni posrečilo, tega mu prav nič ni zamerila Irma, ki je bila popolnoma zadovoljna, da je očarala jednega soseda in razjarila drugega; saj je vedela, da imata oba različna uspeha isti izvor, in jednako laskava je bila dobra volja Lovrova kakor baronova togota.

„Kaj pa Stojanovi?“ vprašal je Lovro, da bi sprožil kaj novega.

„To so najdaljši ljudje tega sveta“, dejal je Edvard. „Pristava je samostan z dvema patroma, jedno staro in dvema mladima nunama“.

„Edvard, ne govori nespodobno“, začela je gospa. „Dobri ljudje so. Če se ne družijo radi, moj Bog, značaji so različni. Drugim pa to dopade“.

„Vse, kar je prav“, odločeval je gospod Majer; „a tako se odtegovati svetu, zlasti če ima kdo dekleta za možitev, to ne gre, to je smešno. Milica ne bi bila napačna“.

„Brhkejša je pač od Anice“, pritegnila je gospa. „Oni dan je bila v Ljubljani, kjer ji je Paichel vstavil dva zoba“.

„Torej je upanje, da se bo nekoliko rajša smejala“, nasmehnila se je Irma. „Sestri sta si prav malo podobni. Milica je tiha in resna, Anica pa vesela in zgovorna“.

„Razloček kakor med limono in pomarančo“, dejal je Edvard.

„Edvard, ti si hudoben“, jezila se je na videz Irma, „ti žališ vse, kar nas je deklet na deželi. Gospod Bojanec, prosim vas, potegnite se za nas“.

„Meni se dopadejo Stojanovi“, dejal je Lovro pošteno, in gospa in gospica sta mu pritegnili.

„A kar je preveč, to je preveč“, odločil je zopet gospod Majer. „Saj smo mi tudi kristjani. A da bi čepel človek vedno v cerkvi, smešno!“

„Florijan“, oglasila se je gospa, „nisi li povabil tudi gospoda Stojana, da bi se peljal vzprejet gospoda Bojanca?“

„Seveda sem ga. A kaj se hoče! Kmet je kmet. Gospod Bojanec, izpijte, bom še jedenkrat nalil in potem pride punš. In smotko, prosim; zdaj se prileže“. — Edvard se je bil izgubil od mize, in kmalu so se oglasili pred gradičem godci.

„Kaj pa to pomeni?“ zavzel se je Lovro.

„Vam na čast“, dejala je gospa, „Florijan, kje si dobil godce?“

„V Kostanjevico sem poslal pónje voz“.

Lovro je izvlekel petak in namignil dekli, ki je stregla, naj ga odnese godcem.

„Smešno!“ zabranil je gospod Majer. „Prvič je to moja stvar in drugič naj godejo dalje, da ne bodo zastonj pili“.

Onstran vrta pa je sfrčala v zrak svetla raketa, obvisela v višini in s pokom se razpršila v svetlo-barvane utrinke, za njo druga in tretja.

„To si je izmislil Edvard“, namignila je gospa.

„Pojmo gledat!“ vzkliknila je Irma in skočila po koncu, in vstala sta na mah Lovro in baron.

„Gospod baron“, klical je Majer, „ostanite, pride punš“.

„Hvala, ne pijem punša“, izgovarjal se je mladenič in krenil za onima, ki sta hitela skoz vrt, pod pazduho se držeč.

„Kak lep večer!“ vzdihnil je Lovro in govoril resnico. Mrak je bil ohladil vročino poletnega dne, umiril njegov šum in ropot in pregrnil lahno tenčico čez žive boje, ki jih oživlja solčna svetloba. Rdečkasti oblaki so plavali po modrem nebu, listje na drevju je tajno šumelo, in črički so se oglašali po grmovju. Lovru so polnila srce čutstva neznane sreče in sklepal je, da se takoj ta večer pokori Radivojevemu naročilu; motila ga je le navzočnost baronova.

„Gospod baron“, dejala je Irma, kakor bi bila ugenila njegove misli, „prosim lepo, stopite pogledat, je li Edvard sam ondi pri smreki“. Baron se je tiho

priklonil in stopil par korakov naprej. „Počakajva malo“, šepnila je Irma in zadržala Lovro.

„He, Edvard, kdo je pri tebi?“ zakričal je baron in se obrnil.

„Kočijaž“, oglasil se je Edvard in baron se zopet pridružil mlademu paru. Lovru se je zdelo baronovo ravnanje breztaktno; s tihim zadovoljstvom pa je zapazil, da je tudi Irma nejevoljna, in preverjal se je, da sluti laskavi povod, dobro znamenje srečnega uspeha. Pogovor pa je zastajal, dokler ga ni po svoje oživil pridruživši se Edvard.

Pozno je že bilo, ko je menil Lovro, da bo treba posloviti se.

„Počakajte še malo; jaz vas spremim“, ponujal se je gospod Majer in nalival kupice za odhodnico. „Gospod baron, peljite se z menoj!“

„Hvala!“ dejal je baron; „pretruden sem“.

Lovro se je poslavljajl kakor za večnost, zahvaljeval se za častni vzprejem, za ljubeznivo gostoljubnost, obljubaval, da jih kmalu zopet obiše, in vabil vse na svoj dom. Do voza sta ga spremili gospa in gospica in čakali, da sta stekla izpred gradiča oba voza, prvi z Majerjem in Lovrom, drugi z Edvardom.

„Mama, daj mi šal; pojdem še malo na vrt“, dejala je Irma in ogrnivši se smuknila v verando. Ob stebri je slonel baron Berger in pušeč zrl v noč.

„Gospod baron, vi ste bili nocoj neznosni“, ogorčila ga je.

„Možno“, zmignil je ta z rameni.

„A zakaj?“

„Vi še povprašujete?“

„Kaj je bil vzrok, to hočem vedeti“.

„Vi sami!“

„Jaz? To je nezaslišano!“

„Kaj ste se dobrikali gospodu Bojancu?“

„Oh, gospod baron ljubosumen! Le tragičnih prizorov ne, prosim vas; teh ne maram“.

„Ne bojte se, gospica! Ker že menite, da je odveč ozirati se náme, menil bi pač, da je tudi odveč žaliti me“.

„Kaj pa vas je tako užalilo, ubogi gospod baron?“

„Oh, užalilo! Neizmerno dobro mi je delo, ko ste vi dvorili ves večer gospodu Bojancu in spogledovali se ž njim in pod pazduho se vodili!“

„Veste li še kaj mojih grehov? Vi ste hudi, da ne dvorim vam, da ne zabavam samo vas, da se ne kažem ljubeznive samo proti vam, a da nisem neprijazna, nepristopna vsakemu drugemu razen vas. Vi ne prizanašate meni prijaznosti; jaz pa naj prenašam žaljivo vašo nevljudnost? Kdaj sem jaz vam oponesla, če ste bili prijazni proti komu? Vi ste samoljubni“.

„Koliko krivico mi delate, vi veste sami“, dejal je mladenič in začel bridko se pritoževati o spogledljivem njenem vedenju ob toliko in toliko prilikah. Ona pa ga je prešerno zgrabila pod pazduho in peljala na vrt; in šel je, udan, brez volje, bolj jezen nego potolažen.

„Toda žalostink in pogrebnih govorov, prosim, nikar!“ ukazala je. „Pomeniva se prijateljski, brez sitnosti in očitanja; če ne, zbežim takoj“.

„Zakaj ste bili tako prijazni z Bojancem, ki ga komaj poznate?“

„Ker je bil on prijazen“.

„A on se je takoj zaljubil v vas“.

„Možno; slama se hitro vname. A kaj morem jaz za to?“

„Vam je to jako všeč“.

„Neizmerno. Jeden, ki me ljubi, mi je ljubši od desetih, ki ne marajo záme“.

„A vi ga tudi ljubite“.

„Kakor vse ljudi“.

„A zakaj ne ljubite mene?“

„Vas li ne ljubim, gospod baron? Vsekdar sem prijaznejša z vami nego vi z menoj. Vi godrnjate, jaz se vam dobrikam; vi javkate, jaz se smejem; vi mi odtegujete roko, jaz vam jo podajem. Niste li najkriivičnejši človek na svetu?“

Baron je škripal z zobmi. „Oh“, je vzdihnil in strepetal, „vi me nočete razumeti. Vi se norčujete s čutstvi, ki so meni najsvetejša“.

„Zopet dolgočasna, sentimentalna razprava. Saj veste, gospod baron, da jaz ne maram lirike, in da so

mi sentimentalna čutstva zoprna. Kaj me mučite! Govorite pametno ali saj zabavno ali pa: lahko noč!“

„Dobro; govoril bom pametno, dasi ne zabavno. Zakaj mi nočete postati družica za življenje?“

„Soproga, mislite; baronica Berger? Odkod veste, da nočem, ker še sama prav ne vem. Naslov se mi dopade, in kolikor se da soditi, postanete vi dober soprog. A ovira je druga, vam dobro znana. Stradati se niste učili ne vi ne jaz, in jaz pričakujem, da se mi kot soprogi ne godi slabše nego zdaj, ko se mi godi dobro“.

„Vi govorite kakor vaš papa“.

„Ki je moder mož in mi želi srečo“.

„Vi bi tudi vzeli Bojanca?“

„Morebiti. Zakaj ne?“

„A ne boste ga, to vam povem. Ne boste ga,“ razvnel se je baron, škripal z zobmi in udaril z ного ob tla.

„Oh, ta je dobra,“ smejala se je Irma in se ustavila. „Vi mi hočete predpisovati, koga naj vzamem, koga ne“.

„Jaz, jaz!“ srdil se je oni. „Vi se ne boste norčevali z menoj in zametavali me, ko ste se toliko časa kazali prijazno in vzbujali mi nade, goljufove nade!“

„Jaz vzbujala vam nade!“ vzkipela je ona. „Vi se motite, gospod baron, in ste se motili, ker vas je slepilo samoljubje in prevzetnost. Kaj morem jaz za to, da si razlagate mojo prijaznost in prijateljsko občevanje po svoje in žaljivo záme. Ali bi vas bila morala s palico poditi od sebe, da bi me ne sodili krivo? Vaše govorjenje je nespodobno. Zdravi!“ — Šla je.

„Irma, Irma!“ klical jo je z zamolklim glasom. „Še jedno besedo! Odpustite mi!“ Zaman. Prijel se je za čelo in grizel si ustnici in zmajeval z glavo v onemogli togoti. Srdil pa se je zlasti sam náse, da nima toliko moči, toliko krepke volje, da bi raztrgal vezi, ki so ga tiščale in rezale. Ta ponižujoča zavest mu je gnala zdaj kri v lica, zdaj stiskala pesti. Hodil je nekaj časa po vrtu, postajal in vil roke, korakal zamišljen dalje in odšel v svojo sobo v visokem pritličju. Tam si je prižgal luč, zapalil smotko, vrgel se na divan in prepustil se pustim míslim. Iz gorenje sobe se je

oglasil klavir; sanjava domišljija je vodila spretne prste po tipkah. Baron je sicer ljubil godbo; nocoj ga je jezila, ker je čul iz nje brezsrčen zasmeh.

Pred gradičem se je ustavil voz, in kmalu je opozoril gospod Majer z glasno kletvijo vso hišo naše. Klical je Tineta, naj pride izpregat.

„Da, da, že grem“, oglasil se je hlapec izza ogla.

„Janez, ali si ti? Kje pa je Tine?“

„Na hlevu leži. Mrzlica ga tresé.“

„Da bi ga tresel vrag! Domov naj se spravi, če ni za rabo. Za ležanje ga jaz ne bom plačeval. — Konja prepelji, operi mu kolena z jesihom, zobanja mu daj, napajati pa ne pred pol ure. Razumel? — Micka, Urša, Neža, coprnice, zakaj je v verandi še luč?“

Edvard se je izgubil v baronovo sobo, gospod Majer pa je poiskal svojo ženo.

Soba gospe Majerjeve je bila po tleh vsa pokrita s preprogami in ob oknih in vratih preprežena z zaveseami. Mize in omare so bile navlečene z nagizdno drobnino, in pižmov duh je plaval po vsem prostoru. Na mramorni mizici pod velikim zrcalom je gorela svetilnica pod lepim senčnikom in svetila gospej Majerjevi, ki je zložno slonela na gugalnem stolu in brala nemški prevod francoskega romana.

Ko je vstopil soprog, zgenila je knjigo ob kazavcu, prikrila zehanje z roko in obrnila se vprašaje, kaj da pomeni pohod.

Gospod Majer si je mel roke: „Ne bi bila to slaba partija. Bojanec je pošten človek in ima denar.“

„Je li že kaj omenil?“

„Omenil!“ dejal je nejevoljno soprog in ustavil se pred njo. „Da ali pa ne; kakor se vzame. Saj smo se komaj seznanili. Napeljano je dobro, zdaj pa izpeljita. A zapomnita si: Irma mora pustiti svoje mube, ki se dopadejo samo norcem. Jezdarila ne bo več in ne več se podila z baronom okrog. Baron naj ide, od koder je prišel. Nocoj me je jezil zadosti in lahko nam napravi veliko sitnost.“

„A on še vedno upa.“

„Zato treba govoriti ž njim naravnost.“

„Jaz bi pa svetovala, Florijan, da pustiva, naj se razvije zadeva sama. Na Bojanca se ni zanesti, in če zapodiš barona, obsedi Irma“.

„Naj obsedi! Bolje nego da vzame tega lenuha, ki ga zagovarjaš ti iz gole ženske ničemurnosti. Naslov ti jemlje oči, da ne vidiš ne za korak naprej“.

„Florijan, ti si krivičen. Saj veš, kaj govore ljudje, da smo si prisvojili mi po krivici Bergerjevo posestvo“.

„Smešno! Ljudem so leni in zapravljivi sosede seveda najljubši, ker se dajo skubsti; kdor pa si pomaga, ta jim je goljuf“.

„Vidiš, Florijan, če vzame baron Irmo, zavežejo se vsi jeziki, in krivica, če se je storila, bo popravljena“.

„Draga moja, ti govoriš, kakor razumeš. Jaz nimam toliko denarja, da bi ga baron in Irma ne pognala. Izbij si torej iz glave to nespametno misel. Irma je, hvala Bogu, modrejša videti od svoje matere. Bojanca naj se drži in pametna naj bo. Stojanovim bo novi graščak tudi všeč“.

„Anico je baje rad gledal prejšnja leta“.

„Zatorej pozor! Ona naj ne uganja norosti; ti pa se odpovej hrepenenju po baronstvu, da ne razbebiš Irme!“

Gospod Majer je šel nad barona. Na trkanje se je oglasil najprej z renčanjem baronov pes, ki se je bil vzdignil, a zopet legel k peči, ko je spoznal gospodarja. Baron in Edvard sta slonela vsak na enem koncu divana in pušila. Redko je kateri izpregovoril, ne cele misli, ampak posamezne besede, ki so zadostovale duhoviti zabavi o konjih, psih in dekletih.

„Papa, tarok?“ pozdravil je Edvard in odpiral miznico s kartami.

„Spat pojdi!“ odzdravil je gospod Majer.

„Tako“, dejal je oni, ne premeknivši se, in pokazal s prstom na pol popušeno smotko.

„Zunaj puši! Jaz imam govoriti z gospodom baronom“.

„Z menoj?“ oziral se je počasi baron.

„Pardon!“ dejal je Edvard in ostavil sama. Majer je počakal, da se niso več slišali koraki Edvardovi,

postavil se pred barona, vteknil roke v žep in menil, da se mu godi dobro.

„Živi se,“ bil je malomarni odgovor.

„Danes sem bil na vas prav hud, gospod baron.“

„Obžalujem.“

„Vi se vedete, kakor da bi imeli kako predpravico do moje hčere.“

„Dalje!“

„To vam jaz kratko in malo prepovem. Moje stališče vam je znano. Vi ste mladi, olikani, priporoča vas zunanost in naslov; poiščite si službe, vojaške ali civilne, vrnite se potem, če vam drago. Ne bom vam odrekel hčere, če bo marala za vas in če bo še prosta.“

„Med tem boste pa iskali drugih ženinov“, oživel je baron.

„Smešno!“

„Ta trud pa si prihranite lahko, če mi daste Irmo za ženo.“

„In s čim jo boste preživili, če smem vprašati?“

„Ali jo želite kar boso odpraviti?“

„Ali želite, da vas vzdržuje žena?“

„Držite besedo, ki ste jo dali rajni moji materi, in ta gradič postane moj, in takoj lahko preživim ženo.“

„Zopet stara pesem? Dokazal sem vam vendar že po paragrafih, da so take obljube pri dražbah neveljavne, nezakonite, skoro kaznive.“

„Poštenjak se drži besede in ne stiče po paragrafih, kako bi se dala snesti brez kazni.“

„Vi mislite, da me boste razjezili. Smešno! Takemu mladeniču se mora prizanašati. Toda to vam povem: najmenj toliko nepošteno kakor jaz je ravnala vaša mati.“

„To je sicer nesramna laž, a zaradi hčere nadaljujte!“

„Vaš oče je bil v mladih letih premožen mož; a bil je vesel človek, lahkoživ, podoben svojemu sinu.“

„Veseli me, da ni bil podoben vam.“

„Nalezal se je dolgovi, ki so presegli daleč vso vrednost njegovega posestva. Pognal je Podkraj, pognal Pristavo, in ostala mu je Mlaka. Ko je umrl, morala se je prodati tudi ta. Vaše matere dota je bila vknji-

žena na prvem mestu, torej v nikaki nevarnosti; ali gospa je hotela oteti še nekaj več in prosila me, naj ne dražim. A meni se je posestvo dopadlo“.

„Vi ste obljubili dražiti za njo, in zaradi nje ni dražil nihče drugi“.

„Jaz se ne spominjam več. To vem, da sem dražil sam in izdražil po primerni ceni. In če pravite vi, da sem opeharil jaz vašo mater, rečem jaz, da je opeharila vaša mati upnike“.

„O moji materi nobene besede več!“ dejal je baron, odprl miznico, potegnul ven samokres, napel petelina in pomeril na gospoda Majerja, ki je skočil urno za peč; „nobene besede, sicer izprožim!“

„Edvard, Irma, Marta! Na pomoč!“ kričal je gospod Majer izza peči in držal kot prsobran postavček pred seboj.

Po hiši se je vzbudil ropot, v prvem nadstropju je zvonil zvonček, in kmalu je prihitela gospa v nočni obleki s svetilnico preplašena pogledat, za njo Edvard, za tem dve dekli.

„Kaj pa je? Kaj pa je?“ vikalo je vse navzkriž. Baron je bil spravil samokres in slonel na divanu, kakor da bi se nič ne bilo zgodilo.

Gospa je hitro pregledala položaj, odpravila Edvarda in dekli in jela tiho oštevati moža in barona.

„Kolika nespodobnost!“ dejala je v bridki nejevolji. „Kaj si morajo misliti ljudje! Kaj počnete vendar, gospod baron!“

„Jaz? Nič“.

„Kaj? Nič?“ oglasil se je izza peči gospod Majer in stopil pogumno naprej.

„Tiše, tiše, za božjo voljo!“ pogovarjala je gospa in stopila pogledat, če ne posluškuje kdo. „Le hrupa nikar, le hrupa ne!“

„Smešno! Če mi pa grozi s samokresom, z napetim petelinom, ali ni to nič?“

„Ali je samokres nabit, gospod baron? Govorite, ali je nabit?“

„Ne vem“.

„Vidiš, Florijan! Morebiti je samokres tako prazen kakor tvoj strah. Vsega tega je kriva pijača“.

„Smešno! Pijača! A nezaslišano je, da bi kdo pretil gospodarju v njegovi hiši. V njegovi hiši!“

„Saj gospod baron ni mislil tako hudo.“

„Kako je mislil, to me briga ubogo malo; a ustrelil bi me bil skoro, in jaz tega ne trpim, kratko in malo ne trpim.“

Mnogo je imela opraviti gospa, da je pomirila razjarjena nasprotnika, ki sta obžalovala na vse zadnje jeden nepremišljene besede, drugi nepremišljeno dejanje.

„Vsakega drugega bi bil takoj vrgel iz stanovanja“, sklenil je sebi in baronu v zadoščenje gospod Majer; baron pa:

„In jaz ustrelil vsakega drugega.“

III.

Vklon materin, gospodične oko
Ponujata v zakon mu njeno roko.
Prešeren.

Lovro je sedel v prostorni sobi svojega gradu pri odprtem oknu in premišljeval dogodke prošlega dne. Svetilnica, katero je obletavalo nekoliko nočnih metuljev, je medlo obsevala ostarelo pohišje. Izpod okna se je slišalo cvrčanje murnov in čričkov, iz sobe jednakomerni zvok nihala, sicer vse tiho. Temna je bila noč, le v daljavi se je videla lučka.

„Na Mlaki še ne spe“, dejal je Lovro. „Gotovo govore o meni. Kako le?“

Vzprejeli so ga bili Majerjevi res lepo. Pripeljali so se mu bili naproti, pogostili ga, pred Podkrajski grad mu postavili slavolok z napisom in spremili ga do doma. Njegovi ljudje pa se niso bili nič kaj izkazali. Pričakal ga ni ni nihče, ne stariši, ne sestra. Ko je bil oskrbnico Zefo vprašal, če ni Bojančevih nikogar, pravila mu je, da so ga pač čakali, a ker ga dolgo ni bilo, odšli meneči, da se ne vrne nocoj. Tako je ostal sam s svojo domišljijo, ki ga je spominjala Radivojevega naročila in narodne dolžnosti. Potreba, da pride gospodinja k hiši, se mu je zazdela nujna. Kako je bilo po gradu vse pusto in prazno, zakajeno in zaprašeno, brez vseh ugodnosti, do katerih ima premožen človek pravico! Čašica čaja bi se mu

prilegla; a kdo bi ga zvaril! Pogrešil je hišne suknje in šolnov. To bi bilo potem vse pri rokah. Ukvarjati bi se mu ne bilo treba toliko s posli, in mirnejše bi prebiral knjige in novine. A propos, novine; dva dni že ni imel nobenih v rokah; Bog ve, kaj se je bilo že vse dogodilo med tem časom! Oh, po dunajskih kavarnah se mu bode pač tožilo v Podkraju! Toda narodna dolžnost! V mislih nánjo je zaspal.

Vzbudil se je pozno, s težko glavo, tako da ga ni razveselil jasni dan, niti ne mikal lepi razgled iz grada, niti ga vabila krasna narava v svoje naročje. Začel je stikati po omarah, da bi dobil kakih novin. Zaman. Teta se ni brigala za politiko. Zefa, ki je hodila že dolgo vsakih pet minut poslušat pred njegovo spalnico, če je že po koncu, mu je prinesla zajtrk, povpraševala skrbno, kako da je spal, če ostane doma, ali bi šel pogledat z Janezom po hlevih ali po polju ali ž njo mlade racke in goske, ki so tako kratkočasne.

„Jedno za drugim, Zefa, jedno za drugim“, se je branil Lovro nepotrpežljiv in strahoma se domislil, da bo ta ženska morda vedno toliko govorila. Če bi bila gospodinja pri hiši, odvedla bi se ta nadloga nánjo. Ali mora gospodinja k hiši ali pa oskrbnik, tako je sklenil; kajti kaj koristi človeku premoženje, ki mu nalaga le večji trud in večjo sitnost.

Komaj je sedel k zajtrku, ga vznemiri ropot in krik in pasje lajanje. Nejevoljen skoči k oknu in zagleda na dvorišču baronovega Foksa v boju z Edvardovim Fiksom. Gospodarja sta stala razkoračena vsak za svojim psom; baron je vlekel svojega za ovratnik, Edvard svojega za rep, z bičem pa sta udrihala po togotnih živalih, kamor je padlo. A psa, ki sta slutila nekako tekmovanje in nasprotstvo med svojima gospodarjema, sta se bila tako zagrizla drug v drugega, da se nista zmenila za bič.

Vidno zadovoljen je gledal valpet Janez, roke vprte v bok, izpod vrat to vojsko. Ko pa se je naveščal, je dejal:

„Gospod baron, ali razženem mrhi?“ Ne čakaje odgovora je prinesel škafo vode iz hleva in zvrnil ga zviškoma na srditeža, da sta odskočila renčé narazen.

Kmalu je slišal Lovro pred sobo baronov glas, ki je ukazoval Foksu, kam da ima leči; in potrkal in vstopil je baron.

Opravičil se je, da prihaja tako zgodaj, in ponudil se mu brez ovinkov za oskrbnika. Podprl je ponudbo s činjenico, da je preživel mlada leta v tem gradu in da pozna vse posestvo.

„Po teh sobah“, je dejal, „sem se pojal. Skozi to okno sem vrgel psička, ljubljenca svoje guvernante, da me je oče strašno pretepel. Pri onih skalah sem padel prvič s konja“.

Kakor nalašč! si je mislil Lovro. Oskrbnika ne bo treba iskati! Razveselila ga je tudi prilika, da izkaže potomcu podkrajskih graščakov malo dobroto, iz usmiljenja, ker je iskal revež kruha tam, kjer ga je njegov oče delil. Bal se je le, da bo preveč zahteval plače imenitni oskrbnik. A baron ga iznenadi z opazko, da je zadovoljen s hrano in stanovanjem in zaradi lepšega z nekoliko goldinarji na mesec.

Zadovoljna sta si segla v roke. Komaj pa je odšel baron, potrkal je samosvestno Edvard na vrata.

„Počakaj me spodaj!“ zaklical je baronu, ko sta se srečala na hodniku.

Baron se je oziral po torišču bodočega svojega delovanja, obšel hleve, gospodarske shrambe, vrt, gledal čez potok proti Pristavi, ob cesti na Mlako, in milo se mu je storilo, ko se je domislil, da je bil ves ta svet še last njegovega očeta, in on, jedini sin, nima ne pedi svoje zemlje. „Dva kmeta in jeden slepar so si razdelili plen, in on hodi od hiše do hiše za bornim kruhom“. Loteval se ga je srd, in srce mu polnilo sovraštvo proti Stojanu, proti Bojancu in zlasti proti Majerju, ki seda za mizo, ki je bila zanj pogrnjena. Nadejal se je bil vsaj, da dobo Irmo; a Bojančev prihod je omajal tudi to nado in pripravil ga v strah, da je izgubljeno zanj vse, vse na svetu.

„He, baron, si me prehitel?“ udari ga Edvard po rami.

„Kako misliš?“

„Čestitam ti k oskrbniškemu dostojanstvu“.

„Ali si se ti tudi poganjal?“

„Tudi. Pa kdor prej pride, prej melje. Gospod Bojanec jako obžaluje, da je že oddal oskrbnništvo. Razumljivo. Izučen ekonom iz Ogerskega Starega grada! Baron, strmim o tvoji smelosti. Saj ne razumeš o poljedelstvu nič, švicarske krave ne razločiš od muricodolske, jorkširske svinje ne od berkširske“.

„Molči, Edvard! Ti si ustrelil na lovu Bendeževo kozo, ker si mislil, da je srna“.

„Takrat je bila megla, da nisem videl. A ti ne razločiš pšenice od ječmena. Toda nič se ne boj, baron! Vsa moja veda ti je na razpolaganje. Kadar kaj ne veš, mene povprašaj! Mene poslušaj in gospodaril boš, da bo kaj. Glej tam, konjski hlev ima okna premajhna in prenizko postavljena; goveji hlev baš narobe. Tu imaš takoj priliko k izboljševanju. Popoldne ti prinesem izpisek strojev, katere treba omisliti, in naznanim ti solidno francosko tvrdko, ki je preskrbovala nas v Ogerskem Starem gradu. Doba napredka je napočila v Podkraju. A kako misliš pričeti epohalno svoje delovanje?“

„Najprej bo treba kupiti konja za ježo“.

„Izborno!“

„Potem moramo dobiti nekaj lova v najem“.

„Dalje!“

„Šefu bom izkušal vcepiti nekaj gosposkih šeg in vzbuditi mu čutstvo njegovega dostojanstva“.

„Ali se hočeš pregnati“, dejal je Edvard polglasno in ozrl se krog sebe. „Kdo pa prihaja? Planinec je, učitelj iz Gorenje vasi. Ta domišljavec me jezi, ker noče pozdravljati. Radoveden sem, če bo snel klobuk“.

Proti gradu je prišel mladenič, črno oblečen, z rokavicami. Zamišljen je koračil mimo.

„He, prijatelj, ali imate ptiče pod klobukom?“ ustavi ga Edvard.

Planinec se je ozrl, ostrmel in kri mu je zalila obraz.

„To je nesramna predrznost!“ zavrnil je izzivača. Oni pa je začel vpiti nad njim, da ne ve, kaj se spodobi, da uči in lika mladino, sam brez olike in pouka potreben. Planinec pa se ni dal ugnati, in vpitje je privabilo naposled Lovra.

Lovro se je bil baš pripravil na odhod, ker se mu je mudilo k starišem. Prepir pred gradom mu je bil prav odveč.

„Premislite, gospod Bojanec“, vikal je Edvard, „ta človek gre mimo gospoda barona in mene in naju niti ne pozdravi“.

„Gospod Bojanec“, opravičeval se je zatoženec, „ta dva gospoda poznam po obrazu in po imenu, sicer smo si tuji; a zakaj da bi ju jaz pozdravljal, ne vem. K vam namenjen sem šel mirno mimo njiju; a ta gospod me je napal brez kakega povoda“. — V srcu je stal Lovro na Planinčevi strani; a ozir na Irmo ga je motil, dušil poštena čutstva in kazal mu ugodno priliko, da se prikupi bratu lepe sestre.

„In če bi ju bili pozdravili“, obrnil se je k Planincu, bolj odločen na videz nego v resnici, „ali bi kaj trpela vaša čast? Ta dva gospoda sta moja gosta; kdor nju žali, žali mene“.

Učitelj je obstal nem, zardel, pobledel in premagoval notranjo razburjenost.

„Gospod Bojanec, vi mi delate krivico. Jaz nisem razžalil nikogar, in kaj da se spodobi, to vem boljše od teh dveh gospodov. Zdravi!“

Lovro, ki ni bil ponosen na svoje junaštvo, je začel zagovarjati odhajajočega učitelja, da je dober, pošten človek, toda odljuden.

„Domišljavec je, kakor vsi učitelji“, razsodil je Edvard. „Ti ljudje mislijo, da so zajeli modrost z veliko žlico. Moj Bog, saj se je človek tudi kaj učil in zna kaj; izprašan ekonom iz Ogerskega Starega grada! A prevzeten vendar nisem“.

„Neotesano ljudstvo“, menil je baron.

„Moški spol“, omejeval je Edvard, „moški spol. Dekleta so prijazna in pred vsem čedna, prav čedna; meni dopadajo mnogo bolj od gosposkih. Pasma je čista; ni še vse zmešano in skrižano. Gospod Bojanec, vi imate sestro“.

„Da, imam; a ne nosi klobuka“, nasmehnil se je Lovro.

„To mi jako dopade“, dejal je Edvard. „Jaz se oženim le s kmetskim dekletom, in če bi me vaša gospiča sestra marala, jaz jo vzamem takoj“.

„Ali jo poznate?“ vprašal je Lovro.

„Dekleta poznam vse“.

„In imaš tudi vse rad“, opomnil je baron.

„Baron, ti pretiravaš; a marsikatera tudi mene rada vidi“.

„Edvard, ti pretiravaš“.

Lovro ni hotel motiti gospodov v njihovih pogovorih in se je poslovil.

„A na malico pridete k nam, gospod Bojanec“, vabil je Edvard, in Lovro je obljubaval, če utegne, in napotil se urno proti Gorenji vasi.

Veselil se je v duhu, kako bode zopet sedel med svojimi dragimi, srečen, da jim more dejanski vrniti ljubezen, srečen v zavesti, da osrečuje njegova sreča tudi njegove ljudi. Kako bi jim pač najlepše izkazal svojo hvaležnost? Oče je sam svoj in se brani dobrot; mati je navajena skromnega življenja; a sestra Metka, ta ne sme ostati kmetica. Izobrazit jo boče dal v Ljubljano. Ko ostane nekaj časa ljudem izpred oči, ne bo se nikdo čudil, če pride gosposka domov. Potem bo gospodinjala njemu in — Edvardove besede, da bi vzel Metko v zakon, so se mu zdele uvaževanja vredne. Zakaj bi Edvard ne vzel Metke, on pa Irme? Napačno ne bi bilo, in zgodi se prav lahko; saj izravna denar vse neravnote. Kako prijetno bo iznenadil s tem načrtom, ki je njemu tolikanj ugajal, roditelje in sestro! Denaren ženin in premožna nevesta nimata pred kmeti nič menj veljave nego med gospodo!

Pred odhodom je bil naročil Zefi, naj pripravi izborno kosilo za štiri ljudi, in sam je bil šel v klet po več steklenic finih vin, katerih se ni upala načeti rajna teta; kajti da morajo biti ta dan vsi Bojančevi njegovi gostje, to se je razumelo.

V take prijetne misli vtopljen je prišel na dvorišče rojstne hiše. Hlev na jedni, skedenj na drugi strani, nasproti hiša: vse kakor nekdanj. Stopil je v vežo in vprašal glasno, če ni nikogar doma. Pritekla je iz kuhinje sestra: „Oj, Lovro!“ Hotel jo je objeti; a ona se je branila, češ, da je preumazana.

„Kje pa so drugi?“ vprašal je Lovro.

„Mati so v hiši; oče pa tudi niso daleč“. Lovro je stopil v sobo in burno pozdravil mater.

„Ali si še le sedaj prišel?“ vprašala je mati očitajoče.

Lovro se je izgovarjal, da je došel sinoči, a da jih ni hotel motiti, ker je bilo pozno.

„Za Majerjeve ni bilo prepozno, in teh se nisi bal motiti? Kdaj pa si nas še motil, in če si prišel o polnoči? Ali ti nismo vselej odprli in ti postregli? O Lovro, Lovro!“ posilile so jo solze, da je sedla na stol in brisala si oči s predpasnikom. Lovra je minevala dobra volja. Čutil je nekoliko svojo krivico in nekoliko se jezil, da se mu tako zamerja. Hodil je gori in doli po sobi in premišljeval, kaj bi rekel. Pravil je, kako so ga prestregli Majerjevi, ki se jih ni mogel odkrižati, da bi mu bilo ljubše, če bi ga bili vzprejeli domači; toda ni jih bilo.

„Kar nič me nimate radi“, je vzdihnil, meneč, da se brani najbolje, če postavi očitiranje proti očitanju ter se pritoži, da se tako malo brigajo zanj, ki je vendar njihov sin in ima pravico do njih ljubezni. Materi se je že topilo srce, ko je vstopil oče z mrzlim pozdravom:

„Dober dan, Podkrajski gospod. Kaj bo novega?“

„Oh, kako ste čudni!“ jezil se je Lovro in ponovil, kar je bil oponesel materi. „Kakor da bi ne bil vaš sin“.

„Ampak Majerjev; kaj ne? Ta ti je bil šel na-proti kakor novemu župniku. Maje ti je dal postaviti, vence je ukazal plesti in napise pisati. Ali se to spodobi? Komaj smo zagrbeli teto, pa že rajate po gradu“.

Lovro je opomnil, da je bil namen blag, in da je gospod Majer storil vse njemu na ljubo.

„In tebi na škodo. Janez je prišel mene vprašat, če sme posekati par smrek za maje. Rekel sem, da no-bene šibe ne. A gospod Majer, ki je s tujim vedno radodaren, je moško ukazal, naj se posekata na njegovo besedo in odgovornost dve najvišji smreki. Lehko je odgovoren, ker ve, s kom ima opravka. Jaz bi ga tožil, in plačati bi mi moral drevje. In kako je veleval po gradu! Kakor da bi bil že njegov. Zvečer si ti pil na Mlaki, hlapci so pa streljali in norce brili v Podkraju“.

Lovro je poskusil zopet zagovarjati gospoda Majerja.

„Ne zagovarjaj mi tega sleparja, tega oderuha! On je toča za naš kraj. Najprej je osleparil starega barona Bergerja in vdovo njegovo, potem gornjega Piškurja, le-tam Jelarja in zdaj je na vrsti Bendež, ki se smučje krog njega“.

„Oče“, nasmehnil se je jezno sin, „ne govorite tako! Če vas Majer sliši in toži, boste kaznovani“.

„Vem; taka je pravica dandanes. A tebi ga ni treba zagovarjati“.

„Veste, oče, kaj vam povem? Naš kmet je silno razjarjen, ako kdo slepari, ki ni kmet; sam sebi vse odpušča. Majer je dobil posestva na dražbi, na javni dražbi; jeze pa se nanj oni, ki so upali, da dobe lepe kose zemlje zastonj. Jeden je imel odbran travnik, drugi njivo, tretji gozd. Gospod Majer jim je zmešal račun. Kmetskih oderuhov je več nego gosposkih. Jaz jih poznam in vi tudi, ki so si izgovarjali obresti v pridelkih, ki so presegale vsako leto glavnico, sto od sto. A ti dobrotniki zavpijejo takoj, da se jim godi krivica, ako dobe gosposkega konkurenta. Torej oče, o tem bodiva kar tiho ali pa se jeziva na kmete tudi, ki niso nič boljši. Saj jih pozna in veva, da niso zgolj angeli“.

„Kako je naredil z baronom in njegovo gospo! Sin malo da ne berači od hiše do hiše“.

„Kar je bilo Bergerjevega, oče, to so si razdelili trije. Najprej je vzel svoj kos gospod Stojan, potem svoj delež rajna naša teta in naposled najmanjši del gospod Majer. Zakaj pa ne očitajte Stojanu in rajni teti ali meni krivičnega blaga?“

„Stojanu se ne da nič oponesti; in kar je pridobila teta, pridobila je pošteno. Vpraša se le, če bo naslednik obdržal. Majer pa je ogoljufal Bergerjevo vdovo, ki je sama hodila krog kmetov in graščakov in jokala in prosila, naj ne dražijo, da vendar njej še ostane domačija. Smilila se jim je, in nikdo ni prišel. Izdražil je Majer za par tisoč tako posestvo. Gospa je bila vesela in zahvaljevala se nam. Najedenkrat pripelje Majer v Gorenjo vas celo balo, postelje, mize,

stole, klavir in rodbino. Zdaj so zašumeli na Mlaki. Gospa se je jezila, prosila, jokala; Majer pa se je smejal, češ, da živi on tudi rad na deželi, in da mu še na misel ni prišlo dražiti za koga drugega, da je že dolgo prežal na Bergerjevino. Morala je iti“.

„Zakaj ni dražila sama?“

„Ker jo je pregovoril Majer, češ, da bo dražil on zánjo“.

„Norica!“

„Ljudje so hoteli ubiti sleparja“.

„Zdaj se mu odkrivajo“.

„Ker nimajo nič spomina. Takrat pa je vse mилоvalo ubogo, goljufano vdovo in zapuščenega sina. Saj ta ni revež, ki nikdar nič imel ni; ampak kdor je imel, pa izgubil“.

„Baronček je revež“, vzdihnila je mati; „meni se smili“.

„Meni tudi“, pritr dil je Lovro; „zato sem ga vzel za oskrbnika“.

„Kaj! Barončka?“ ostrmel je oče. „To si pa ukrenil res pametno; ta pa je premetena“.

„Iz golega usmiljenja“.

„Ti boš še znorel iz golega usmiljenja. Saj ne razume baron o gospodarstvu nič. Záse ni znal gospodariti, kako bo znal za tebe. Kaj ti je treba oskrbnika? Polje je v najemu, pusti je v najemu. Bolje boš izhajal, nego če obdelavaš sam. Kar imaš njiv za domače potrebe in tistih par goved, to ti oskrbi družina sama. Ti boš pa res gospodaril, da bo kaj“.

Ko je začula sestra Metka glasne, trde besede, pritekla je mirit.

„Poslušaj, Metka“, dejala je mati in udarila se ob kolena, „kaj je prišlo Lovru na misel! Barona je vzel za oskrbnika“.

„Barončka!“ čudila se je sestra. „Saj ne zna drugega nego jahati in streljati“.

„Molči, Metka, molči!“ pogovarjal je brat. „Ti mi boš pa gospodinjala. Ampak najprej se boš nekoliko izučila v Ljubljani, kuhati, šivati in nemški govoriti“.

„Na stara leta!“ smejala se je sestra. „To pa res ne kaže, Lovro“.

„Zakaj ne? Dvajset let si stara; v jednom, pol-drugem letu se naučiš vsega potrebnega. Saj veš, k meni pride ta in oni, gosposka družba in ti zvedo, da si moja sestra“.

„In ti bi se me sramoval; kaj ne? Joj, Lovro, kako si se izpremenil!“

„Kaj sramoval!“ jezil se je Lovro. „Tebe se ne bom sramoval nikdar in pred nikomur; a ti bi se sramovala, in hudo bi ti dejalo, ko bi ne mogla govoriti, s komur si bodi. Zakaj kmetica ne boš ostala in rute ne boš nosila na glavi“.

„Ali bo v klobuku stala pred ognjiščem?“ vprašal je oče.

„Kuhati ji ne bo treba“.

„Čemu se bo tedaj učila? Lovro, to si si baš tako premeteno izmislil, kakor da si barona vzel za oskrbnika. Čemu pa ti bo Metka v gradu, če ne bo ne kuhala ne šivala?“

„Gospodinjala bo, ukazovala drugim, kako morajo delati“.

„In kadar se oženiš?“

Lovro je molčal, nejevoljen, da mu razdirajo ves načrt, ki ga je tako lepo zasnoval.

„In če pride Metki možitev na misel“, norčeval se je oče, „kdo jo bo vzel, ko bo za kmeta pregosposka, za gospoda prekmetska!“

„Nič prekmetska, oče. Menite li, da gospoda nič ne dela? Poglejte? Stojanovo, Draganovo gospo, ki sta pridnejši od marsikatere kmetске gospodinje. Vi mislite, da dela na tem svetu samo kmet, in kar v nič me hočete dejati; in vendar vem, kar vem, in znam, kar znam, in lahko bi imenoval snubca za Metko, ki bi ga bili vsi veseli“.

„Pojdi kam! Pa vendar ne barončka?“

„Kaj bi vam pravil, ko vam nobena beseda ni prav!“

„Snubca, Lovro, mi pa le povej“, norčevala se je sestra, „saj veš, da so to za dekleta važne stvari. Morabit ga še ne poznam ne. Kdo pa bi bil?“

„Ugeni!“

„Gosposki ali kmetски?“

„Pojdi se solit s svojimi kmeti! Za kmeta si ti predobra“.

„To se mi že davnaj dozdeva. Kdo pa bi hodil tako tiho za menoj! Vendar ne Čukov France, ali, kakor se je sam prekrstil, Radivoj?“

„Ne. Radivoj nima nič; tvoj snubec pa bo imel denar“.

„Čim več, tem boljše. Ampak kdo bi bil?“

„Ali poznaš Majerjevega Edvarda?“

Metka se je zasmejala, da so jo polile solze. Vstopil je učitelj Andrej Planinec in prijazno pozdravil očeta, mater in zlasti Metko. Ko pa je zagledal Lovra, zastala mu je beseda in v zadregi je vprašal, če je gospod Bojanec še hud nanj.

„Zakaj da bi bil hud?“ čudili so se domači. Planinec je povedal, kaj se je bilo zgodilo zjutraj, in kako ga je bil napadel Majerjev Edvard.

„Ta pobalin ne pusti nikogar pri miru“, hudoval se je oče. „Mene se je bil že tudi lotil. Prišel mi je naproti s tistim grdim psom in ustavil me, naj ga pozdravim. Žaba, kdo pa si? sem dejal, ker ga še nisem poznal. — Jaz sem gospod Edvard Majer, izučen, ne vem kaj že vse. — In jaz, sem dejal, sem gospod Janez Bojanec, posestnik v Gorenji vasi, št. 3. — Če ne boste pozdravljali, se je zagrozil, naščuval bom tega psa. — Le! sem mu rekel, na rami sem imel motiko — najprej bom psa, potlej pa tebe. Od tedaj imam mir“.

„A meni niti na misel ni prišlo, da bi žalil koga, in najmenj vas, gospod Bojanec“, trdil je učitelj in ponudil mu roko v spravo. Lovro ga je hladno gledal. Planinec je prebledel, polila ga je rdečica, obrnil se je naglo in poslovil se, češ, da se mu zdi, da je odveč.

„Kaj! Mojemu ženinu ne daš roke?“ zavpila je sestra in hitela za onim.

Nejevoljen je vstal Lovro, naslonil se na okno in gledal na vrt; čutil je, da mu je huda ura nad glavo. Mati je vzdihovala, oče trdo hodil po sobi, govoril ni nihče.

„Torej Planinec je Metkin ženin?“ dejal je Lovro, da bi pretrgal mučno tišino.

„Ali ti ni že bila pisala?“ vzdihnila je mati.

„Nobene besede. Danes slišim to prvič. A Metka si vendar izbere lahko kaj boljšega“.

„Gospod Planinec je pošten mladenič“, ponesla se je mati; „vreden je vsakega dekleta, in Metka naj zahvali Boga, če ga dobi“.

„To je bilo poprej, mati, dokler jaz še nisem imel Podkrajca. A sedaj bom jaz tudi priložil kaj za doto“.

„Tem lože bosta živela“, dejal je oče.

„Toda spodobi se, da mene tudi posluša, kadar si izbira moža“.

Prijokala je v sobo Metka in med ihtenjem začela očitati bratu prevzetnost, da je razžalil njenega ženina, in da bo on kriv, če se vse razdere.

„Da bi se le razdrlo“, dejal je brat; „ti doboš sedaj lahko kaj boljšega“.

„A jaz ne maram drugega in nočem nič boljšega in tvojega Edvarda še menj in barončka najmenj. Kar sam imej oba, ker sta ti ljubša ko tvoja sestra in moj Andrej in tvoji stariši. Oh, da si se tako izpremenil!“ — Zdaj je začela tarnati mati, da ji je že dolgo časa pravilo nekaj v srečo, da izgubi sina; in oče se je jezil nad ošabnostjo, ki noče spoznati svojega rodu.

„Mi smo ti prenizki, kaj ne? prekmetski, hribovci. Kdor se povzdiguje, ta bo ponižan. Metkin ženin ti ni všeč. Kako boš izbral pač ti?“

„Oh, na Mlaki se bo ženil“, ihtela je sestra.

„In če tudi“, dejal je Lovro trmast. „Tebe ne bom vprašal, če smem. Ali si ti mene vprašala? Še povedala mi nisi“.

„A vprašala sem stariše, da boš vedel, stariše“.

„Po najini volji je ravnala“, potrdila je mati; „a zato se ji bode tudi dobro godilo. Tebi se pa ne bo, če ne boš poslušal starišev“.

„Na Mlako hodi, tam te bodo naučili kaj lepega!“ hudoval se je oče.

„Kaj imate vendar zoper Mlako in zoper gospoda Majerja? Vam še ni storil nobene krivice. A naj bo on, kakršen hoče; kaj imate proti gospici Irmi?“

„Oh, gospica Irma“, povzela je mati, „kako se je podila na konju okrog! Kakor veša; in baronček za njo. Ali se to spodobi ženski, jezdariti?“

„Po mestih je to kaj navadnega“, nasmehnil se je pomilovalno Lovro. „Najimenitnejše gospe jezdiyo“.

„In po zimi se je drkala po potoku z drkalicami. Ali veš, kdo se je tako drkal? Herodova hči, tista, ki je dala sv. Janezu odsekati glavo. A kaj se je zgodilo! Led se je utrgal, mlada Heroderodica se je vdrla do vratu, in led ji je prerezal vrat, kakor ga je bila ona sv. Janezu. To je bila božja kazen. Tista Irma pa se drka ravno tako“.

Lovro je ugovarjal, da povest ni verjetna, ker ni tam, kjer je živel Herod, nikdar takega ledu, da bi se ljudje drkali.

„Kdor nima vere“, menila je mati, „tistemu ni nič verjetno. Jaz pa verjamem, ker mi je to pravil nekdo, ki je izkusil več nego ti“.

„Naj bo, kakor hoče; a Irma vendar ni Herodova hči“.

„Prida je ni nič“.

„Ali na Pristavi si že bil?“ vprašal je oče.

„Kaj hočem tam!“

„Časi nisi tako govoril. Tam sta tudi dekleti, dve. Teh ti nobena ne dopade?“

„Nobena. Če se bom jaz ženil, gledal bom, da kaj priženim, ker je moje posestvo tudi nekaj vredno. Na Mlaki je denar“.

„Stori, kar hočeš“, dejal je oče in vzel klobuk; „toda pomni: kdor starišev ne uboga, tega tepe nadloga; jeden krivični vinar požre deset pravičnih, in kakor si postelješ, tako boš ležal. Kar pa zdaj počenjaš, to se zdi meni vse narobe: barona za oskrbnika, Edvarda za svaka in Irmo za ženo, to je norost!“

„Da, da“, pritrjeval je med zobmi Lovro in odpravljaj se, „vi mislite, da sem še vedno oni deček, ki se je držal materi za krilo. A med tem sem vzrastel in vem sam, kaj je prav in kaj ni prav. Vi pa tudi veste. Torej vsak po svoje! Možite se, kakor se vam ljubi; jaz vam ne bom vzel vašega Andreja. Bog vam ga blagoslovi! Zdravi!“

Šel je takoj za očetom, ki si je bil potisnil klobuk na oči in obrnil se po polju jezen na lehkomiselnega sina. Doma sta jokali mati, da je izgubila sina, in hči za že-

ninom in bratom. Kako drugače so si bili naslikali vsi bodočo srečo, ko bo Lovro Podkrajski gospod!

A tudi ta je bil žalosten, ko je korakal, klobuk na temenu, proti domu, vrtel paličico in na videz brezskrbno požvižgaval. Kako so ga bili vzprejeli! Hladnejše, neprijaznejše ko vsakega tujca. Še kruha niso dali na mizo niti ga vprašali, če je lačen ali žejen. Slišal ni nobene lepe besede. Samo očitanja; kakor bi jim bil Bog ve kaj storil. Kaj more on za to, da so ga vzprejeli Majerjevi ljubeznivejše in gostoljubnejše od domačih. Jezi jih, ker je to očitek, ki jim kaže krivico. Da, vzprejel je barona. Ni li to usmiljeno delo, preskrbeti skromno službico sinu tam, kjer je bil oče gospodar! „A tudi tega koščka kruha mu ne privoščijo“, dejal je, opravičujoč se in utemeljujoč npravstveno svojo nejevoljo. „In ko so sami taki, kako ostro sodijo druge! O, kar počne gospod Majer, to bi počeli drugi tudi, da imajo njegov um in denar. Jeden greši v dejanju, drugi le v mislih in se jezi, da le v mislih. Oj, poznam vas; po 50 gld. bi prodajali mernik pšenice, ako bi ga kdo kupil“. Ko je bil Lovro podprl s trdnimi razlogi svojo nejevoljo in opravičil svoje postopanje, zazdel se je sam sebi mnogo boljši od drugih in preveril se, da se mu godi silna krivica. Odgnali so ga, odbili njegovo pomoč. Kakor hočejo; vrival se jim ne bo! Družil se bo z onimi, ki so prijazni ž njim, ki ga imajo radi.

Domov prišedši, je ukazal Lovro nositi na mizo in poklicati barona. Sedela sta si nasproti in malo govorila, Lovro iz nejevolje, baron po navadi. Ker pa se je zdelo temu dolžnost pokazati gospodarju kmalu oskrbniško svojo brižnost, opozoril ga je na hudi nedostatek, da ima konjski hlev okna premajhna in prenizko postavljena, goveji po narobe.

„To se popravi“, dejal je Lovro.

„Konja za ježo bi bilo tudi treba. V Teharjih na Štajerskem bi se dobil“.

„Ne mudi se še“, dejal je Lovro in odmašil brez prizanašanja dve steklenici fine stare kapljice, kakor bi se hotel maščevati nad svojci, ki so zavrgli tako kosilo in tak vzprejem. In žlahtne pijače čarobni uč-

nek ni izostal. Lovru se je ogrelo srce in razvezal se jezik.

„Kako vam dopada gospica Irma, gospod baron?“ vprašal je naravnost.

„Irma? Tako“, dejal je zategnjeno baron.

„Krasno dekle je“, navduševal se je Lovro. „Kako prožno hodi, kako okusno se oblači, kako priprosto in zanimivo govori! Živo me spominja Dunajčank. Vi ne poznate Dunajčank, gospod baron?“

„Ne“.

„Škoda! To vam je poseben rod, poosebljena ličnost. Dunajčanko bi spoznal med celim krdelom drugih žensk, po hoji, po frizuri, po kroju in barvi obleke, po stoterih malenkostih, po katerih se razlikuje in odlikuje od pokrajinskih tovarišic. Irma je pristna Dunajčanka. Med nama rečeno, gospod baron, meni prav ugaja“.

Barona ni veselila ta razprava. Gubančil je čelo, ščetinil obrvi in gledal srepo prédse.

„Bog živi vse, kar ljubimo!“ dejal je Lovro in trčil ž njim. „Pijte, gospod baron! Zakaj ne pijete? A Irma ne cenite vi po vrednosti. To vam je prav biser. — No, bomo videli“.

„Kaj bomo videli?“ godrnjal je baron in ga grdo pogledal.

„Oh“, zasmel se je Lovro, „jaz kar blebečem tja v en dan, kar mi pride na misel. Irmo bomo videli. Pojte z menoj nocoj na Mlako“.

„S starcem sem se sprl“.

„Tem več povoda. Jaz vaju spravim. In vidite! Če grem jaz sam, zabavati moram gospoda papa, zabavati gospo mama in Edvarda in z Irmo ne morem govoriti skoro nič. Če greva pa oba, vzeli boste one tri vi náse“.

„Jako ljubeznivo“, godrnjal je baron in vgriznil se v ustnico. Zabava mu ni ugajala.

Pred gradom je zaropotal voziček.

„Dovolite, da odidem“, porabil je baron priliko; „moje reči so pripeljali“.

Na dvorišče je zapeljal Majerjev hlapec novega oskrbnika prtjago, poleg dveh kovčegov škatlo za klo-

buke, palico, dve puški, dežnik, jatagan, čibuk in zajca.

Lovro je bil ostal sam, začel pušiti in dolgočasiti se. Da bi bile le kake novine pri rokah! Sklenil je naročiti si najprej velik dunajski dnevnik, potem par ilustrovanih nemških listov in vse slovenske novine in liste. Tako bi se spravil čas v hitrejši tek in zadostilo narodnim dolžnostim. A propos, narodna dolžnost; k Majerjevim na malico bo treba vsekako iti.

„Janez naj čez pol ure napreže“, je velel in šel oblačit se. Potem pa je poiskal barona oskrbnika.

Dobil ga je v lopici na vrtu poleg Edvarda. Ta mu je bil prinesel celo knjižnico „umnih kmetovavcev, sadje-, vino- in živinorejcev“, katere je baron od strani pisano gledal. Nekak ekstrakt teh strokovnjaških ved bi mu bil mnogo ljubši, nekak katekizem umnega gospodarstva; najljubše pa vse tako zgoščeno kakor modrost tistega razboritega perzijskega šaha, ki je imel vse znanstvo zbrano v jednom samem izreku, katerega se je bil potem naučil na pamet.

„Kaj hočem s to šaro!“ ustavil je gostobesednega mentorja. „Teh budalosti ne preberem jaz v desetih letih“.

„In jaz sem vse to proučil, baron, natanko proučil in izkušnjo naredil, moj dragi, iz vse te tvarine in imam izpričevalo. Odpri katero teh knjig in vprašaj me!“

„Preneumno“.

V tem važnem pogovoru ju je premotil Lovro, ki se je razveselil Edvarda in povabil oba s seboj na Mlako.

„Zefa, te knjige v mojo sobo!“ veleval je baron in nakladal oskrbnici umne kmetovavce, vino- in živinorejce.

Kmalu so se veselo peljali vsi trije, vsi mladi, vsi fantje, na vsaki strani voza je tekel en pes, na desni baronov Foks, na levi Edvardov Fiks, in kadar sta zarenčala drug na drugega, vzdignil je bič ali baron ali Edvard, in Foks ali Fiks je odskočil, pogledal grdo po strani, obliznil se in miroval.

Na Mlaki pa gospoda ni bilo doma, ker je imel opraviti pri županu; preljubeznivo sta vzprejeli goste

gospa in gospica. Irma je pohvalila Lovra, da je mož beseda, na katerega se lahko zanese. Zdela se mu je še lepša ko prejšnji dan.

„Na prostem je prevroče“, dejala je gospa, „po-trudite se, gospoda, v salon!“ — Tu jih je objel pri-jeten hlad; in blagodejen somrak za zaprtimi vetrni-cami je ugajal zaupljivemu, domačemu pomenku. Lovro, ki se je čudil sam svoji zgovornosti, je zadovoljen za-znaval, da zanima Irmo, kar koli ji pove. Čim bolje pa zabavamo druge, tem bolje se zabavamo sami. Baron, zaman čakajoč, da ga Irma pogreši, se je dolgočasil. Toda sreča se obrača. Edvard je odprl glasovir in začel spretno igrati poskočno polko, ki je šinila mla-demu svetu v noge. Med tem, ko je preudarjal Lovro, bi se li spodobilo plesati ali ne, vstal je baron, pri-klonil se lahko gospici Irmi in urno zavrtil spretno plesavko.

„Baron je breztakten“, jezil se je na tihem Lovro náse. Edvard je igral brez konca, in baron plesal z Irmo brez konca; Lovra pa je zabavala milostiva gospa.

A kmalu je prišel Lovrov zaveznik. Vstopil je go-spod Majer in tako grdo pogledal izmed vrat, da je takoj utihnila godba in Irma pustila plesavca in se vrgla trudna v naslanjač. Lovro je pozdravljaj gospoda Majerja in se opravičeval, da je pripeljal barona s seboj.

„Vi ste mi tako ljub gost“, klanjal se je gospod Majer, „da vzprejem, če pridete vi, še barona po vrhu“. — Gospa je vabila na malico, in gospod je mignil Irmi, naj pelje Lovra v verando. Sam se jima je pridružil in govoril o svoji kupčiji in mnogih opravkih.

„Prevzel sem dabávo železničnih pragov. Veliko ni; a izgube ne bo. In to moram sedaj porazdeliti na kmete. A če se pogajam sam, ne opravim nič; ljudje so tako nezaupni in sumnjivi, da mi obrnejo vsako be-sedo trikrat in jo ogledujejo od vseh strani v večnem strahu, da jih osleparim. Zato moram imeti Bendeža na svoji strani, ki mi zganja divjačino. Njemu zaupajo vsi, in kar pokazati mu treba kmeta, pa ga prižene pred cev. Mož je zabit in ošaben; a ker ga potrebuje človek, mora biti dober ž njim. Danes sem ga moral

tolažiti zaradi sinočne šale. On hudo zameri, a je kmalu dober. Za kupčijo pa je tod pravi kraj, ker je še dosti blaga. Pogledjte te šume! Koliko lesa in kak les!“

„Toda kmetje so trdi“.

„Polenovko treba namočiti, da postane voljna. Pri vinu se dogovori človek hitro. Jaz dam aro, izgovorim si kazen, če bi se ne držala pogodba, in skrb je pri kraju. Če ni blaga o pravem času, plačaj kazen, vrni dvojno aro, in zopet sva prijatelja. Kar ta ni izpolnil, prevzame drugi. Če tudi ti nisi kos, plačaj; za tem tretji, dokler ni blaga. Tako se dobi blago in denar ali pa tudi kaka njivica ali gozdič, ki se zloži s posestvom. Brez kletvine in tožba stvar seveda ne gre od rok; toda brez nič ni nič. — Kako pa, da ste vzeli barona za oskrbnika? Saj ne razume ničesar“.

Lovro se je izgovarjal, češ, da se ga je samo usmiliti.

„Smešno! Ta fant ne zasluži nobenega usmiljenja. Jaz sem vam mislil ustreči ter sem vam poslal Edvarda, ki je izučen ekonom“.

„Jako obžalujem, da je prišel prepozno“, dejal je Lovro. Gospoda Majerja kupčija se mu je začela čudna dozdevati; a pomirila ga je pri mizi zopet Irmina ljubeznivost, da je vabil z živo besedo vso obitelj v svoj grad in obžaloval, da nima še vsega tako v redu, kakor bi bilo želeti. Naročil je baronu, naj ga opomni, da pojmeta v Ljubljano omisliti si pohišja za vzprejemnico, obednico, spalnico in pisarno.

„V staronemškem slogu, ne li, gospod Bojanec?“ žvrgolela je Irma.

„To se razumeje“.

„Meni pa se kar nič ne dopade“, modroval je gospod Majer, „po starih gradovih to novošegno pohišje. Človek, ki ima kaj čutstva za slog, pričakuje, da dobi v starinskem poslopju tudi opravo iste dobe in istega sloga, da najde ondi starino“.

„Bendeževo“, dodal je Edvard.

„Neslana opazka“, zavrnil ga je oče, ki je bil sploh ta dan nataknen zaradi barona. „Ampak sloga se treba držati; ne pa staviti v stare gradove Matja-

novih garnitur in Thonetovih stolov; to je Tezejev kip v fraku in s cilindrom“.

„Baš narobe, papa“, pripomnila je Irma; „trdno, močno staronemško pohišje se v slogu popolnoma zlega s starim zidovjem; okroglasta renesansa in zafrkani rokokó pa sta brezokusen anahronizem“.

„Smešno! Anahronizem! Anahronizem je v starem poslopju novo pohišje“.

„Matjan bi moral garniture prevleči s patino“, opomnil je baron.

„Ta pa ni slaba, papa!“ vzkliknil je občudovaje Edvard. „Patina po garniturah“.

„To je neumna opazka, da, prav neumna opazka in popolnoma neumestna“.

„Gospod Bojanec, kje pa bo sobica bodoče gospe?“ vprašala je Irma in s porednim pogledom razveselila Lovra in razjezila barona.

„Bodeče gospe, hahaha, gospod Bojanec, bodeče“, zagrohotal se je duhoviti Edvard, da ga je morala zavrniti gospa:

„Edvard, kako govoriš! Saj gospod Bojanec ne vzame kake šivankarice“.

„Stojanovi dve prekosita vsako šivankarico. Na Pristavi se vedno šiva in pere“.

„Pridni sta, Edvard, in ljubeznivi; ti pa govoriš nespodobno“, karala je zopet gospa. „Jaz, gospod Bojanec, sem tudi teh misli, da treba otroke odgajati strogo. Irmi nisem prizanašala nič, in tudi Edvard je bil priden in varčen, dokler se ni začel učiti ekonomije. Toda kar je preveč, to je preveč. Omikan človek ne sme zaostajati dandanes. Izobraževati se je treba vedno in brati in zopet brati; sicer pride človek v stisko in družba ga osramoti. Pomislite! Meni najljubša pisateljica sta Heine in Saphir. Nekoč pa vprašam Milico Stojanovo, če ji je znan Saphir. O da, je prikimala nedolžna naivnost, to je drag kamen jako prijetne barve. Vsa družba se je muzala. Edvard, ki se ne zna vesti, pa se je zasmel na ves glas in me spravil v veliko zadrego. Napačna vzgoja, ki stori človeka nesposobnega za družbeno življenje!“

Zabava je nekako zastajala, ker sta se grdo držala gospod Majer in baron. Majerja, ki se je bil nadejal, da spravi barona iz teh krajev, je bila prav neprijetno iznenadila novica, da ga je vzel Bojanec za oskrbnika. In predrznil se je ta človek ne samo prikazati se zopet v njegovo hišo, ampak celo plesati z njegovo hčerjo, od katere ga je bil zapodil! In on, gospodar, mora trpeti in gledati vse to v svoji hiši; mora se premagovati na svojem domu, med svojimi ljudmi zaradi Bojanca! Barona seveda je zopet jezila Irmina ljubeznivost proti Bojancu. Lovra pa niso motili ne srepi pogledi Majerjevi ne baronov mračni obraz; puščobo jednega si je razlagal z obilimi opravki; baronova čud pa se mu je zdela v obče dolgočasna; kako bi mu mogel zameriti kisli obraz!

„Baron, papa je kupil konja. Pojva ga pogledat!“ dejal je Edvard in zazeval.

„Nisem nič radoveden“, dejal je baron.

„A jaz sem radoveden, kaj poreče tak strokovnjak“.

„Idite, gospod baron, ker smo vsi radovedni“, dejala je Irma in ga odpravila. „Gospod Bojanec, če vam je ljubo, par korakov po vrtu!“

Hodila sta po vrtu, trgala cvetice in prijateljski si nagajala. Lovro je sklepal, da se mora še ta večer odločiti njegova usoda in čakal prilike, da bi pretrgal veselo šaljenje z resno besedo. Toda v prijetni družbi čas hitro teče. Predno je še izpeljal svoj sklep, zaškripali so po pesku bližajoči se koraki.

„Kdaj bom mogel zopet govoriti z vami?“ šepetal je Lovro.

„Jutri in pojutrišnjem ne“, dejala je ona, „ker pojdem z mamá z doma“.

„V soboto ob šestih zvečer vas bom čakal na griču pri Žalostni vrbi“, hitel je Lovro, in tiho mu je stisnila Irma roko in obrnila se pozdravit došlega barona in Edvarda, ki sta še vedno ocenjevala kupljenega konja.

„Ne dolgočasita gospoda Bojanca s takimi pogovori“, šalila se je; „njemu se toži po Dunaju in dunajskih krasoticah“.

„Kar nič ne, gospica“, zatrjeval je Lovro.

„Oh, kdo bi moškimi kaj verjel!“

„In vendar jim ženske vse verjamate“, smejal se je Edvard.

„Ali je to tudi vaše mnenje, gospod baron?“ vprašala je Irma.

„Kogar imajo rade, temu verjamejo vse; kogar ne, temu nič“.

„Gospod baron, vi ste modrijan“, dejala je Irma; „do Sokrata vam manjka samo Ksantipe. Odkod pa poznate vi tako dobro ženske, in koliko ste jih našli, ki so vam verjele vse?“

„Nobene še ne; a jedno, ki mi ne verjame nič“.

„Vrlo dobro, gospod baron“, pohvalil ga je Lovro. Bil je baš tako dobre volje kakor baron pobit in jezen, oba zaradi istih besedi, katere je bil Lovro z Irmo govoril in baron nehoté ujel.

Zopet je bilo pozno, ko sta se peljala mladeniča v Podkraj domov.

„Voziva počasi, ker je tako prijeten večer“, je dejal Lovro, kateremu je bilo srce prepolno, da bi molčal. Ker ni imel drugega tovariša, zabaval je barona s svojo ljubeznijo.

„Jaz bom snubil gospico Irmo. Kaj pravite k mojemu izboru?“

Baron ni rekel nič, ampak potegnil klobuk na oči in udaril po konju, ki je plašen poskočil.

„Nikamor se ne mudi. Voziva počasi!“ povzel je zopet Lovro. „Irma je roža med cveticami; kaj?“

Baron je kimal po strani, grizel si ustnice in gubančil čelo.

„In jaz si laskam“, nadaljeval je Lovro, „da sem ji všeč“.

Baron se je hripavo zasmel, da se je ozrl Lovro začuden vanj in nekoliko pomislil.

„Vi dvomite, gospod baron?“

„Bog ne daj!“ dejal je oni med zobmi.

„Lehko bi vam navedel dokazov, gospod baron, dokazov“.

Baron je zarezal nad konjem in zavihtel bič.

„Kam se nama mudi, gospod baron? Vozite počasi! A da vam povem, jaz pravim, ne da bi si laskal, da me Irma ne vidi nerada“.

„Allez!“ zavpil je baron nad konjem.

„Počasi, počasi! — In zdaj premislite: papa in mama ne bosta delala ovir; stvar je torej očitno dognana. Kaj se vam zdi?“

Tedaj pa je udaril baron zopet po konju, in konj, ki je že dolgo nemiren prhal, spustil se je v dir, da je odskakoval voz od jedne strani ceste na drugo. Ko pa je ob ovinku proti gradu naglo in kratko zavil, nagnil se je voz, začel teči po dveh kolesih, in Lovro ni še dokončal opominjevanja: „Počasi, počasi! Nikamor se nama“ — letela sta že on in baron na cesto. Konj je obstal s prevrnjenim vozom sredi klanca.

„To in pa nič“, dejal je dobrodušni Lovro, ko se je pobiral, brisal si kri s čela in nosa in popravljaj si obleko. „Ali ste se kaj poškodovali, gospod baron?“

„Ni besede vredno“, dejal je ta in jezil se na konja, ki je tako trd v gobcu.

„A sem vam rekel, da vozite počasi!“ smejal se je Lovro po sili in šantal poleg barona proti domu in razlagal mu, kako nevarno da je, ob ovinkih na kratko zavijati. Od gradu je pritekel Janez z malim hlapcem, ki sta bila slišala ropot.

„Zato pa!“ dejal je Janez in vzdigal voz. „Konj je dober, kar nič ni trd v gobcu. A če se ga po nepotrebem suče in vleče“, pogledal je barona, „zbebi se in postane trmast. Z živaljo se mora pametno ravnati kakor z ljudmi. Zato pa!“ —

„Moj živ dan, gospod Lovro!“ vzkliknila je prestrašena Zefa, ko ga je zagledala. „Kje ste se pa tako pobili? Lenka, brž, brž vode, arnike, platnenih rutic! Kaj bi rekla rajna teta, če bi vas takega videla! Noč ima svojo moč. Ta baron vas bo ubil, ker je ves divji in brez pomisleka“. — Tako je tarnala zvesta oskrbnica in močila in obvezavala pobitega gospoda, ki je molče priznaval, da bi zaslužil še hujšo propoved. Želel pa si je pred vsem miru in počitka.

IV.

Pojdi mojih ran pogledat!
Nar. ps.

Lovro se je premetaval v bolečinah po postelji in premišljeval prošle dogodke. Prijetno misel, da je olajšal z moško besedo svoje srce, in da ga ni zavrnila Irma, grenila mu je zavest, da stariši njegovi ne marajo za to zvezo, in da se je bil baš zaradi Majerjevih sprl z domačo hišo, s tistimi, katere je imel dosedaj najrajši, preverjen, da tudi oni njega pristrčno ljubijo. Telesne bolečine so ga spomnile barona, ki mu je jel po malem presedati. Zakaj ne poslušaj, kakor se mu ukaže! Zakaj ni vozil počasi? Kako spoštuje gospodarja! Gospodar je menda vendar Lovro.

Dolgo je trpela noč. Kadar so ga utrudile misli ter mu zatisnile oči, oglasile so se bolečine ter ga dramile. Zadremal je nekoliko, ko je napočil dan.

Zefa je hodila poslušat, če je gospod že po koncu, in vračala se v kuhinjo milovat ga in pritoževat se o baronu, ki bo umoril gospoda.

„Zato pa!“ pritrdil je Janez. „A skazil nam bo tudi oba konja. Saj to ne zna voziti. Konja ni treba vedno vleči; dobra živina ve sama, kod ima teči. In če teče, ni je treba priganjati kakor pridnega človeka k delu ne. Tako se pokvari človek, žival pa tudi. Ni li res, Zefa?“

„Res, res, Janez! A meni je bolj za gospoda.“

„Meni je pa za konja tudi, če ga dobi tak norec v roke. Meni se žival smili, Zefa! Človek si vendar lahko pomaga; kaj ni res? Jaz, če mi ni prav, pa grem in vi, Zefa, si preberete, kadar hočete.“

„I seveda, Janez.“

„Zato pa! Konj pa ne more iti Štefanji dan proč in se ne more pritožiti in zakleti. Kaj, Zefa?“

„Toda gospod je prvi, Janez, gospod!“

„Tega ne bom naravnost tajil. Toda gospod si tudi lahko pomaga. Saj vrata niso samo za to, da ljudje hodijo noter. Kaj, Zefa? Ali ni to res?“

„Res, res.“

„Zato pa! Vrata naj mu pokaže.“

„Oh, in ta pes! Človek se ga vselej ustraši, kadar pokaže tisti razklani gobec in tiste krvave oči. — Zdaj moram pa zopet pogledati, če je gospod po koncu“.

Lovro se je že ogledoval v zrcalu. Bil je hudo razpraskan. Jedna velika rana se je vlekla čez čelo in nos, druga od levega očesa proti ušesu. Da so bile dlani tudi odrgnjene, to ga ni bolelo tolikanj; a ta obraz, ta obraz! Tak ni mogel nikamor med ljudi. Šel je parkrat po sobi in zmajeval z glavo, ki mu je bila polna neprijetnih misli. Kadar je prišel do zrcala, se je ogledal, če so rane že boljše. Použil je zajtrk in lepe Zefine opomine, a prepovedal klicati zdravnika ali pravitu okrog, kaj da se je bilo pripetilo.

Neprijetno mu je bilo, da se je oglasil tudi baron. Ko ga je miloval, silil se je Lovro obrniti nesrečo v smeh in izkušal ga odpraviti s tem, da je pritrjeval njegovim nasvetom. Razgrnil je baron zopet svoje gospodarske nazore o konjskem in kravjem hlevu in njiju neracijonalnih oknih.

„Dobimo zidarja, ki jih prezida“, dejal je Lovro. Potem je omenil baron zopet jezdnega konja, par mladih konj za kočijo, in da je kočija tudi že za v turščico.

„Vi imate prav, gospod baron! Treba bo nove“.

„Jaz se popeljem danes v Ljubljano“.

„Vi v Ljubljano?“ začudil se je Lovro.

„Da, zasebne zadeve. Ob jednom si lahko ogledam pripravnih konj, kakšno kočijo in izberem potrebno pohišje“. — To se je Lovru, ki je hitro sklepal in počasi zvrševal, zdelo prehitro.

„Za kočijo se bo dobila kaka prilika“, je dejal, „in za konje se še ne mudi. Pohišja bo zadostovalo v začetku za vzprejemnico“.

Baron si je zapisal, kaj da bo treba preskrbeti, in vprašal, če drugega nič.

„Da, še nekaj, gospod baron! Kupite mi na kolodvoru po jeden izvod vseh novin in listov, kar jih prodajejo. Tega ne smete pozabiti. Kdaj se povrnete?“

„Jutri“. — Ko je dobil baron potrebnega denarja, ukazal je Janezu napreči in peljal se oblastno proti Gorenji vasi, potem proti Krškemu. Med potjo je došel kakor po naključju gospo in gospico Majerjevo, kate-

rima je potem delal družčino in kratek čas, z dovtipnim opisovanjem oskrbniškega svojega poslovanja, ki je očitno njega bolj zabavalo nego gospodarja Lovra Bojanca.

Med tem, ko se je razveseljevala ta družbica deloma na Lovrove stroške, hodil je ta po prostornih sobah svojega gradu in ogledoval se v vseh zrcalih, kar jih je viselo po stenah. Nobeno mu ni kazalo takšnega obraza, ki bi ustrezal tudi skromnim zahtevam.

„V par dneh bo vse dobro“, se je tolažil, in misli so mu ušle doli v Gorenjo vas k lepi gospici Irmi in živo mu slikale bližnjo srečo.

Premotil ga je Janez, ki je krepko potrkal na vrata in prišel tožit barona. Ko je zagledal gospoda, se je razjezil še huje.

„Joj, joj, kako vas je razmesaril ta baron!“ je vzkliknil. „To je še sreča, da je dobil največ nos. A kaj, če bi bilo zadelo oko, oko! Tak norec! Zato pa! Kar podil bi konje. Davi, ko sem mu bil napregel, sem stopil na grič pogledat, kako bo vozil. Povem vam, kar kadilo se je za njim. Zato pa! Mudilo se mu je, da bi došel Majerjevo gospo in hčer, ki sta se bili tudi odpeljali davi“. —

Lovro je odprl oči in nekoliko pobledel, ker mu je vzbudila novica prav neprijetne misli. Janeza pa je malo brigalo, da je gospodu tako zoprno zadonel na uho njegov glas: „Zato pa! Gospod Majer pa se je že naveličal tega norca, ki je prišel zdaj k nam, da vse obrne in prebrne. Jaz pravim tako, da vas ni prebrnil konj, ampak baron. In vse hoče prenarediti in prenoviti po nepotrebnem“.

Lovro je poskusil nekoliko zagovarjati oskrbnika, češ, da bo treba marsikaj prezidati; okna na primer v konjskem hlevu da so premajhna in prenizko postavljena, v kravjem hlevu pa prevelika.

„Ej, gospod, okna niso ne previsoka ne prenizka, ampak kakor je prav. Baron tega ne razume“.

„Janez, ti si starokopitnež; a dandanes se mora drugače kmetovati nego so kmetovali naši dedje. Nov čas, nove šege. S časom se mora napredovati“.

„Baronov oče je tako napredoval; zdaj hoče pa še baron“.

„A baron mi je dokazal iz bukev, kako se mora vse urediti; slišiš, Janez, iz bukev“.

„Zato pa! V nedeljo bo štirinajst dni, ko so pridigovali gospod beneficijat, da varujte se slabih bukev. In jaz tudi tako pravim. Gospod, varujte se slabih bukev in ne poslušajte barona. Saj veste: kakršen mož, take besede“.

„Prezidali bomo pa vendar, Janez“.

„Vi ste gospodar“.

„Zato pa!“ dejal je Lovro nehote z Janezovimi besedami in se nasmehnil. Janez pa je nekoliko pomislil in vprašal, za koliko da gre pri oknih navzkriž.

„Premislite, če ni ta baron norec“, je dejal, ko mu je bil razložil Lovro hlevske nedostatke. „V kravjem hlevu da bi bila okna za toliko previsoka, za kolikor so v konjskem prenizka, in tam prevelika, tu premajhna! Denimo konje v kravji hlev, krave pa v konjski, pa bodo okna povsod prav“.

„Ti imaš pa tudi prav“, dejal je Lovro, da bi ga odpravil.

„Zato pa!“ godrnjal je Janez še med vrati.

Lovra je bil precej vznemiril z opombo, da se je peljal baron zaradi Majerjevih v Ljubljano. Naključje je bilo res čudno. Zakaj bi bil šel baron baš ta dan, ko je bil še nekoliko pobit! Začel je premišljevati Lovro vedenje baronovo v Majerjevi hiši, vedenje Irmino, in lotila se ga je ljubosumnost. A čemu so Majerjevi tako prijazni ž njim, če mislijo na barona; zakaj se prikupuje Irma njemu in vpričo barona, če si izbira drugače? Sama domnevanja! Če gleda baron za njo, kaj de to! To sme vsak mladenič. Ta misel ga je pomirila. — Popoldne je šel zaradi dolgega časa na vrt, dasi mu je branila Zefa, češ, da se rana rada prisadi na solncu.

„Joj meni!“ zavpila je Lenka, zagledavši ga.

„Kako ste se pobili, revež!“

„Neža, Jaka, Tine, pojdite gledat gospoda!“

„Pritekli so, kakor bi gorelo, in milovali za stavo Lovra, ki od nejevolje in sramovanja ni vedel, kaj bi počel.“

„Jesiha na rano!“ dejal je Jaka in pripovedoval, kako je bilo svoje dni njemu pomagalo to zdravilo. „Boljšega zdravila ni od jesiha“.

„Kislo zelje je boljše“, ugovarjala je Neža. „Tega si denite na rane, in bolečine kmalu odležejo“.

„Pokuhano laneno seme tudi ni pod nič“, svetovala je Lenka. Zefa pa, ki je poslušala na hodniku, je vpila doli, da „arnike, arnike, arnike“.

Komaj je odpravil Lovro zveste svoje služabnike, ki so potem še stikali glave skup, ugibali, kaj bi se dalo še svetovati, in jezili se na barona, ki je vse nesreče kriv.

Ta nadležnost mu je vzbudila željo, da bi imel pri sebi mater, ki bi mu postregla, ali vsaj sestro. Kaj, ko bi ju dal poklicati! Ne, ne, branil mu je ponos. Rekli bosta, da ju kliče, kadar ju potrebuje, in oponašali mu Majerjevo prijateljstvo. Boljše je, da so vsak-sebi. Oni njega ne razumejo, on njih ne. Morebiti bi niti priti ne hoteli! Kmetski ljudje so svoje glavi. Kake dobrote je bil namenil sestri! Gospica bi lahko postala in gospa. A obrnila se je od njega, in baš tako bi mu sedaj odbila prošnjo, češ, Irma naj mu streže in baron ga zdravi. Kmetski ljudje so maščevalni. Toda ne bodo ga zavračevali; ne privošči jim te zloradosti, in ne bo jih klical, naj se mu godi tudi desetkrat huje. O brezsrčni rod! On jih je hotel pritisniti na gorko srce, oni so ga pehnili od sebe. Ponujal jim je roko; oni so jo odbili. Tako neprijazno, tako sovražno noben tujec ni ravnal ž njim. In zdaj reci kdo: kri ni voda! Lotevalo se ga je neprijetno čutstvo osamelosti, ko se je mučil s trdovratnostjo in prevzetnostjo zadušiti ljubezen do svojih ljudi, ki mu je klila in poganjala v dnu srca.

Drugega jutra mu je bila zopet prva misel rana in prva skrb pogledati se v zrcalo. Še vedno mu je kazalo neprijazno lice.

„In jutri je sobota!“ dejal je in udaril z ного ob tla. Zefa je zopet skrbno povpraševala, kako mu

je, in družina se še vedno prepirala o zdravilni moči nasvetovanih pomočkov in jezila se na barona in njegovega psa, kateremu se je ta dan slaba godila. Lovro pa je hodil čemereren po sobah, ker ga je poleg misli na sestanek mučila ljubosumnost. Preverjal se je sicer, da mu baron ni nevaren tekmeč; toda kateri tekmeč se ne zdi nevaren zaljubljenemu človeku! In koliko časa ga ni domov! Minilo je poldne, nastal večer; ni ga še bilo. Ko se je stemnilo, šel je Lovro na vrt.

„Zdaj-le ropoče naš voz“, dejal je mali hlapec in stopil izza hleva.

Pridrdral je res po klanecu domači voz z domačim konjem, a voz je bil prazen, brez voznika, brez plahte in brez jedne blazine, vajeti so se vlekli po tleh za konjem, ki je bil ves moker in razpenjen.

„Kje pa je baron?“ zavpila je Lenka.

„Naj bo, kjer hoče!“ dejal je hlapec in ustavil konja.

Krog praznega voza se je hitro zbrala družina.

„Oh, gotovo se je pripetila zopet kaka nesreča!“ zastokala je Zefa.

„Da je le konj doma in voz!“ zmignil je hlapec z rameni.

„Zato pa!“ modroval je valpet. „Ta norec se prebračuje, koder se vozi. Voz je že tak, kakor bi bilo treščilo vanj“.

Lovro je stal zraven, a ni branil barona in morebiti bi si celo kake nesreče njegove ne bil vzel k srcu; vendar je poslal hlapca proti vasi, da pozve, kaj se je bilo prigodilo.

„Bog ve, je li kupil novine!“ si je dejal in odprl skrinjico na vozu. Dobil jih je cel kup in potolažen hitel z dragocenim plenom v svojo sobo. Ukazal si je prinesiti črne kave, prižgal si smotko in izkušal se vtopiti v misel, da je v dunajski kavarni. A pogrešal je postrežljivega markerja, bridko pogrešal veselih tovarišev in zanimivega razgleda po živahnih ulicah. Kaj se hoče! Človek ne more imeti vsega povesod. Začel je prebirati novine in nemalo osupnil, da se je ta čas, odkar jih ni bil bral, tako malo zgodilo po svetu. Notranje razmere, vnanje razmere so se slikale še vedno

tako napete kakor takrat, ko je še na Dunaju razburjen bral, da je prevrat v Evropi in Aziji pred durmi. A zanimiva reč se rada dvakrat bere.

Pozno se je vrnil hlapec, ki ga je bil poslal Lovro za baronom, in prinesel pol plahte, blazino in poročilo, da se vrača baron živ in zdrav.

Res je bil ta kmalu tu in jel se opravičevati, da ima smolo. V Ljubljani je bil sicer opravil dobro, ogledal par iskrih konj za kočijo, govoril z majorjem pl. Rumersfeldom, ki bi prodal izbornega jezdnega konja za borih tristo do tristopetdeset goldinarjev, in slučajno naletel na prelepega psička čiste pasme, opičarja, snežnobeke svilnate dlake, drobnih črnih oči, orjaških kodrastih uhljev in čarobno ljubkih nožic. Dobil ga je skoro zastonj, za nekaj čez deset goldinarjev. A ko se je peljal od Vrha proti Gorenji vasi, zagledal je Totó — tako je bilo psičku ime — črnega mačka na njivi in skočil z voza za njim. Baron je obstal z vozom, klical, žvižgal; zaman. Kaj je bilo storiti? Pustil je voz, tekel za psom, pes pa za mačkom. Med tem pa, ko je lovil psa, ušel mu je konj.

„Za psa mi je žal. V vasi sem naročil, naj ga gredo iskat. Kdor ga pripelje, dobi petak“, sklenil je baron.

Lovro je nekoliko godrnjal, obrnil mu hrbet in vrnil se k novinam, ki so ga kratkočasile do pozne noči.

Z novim dnem pa ga je napadla stara skrb, ali bi ostal doma ali šel.

Zrcalo v kotu mu je dejalo, da bi bil za silo. „Nikakor ne!“ ugovarjalo je zrcalo poleg okna, in Lovro ni vedel, kaj bi storil. Sedel je za mizo, da bi pisal Irmi in opravičil se; a kmalu je vstal, češ, da pojde, naj se zgodi, kar hoče. Potem se je zopet skesal in premišljeval, po kom da bi poslal pismo, ker je bil zamudil pošto. Nikdo v gradu se mu ni zdel zadosti priročen in zanesljiv.

K sreči je obiskal barona zopet Edvard. Lovro je pazil, kdaj da odide, prestregel ga, potožil mu svojo nezgodo in naročal mu, naj ga opraviči doma, če ga pričakujejo; zakaj ne more se geniti od doma.

„Hvala Bogu, zadeva je rešena“, dejal si je pomirjen. Ko pa se je začel bližati določeni čas, vznemirila ga je misel, da je morebiti Edvard pozabil, kar se mu je bilo naročilo, ali da ga Irma razumela ne bo. In prišla bo in ga čakala, zaman ga čakala! To bi bilo razžaljenje, ki bi mu na mah uničilo vse lepe nade. Kaj storiti, za božjo voljo, kaj storiti! Tako je razburjen premišljeval in pogledal vsakih pet minut na uro. Naposled je bilo treba odločiti se. Postavil je zrcalo v najtemnejši, potem v najsvetlejši kot, pogledal se in vzdihnil. Naposled si je obvezal obraz s črno rutico, potegnil klobuk na oči in hitro se odpravil po stranski poti skozi gozd, da bi ga nihče ne videl, in da bi se lahko ognil komur koli.

Malo nad Gorenjo vasjo se pričinja lep gozd listnatega drevja, med bukovjem brest, kostanj in javor, ter se razteza proti Podkrajski graščini in naprej po pogorju. Kar ga je med Podkrajem in Gorenjo vasjo, je last večinoma podkrajaska, nekoliko ga spada k Mlaki. Vrh hribca pelje po senci mehka pot, do katere vodijo iz dola navkreber mnoge steze. Kjer meji posestvo s posestvom, stoji staro znamenje, preprost steber z lino pod vrhom. Nad znamenjem pa pripogiblje vitke veje k tlom Žalostna vrba. Samoten je kraj in tih, poleti vseč samotarju, po zimi dober stan za lovca.

Tiho je ostavil Lovro grad, oprezno se splazil skozi vrt, prekoračil naglo travnik, ki sega do gozda, in oddahnil se med drevjem. Tu je bil varen pred zvedavimi in porogljivimi pogledi, ker se je lahko skrivil vsakemu srečevavcu. Hodil je po znanih stezah in preudarjal še jedenkrat svoj sklep in preverjal se, da ni mogel ravnati drugače. V nadi, da ne bo Irme, je prišel do znamenja, ko je malo še manjkalo do določenega časa. Najedenkrat začuje stopinje, pod katerimi se je lomila suhljad. Urno se umakne v goščo, da bi se pokazal, če bi prišla prava oseba, in skrit ostal pred vsakim drugim. Opresno je legel na tla in pozorno gledal skozi vejevje, kdo da prihaja. Prišel je baron s puško čez ramo in leno korakal proti znamenju. Lovru je gnala kri v lice nejevolja, da mu križa

pot ta nesrečni človek. Od rdečice ga je pričela žgati rana na licu, ki mu je še bolj netila jezo na tega začetnika vse nezgode. Da bi le Irme ne bilo, želel je na tihem in nepotrpežljivo čakal, kdaj da se spravi baron. A temu se ni mudilo, ogledoval je znamenje in oziral se okrog, kakor bi hotel nalašč jeziti svojega gospodarja. Da bi je le ne bilo, vzdihnil je Lovro in krčevito sklepal roke. A na nasprotnem koncu je zablješčalo med drevjem svetlo krilo, grmovje se je razdelilo in prihitela je Irma, lahka, vitka, sveža, s svetlimi očmi in ozrla se okrog, kakor srna na preseki. Neizmeren srd na barona je polnil Lovru srce in navdajal ga z mislijo, da bi planil iz zasede med vsiljenca in izvoljenko.

„Ah, gospod baron, ogleduh?“ zazvenel je Irmin glas, in ona se je obrnila, da odide. Baron pa je pohitel na njeno stran in jel važno in goreče govoriti ji, česar Lovro ni razumel. Ona je nekaj časa odkimavala z glavo in odmigavala z roko, potem pa sta začela prepeljavati se pod pazduho in odšla šaleč in smejoč se proti vasi.

Lovro je obležal v grmovju, nesrečen, pobit na duši in na telesu.

„Oh, ženske, ženske!“ je vzdihnil, in solza se mu je prikradla v oko. Misliti ni mogel nič, samo čutil je neizmerno bridkost v svojem srcu. Strmel je na kraj svoje nesreče brez moči in volje. Pusto in prazno se mu je zazdelo vse, za kar se je kdaj v nemal, pust poddedovani grad, pusta domovina, prazni mladi vzori in mladeniške nade, brez pomena in namena vse nadaljuje življenje.

Nastopil je mrak, in zafofotalo je v večernem hladu gibko listje dalekovidnih brez. S težkim trudom je zbral Lovro svoje misli, ki so ga izpraševale, kaj sedaj. Odgovora si ni vedel. Vzdignil se je in taval proti domu vtopljen v grenka čutstva. Doma se je zaprl v sobo, večerjati ni hotel nič niti govoriti z oskrbnikom o važnih gospodarskih rečeh. Oh, kako rad bi bil zapodil barona, da se ni sramoval vzroka in povoda! A pride dan, ko obračunata! Sedel je k oknu in zrl v

temno noč prepričan, da nocoj ne nosi zemlja nesrečnejšega človeka.

Ko ga je drugo jutro vzbudilo bliščeče solnce, bila je že telesna in dušna rana boljša. Bolestno je sicer vzdihnil, spomnivši se prošlega dne, a zajtrka ni zavrnil, in ko je došel po pošti kup naročenih novin, segel je po njih udano kakor bolnik po grenkih kroglicah.

Začeli so mu teči dnevi enakomerno v samoti. Ni se več brigal za druge ljudi in brez nujne potrebe ni izpregovoril z nikomur nobene besede. Gospodaril je baron, gospodinjala Zefa, in Lovro je bil zadovoljen, da ima mir. Novine in liste je jemal s seboj v gozd, kjer se je skrbno ogibal Žalostne vrbe, ki bi mu odrla ne še zaceljeno rano. Légal je v senco in vglabljal se v modrost vvodnih člankov, v duhovitost političnega pregleda, v važnost domačih in tujih novic in v zanimivost drobnih vesti. Veselila so ga vesela, žalostila žalostna poročila. Najljubši pa mu je bil listek. Tega si je hranil za na konec in veselil se nanj skozi vse druge sestavke, kakor se je veselil Pavliha gredoč navkreber, da pojde kmalu navzdol. Vestno je prebral vselej vse, kar je bilo tiskanega, dasi se mu je zazdelo zdaj pa zdaj, da je bral že to in ono, in se le tega ni mogel domisliti, bere li v drugič iste novine ali pa so si članki po novinah sem ter tja nekoliko podobni. Da ne bi bral po večkrat istih stvari, jel je podčrtavati prebrane članke, ne kakor da bi jih imel za nevredne večkratnega branja, ampak ker je izprevidel, da bi mu nedostajalo časa. In res ni bila lahka reč prebrati sproti par nemških in toliko slovenskih listov. Da bi teh nekaj menj tudi zadostovalo, prihajalo mu je na misel, kadar si je truden mel oči. A glas narodne dolžnosti je vselej hitro zadušil tako samopašne misli, in če je le začutila v tistih dneh kaka tiskarna potrebo novega slovenskega lista, Lovro je bil naročnik.

„Naš gospod vedno študira“, dejala je družina.

„Zato pa!“ pristavljala je Janez in kazal za baronom, ki se je vozil na izprehode, hodil na lov, učil svojega psa ali kartal v lopici z Edvardom, ki je pridno obiskoval Podkrajski grad.

Lovro se ni menil zanja, ampak želel si nazaj na Dunaj med vesele vrstnike.

Na Dunaju ga pa tudi ni pozabil prijatelj Radivoj, ki ga je baš v teh hudih dnevih počastil in razveselil z nastopnim pismom :

Dragi mi Lovro !

Cela večnost se nam zdi na Dunaju, odkar Te nimamo med seboj, odkar pogrešamo iskreno Tvojega prijateljstva in ljubeznivega Tvojega humorja. Quid agis, dulcissime rerum? Ali Ti še plamti v domorodnem srcu ogenj svetega navdušenja? Ali se še spominjaš mojega načela, da mora denar priti v narodne roke? Kdaj bom bral po listih: „(Himen). Vrli rodoljub, g. Lovro Bojanec, se je zaročil z dražestno i. t. d. Čestitamo!“ — Oh, tu felix Austria nube! Jaz pa se ubijam po svetu kakor Ahasver in divjam okrog brez miru. Oni dan sem bil zopet jedenkrat na univerzi; bogme, ne poslušat suhoparnih čenč; kar se učim, učim se sam: narodnega gospodarstva, ki je poleg modroslovja jedina resna veda, in za počitek angleščine; ampak šlo je za neko demonstracijo, kjer bi me bili težko pogrešili. Krepko smo zavrnilo žide, dasi jih je mrgolelo kakor listja in trave in so kričali kakor pred Jeriho. A saj nas poznaš: Pet jih pade, kjer porine. O propos, pet jih pade; v Dornbachu smo osnovali jugoslovanski kegljački klub, ki ima lepo bodočnost, dasi ga naši listi demonstrativno prezirajo. Jaz sem starosta. Saj veš, da človek, ki ima toliko izkušnje kolikor jaz, težko zahaja v naša društva. Jaz naj bi poslušal otročje besede golobradih mladičev, ki hočejo vse postaviti na glavo! Ne boš, Jaka! Ne bomo se pokorili mladičem, dasi silijo na površino kakor žabe, če je krog luže mir. Veš, brate, spoštovanje proti starejšim, izkušenim tovarišem gineva. Žalostno! Jaz si nabiram izkušnje; Vladimir pa dela izkušnje. Zadnjo je naredil z odliko. Svetoval sem mu, naj se loti zdaj modroslovja. Meniš li, da me je poslušal? Takoj si hoče poiskati službe, ta kruhoborec. Boš videl, Lovro, kako bo lezel po uradniški lestvi od klina do klina; a na narodnem drevesu je on suha veja. K vojaškim vajam pojde v Gorico. Kaj pa Ti? Lenobo paseš na

svojem gradu in ženiš se; kaj ne? Vse prav; toda narod, narod! Naroda ne smeš pozabiti. Ti si rojen narodu voditelj. Náte se oziramo mi, náte stavimo svoje upe. Dokaži strmečemu svetu, kaj je mladi rod! Strmoglavi z uzurpiranih sedežev prvake, da se naredi prostor zaslugam, ne slugam. Naprej! Bog in narod! A če hočeš kaj veljati med svetom, ne skrivaj se v kot. Potegni iz nožnice uma svitli meč. Kdo zna duhovitejše pisati od Tebe! Zastavi pero; na stežaj so Ti odprti naših listov zevajoči predali. Ali ne vidiš, kaka suša je povsod? Ali ne čutiš, kako bi nas poživil pohleven dež krepkega, jasnega, določnega programa? Modroslovje in narodno gospodarstvo, in hoc signo vices. Beseda Ti bodi čvrsta, odločna; zatopljenih, zamazanih boj ne mara današnji čas. Če hočeš, da Ti zaupajo drugi, pokaži zaupanje sam váse in v svojo moč. Pred vsem pa pomni, da treba podreti staro poslopje, predno se začne zidati novo na istem prostoru. Hvala je dober kup; strokovnjaka kaže graja. Kdor hvali, vzbuja sum, da ni boljši; kdor graja, tega se boje ter ga čislajo. Tuje hvale je človek hitro sit; graja, če ne zadene nas, je vedno zanimiva. Tu tiči skrivnost opozicije in njenih uspehov; kajti hvala drugih je nam očitanje, graja opravičevanje. Pred vsem pa piši, piši in govori, da Te ljudje spoznajo. Od konca bodo povpraševali: Kdo pa je ta Bojanec? Potem bodo rekli: To piše naš Bojanec, in čislali Te bodo, in ko bo osrednji volilni odbor povpraševal, kdo da bi bil za poslanca, spomnili se bodo Tebe, ki imaš čas, imaš denar in sposobnost. A propos, denar: dunajske manihejce poznaš. Sem ter tja, če prehudo lajajo, se jim mora vreči kaka kost, da ne ugriznejo. Kakih sto rajnišev bo menda vendar še vredno najino prijateljstvo; pošteno Ti jih bom amortiziral. Če ne utegneš pisati, kar nakaži jih; ne bom Ti zameril; toda nakaži na moje stanovanje, ne na univerzo. Prvič sem prepustil univerzo že mlajšim močem, in potem, če me zagledajo prijatelji na tabli podčrtanega, oskubli me bodo kakor srako pavjega perja. To je mojega pisanja konec. Amice, respice finem! Bis dat, qui cito dat. Oglasi se kmalu! Bog in narod! Tvoj zvesti prijatelj

Radivoj Čuk, drd. iur.

Dasi ta konec ni posebno ugajal Lovru, razveselilo ga je pismo vendar, ker ga je navdalo s prijetnim čutstvom samosvesti; in dasi ne vse zahtevane vsote, namenil mu je vendar 80 goldinarjev kot zahvalo in priznanje domorodnega njegovega nasveta, za katerega je že gorel Lovro. Da, pisati hoče, poseči s peresom med zamotane domače razmere, oslaviti si ime in koristiti domovini. Radivoj precenjuje morebiti njegovo sposobnost; morebiti, dasi nas navadno drugi ljudje sodijo pravičnejše nego sami sebe. In potrebno moč je čutil v sebi Lovro in zmožnost in navdušenje. Vrh tega je vedel, da nesrečna ljubezen zelo lajša in pospešuje pisateljjevanje. Dejal si je že, da ni nesreče brez sreče. Če se oslavi, maščeval se bo tudi najlepše in najblaže nad nezvesto Irmo, ki ni znala ceniti duhovitega moža. Naj se oslavi s pisateljjevanjem baron, če se more. Začelo se mu je dozdevati čudno, kako more pametna ženska kratkournega barona staviti nad njega.

Da bode pisal, to je bilo tedaj sklenjeno; a nastalo je vprašanje, kaj da bode pisal; kajti to moraš skoro vedeti, predno sedeš k pisanju. Bral je bil že mnogo, spominjal se marsičesa; a svojih nazorov še ni imel o nobeni reči. Domače razmere so mu bile površno znane, in v pogovoru je imel tudi Lovro o teh svojo sodbo. Toda beseda pisana je kaj drugega nego govornjena; ta odleti in zataji jo lahko človek, če mu ne dela časti; ona pa stopi pred strogo sodišče, in v sodišču treba govoriti preišljeno, rajši menj nego več. Preišljjevanja prvi sklep je bil ta, da pisanje ni tako lahka stvar, pisanje namreč, ki budi pozornost, ki zasluzi svoje ime. Sušmariti pa ni hotel Lovro. Motila ga je zlasti silna važnost prvega poskusa; prvič se mora spraviti kaj temeljitega na svetlo, na čegar račun bi se mu pozneje odpustil marsikak greh. Modroslovje in narodno gospodarstvo sta lepi vedi, a ju mora človek znati, k temu pa treba učenja, dolgega, mučnega učenja. Njemu pa se je mudilo, ker se je hotel proslaviti v kratkem času, bogme ne sebi ali čitateljem na veselje, ampak domovini na korist, gospici Irmi pa na kesanje in žalovanje. Doslej je bral liste iz gole radovednosti,

zaradi zabave; sedaj se je začel učiti iz njih in pazil je skrbno, kaj da se sploh piše, kako da se piše in kaki spisi da se cenijo najviše. Da se piše o vseh čihernih rečeh, to je hitro spoznal, kakor tudi, da treba pisati zanimivo, duhovito, dovtipno, sicer pa v kratkih ali tudi dolgih stavkih; najveljavnejši pa so se mu zdeli članki, ki so obravnavali pereča dnevna vprašanja. Kaj takega bo tudi predmet njegovemu pisanju. Ko je tako iskal razburjen in razdražen po listih pripravne snovi, zapazil je začuden, kako različno se piše jedna in ista beseda, kako svojevoljno zlasti važna krajevna imena. Tu je bila potrebna hitra pomoč; kajti kam pridemo, če bo smel pisati vsak list svoj pravopis! Katero vprašanje bi bilo bolj dnevno, bolj pereče? Na prvem hlevu njegove rojstne vasi je visela bela tabla s črnim napisom: „Vas Gorenja vas“; poštni pečat je nosil napis: „Gorenja Vas“, in po knjigah in listih je bral: „Gorenjvas“. Glede na to, da je mogel biti pravilen le jeden način pisanja, oba druga pa krivopisa, moral se je spotikati nad to raznoličnostjo vsakdo, ki je imel kaj čutstva za pravico in resnico. A ta krivica se ni godila Gorenji, ampak tudi Dolenji vasi in premnogim drugim krajem, kakor Zlatemu polju, Novemu mestu in Ogerskemu Staremu gradu, kjer se je bil izšolal Majerjev Edvard. O tej prevažni stvari je sklenil pisati Lovro, preverjen, da bode zanimal spis najširše kroge. Saj je jezikoslovje priljubljena veda, o kateri vsak olikani Slovenec mnogo ve in še več govori; in po pravici gre v slovstvu jezikoslovcem prva beseda.

Po teh preudarkih se je hitro lotil dela, poiskal po listih najglasneje kričeče različnosti v pisavi, bistro umno jih razvrstil, navedel dotično pravilo, pridodavši vestno stran, poglavje, odstavek, izdajo in letno število slovnice, kar se je bralo važno in učeno. Sledil je točni dokaz, da jedino pravilna je pisava: „Gorenja vas“; kajti lastno ime (Eigennamen, nomen proprium) je le Gorenja, vas pa da je občno, splošno, nazívno ime (Gattungsname, nomen appellativum). Podprl je dokaz s pisavo francosko: „la mer Blanche (sic!), la mer Rouge (sic!)“, in grško: „Σέροειον τεῖχος (sic!), Ἰερόν ὄρος (sic!)“ in sklenil z obžalovanjem, da se cepijo Slovenci,

sinovi jedne matere, na toliko strank in strančic, in z željo, da bi se zjediniili vsaj v najvažnejših načelih pod starim praporom: Vse za vero, dom, cesarja!

Pazljivo je prebral sestavek, ki se mu je zdel pameten in zlasti na koncu dovršen. Vendar ga ni odposlal takoj, ampak zaprl za par dni v miznico, da bi presodil s treznostjo, kar je napisalo navdušenje. Saj je vedel, da prvi vtisk ni vselej pravi, in da ugaja marsikako delce pisatelju bolj nego čitateljem.

Kadar je spis na papirju, odleže vsakemu pisatelju; tako si je tudi Lovro mel roke. Ni ga več tako pekla nesrečna ljubezen in niti barona ni več gledal tako grdo. Svet se mu je zdel zopet še zadosti lep in življenje ne več neznosno, ko je premišljeval, kaj bodo pač rekli Slovenci, ko izide njegov članek. V duhu je bral priznavanje in hvalo po raznih novinah, v duhu čul povpraševanje, kdo da je ta L. B., ki piše tako pametno. Bi li ne kazalo dati članek še posebej natisnit, da bi se poslal priznanim rodoljubom v preudarek? Obrnil bi Lovro pozornost naše še bolj in članek otel pozabe; zakaj bridka je misel, da se pečajo s članki po novinah čitatelji le po jeden dan, in žalostno je videti, kako ginejo ondi med drhaljo priprostih dopisov, nevrednih belega dne, tudi taki, katerim bi trajna slava ne bila predobro plačilo.

Komaj je preteklo pol dne, vprašal se je že Lovro, če se ni že spis zadosti uležal in zmladil; zakaj bati se je bilo, da izide prepozno. Gotovo zanimajo taka pereča vprašanja tudi druge pisatelje, in Bog ve, koliko peres že piše o istem predmetu, in morebiti ima kdo prav njegove nazore. Kolika škoda, ko bi ga ta prehitel!

Hitro je zopet odprl miznico, pregledal pisanje, pristavil nekaj ločil ter pripisal par vrstic uredništvu jednega ljubljanskih dnevnikov; katerega, ne moremo povedati, ker nam letniki niso pri rokah. V tem pripisu je zopet obžaloval, da smo Slovenci tako razkosani po deželah, po načelih in pravopisu, in poudarjal dolžnost vsakega rodoljuba pospeševati kakor koli zjedinjevanje; on da izpolnuje to dolžnost s skromnim poskusom, ki ga pošilja uredništvu pod geslom: Ut desint vires,

tamen est laudanda voluntas, z obljubo, da pošlje kmalu še kaj, ako želi uredništvo. Ta pristavek je bil vzrastel iz nadeje, da bode uredništvo ali v listnici odgovorilo kaj laskavega ali vsaj opomnilo pod zvezdico: Prosimo.

Pismo je moral nesti takoj sam Janez na pošto, in skrbno se mu je naročilo, naj je priporoči. „Razumel? priporoči!“ Oddati je moral prejemni list takoj, ko se je vrnil.

Ko so došle drugega dne novine, snemal je pisatelj Lovro prijetno razburjen polagoma zavitek in odpiral počasi list, da bi užival tem delj slast radostnega pričakovanja. Spisa še ni bilo v listku.

„Oh, ti tepec!“ udaril se je dobrovoljen ob čelo, „saj še pismo v Ljubljano ni prišlo. Danes popoldne bo tam, baš ko izidejo novine, ki ga niti jutri še ne morejo objaviti. A pojutrišnjem pa“.

Čez dva dni se je jezil Janez, da ga pošilja gospodar tako zgodaj na pošto, kjer bo moral čakati še poštnega sla; a noben „zato pa“ mu ni pomagal nič. Lovro, kateremu so se bile že popolnoma zacelile rane, mu je šel takoj naproti in čakal ga dolgo in potrpežljivo. Burno pa mu je tolklo srce, ko je vzel Janezu iz rok kup novin, poiskal pravih in vrnil mu vse druge, da jih odda Zefi. Hlastno je raztrgal zavitek, razgrnil list in pogledal listek. O sreča! Njegov spis je bil natisnjen, ves, brez premembe in popravka in na koncu je stala zvezdica in pod zvezdico besede: Nadejamo se, da nas spretno pero g. pisatelja kmalu zopet razveseli. Op. uredn.“ Dvakrat in trikrat je bral Lovro to opombo, počasi, besedo za besedo in slastno užival hvalo, ki je bila izražena v njej ali se dala misliti. „Nadejamo se“, kako laskavo. Nadeja se človek le česa dobrega in prijetnega. „Spretno pero“, Radivoj se vendar ne moti; človek je časi preskromen, in če se jih mnogo povikšuje, marsikateri se ponižuje po nepotrebnem. „G. pisatelja“, dobro in pravilno povedano; kovač je, kdor zna kovati, naj kuje ali ne; pisatelj, kdor zna pisati, če tudi lenobo pase. „Kmalu zopet“, bomo videli. Dobri spisi se ne iztresajo iz rokavov, in kdor se prevečkrat oglasi, postane navaden. „Razveseli“,

ta izraz kaže, da ima urednik dober okus. Ko je bil proučil opombo, lotil se je zopet listka, ki mu je sedaj, natisnjen, dopadel še bolj: misli pametne, razvrstitev vzorna, slog dovršen. Stoj, kaj pa to! „Samoslavnik“ mesto „samostavnik“! Oj, ti nesrečni stavec! Sam Bog ve, če bodo znali bravci popraviti to tolikanj motečo hibo! Kar nšesa bi porval stavcu. A kje je bil popravljavец? Zakaj ni izpolnil ta svoje dolžnosti! Tudi urednik ni brez krivde. Tako je revež pisatelj izročen na milost malovestnim tiskarjem. Svinčnik modre barve je potegnil Lovro iz žepa in debelo podčrtal napako, ki je kazila tak izboren članek. Polagoma ga je potolažila misel, da se tiskovni pogreški pripete tudi drugim dobrim spisom, in da jih razsoden bravec ne zarezuje pisatelju na rovaš.

Čutstva, bodi si prijetna ali neprijetna, te začno težiti, ako jih stiskaš in skrivaš v srcu. Prizadevajo si dobiti duška s tem, da jih razodeneš. Tako je Lovro bridko pogrešal prijateljev in tovarišev, s katerimi bi delil, v katerih zvesta srca bi izlil prekipeče svoje veselje. Bero li na Dunaju njegov spis ali so ga prezrli, kakor prezre mlada lehkomiselnost toliko izbornih sestavkov? Opozoriti bo treba Radivoja. In v Gorenji vasi! Vedo li, kakšnega rojaka da imajo? Česar ne vidijo sami, treba jim pokazati. Sklenil je Lovro iti v Gorenjo vas, da se pogovori z znanci ter napelje govor na svojo razpravo. Žal mu je bilo, da se je sprl z učiteljem, s katerim bi se o tej važni zadevi gotovo porazumela. A morebiti dobo beneficijata, ki je tudi jezikoslovec, kadar utegne. In tudi marsikakega pametnega kmeta zanimajo stvari, o katerih se prepirajo učenjaki. Majerji seveda, ti se ne brigajo za domači napredek, za narodne napore. To malobrižnost jim je Lovro zdaj hudo zameril, in objestna se mu je začela videti vsa družina; Irma tako vetrasta, tako slabega okusa glede na moške; Edvard prešeren lenuh, in gospod in gospa epikurejca z zgolj telesnim obzorom. Kaj laže se pogovoriš s kmeti, ki se shajajo pri Bendežu! Tja bo treba iti, kjer se prosto izražajo misli in odkrivajo čutstva, kjer so pravice jednake vsem, ki imajo denar.

Takoj po kosilu, med katerim je izkušal po strani opozoriti Zefo na svoje pisateljevanje, odšel je Lovro v Gorenjo vas z novinami, ki so mu gledale iz vnanjega žepa pri suknji. Hodil je ponosno in veselo odzdravljaj prijaznim rojakom.

V.

Oj, kaj je tebi, kralj Matjaž,
Kaj se ti tak hudo držiš!

Nar. ps.

Iz Bendeževe krčme je donelo neubrano petje med zatopljenimi glasovi harmonike. Pri vходу je udaril Lovru v nos neprijetni duh slabega tobaka, in v dimu prve sobe je zagledal ob dveh mizah kakih dvajset kmetov iz domače in sosednjih vasi, ki so si napijali, objemali se in zdaj radostno vriskali, zdaj žalostno javkali, kaki reveži da so na tem svetu. Pri peči je sedel godec Boltè s harmoniko v rokah in s kupico vina poleg sebe na klopi. Bendež pa je hodil od mize do mize iz prve sobe v drugo in pazil, da niso stale posode prazne.

„Stopite, prosim, v drugo sobo, gospod Bojanec“, pozdravil je krčmar. „Tam sedi gospod Majer s svojim gospodom sinom“.

„Podkrajski gospod!“ vpili so kmetje, spoznavši ga. „Bog vas živi! Pojte pit k nam, če vam ni za malo“.

„K nam pit, k nam!“ kričali so od druge mize, „če nam ne boste zamerili“.

„Kaj pa imate danes?“ čudil se je Lovro.

„Pogajamo se z gospodom Majerjem, ki skupljuje hrastove prage za železnico“.

„To plača vse gospod Majer. Kaj, Bendež?“ oglasil se je kmet izza mize.

„Vse, Jernej, vse. Ti kar pij; potlej doboš pa še denarja“.

„Dobom, če Bog da in gospod Majer. A ta Majer, ta je tič. Ta ima denarja“.

„Koliko pa misliš pripeljati pragov?“

„Kakih petsto ali tisoč“.

„Ti jih lahko daš dvakrat toliko. Tak gozd, kakršen je tvoj! Po dvajset jih nažagaš iz jednega debla ali pa še več. Tisočak si lahko prislužiš. Zdaj-le je prilika, drugič je ne bo“.

„Ej, Bendež, če vse izsekam, kaj bo pa zanaprej, in kaj bo imel sin?“

„Kaj bo imel! Saj raste drevje po noči in po dnevi“.

„Petsto jih vzamem jaz iz svoje šume“, vteknil se je vmes drug kmet, „brez škode, ne da bi se bahal“.

„Tudi šeststo še, in ne bo se poznalo“, pritrdil je krčmar. „Toliko vam povem, možje, vzemite denar, ki se ponuja. Vsak prodaj, kolikor more. Majer mora ne vem koliko stotisoč pragov dobaviti v dveh mesecih, ali pa plačati kazen. Zato plačuje tako dobro. Jaz pa pravim, naj plačuje; naj ima ubogi kmet tudi kaj dobička. Majer potrebuje lesa, mi pa denarja. Ne res? Kupčija velja. Pijmo!“

Na mizi v manjši sobi je ležal kup srebrnega denarja in zavitki bankovcev, in za mizo je sedel gospod Majer in poleg njega Edvard, ki je pisal pogodbe. Kakor v uradniško pisarno so prihajali kmetje in pogajali se, da pripeljejo v štirih tednih toliko in toliko pragov, določene dolgosti, debelosti in širine. Ta se je zavezal za sto, oni za par sto, tretji kar za tisoč in več, zanašajoč se na svoj gozd. Bendež je mešetaril in Majer štel denar za aro po 30 do 100 gld. in čez, a izgovarjal si tudi visoke kazni, ako bi se blago ne dobavilo do določenega časa.

Lovro bi bil najrajši zopet odšel, zakaj s kmeti se ni dalo govoriti ta dan nič pametnega, in Majerji so mu presedali zaradi Irme. A brez pozdrava se ni mogel izgubiti.

„Oprostite, gospod Bojanec“, opravičeval se je Majer. „Najprej delo, potem zabava. V pol ure sem gotov. Bendež, hitreje, hitreje! Prinesi jim še dva štefana, da dobe pogum“.

Lovro si je dal prinesiti pod kostanj zunaj hiše pijače; izvlekel je novine in delal se, kakor da jih čita nadejajoč se, da pride vendar kak človek za pogovor

Po vasi prineso lahke noge dva mladeniča, ki ju je Lovro po obrazih, po kroju zaprašene obleke in po vedenju spoznal za dijaka kake pete ali šeste šole. Imela sta velike palice in drobne torbe, ozirala se nekaj časa neodločno po vasi in nazadnje zavila proti Bendežu.

„Dijaka na popotovanju, ne li?“ dejal je Lovro kakor kak dobrohoten pokrovitelj, ko sta ga bila pozdravila spoštljivo in prisedla k njegovi mizi. „Gimnazijca?“

„Bivša“, dejal je manjši in samosvestnejši tovariš, ki je „imel čast“ predstaviti sebe kot Oroslava Kopača in tovariša kot Slavoljuba Pezdireca. „Od šolskih klopi“, je dejal, „sva se poslovila, ker bova vstopila ali v davkarijo ali v kako odvetniško pisarno ali pa v kako uredništvo“.

„Na katerih gimnazijah pa sta bila?“

„Jaz v Novem mestu, ta v Ljubljani“.

„A zakaj nista vztrajala. Slovenci potrebujemo še mnogo inteligencije“.

„Inteligencije za silo že imava“, dejal je Oroslav, „in delovati na narodnem polju začneva lahko takoj, ker je mladih, čilih moči povsod krvavo treba. Prosim vas, kakšna je naša politika, kakšne politične novine! Povsod sebični oportunistem, ta rak-rana na našem telesu, načel nikjer. Tako ne more, ne sme iti dalje“.

„Jaz bi bil že še vztrajal“, dejal je večji, Pezdirec, žalostno; „a saj je ni pravice na naših gimnazijah. Časi sem znal vse tako, kakor bi molil; sošolci so sodili, da sem dobil pohvalni red. Proti koncu sem vse natanko preračunal; znesek je bil povsod zadostno ali tudi dovoljno. Dobil sem pa dvojko. Ali je to pravica? Seveda tožijo ljudje, da ni uradnikov, ni posvetne inteligencije. Kdo je kriv?“

„Krivica se je godila tudi pri nas“, pristavil je Oroslav. „V našem razredu se sicer v enem predmetu razen profesorja ni učil in pripravljaval nihče; a smo si mislili, da vsi ne moremo pasti. Zlasti, kar nas je bilo nadarjenih, smo pričakovali, da izlezemo; a zgodilo se je ravno narobe: tepci so dobili dobre rede, mi pa dvojke. Jaz sem jim pokazal fige; jednemu profesorju sem še pobil okna, potlej sem pa šel. Če bi bilo med

nami kaj značajev, pokazali bi bili profesorjem. Iz jednega razreda vsi strani, na drugo gimnazijo! In ko bi pisale novine, kakor se spodobi —“

„Novine so šleve“, dejal je Slavoljub.

— „in potegnili se za nas poslanci“ —

„Poslanci so mevže“.

— „izučili bi profesorje“.

„Oroslav, ali ti še katerega profesorja pozdraviš? Jaz nobenega več“.

„Jaz naredim tako“, dejal je muhasti Oroslav; „če ga zagledam od daleč, prižgem si smotko ter jo skrijem za hrbtom. Kadar pride blizu, vzdignem roko s smotko, da se že razveseli pozdrava. Ne boš, Jaka! Profesor pravi: „Dober dan“ ali „Grüß Sie Gott“ ali tudi „Servus“, jaz pa mu puhnem dima v obraz. To ga bolj ujezi, nego če ga ignoriraš“.

Lovru nista bila posebno všeč ta dva doslužena dijaka; a bila je vsaj družčina, s katero je mogel govoriti, od katere se je dalo zvedeti, kako da utegnejo soditi olikanci njegov spis. Poklical je mladeničema liter vina, natočil jima in pomeknil potem list Slavoljubu, pokazal s prstom članek in vprašal, če ga je že prebral, in kaj da se mu zdi.

Slavoljub je vzel list, pregledal zaspano par vrstic, vrnil ga in odmignil z roko: „O pravopisu! Jaz pravim s Prešernom: Kaj pa je tebe treba bilo? Dolgočasne znanstvene reči; profesorji jih pišejo, profesorji naj jih bero. Slovnica mi je od nekdanj zoprna“. Premeteni Oroslav je zapazil, kako je Lovro izpremenil barvo, kako se je presedal na stolu, in v glavo so mu šinile zvite misli.

„Daj sem list!“ dejal je oblastno in pogledal podpis: L. B., in ker je bil Lovro povedal poprej svoje ime, slutil je takoj zvezo. Bral je počasi in pozorno. „Misli niso napačne. — Istina; nobene jedinosti ni v pravopisu. — Jako dobro! — Zanimivo, duhovito, prepričevalno! — In ti citati! Grški, latinski, francoski. — Tem se ne ustavi nihče. — Odkod je le dobil list tak članek! — In ta sklep! Visoko nad strankarskimi prepiri, poln navdušenja za sveto narodno stvar. Reč je sedaj dognana“, dejal je in odložil počasi list;

„kogar ne prepričajo ti dokazi, ta je ali tepec ali zlobnež“. — Lovro je zardel od veselja in poklical hvaležen še jeden liter.

„Ali ste zapazili kak tiskovni pogrešek?“ vprašal je.
„Ne“.

„In vendar se je prikradel v spis. Tu, berite!“

„No, če ga nisem zapazil jaz, ne zapazi ga nihče razen kakega profesorja dlakocepitelja. — A kdo bi bil ta L. B.? Jaz poznam znamke vseh znamenitejših naših književnikov; a L. B., ta mi je neznan. To mora biti nova zvezda, ki je prisijala na naše nebo. Gospod Bojanec, ga li vi poznate, če smem vprašati?“

„Po pravici rečeno, poznam ga. Zdi se mi pa, da sodite vi spis preugodno“.

„Jaz preugodno!“ nasmehnil se je Oroslav. „Povej, Slavoljub, če sem jaz izmed tistih, ki sodijo kako stvar preugodno. Jaz sem bil zaradi svoje kritike strah sošolcem in tudi v nalogah vedno drugega mnenja ko profesor. In vendar mi ni mogel nikdar do živega, ker sem tako neovržno podpiral svoje misli. A tega članka, gospod Bojanec, ne ovrže noben sofist. Škoda le, da je izšel v dnevniku, ki se danes bere in jutri zavrže! Slavoljub, jaz ti pravim, beri! To sklepanje, ti vzgledi! In pri vsakem vzgledu „sic“.“

„Prizanesi mi“, dejal je Slavoljub, „z znanstvenimi razpravami! Jaz hvalim Boga, da imam šolo za hrbtom; ali naj se zopet učim?“

Oroslav je pogumno branil svoje stališče, češ, da se mora človek vedno učiti, in da je velika mehkužnost, če kdo ne prenese znanstvenega spisa kakor pokvarjen želodec krepke jedi ne. „Ali te ni sram, Slavoljub?“

„Nič; saj nisem sam takšen; vse naše čitateljstvo se boji takih razprav“.

A Oroslav, strah sošolcem, se je potegnil tako spretno za vede in znanstvo in pobijal krive Slavoljubove nazore tako uspešno, da ni za popolno zmago kar nič potreboval Lovrove pomoči. Temu pa je bilo to tem ljubše, češ, da bi utegnil soditi pristranski.

„Uh, gospod Bojanec“, prikoračil je gospod Majer in stegoval in zlecal se in brisal si pot z obraza;

„vendar jedenkrat opravljeno. Do grla ima že človek govorjenja in pogajanja. Bendež, prinesi mojo pijačo semkaj in reci Edvardu, da ostanem zunaj, ker je prijetnejše. Ah, dva gospoda dijaka! To je lepo: o počitnicah po svetu, da se kaj vidi in doživi. Jaz sem bil tudi tak. Smem li postreči s smótkami? Tu ni profesorjev“.

„Prosim“, dejal je Oroslav. „A smo jih pušili tudi med letom in po mestu“.

„Mi tudi“, ponesel se je Slavoljub in vzel smotko. Gospod Majer pa je povpraševal Lovra, zakaj da ga ni bilo toliko časa na Mlako, in ker se je ta v zadregi, ki mu je gnala kri v lice, izgovarjal z obilim delom, vabil ga je, naj pride kmalu.

„Gospod Majer, kupčijo ste naredili dobro; lahko ga potegneta“, dejal je krčmar, ko je postavil vino na mizo.

„Ali imajo ljudje še toliko hrastine po gozdih?“ vprašal je Lovro.

„Vraga imajo“, odgovoril je krčmar; „jaz poznam domače gozde kakor svoje dvorišče. Ti kmetje, ki so danes prevzeli dobavo, ne spravijo toliko skup, če posekajo vse, kar jim rodi želod. Matevžè je prevzel preveč, Pangrè tudi, potlej Robovec, Sobant in še par drugih“.

„To meni nič mar“, zmignil je Majer z rameni in puhnil dim predse. „Če so tepci, kaj morem jaz za to! Jaz ne bom trpel škode, ker sem previden proti kmetu, ki je ves goljufiv. Kleli bodo seveda in jezili se, a tudi pili, Bendež, pili. Kmet če je bolj jezen, bolj pije. Bendež, to je voda na tvoj mlin“.

„Še bolj pa na vašo žago“.

„Bogme, tako je tudi prav, privoščiti in pomagati drug drugemu“.

Lovru je presedalo to modrovanje, žal! ne iz нравnih nagibov, ampak ker je hotel napeljati govor na svoj članek. Ko je prisedel Edvard, zdela se mu je prilika toliko ugodna, da ga je opozoril nanj.

„Hvala; me nič ne mika“, bil je odgovor. „Papa, beri ti!“

„Smešno; jaz ne berem takih budalosti“.

Lovro se je nasmejal po sili in zbal ob jednom, da ne bi še huje zabavljaj gospod Majer. „Kaj mislite?“ je dejal. „Ali naj se piše naša Gorenja vas z jedno veliko začetnico ali z dvema?“

„Za tako gnezdo, gospod Bojanec, je še jedna preveč“.

„A je lastno ime, gospod Majer; z jedno veliko začetnico se mora pisati vsekako; nekateri jo pišejo tudi z dvema“.

„To so norci“.

„Torej vi ste samo za jedno?“

„K večjemu, gospod Bojanec, k večjemu“.

„Vidite, tega mnenja sem tudi jaz, dasi iz drugih razlogov“, dejal je Lovro in priznal nekako zméten, da je spisal članek on.

„Kaj vruga!“ grohotal se je prisiljen Majer. „Zakaj pa ne poveste tega poprej! Kako kmalu bi bil prezrl duhoviti članek; duhoviti, pravim, ker sem prepričan, da vi ne pišete drugače. Da je gospod Bojanec pisatelj, to moram doma takoj povedati ženi in Irmí. Imponirali jima boste, ker na pisatelje sta obe mrtvi. Bog vas živi!“ mu nazdravi. „Edvard, preberi hitro, potem berem jaz. Gospod Bojanec, brez zamere! Človek ne more govoriti vedno pametno, sicer bi bilo predolgočasno na svetu“.

„To ni nič hudega. Kolikrat se zmoti človek!“

„Spis ni napačen“, dejal je Edvard in pomeknil list očetu.

„Ni napačen! Smešno!“ zavrnil ga je oče. „Izboren je, in niti vredne ga niso te novine“.

„Baš to sem bil jaz poudaril poprej“, dejal je Oroslav. Slavoljub pa je bil v še večji zadregi nego gospod Majer ter je opravičeval še nerodnejše svojo prenaglost. Dobrovoljno je odpuščal Lovro obema.

„Bendež“, klical je Majer, „beri to-le, da boš videl, kaj znamo pisati mi, ki smo iz Gorenje vasi. To je spisal in dal na svetlo gospod Bojanec“. — Krčmar je pokimal in se primerno začudil.

Počasi, neodločno sta prikoračila k mizi dva kmeta, snela ponižno klobuk pred gospodom Majerjem,

ozrla se v zadregi in dvomu drug v drugega in molčala; čez nekaj časa sta izvlekla vsak nekaj bankovcev iz žepa.

„Kaj stojita kakor dva štora!“ ogovoril ju je Majer; in jeden kmet je začel prositi v pretrganih besedah, da bi se razdrla pogodba. „Mislila sva, da imava več hrastine; a sva se zmotila“.

„Aha, sta vaju ženi pregovorili!“ rogal se je Majer in odmigaval jima, ko sta hotela položiti pred njega vsak svoj denar. „Prinesita dvojno aro in kazen za skesanje, pa je razdrta pogodba“.

„A sva reveža“.

„Jaz sem tudi revež. Če ne postavim pragov do pravega časa v Krško, zapadem vse hujši kazni. Le pojta v božjem imenu!“

„Kaj je storiti?“ dejal je jeden kmet in mel klobuk z jedno, bankovce z drugo roko.

„Kaj to mene briga!“ jezil se je Majer. „Pustita me pri miru! Vse popoldne sem se prepiral in pogajal; zdaj hočem imeti mir. Vi kmetje mislite, da kupčujem jaz za zabavo. Pila sta, podpisala sta, pripeljita prage ali pa plačajta kazen. Lehko noč!“ — Kmeta sta se obotavljala, plašno se ozirala po družbi, kakor bi jo hotela prositi priprošnje; a ker sta zadela ob same hladne poglede, obrnila se počasi in se pokrila. Par korakov proč sta se zopet spogledala in, ugenivši drug drugega misli, zavila v krčmo pit na jezo in zabavljat gospodu Majerju.

Lovru sta se smilila, in zamrzela mu je Majerjeva družba. Bivša dijaka pa, ki sta se sedaj oba popolnoma in po prepričanju strinjala z Lovrovimi nazori, bila sta mu všeč, in ko se je poslavljaj, vabil ju je na svoj dom, če nimata še prenočišča. Nista ga še imela, in dasi sta se baje strogo držala potnega črteža, premislila sta se Lovru na ljubo, in kmalu so korakali vsi trije v živem rodoljubnem pogovoru proti Podkraju in prenarejali slovenski pravopis. Slavoljub se je z živahnim pritrvanjem pokoril za prejšnjo samostalnost; Oroslav pa je namigaval, da piše potopisne črtice, v katerih ne bo pozabil omeniti gostoljubnega vzprejema v Gorenji vasi.

Da je Zefa pisano pogledala nova gosta, za to se ni zmenil Lovro nič, dijaka pa še menj. Veselo so se pomenkovali ves večer, in Oroslav se je Lovru posebno prikupil, ker je začel takoj po večerji obirati barona.

Drugega dne je omenil Lovro gostoma, naj ostane še par dni, če nimata kakega posebnega opravka. Gosta sta dejala, da bi sicer rada ogledala več krajev prelepe domovine, a da se jima zdi Gorenja vas tako zanimiva, da ustrezeta z veseljem tej želji. Nastanila sta se in v nekaterih dneh se vedla kakor doma; z dovoljenjem Lovrovim sta povabila še jednega tovariša v prijazni Podkraj. Lovro ju je vodil po okolici, rval ž njima korenine krajevnih imen in rešetal vse važnejše domače dogodke in slovstvene pojave. Vmes jima je potožil zdaj pa zdaj, da se tako prezira njegov članek, zakaj Lovro je čakal čim dalje nepotrpežljivejše sodbe, ugodne sodbe o prevažni razpravi. Porednemu Oroslavu, ki je bil jezikoslovnih pogovorov mnogo bolj sit nego Lovrovega vina, se je zdela ta radovednost tako smešna, da je menil proti Slavoljubu, da hoče sam spisati kako hvalisajočo oceno.

„Nikar“, dejal je Slavoljub, „potlej naju bo mučil še bolj z jezikoslovjem“.

„Res je; saj že zdaj zlorabi svojo gostoljubnost. Deset dni sva tukaj in samo trikrat smo še kartali“

Tako sta se pomenkovala v senci na vrtu, pušila Lovrove smotke in pretresala njegove slabosti, ko zaskliči zunaj ograje zamolkli: „Pst, baron, za trenutje!“. Takoj sta pretrgala opravljanje in tiho poslušala, kaj da bo povedal Edvard Majer, ki je bil zasopljen z novinami v rokah prihitel pod grad in klical barona. Ko je ta prišel, pomolil mu je Edvard list in kazal članek pod črto: „Tu beri! Gorostasno! To je lekcija! Kakor paglavca ga zdeluje. Glej tu! Vaški modrijan, ki se je sprl s pametjo. Jezik-oslovec! Piramidalno; kaj, baron? Ta se bo veselil!“

„Pusti mi list!“ dejal je baron.

„Ne, papa hoče brati še jedenkrat. Mislil sem, da počī od smeha. Mama in Irma se nista tako zabavali,

odkar je bil Emil Jug na našem dvorišču padel s konja. Pridi zvečer k Bendežu, da se bomo smejali“.

Edvard je šel; Oroslav in Slavoljub pa sta si mela roke od zloradosti in napotila se hlapcu naproti, ki je nosil pošto iz Gorenje vasi. Ko sta ga prestregla, vzela sta mu list in napasla nehvaležno radovednost, potem pa hitela razjarjena v grad.

„To je podlost, gospod Bojanec!“ kričal je Oroslav in nesel Lovru list razgrnjen. „To je književno lopovstvo!“

„Razbojništvo!“ dejal je Slavoljub.

„Kaj takega se še ni pisalo, kar stoji svet“.

„Pečat sramote si je vžgal list na nesramno čelo“.

„Kaj pa je?“ vprašal je Lovro prepadel, sluteč svojo obsodbo, in zgrabil s tresočo roko list.

„Berite tu, gospod Bojanec! Potem bomo pa umazani list —“

„Listič!“

„— umazani listič raztrgali na drobne kose“.

„Sežgali ga bomo. Pereat!“ — Lovro je prebral oceno svojega spisa, in roka z listom mu je omahnila. Revež! Take obsodbe ni bil pričakoval; saj so se mu zdele misli tako pametne. A patra Stanislava razprave tedaj še niso bile znane, znamka L. B. pa na knjižnem polju tuja in nova. Kako je grmel nad pohlevnim Lovrom strokovnjak jezikoslovec; kako je pobijal s trudom sestavljene dokaze! Nasproti je dokazoval, da se pogreša pri pisatelju, recte pisaču najprvotnejšega znanja; da se skriva pod krinko temeljitosti največja plitvost, ki bije zdravemu razumu v obraz; da je tisto „sic“—anje pri vsaki besedi bedastoča, ki kaže, da članka ni spisal jeziko-slovec (sic!), ampak jezik-oslovec (sic!), in da ga treba nakrcati po prstih, da mu prejde pregrešna želja popravljati slovnico in begati Slovence; kajti da je največja nesreča za Slovence to, da silijo na površje domišljavi nestrokovnjaki, ki sodijo apodiktično o rečeh, o katerih si belijo glave strokovnjaki.

Lovro je bil uničen; list je izpustil iz rok in strmel Oroslavu in Slavoljubu v obraz.

„Tega vendar nisem zaslužil“, dejal je z glasom, ki ga je skoro topil jok.

„Tako pobalinstvo!“ jezil se je Oroslav. „Jaz bi zavrnil tega cepca, da bi se nikdar več ne predrznil koga napasti“. — Lovro se je obrnil počasi in odšel v samoto, v gozd, da se prepusti svoji bridkosti. Zadevala ga je nesreča za nesrečo. Kako je ljubil Irmo, in kako mu je vračala ljubezen! Kako blag je bil namen njegovemu spisu, kako pohlevna beseda; in vendar — in morebiti baš zategadelj! Kogar se boje, tega prijemajo rahlo naši ljudje; tem grozovitejše mahajo po onem, ki jim ne more škoditi. Nijedne njegovih trditev ni bil izpodbil nasprotnik, in sklepati se je dalo baš iz obilice osebnih napadov, da mu primanjkuje stvarnih dokazov. Kako lahko bi ga zavrnil! Treba bi bilo samo pregledati nekaj knjig. A tega truda se je zbal Lovro. Sklep njegovega premišljevanja je bil ta: „Čemu mi je bilo treba tega! Kaj sem se mešal v stvari, ki mi niso nič mar! Naj pišejo, kakor hočejo. Če je to drugim prav, zakaj bi meni ne bilo. Če poslušajo drugi potrpežljivo puhloglavcev oblastne besede, zakaj bi jih jaz zavračal!“ To krepko, odločno in moško modrovanje ga je pomirilo toliko, da se ni več jezil na oceno, ampak le na svojo lehkomiselnost in ničemurnost. Zakaj je pravil okrog, da je on pisatelj, zakaj kazal spis ljudem, ki se ne brigajo za take stvari in jih tudi ne razumejo ne! Kaznoval se je napuh, po pravici. Najljubše bi mu bilo, če bi si mogel izbiti iz glave sitnost, o kateri ni hotel več govoriti.

Teh misli in te volje pa nikakor nista bila Oroslav in Slavoljub.

„Premislite, gospod Bojanec“, pozdravil ga je doma Oroslav, „te splotke! Majerjev Edvard je bil prinesel sam baronu ta list brat, in zdaj romajo nesramne novine po Gorenji vasi od hiše do hiše; zakaj bil sem sam doli v vasi, da sem pozvedoval, kaj da se govori. List sem dobil pri ključavničarju Čuku, ki naj ga pošlje potem vašim starišem. Nesramnost! In kake opombe so pripisane! To se ne da povedati. Ali so to rojaki?“

„Sosedje, sosedje!“ vzdihnil je Lovro. „Tak blag sosed se veseli tuje nesreče mnogo bolj nego svoje sreče“.

„Jaz pojdem zvečer v krčmo“, dejal je Slavoljub, „in bom take pravil tem pismoukom, da se bodo naveličali zabavljati“.

„Ne hodite!“ branil je Lovro. „Jezikov jim ne boste zavezali. Psa, ki laja, treba ali s kamenom pogrnati ali pa pri miru pustiti; drugače ne jenja“.

„Bogme, primera, ki ne šepa“, dejal je Oroslav. „A ta Majer in ta baron, ki niti večča nista pravilni slovenščini, se predrzneta norce briti iz resnic, ki morajo prodreti prej ali slej. Gospod Bojanec, resnica in pravica zmaga naposled vedno“.

„Da, da“, nasmehnil se je udano Lovro; „a brez mučencev nobena. Toda ne govorimo več o tej stvari“.

A kakor hrešči ob nevihti v oblakih še dolgo po gromu, tako sta Oroslav in Slavoljub godrnjala svojo pot in jezila Lovra s pripovedovanjem, kako se mu smejejo ljudje. Kaj čuda, da se ju je naveličal Lovro in jima že želel srečno pot. Onadva pa se še nista naveličala Podkrajca, tem menj, ker je bil došel povabljeni prijatelj Zvonimir, da so lahko tarokirali sami. — Lovro je ostal sam s svojo nejevoljo na sovaščane, na Majerje, na sorodnike, na svoje goste in na barona. Le-tega bi se bil iznebil najrajši, ker ga je navzočnost njegova vedno spominjala prve nezgode; in videč, da se mu upira družina, in da ga črte vsi trije gostje, se je nadejal, da se kmalu ponudi prilika. Če je tožil baron Janeza, zagovarjal ga je Lovro; in ko je vzel oni zopet jezdnega konja v misel, zavrnil ga je ta na kratko z vso odločnostjo. Žal, da si baron teh zavrnitev ni vzel toliko k srcu, da bi bil rekel, da gre. Narobe; dal si je preslikati sobo in začel skrbno in potrpežljivo učiti mladega lovskega psa.

Pri vseh teh zasebnih opravkih ni pozabil gospodarstva. Po njegovem naročilu je dobilo zopet par sob v gradu lepega in dragega pohišja.

„Čemu mi bo!“ dejal si je Lovro nezadovoljen. „Záme je bilo staro dobro“. Še nejevoljniji pa je postal, ko je poravnaval račun.

„Sem li pogodil vaš okus, gospod Bojanec?“ vprašal je baron zadovoljen sam s seboj.

„Za tak denar“, bil je odgovor, „pogodim jaz okus vsakega kneza“. Gostom ni bilo vseč pohišje.

„Staronemško seveda!“ vihal je svoj nos Oroslav.

„Ker je naročil baron“, dejal je Slavoljub.

„Zakaj ne staroslovensko?“ podpihoval je Zvonimir.

VI.

Ak bi živela vekomej,
Kar si mi b'la, ne boš naprej.
Prešeren.

„Stroji s Francoskega so došli“, naznanil je kmalu potem baron z mirnim samozadovoljstvom, ko je obstal pred graščino voz s parom konj, obložen z velikimi zaboji.

„Kaki stroji?“ čudil se je Lovro.

„Čistilnica, slamoreznica in medilnica za sedaj“.

Ponosno je ukazoval baron, kako se imajo zaboji postaviti na tla, kako odpreti, da se kaj ne razbije in pokvari.

„Kak šment je to zopet?“ vprašal je jeden hlapec, ko je stala radovedna družina okrog in gledala in tipala neznanih strojev kolesa, kljuka, rezila in zobe.

„To je malin“, dejal je Janez, „kjer bomo mleli stare babe; ven bodo pa letela mlada dekleta“.

Baron se ni zmenil za te bistrourne opombe, ker je iskal tiskanega navoda, kako se morajo sestaviti ti stroji. Bili so namreč, kar ga je jako neprijetno iznenadilo, zaradi varnejše prevoznje razloženi. Navod se je našel pisan v francoskem jeziku. Baron se je sicer ponašal s pristno francoskim naglasom, a tehnični izrazi so mu bili tuji. Trudil se je razmotati tiskano skrivnost, zbiral razmetane ude in ukazoval hlapcu, naj natakne kolo sem ali tja. Ker ni šlo od rok, zapuščala ga je potrpežljivost; gledavce pa tudi, ki so si preganjali čas z neumestnimi opazkami: „Zdaj-le pojde; stavim, da pojde. Oha! Spak, kako nagaja!“ — „Tako ne pojde. Stavim, kar kdo hoče. No, ali nisem rekel?“

— „Cerkovnik sv. Štefana, ta zna sestavljati take zmede. Uro na zvoniku je popravil sam; in kako jo je popravil!“ — Baron je zapodil sitne kritike, kar mu ni pomagalo mnogo. Prišel je pogledat Lovro strojev, katerih ni bil vesel, in srečal Janeza, ki je pokazal z jedno roko zaboje, z drugo barona, in dejal pomenljivo: „Zato pa!“ Zloradost ga je navdala, ko je videl oskrbnika, kako ogleduje od vseh strani čudne stvore, kako natika in nastavlja brez uspeha.

„Vrag sestavi to zmešnjavo!“ klel je baron. Lovro pa se ni doteknil nobene stvari, da bi ne trpel njegov ugled, ko bi tudi nič ne opravil. K sreči je prišel Edvard.

„To bomo hitro skupaj zmetali“, je dejal. „To je čisto jednostavno. V Ogerskem Starem gradu smo imeli podobne stroje. Baron, primi tam, gospod Bojanec, če smem prositi, tukaj! Privzdignita, spustita! — He, vrag! — Ali je potrto? — Poskusimo na drugo stran! — Zopet nič!“

Edvard in baron sta steknila glavi skup in izkušala raztolmačiti francosko pisanje. Lovra bi bila njiju zadrega izborna zabavala, ako ne bi bil navodu pridejan račun, katerega je takoj temeljito razumel, dasi se je bil le pol leta učil francoščine.

„Jaz vzamem navod s seboj“, ukrenil je Edvard. „Doma imam izvrsten slovar, in mama in Irma znata bolje francoski nego midva. Popoldne prinesem prevod“.

„Če pa pripeljete še ključavničarja s seboj, gospod Edvard“, dejal je zbadljivo Lovro, „bo še boljše“.

Popoldne pa se je pripeljala cela kočija Majerjev, gospod, Edvard in Irma; pri kočijažu pa je sedel ključavničar Čuk, doktoranda Radivoja ponosni oče. Gospod Majer se je namreč hotel nagledati baronove zadrege in ob jednom zopet, če bi se dalo, pritegniti Lovra, ki se mu je odtegoval. Isto željo je gojila hčerka, ki se je čutila razžaljeno v svoji samoljubnosti, da se predrzne Lovro motati se iz mreže, v katero se je bil ujel.

Gospod Majer je vpil od daleč: „Prevod, prevod!“ in mahal s kosom papirja krog sebe. Irma se je vedla hladno, preračunjeno, da bi čutil Lovro, da je razža-

ljena. A še mirnejši in hladnejši je bil Lovro, ki se je živeje ko poprej spominjal svoje nesreče. Nobenega prosečega, opravičevalnega pogleda! Neznosno! Vendar ne slutiti, kakšen da je bil sestanek! Ta slušnja je gnala Irmi rdečico v lica, in ker uči zavest lastnih slabosti milo soditi in prizanašati, izpremenila je Irma hipoma vedenje in začela tako ljubeznivo kramljati z Lovrom, da so se baronu še bolj mešali stroji. Med tem, ko je Majer norce bril na baronove stroške, omenila je ona zaupljivo Lovru, da bi rada videla novo pohišje; peljati jo je moral v svoje domovanje.

„Jaz bi morala biti prav huda na vas“, je dejala prijazno.

„Zakaj, gospica?“ čudil se je Lovro nedolžnim besedam in gubančil čelo nad toliko drznostjo.

„Zakaj niste prišli! Čakala sem vas toliko časa“, dejala je polglasno. Lovro pa jo je pogledal tako ostro, da je zardela povescila oči. Uresničevala se je njena slutnja. In res ji je hotel Lovro oponesti sestanek; toda zbal se je, ker bi bil ovadil svoje ogleduštvo, katerega se je začel sramovati. Zdelo se mu je nelepo kot zasledovanje, smešno kot neprostovoljen doživek, ko se ni upal pokazati se in braniti svojih pravic. Je li zaslužil kaj boljšega? Tako je jemal krivdo náse, opravičeval Irmo in začel si razlagati rdečico na dekličinih licih vse drugače, vse ugodnejše in laskavejše záse, nego se je ona bala. Pod toplimi žarki njenih oči je postajal iz neizprosnega tožnika ponižen zatoženec, ki je zagovarjal zamudo z boleznijo in skliceval se na naročilo, katero je bil dal Edvardu.

„Vse jasno, vse poravnano“, nasmehnila se mu je in mu podala roko. In ko je tekala po sobi, urna, mlada, cvetoča, in prestavljala pohišje, ki ji je bilo všeč, tu premeknila stol, tam obrnila mizico in vzdihnila: „Oh, ti možje! Nič si ne znajo pomagati“: prevzemala je Lovra misel, kako prijetno bi bilo imeti tako mlado in ljubeznivo gospodinjo, ki bi skrbela za red v hiši in sladila mu grenkost življenja. Vzdihnil je in že ji hotel ponuditi vse to krasno pohišje in grad svoj in srce svoje, ko je vstopil baron, bled in razburjen, z važnim poročilom, da se je posrečilo sestaviti

medilnico. Baron in Irma, Žalostna vrba, ponesrečeni sestanek, vse je stalo na mah Lovru pred očmi! Streznil se je in, boječ se samega sebe, hitel na dvorišče.

Gledavstvo se je bilo tukaj pomnožilo za trojko bivših dijakov, ki so se bili baš vrnili z izprehoda. Kakor ose so stopali krog stroja, zaničljivo se nasmihevati in zabavljali po strani. Poleg stroja pa se je šopiril ključavničar Čuk in deval ga ravno tako strokovnjaški v nič kakor pred malo dnevi strokovnjak jezikoslovec Lovrov dopis.

„Tovarniško delo!“ je dejal. „To se pozna na prvi pogled. Vedno bo treba popravljati. Ta vijak bi moral prijeti sem-le; onih dveh kolesec zobje se ne spopadajo zadosti tesno“. — Edvard pa se je bil spopadel z Lovrovimi gosti in zavrnil njih zabavljice, češ, da sodijo o rečeh, katerih ne razumejo.

„Ker ste nam vi dali slab vzgled“, dejal je Orolav. „Vi ste sodili in obsodili gospoda Bojanca jezikoslovni članek, dasi ga niste razumeli“.

„Da“, priskočil je na pomoč Slavoljub; „z gospodom baronom ste se norca delali iz spisa, ki ni bil tako neumen kakor ta stroj“.

„Kaj iz spisa!“ kričal je Zvonimir. „Iz gospoda Bojanca samega ste si delali norca. Ali vidite ta list in te neslane opombe na njem? Ali ni to nič?“

Lovro je tolažil in miril svoje goste, ker je videl, kako sitno se zdi Majerjem, da se vlačijo take stvari na dan.

„Smešno!“ dejal je gospod Majer v zadregi. „Kaj bi se prepirali! Medilnica je sestavljena; ženske, prinesite mleka, da se umete maslo“.

Dekle so prišle v smehu z latvicami in napolnile posodo, ki se je zaprla. Baron je prijel za kljuko, da bi zagnal kolo; a ni se premeknilo. Za baronom je poskusil Edvard, potem Irma, Majer, vsi zaman.

„Janez, poskusi ti!“ ukazal je Lovro. Janez je poskusil najprej iz lepa, kakor je bil vaje prigovarjati konju, češ, zato pa; utegnulo bi se kaj potreti.

„Smešno!“ dejal je Majer, ki se je izborno zabaval pri tem poskusu. „Kaj se bo potrló! Zaženi!“

„Ali zaženem?“ vprašal je Janez, pogledal Lovra in barona in skrivil usta na smeh. Lovro je igral čudno vlogo. Da se je stroj obnašal slabo, to bi mu bilo prav vseč in privoščil bi baronu nezgodo in sramoto, ako ne bi bil stroj njegov, katerega bo moral drago plačati, ako ne bi zadevale zbadljive opazke, na barona namerjene, tudi njega. Prisiljeno se je smejal in želel si, da bi bila burka že pri kraju.

„Ali zaženem?“ vprašal je zopet Janez in zavihal si rokave.

„Kar zaženi!“ zavpili so gledavci razen Lovra. — Rrr — pok! zahreščala so kolesa, pokrov je odletel in mleko je brizgnilo na vse strani, da so kričaje odskočili gledavci in Irma plašna priprijela krilo.

„Dva zoba sta proč“, dejal je Čuk. „Tovarniško blago!“

„Zato pa!“ dejal je Janez in odvihaval si rokave.

„Ta medilnica se bo morala prirediti za vitel, da jo bodo gonili konji“, zabavljaj je Majer. Baron pa je trdil po pravici, da ključavničar ni bil pravilno sestavil stroja, čemur je ta odločno oporekal.

„To se bo vse popravilo“, vikal je Edvard. „Prvič se ne posreči vselej. V Ogerskem Starem gradu so nam tudi nagajali stroji. Baron, nič ne obupavaj.“

„Če se to ne prenaredi vse, popolnoma, od kraja do konca“, modroval je Čuk in tlačil si pipo, „ne bo nikdar za nič. Sleparsko tovarniško blago!“

„Gospod Bojanec“, klanjal se je Majer, „mi smo prišli pokusit presnega masla; a kaže se, da prezgodaj. Kaj pa, tistih dobrih vinskih kapljic, ki sva jih pokušala — tega je že skoro mesec — imate li še kaj?“ — Lovro se je priklonil, da izpolni željo, in naročil Zefi, naj prinese prigrizka in pijače. Sedli so v senco, gospod Majer kakor hišni gospodar, otroka njegova po domače, Lovro pa po sili prijazen, tolažeč se z mislijo, da jim vrača gostoljubnost in ne ostane potem nič več na dolgu. Zaman ga je kratkočasila Irma s pripovedovanjem, kako se je zabavala prošle dni s prijateljicami Mici, Tini in Elfi po bližnjih gradovih, in kako vesele so bile napravile dvema topničarskima častnikoma. Vtisk živahnega tega opisovanja je bil nameravanemu

baš nasproten. Lovra ni vznemirilo, ampak potrdilo v neugodnih mislih o Irmu in v sebični želji, da bi dobil družico, ki bi bila njemu všeč, ne drugim, in kateri bi bil ob enem všeč on, ne drugi.

„Vi pa živite kakor puščavnik“, dejala je naga-jivo. „Uživajte mladost z nami; za samotno življenje je prava doba starost“.

„Jaz se tudi čutim starega“, dejal je Lovro.

„Smešno, gospod Bojanec!“ zavračal ga je gospod Majer, ozrl se krog sebe in šepetal: „Tega barončka morate odpraviti. Kje pa tiči? Človek mora biti oprezen, ker je povsod polno prisluškovavcev. — Ta človek vas smeši s svojim gospodarstvom pred vsem svetom. Moj Bog, take stroje! Medilnico za vaših par krav! Ta človek ni normalen, denarja mu ni dajati v roke. In kje ste izteknili te ponesrečene dijake? Vi potrebujete pred vsem velike metle, potem pa družčine“.

Čim bolj je izprevidel Lovro opravičenost teh očetovskih opominov, tem bolj so ga žalili, ker so prihajali iz takih ust. Izgovarjal se je, da ravna iz usmiljenja, za hrupne veselice pa da ne mara.

„Jaz ga čivkam tudi najrajši na tihem“, pritrnil je Edvard in vzbudil smeh, katerega se ni udeležil Lovro. Presedalo mu je bratenje Edvardovo, in vesel je bil, ko so se odpeljali gostje. Ne jeden korak jih ni spremil.

„Kam pa s temi stroji?“ vprašal je Janez.

„V zaboje nazaj in na skedenj!“

„Zato pa! Če bi stal ta šment zunaj, hodili bi ga ljudje gledat kakor medveda“. — Komaj se je odkrižal Lovro Janeza, prišli so nadenj dijaki.

„Ali so se že spravili ti hinavci?“ napadel ga je Oroslav. „Poprej niste utegnili pogledati tega lista, pogledajte ga sedaj! Kake zlobne opombe, kake zabavljice! Zato nam ga ni hotel izročiti krčmar; a smo mu ga izmeknili“. — Lovro jim je ukazal, naj nesejo list nazaj, kjer so ga vzeli, in naj njega puste pri miru z neslanostimi.

Dijaki so godrnjali; zakaj zelo so zamerili Lovru občevanje z nerodoljubnimi Majerji. Govorili so o breznačajnosti in lipovem lesu, in Zvonimir je deklamoval srdito: kdor zaničuje se sam, podlaga je tujčevi peti.

Lovro pa se je spominjal sam v svoji sobi z bridkostjo Radivojevega modrovanja, da ni ljudi vseh skup nič prida, da so sami sebičneži, ki se laskajo, kjer jim kaže, in zatirajo, kogar se ne boje. Koliko žalostnih izkušenj se mu je nabralo v kratkem času! Kakšni so se mu pokazali ljudje v obraz, kakšni za hrbtom! Barona redi kakor kačo na svojih prsih, dasi ga je že pičila. Majer, ki bogati s sleparsko kupčijo, se predrzne norca si delati iz njega poštenjaka. In Irma, kolika prekanjenost se skriva pod tako lepo zunanostjo! Oh, ni ga hinavca nad ženski obraz! In vse to je doživel Lovro, ne v velikem mestu, ki je visoka šola izkušenj, ampak na deželi, kjer vlada narava in naravnost. Kaj pa še! Morebiti niti Oroslav in Slavoljub in Zvonimir niso nesebični prijatelji. Komu naj človek še zaupa? Tako se je čutil osamelega v grenkem prepričanju, da ne razumejo in ne vedo ceniti blagega njegovega srca ne svojci, ne znanci, ne narod. Misel, da se je velikim možem tudi tako godilo, mu kar nič ni lajšala bolesti.

Ko je bilo zopet preteklo nekaj lepih poletnih dni v otožnih, srce razjedajočih mislih, oglasi se z Dunaja prijatelj Radivoj z dopisnico, da pošlji tega in tega dne ob tej uri voz na postajo; „jaz pridem“. Lovru se je zdelo pisanje kratko in oblastno in v svojem pesimizmu se je vprašal, če je pač Radivoj iskren prijatelj. Odgovor ga ni zadovoljil popolnoma; zato je tudi ni poslal kočije v Krško, ampak koleselj.

A prirojeni dostojnosti nič ne škodi koleselj. Radivoju se je vse odkrivalo, ko se je peljal proti domu. Zamišljen je slonel v vozu, površno odzdravljaj in dokazoval z zevanjem zelenim hribom in rodovitnemu polju, prijaznim selom in belim cerkvicam, da ga ne zanimajo. V Gorenji vasi je obstal Janez na pošti, da je naložil, kar je bilo došlo; Radivoj je obsedel na vozu in poslal posetnice: „Radivoj Čuk, drd. iuris“ po dečku roditeljem na dom s poročilom, da pride zvečer. Sam se je peljal naprej v Podkraj. Lovro mu ni prišel naproti; pač pa so ustavili voz pod klancem naši znanci, Oroslav, Slavoljub in Zvonimir, z glasnim pozdravom: „Janez, ali ste pripeljali pošto?“ Ne čakaje odgovora so iztrgali Janezu, ki je vpil: „Počasi, počasi, gospodje!“

torbo, odprli jo, vlekli novine na dan, pulili si jih iz rok in razgubili se potem vsak s svojim plenom po senčnatih potih podkrajskih. Radivoj je bil namrščil obrvi, nagubančil čelo, nateknil ščipalnik in pošiljal skozenj žive strele; uničujoč ukor je bila vsaka poteza njegovega obraza; a naši junaki se niso zmenili za vse to, bodi si, da niso utegnili pečati se s tujcem, bodi si, da so se bili navadili po šolah prezirati še hujše izraze nezadovoljnosti in karanja.

„Kdo so ti ljudje?“ vprašal je Radivoj razjarjen voznika, s katerim še ni pregovoril nobene nepotrebne besede.

„To so naši dijaki“, dejal je Janez. „Gospod so jih vzprejeli, zdaj jih pa imajo. Tukaj-le me čakajo vsak dan, in kadar prinesem pošto, razpotegnejo mi vso torbo. Po dvoje, po troje novin vzame vsak. Zdaj jih ne bo do kosila domov. Lejte, to-le so pustili!“ Odprl je torbo, v kateri sta bila ostala le dva strokovna lista „Kmetovalec“ in „Popotnik“.

„Vraga, kaka zalega pa je to!“ srdil se je Radivoj.

„Zato pa!“ dejal je Janez in obstal pred gradom, kjer je čakal Lovro.

„Dobro došel, Radivoj!“

„Bog in narod, Lovro!“ in objela sta se prijatelja.

„Kake čudne zajedavce pa rediš ti na svojem gradu?“ začel je Radivoj. „Ti debelokožci so me kar ustavili brez pozdrava, pobrali vse novine, ki bi človeka zanimalo, in se meni nič, tebi nič izgubili. Zakaj trpiš kaj takega?“

„Saj veš, Radivoj, kako je. Človek nerad kaj reče, in če berem novine en dan prej ali pozneje, kaj za to!“

„A ti ljudje so ti vzeli dunajske novine, ki jih niti ne razumejo“.

„Pusti jim veselje in povej rajši, kaj je na Dunaju novega. A propoš, pisal si mi, naj ti pošljem sto golarjev; poslal sem ti jih samo osemdeset“.

„Nič ne dé, Lovro; prijatelja ostanova vkljubu temu. Slutil sem, da mi boš nekaj utrgal; zato sem zahteval nekaj več“. — Lovro je vodil prijatelja po svojem gradu, kazal mu sobe, novo pohošje in ga povpraševal, kaj dela na Dunaju ta in oni, v katero ka-

varno da zahajajo, kam da hodijo ob nedeljah, kakšno je društveno življenje.

„Ali imaš res barona za oskrbnika?“ vprašal je Radivoj očitaje. Lovro je malo zardel in se izgovarjal, kako da ga je bil vzprejel, iz usmiljenja do reveža.

„Zdaj pa ga zapodi iz usmiljenja do sebe. Zakaj če je polovica tega res, kar mi je pripovedoval tvoj hlapec, ne da bi ga bil kaj vprašal, smeši te ta človek pred vsem razumnistvom. Ta mora proč; isto tako naj odrinejo ti dosluženi dijaki“.

„Odpravi jih!“ nasmehnil se je Lovro.

„Moja skrb! Jutri zjutraj naj se jim pripravi še zajtrk; potem pa naj jih potegne hlapec tja do Lipovca, da pridejo izpod nog. Kaj pa z Majerjevo Irmo? Pri čem sta že?“

Lovro se je silil v smeh in menil, da ima smolo.

„Lej, in jaz sem mislil, da sem že zamudil zaroko. Kaj pa počneš? Potrudi se! Ta denar mora priti v domače roke. Gotovo si bil sentimentalen. Ali ti nisem pravil, da se ženske hitro naveličajo vzdihovanja in praznega besedovanja? Osladnih poklonov ne trpimo dandanes niti v romanih več. Spomni se, da si mož in da imaš denar. Kaj pa počno na Pristavi?“

Obotavlja je povedal Lovro, da na Pristavi sploh še bil ni. Radivoj si je zavihal brke, pogladil brado in menil, da treba popraviti to napako, in da ga bo peljal on sam tja in opravičil.

„Torej z baronom in temi petošolci se zabavaš ves dan?“

Lovro je omenil nekako plaho, da je tudi pisal po Radivojevem naročilu, in vprašal, kaj da so rekli na Dunaju o spisu.

„O čem si pisal?“

„O pravopisu krajevnih imen“.

„Podpisan?“

„L. B.“

„Ni ga brala živa duša. Podpisati se treba s polnim imenom. Kaj bi se skrival, ker kažeš lahko moško lice! A snov se mi ne zdi srečno izbrana; naslov pa je še nesrečnejši. Ta odganja čitatelje, kakor vrane taterman“.

„Torej tudi niste brali sodbe o moji razpravi?“

„Ne besede. Ali je kaj škode?“

„Čisto nič!“

Tako sta se pomenkovala, pregledala grad in snovala načrte za bodočnost. Opoldne je seznanil Lovro doktoranda Radivoja s svojimi gosti, ki so izkušali pokriti zadrego in nejevoljno osuplost s slovesnimi pokloni in z opravičevalnim povpraševanjem, če niso morda jutraj njega srečali pod klancem. Pri kosilu je govoril največ Oroslav, ker je bil prebral največ novin in imel najboljši spomin. Novicam je dodajal bistrumne opazke, znake samostojnega mišljenja. Radivoju je bilo njegovo besedičenje gnusoba, zavrnil ga je tudi, da niti ne razume dunajskih novin.

„Na Dunaju“, povzel je Slavoljub, „mora biti pač prijetno življenje. Jaz sem slišal, da dijaki kar popivajo, in da se noben profesor ne briga, ali hodi kdo v šolo ali ne; dijaki da kar pripuše k predavanju, in da mora gledati profesor, da se prikupi dijakom, ne pa, da bi se mu ti klanjali“.

Radivoj je gledal govornika zaničljivo, kolikor je mogel.

„Na srednjih šolah“, pritoževal se je Zvonimir, „pa se hoče zatreti vsako svobodno gibanje. Malo ostaneš čez uro v krčmi, pa si zaprt. Zaradi tega pogrešamo pri našem dijaštvu pravega vzleta. Zaduši ga gimnazijska disciplina“.

„Gimnazijska disciplina je jako zdrava“, priskočil je Radivoj napadenim zakonom na pomoč. „Mladiči, ki se ne znajo ne vladati ne vesti, niso godni za prostost; in med visokošolcem in gimnazijcem mora biti razloček“.

Oroslav je začel zopet pripovedovati, kar je bral.

„Kaj pa zadnji ukaz naučnega ministerstva ste brali?“ vprašal je hladno Radivoj in vzbudil radovednost vsega omizja. „Jaz sicer nisem občudovavec ministerskih ukazov, ker mi ne imponirajo; ampak ta je dober. Dijakom se prepoveduje vijaticiranje med počitnicami, in orožnikom je naročeno naznaniti take, ki hodijo tako rekoč od hiše do hiše, pristojnemu oblastvu. Čudim se, da ste prezrli tako važen ukaz. Kaj boste rekli, gospodje, če vas vpraša orožnik, česa da iščete tod?“

Nastal je molk. Zvonimir je zardel in pobesil oči, Slavoljub je gubančil čelo, Oroslav pa se je hitro zavedel.

„Mi, gospod doktorand“, je dejal, „hvala Bogu, nismo več dijaki; nas torej ne veže ne gimnazijska disciplina, ne ministerski ukaz. Dokler uživamo gostoljubnost gospoda Bojanca, nam nima nihče nič reči“.

„Istina!“ dejal je Slavoljub.

„Bogme!“ pritrtil je Zvonimir.

„Toda gospoda“, nadaljeval je Radivoj, nekoliko ugnan od trdovratnega Oroslava, „če niste ne dijaki, ne trgovci, ne rokodelci, ne to ne ono, kaj pa porečete orožniku, ko vas ustavi? Zakaj bojim se, da potnih listov tudi nimate, in da ste v nevarnosti, da se pošljete na državne stroške vsak na svoj dom“.

„Naša skrb“, ugovarjal je Oroslav. Lovro pa je ostavil obednico, ker mu je bil prepir mučen in se ni hotel zameriti nobeni stranki.

Radivoj si je prestavil ščipalnik, naslonil glavo na levi komolec in srepro gledal svoje nasprotnike. „Na visokih šolah“, dejal je počasi in poudaril vsako besedo, da se ne bi preslišala, „čul sem mnogo pritožb o mladem naraščaju, da se ne zna vesti, da se ponša z odurno zarobljenostjo, da ne pozna tistega finega čutstva dostojnosti, ki se imenuje takt. Verjeti nisem hotel; ustavljalo se je domoljubno moje srce. Človek ne verjame rad, česar ne želi. Kaj sem doživel prvi dan svojega prihoda! Gospoda, ko sem govoril o ministerskih ukazih, o orožnikih, o potnih listih, namigoval sem vam le rahlo, v nadi, da me boste razumeli in da boste, hvaležni mojemu taktu, izvajali posledice. Vidi se, da sem se motil“. — Mladeniči so mrmrali, kašljali, praskali z nogami po tleh, sploh vedli se netaktno, da rabimo Radivojev izraz. Radivoj jih je učil svoj pot, in prepričan, da najde lepa beseda lepo mesto, je sklenil: „Gospoda, dve trenotji, dva momenta gostoljubnosti sta najprijetnejša na tem svetu: prvi, kadar vzprejmemo gosta, in drugi, kadar se poslavljamo ž njim. Jedno tako prijetno trenotje ste vi že naklonili gostoljubnemu gospodu Bojancu; dajte mu doživeti še drugo!“

Lovro je bil zopet vstopil, in Radivoj, ki se je bal ugovorov srditega Oroslava, je zgrabil hitro kupico in jel napijati gospodarju in zahvaljevati ga za prijazni vzprejem.

„Jutri odidemo“, je dejal, „zakaj spodobnost in skromnost nam branita zlorabiti blago gostoljubnost“. — Trčili so brez ugovora.

„Gostoljubnost“, poudarjal je Oroslav in pogledal zdaj Lovra, zdaj Radivoja, „je bila najlepša čednost starih Slovanov, ki niso nikdar podili tujca izpod strehe“.

„Kar se jim je grdo utepalo“, dejal je Radivoj. „Prišli so Huni, Avari, Ogri in drugi taki popotni ljudje. Stari Slovani so jih vzprejeli; a odpraviti se niso dali več ti gostje. Zatorej moramo biti mladi Slovani nekoliko previdnejši“. — Lovro se je zahvalil mladeničem za prijetno družčino, potem ga je pa hitro odpeljal Radivoj, da ne bi jih iznova povabil.

Ko sta stala pred gradom, prišla je družina s travnika z vilami in grabljami.

„Kaj ste prišli?“ vprašal je Radivoj.

„Mrvo smo razstlali, ki je že skoro suha. Zdaj je pa ukazal baron, da idimo drugi domov. Dve ženski sta ostali, da obračata“.

„To je neumnost. Ali ne vidite, da se napravlja k dežju?“

„Zato pa!“ dejal je Janez. „Mrvo hitro v kupe ali pa na voz, in če ji kaj manjka, v kozolec“.

„Kar naprezite in hitro pónjo!“

Janez je pogledal gospodarja, kaj da poreče.

„Najpametnejše bi bilo to“, dejala je družina, ki ni rada ubogala barona.

„Pa naredite tako!“ odločil je Lovro in dostavil, da bo to razložil baronu.

„Čemu! čemu!“ kričal je Radivoj in grabil se za glavo. „Naj si že vendar jedenkrat poišče neumnejšega gospodarja; ti ga pa vrzi s stroji vred na smetišče!“ — Prismrčal je baronov Foks z odprtim gobcem, in kmalu za njim je prišel baron nenavadno urno in resnega obraza.

„Kakšna garjeva mrha!“ dejal je Radivoj, tako da je slišal baron.

„Ta pes je snažnejši nego marsikak človek“, bil je odgovor.

„Tako more soditi le temeljito spoznanje samega sebe“.

„Záme previsoko“, dejal je baron zaničljivo, ko je bil nekoliko pomislil. „Kdo pa je poslal družino zopet na travnik?“

„Gospodar sam“, dejal je hitro Radivoj in našteval razloge, vsled katerih bi bilo vsako drugo ravnanje norost. Baron pa se je jezil, da se kazi družina s takim ukazovanjem, da se mu je Janez naravnost uprl in da mora iz službe.

„Kaj? Tak izvrsten hlapec!“ strmel je Radivoj, ki je poznal Janeza že pol dne. „Gospod baron, vi se šalite. Dandanes, ko se tako pogrešajo delavci, poditi takega hlapca iz službe!“

„Z vami ne govorim“.

„Jaz govorim v imenu gospoda Bojanca“. — Baron je vprašaje pogledal gospodarja, ki je potrdil Radivojeve besede.

„Ali pojde Janez, ali pa jaz“, odločil je baron.

„Vi, če smemo prositi“, dejal je Radivoj naglo. Baron ga je premeril zaničljivo od vrha do tal in obrnil se počasi proti Bojancu.

„Gospod baron, jaz vam dam plačo za tri mesece naprej“, blažil je Lovro trde Radivojeve besede.

„Hvala! Odkupovati me ni treba“, odgovoril je moško baron, odkril in priklonil se mirno Bojancu, poklical Foksa in šel.

„Lovro, čestitam ti, da imaš tako odločnega prijatelja“, dejal je slovesno Radivoj in podal Lovru roko.

„Zdaj pa pojva poplaknit jezo, ko sva porvala zobe, ki so te boleli. Mislil sem, da se bo trše držal baron; a je pravi mlečnjak proti onim kočnjakom, katere bom moral nemara še jutri majati“.

To popoldne in ta večer je preživel Lovro prijetno, kakor že dolgo nobenega ne; zabaval ga je prijatelj, čegar moška odločnost mu je neizmerno dobro dela, in imel je zavest, da je tako rekoč zopet gospodar

v svoji hiši. Radivoju je odkrival rane svojega srca, in Radivoj, izboren zdravnik takim boleznim, ga je potrpežljivo poslušal, rahlo karal, prijazno poučeval in odklepal mu bogate zaklade svojih izkušenj.

„Ostani še! Pij še!“ prigovarjal mu je Lovro, ko je hotel oni oditi. „Boš še kaj povedal“. — A Radivoj je hotel biti točno ob desetih zvečer doma.

Baš tako točno je bil drugega dne ob pol sedmih zjutraj v gradu, kjer je budil bivše dijake: „Oj, Ljubljanci, oj, zaspanci, brž iz pernic ustajajte!“ Na pot jim je dajal zlate nauke in pazil, da ni nobeden nobene reči pozabil, katere bi utegnil priti zopet iskat. Vkljubo njegovi prijaznosti so ga oni grdo gledali, dokler jih ni naložil na voz in opomnil hlapcu, da ne dé nič, če jih tudi zapelje par streljajev delj. Jezo kuhajoč in smotke pušeč so oddrdrali junaki. Videl jih ni Lovro več; da čuje njih zadnji pozdrav, to se mu je dozdevalo, ko je prejel čez dva dni iz Ljubljane dopisnico brez podpisa z dvema besedama vsebine: „Jezik-oslovec (sic!)“.

VII.

Godite meni še na veselje!
Nar. ps.

Po Gorenji vasi in okolici je nastala velika stiska in razburjenost zaradi dobave hrastovih pragov. Premnogi kmetje niso mogli držati pogodbe z Majerjem, ker niso imeli zadosti hrastine. Kupovali so les od sosedov; a ti so ga potrebovali sami ali pa izkušali porabiti stisko v svojo korist in stavili cene, da je kazala kupcu velika izguba. Gospod Majer se ni dal omečiti, in možje si niso vedeli pomagati. Iz hiš se je razlegal jok in prepir, ker so žene očitale lehkomiselnost možem, ki so čakali obupno svoje usode ali pa topili jezo med kletvinami in zabavljičami v Bendeževem vinu. Med prizadetimi je bil tudi učitelja Planinca svak, ki je tega silno nadlegoval, naj mu pomaga, naj mu svetuje. V srce sta se smilila sestra in svak Planincu in, ker ni vedel svetovati, sklenil je saj povprašati veščaka, kako bi se dalo pomagati.

Napotil se je proti Pristavi. Onstran mosta se je držal kake pol ure ravne okrajne ceste, ki pelje proti jugu, potem se obrnil na desno v hrib, ki se vzdiga nad potokom. Breg do vode je zarasten z visokimi, temnimi smrekami in svetloigličastim jelovjem; na drugi strani pa se valovito niža proti krški ravnini rodovitno polje, obrobljeno pod vrhom z vinogradi, kjer je dolge vrste količja bujno ovijala in skrivala vinska trta. Odpira se lep razgled proti Krki, na Gorjance in dalje tja do štajerskega gorovja onstran Brežic.

Krasna je narava; a kdor hoče prav uživati njeno lepoto, mora imeti srce lahko in duha prostega, da obrne pogled iz sebe ven, ne pa, da ga vglablja sam vase kakor gospod Planinec, ki je korakal s težkim srcem navkreber. A niso mu prizadevale skrbi samo nadloge nepremišljenih kmetov, tudi lastna nesreča je poganjala kali bridkosti v njegovi duši. Kako srečno je živel v Gorenji vasi do zadnjih časov! Ljudje so ga čislali in ljubili, nasprotnika ni imel in na prijetni kraj ga je navezala sestrina možitev še tesneje. In tudi on je bil našel tu nevesto po svojem srcu, Metko Bojančevo, in veselil se že srečnega zakonskega življenja. A osorno ga je vzdramila iz sladkih sanj grenka istinitost. Čez noč je obogatel Bojančev sin, bogastvo je rodilo prevzetnost in prevzetnost je pretrgala vez ljubezni, katero si je bil on mislil pritrjeno za večnost. Oj denar, tarnal je sam pri sebi, peklenska iznajdba, strup kreposti, grob prijateljstva, ki kupuješ razumnost môž, pogum mladeničev, zvestobo žen in deklet ljubezen, ki, rojen iz potu in solz, solze rodiš in seješ obup, slávi zmago na truplu umorjene ljubezni! Umorjene? Morebiti še ni popolnoma mrtva, morda še rahlo diha. Če bi se hotel on hliniti in lizati, ponižati se za strežaja bodoče svoje žene, morebiti bi se mu še izpolnila želja; a po taki ceni ne bode kupoval sreče. Zlat jarem ni ložji od lesenega. Glave mu ne bo premagalo srce. Ogibal se bo nje, ki bi jo srečal tako rad; noben pogled oči, nobena poteza na obrazu ne sme izdati prevzetni deklici slabosti predobrega srca. Da zadobi mir, ostavil bode kraj, ki se mu je bil omilil, in bežal daleč proč pred žalostnimi spomini.

Zamišljen je prišel vrh griča, kjer je stala Pristava, prijazno poslopje, obdano na jedni strani z velikansko brajdo, na drugi senčeno od košatih lip. Streljaj pod hišo ali gradom, kakor so govorili ljudje, na solnčni strani je stala bela hišica s cvetličnim vrtom in nasproti onstran ceste v gozdu v gotskem slogu zidana kapelica Lurške Matere Božje. Hišica in kapelica, in kar je bilo polja in gozda okrog, in vinogradi vrh polja so spadali k Pristavi. V hišici pa je prebivala mati našega znanca Vladimirja Dragana, z odrastlo hčerjo Heleno. Živela je ob pičli vdovščini in ob zaslužku, ki ga je dajalo izdelovanje obleke za gospe in gospodične po okolici. Pri Draganovi gospej so se tudi učila šivati dekleta iz vasi in pomagala, če je bilo več dela.

„In hvala Bogu!“ bi dejala gospa Draganka, „dela je dosti“. Velika miza v prvi sobi je bila polna urezane blaga, manjša pokrita z vzorci, modnimi novinami, merami in drugimi potrebnimi pripravami, po stolih pa so visela na pol dodelana oblačila. Gospa Draganka je skrbno gledala skozi rožene naočnice, ko je primerjala kose s kosi in z vzorci. Pri dveh oknih sta brneli dve šivalnici; nad jedno se je pripogibala Helena, prijazna Vladimirjeva sestra; drugi stroj je gonila Metka Bojančeva, ki se je držala tako nizko, da ji človek ni mogel pogledati v rdeči obraz. Govorila je največ gospa in sicer o svojem Vladimirju, ki je prestal tako izvrstno vse izkušnje, ki je sedaj pri vojaških vajah in se vrne kmalu domov.

„Zadnjo njegovo fotografijo moram vendar pokazati Metki“, je dejala in čudno se ji je zdelo, da je ne občuduje Metka, kakor bi se spodobilo. Prijela je zopet za delo in pripovedovala podrobnosti iz Vladimirjevega življenja, ki so njo vedno zanimale, in hvalila dobro njegovo srce. Iz omarice je vzela zadnje njegovo pismo in brala je na glas vsa ganjena vsled tolike otroške ljubezni.

„Bog ve, kako nevesto si poišče?“ dejala je zopet vesela.

„Bog ve“, pristavila je Helena.

„To vem pa tudi jaz“, ponesla se je mati, „da bo poiskal dobre in pametne, ki bo morala ugajati meni tudi, če bo hotela ugajati njemu. Morebiti ima pa že izbrano, in jaz jo že poznam“, nasmehnila se je. Hči pa je položila prst na usta in odkimala ji: „Mama, to so sama domnevanja“.

Spogledali sta se in zasmejali. Žalosten človek pa se ne čuti domačega med veselimi. Metke ni zanimal pogovor nič, ni govoriti se ji ni ljubilo. A da bi je ne nadlegovali s povpraševanjem, zakaj da je tako malobesedna, silila se je med pomenek in dejala, ne da bi pogledala kvišku, da ima ta Irma Majerjeva vsak teden drugo obleko, „jedno lepšo od druge. Lehko je lepa, ničemurna ženska“.

„Hvala Bogu, da je tako ničemurna!“ zagovarjala jo je Helena. „Ona nam daje največ zaslužka“. — Gospa Draganka pa je bila zapazila Planinca, ki je korakal mimo v grad, in vprašala Metke, kdaj da bo poroka.

„Kaj jaz vem!“ zavrnila jo je ta, sklonila se niže in skrivila ustnice.

„Če ti ne veš, kdo pa bo vedel?“ smejala se je Helena. „Jaz se že naprej veselim tvoje svatbe“.

„Oh, le veseli se!“ odgovorila je ona in posilil jo je jok.

„Kaj pa ti je, za božjo voljo?“ prestrašila se je tovarišica.

„Nič mi ni. A nikar se ne delaj norca iz mene, lepo te prosim“.

„Jaz? Norca iz tebe? Niti na misel mi ne pride. Kaj imaš vendar?“

„Šaj veš sama! Kaj se delaš neumno?“

„Če jaz kaj vem! Odkod in kaj? Povej, Metka, povej!“ Prijela jo je za roko, povzdignila ji obraz in pogledala v oči, ki so bile zalite s solzami. „Revica, ali si se sprla z ženinom?“ — Ihteč je prikimala Metka. — „Ne jokaj! To se zopet poravna. In meni nič ne poveš, nič ne zaupaš!“ očitala je rahlo. — Ona je molče odkimavala in brisala si oči. Kakor veselje srca odpira, tako jih zapira žalost, dokler ne najde sočutje ključa do skrivnosti in ne olajša mučne teže. „Povej

vendar, kaj se je zgodilo!“ prosila je Helena in objemala jo.

„Oh, kaj se je zgodilo!“ odkrivala je ona med ihtenjem srčne skrivnosti. „Brat Lovro je podedoval po teti, in Andrej trdi, da sem se jaz prevzela zaradi tega in da si prebiram. A ni res in ni res. Lovro je bil rekel po neumnem in nepotrebnem, da hodi Majerjev Edvard za menoj. Jaz ne vem o tem nič in Edvard najbrž tudi nič. Kaj imam torej jaz od bratove dedine? Samo žalost in nesrečo. Ubraniti mu pa dedine tudi nisem mogla. Če je on postal ošaben, je li to moja krivda, in moram li jaz dvojno za to trpeti? Brat me ne mara zaradi ženina, ženin ne zaradi brata. Oh, kako so čudni ljudje!“ Curkoma so ji lile solze skozi prste, ko si je zakrivala oči.

„Ali nisi nikdar poskusila razložiti gospodu Planincu te razmere? Moški se hitro zalete, potem jim pa brani trma obrniti se. Iz lepa se pa marsikaj opravi“.

„Oh, vse sem poskusila; pa si ne da nič dopovedati. Zdaj me še ne pogleda več, oh!“ — Gospa Draganova je spoznala ugodno priliko dobremu delu in odpravila se v grad h gospej Stojanovi.

V senci pred gradom sta sedela učitelj Andrej Planinec in umirovljeni sodni svetovavec, gospod Urban, oče Stojanove žene, prijazen, zgovoren starček, ki je živel mirna leta na Pristavi pri hčeri in zetu v družbi svojih vnukov. Po dvakrat na teden ga je obiskaval iz Gorenje vasi beneficijant, s katerim sta se pomenkovala o domačih zadevah, o političnih stvareh, posebno rada pa segala v jezikovno stroko; sem ter tja je prišel kak star prijatelj; danes pa ga je bil obiskal učitelj Planinec, da ga vpraša, kako bi se moglo pomagati ali svetovati kmetom, ki so se bili tako neugodno pogodili z Majerjem.

„Naš kmet je premalo preudaren“, dejal je gospod Urban, „in zdaj preveč, zdaj premalo previden. Časi se vleče za krajcar, kakor bi mu šlo za življenje, časi mu ni mar goldinarja. Izgube in dobička ne preračuni, ampak kmetuje tja v en dan. Če mu gre dobro, prevzame se in zagazi; če gre slabo, zvrne krivdo na božjo voljo in izgubi pogum. Saj nimajo ti ljudje na

tisoče hrastovih debel po gozdih; na prstih lahko zračuni vsak, koliko more oddati! A vse gre na slepo srečo. Visoke are jim dopadejo, na kazen ne mislijo. In ta kmetška nepremišljenost je Majerju glavnic, ki mu donaša obile obresti. A najhujše je, da nesreča jednega ne izmodri drugih. Vsak se hoče sam speči; drugače ne verjame, da ogenj žge. Kaj se jim more svetovati? Naj napno vse moči, da izpolnijo pogodbo. Ali so se obrnili do bližnjih vasi, da bi dobili lesa?“

„Nekateri so poskusili, a so jih preplašile visoke cene, in menijo, da plačajo rajši Majerju nego domačim oderuhom. Nekateri drže roke križem, naj se zgodi, kar hoče. Stari Šmon, ki je bil že tožen, niti pred sodišče ni šel, češ, da ve, da bo obsojen. Drugi so tudi tega mnenja“.

„Ker so brez glave“, jezil se je svetovavec. „Pred sodnika morajo iti, kadar bodo poklicani. Tam naj razložijo vso stvar in prosijo, da se jim zniža kazen. Kolikor poznam jaz naše sodnike, ne bodo pomagali Majerju, ampak kmetom“. — Pogovor je pretrgala gospa Stojanova, ki se je bila pred hišo poslovila z Draganko in prinesla prt in drugo namizno opravo, da pogrne za malico pod lipami.

„Gospod Planinec, vi boste malicali z nami“, je dejala. „Gotovo ste prišli vabit“.

„Jaz, milostiva gospa?“ zavzel se je Planinec. „Vabit? Kam?“

„Tako?“ začudila se je tudi gospa in pogledala ga strmo z očmi, ki so sicer tako prijazno gledale iz okroglega obraza. „Torej nas ne mislite vabiti v svate?“

„A v svate?“ jecal je Planinec in izpreminjal barvo.

„Kdaj pa bo poroka?“ vprašal je tudi svetovavec.

„Menim, da nikoli“, dejal je Planinec in pogledal strani.

„Tako!“ čudila se je zopet na videz gospa. „O, nezvesti možaki, kdo bi vam še kaj verjel! Toda, gospod Planinec, ne zamerite, da govorim odkritosrčno; lepo niste ravnali z Metko“.

„Posebno pametno tudi ne, brez zamere“, pristavil je svetovavec; „zakaj Metki bo pomagal brat. Kaj vam je prišlo na misel?“

„Meni?“ zagovarjal se je oni. „Meni nič; ampak Metki je prišlo na misel, da bi bil drugi boljši“.

„Ni mogoče!“ čudila sta se onadva.

„Oh, ni vredno govoriti“, sklepal je Planinec. „Denar leti pač zmeraj skup“.

„Lejte si! Kdo bi si bil mislil!“ začela se je gospa jeziti na Metko, ki je bila vedno tako ponižna in pohlevna videti. „Kako izpremeni ljudi denar! Gospoda Bojanca tudi še ni bilo nič k nam, odkar je graščak, in prej smo si bili prijatelji“.

„Bojanci so ošabni, a naj bodo! Kaj se jaz menim!“

„Moška beseda“, pohvalila je gospa. „Saj ne manjka deklet. Veseli me, gospod Planinec, da si tega ne želite k srcu. Bila je pač majhna zabava“.

„Milostiva gospa“, ugovarjal je oni, „vi me sodite krivo“.

„Ljudmila“, potegnil se je svetovavec za moške sploh, „kako moreš tako soditi moške!“

„Oh, moški si navadno samo dolgčas preganjate z ljubeznijo“, odgovarjala je gospa.

O pravem času je prišla gospica Anica potožit Planincu, da sta se prijeli samo dve vrtnici, kateri je bila cepila po njegovem navodu.

„Vzeli ste najbrž predebele cepiče, gospica“, dejal je Planinec, „odrezali premalo lesa; ali pa je bil nož premalo oster, da je odrl lubje“. — Prosila ga je, naj gre pogledat, kako da je bila naredila, in Planincu je bil to prijeten povod, da je ušel neprijetnemu razgovoru.

„Vrnita se kmalu!“ klicala je za njima gospa in hitela razlagati svojemu očetu smešni razpor med Planincem in Metko, ki ga treba poravnati.

„Pripelji Metko sem“, je dejal gospod svetovavec, „in prepusti stvar meni! Za poravnave sem jaz specialist. Koliko tožba sem že preprečil iz ljubezni do ljudi in iz strahu pred pisarjenjem! Imel sem opravka s starimi, trdovratnimi grešniki in omečil sem jih. Taka mehkosrčna mladina me ne skrbi nič. Samo pripelji Metko in posadi jo sem, Planinca nasproti, in jaz sem v sredi, mirovni sodnik.“ — Gospod svetovavec si je mel roke, ker je bil zopet postavljen v dejalnost;

gospa pa je hitro našla pretvezo, da je pripeljala Metko. Gospod svetovavec jo je najprej vedril z dovtipi, ki so že premnogokrat izpolnili svojo dolžnost in davno že doslužili, a brezupno še čakali višnjeve pole. Za Metko so bili novi, in ker se jim je gospod svetovavec sam tako pristrčno smejal, posilil je smeh tudi njo. Ne za dolgo; zakaj gospa je pripeljala z vrta Planinca in posadila ji ga nasproti, potem pa odšla z izgovorom, da pokliče dekleti.

„Gospôda se pozna?“ vprašal je svetovavec. „Gospica Metka Bojančeva — gospod Andrej Planinec“. — Metka je gledala v tla, Planinec v stran, oba v zadregi. Gospod svetovavec pa je pripovedoval dogodke svojega življenja in uspehe sodniškega delovanja, kako je že pomiril in spravil smrtne sovražnike.

„Najhujši nasprotniki“, je dejal, „so si sorodniki, znanci, prijatelji. Če je ukradel komu kak cigan konja, ni bilo toliko jeze, kolikor če je ubil sosed sosedu kokoš. Za tako stvar bi se kar klali in morili. Seveda, prijatelj zahteva od prijatelja, da se ozira nanj, da mu prizanaša, da mu izkazuje dobrote; a sam zanemari to dolžnost; takoj nastane zamera. Ljudje, ki občujejo mnogo in prijateljski med seboj, ne pazijo na besede svoje. Kar jim pade v glavo, pride jim na jezik. Prijatelj pa ni vedno dobre volje. Časi je siten, nataknen in išče odvodnika nejevolji. Takrat pazi strogo na prijatelja, kako da se vede, in kaj da govori. Hitro zasledí besedo, ki mu ni všeč, obrne jo parkrat, ogleda od vseh strani in prepriča se, da je hudo razžaljen. Zdaj se začne kujati; draži ga domišljija, ki mu kaže prijatelja prehudega, svojo osebo predobro; tega mu pa ne pove, da je prijatelju že zdavnaj žal za besedo. Koliko blagih sre se zgreši tako, koliko se pokoplje sreče za vse življenje v jednom samem trenutju, koliko kesanja nakoplje vročerkurna preneglica“.

Planinec in Metka sta molče poslušala propoved, obračala jo náse in obema je bilo težko pri srcu, ker sta si očitala, da sta se morebiti vendar preneglila.

„Toda jaz dolgočasim gospodo“, pretrgal je govor gospod svetovavec. „Gospica Bojančeva, niste li vi ne-

vesta?“ — Metka je zardela in menila tiho, da ona nič ne ve.

„Jaz sem slišal, da nameravate vzeti Majerjevega Edvarda“, dražil je svetovavec.

„Tega gotovo ne“, dejala je nejevoljna deklica. — S polja je prišel gospod Stojan s sinom, gimnazijcem Bogomirjem, in gospa je prinesla malico. Razveselil se je gospod Stojan svojih gostov, in ker o vseh homatijah ni vedel nič, natočil je hitro tri kupice in nazdravil ženinu in nevesti. Nekoliko sta se obotavljala oba, a ustaviti se nista upala, trčila sta krepko z gospodarjem in potem oprezno, lahko med seboj; zakaj komaj sta se pogledala in komaj si prikimala, v strahu, da se ponižata preveč. Gospod svetovavec se je muzal. Stojan pa je odhitel gledat, če je po hlevih vse v redu, in če je dobila družina že malico.

„Ostani vendar pri mizi, Pavel“, klicala je gospa za njim.

„Takoj, draga moja; a za delavca treba skrbeti poprej!“

„Kdaj so že oskrbljeni, papa!“ oglasila se je hči Milica iz kuhinje. „Saj veste, da sem ta mesec jaz gospodinja, da se tedaj ne bo zamudilo nič“.

„Ali je vrt oplet in zmes za mlin pripravljena?“

„Zdavnaj že, papa; kako morete dvomiti!“

Gospod Stojan se je nasmehnil in pogladil si sive brke in sivo brado, ki je obdajala živahno mladostno lice, in vrnil se pod lipo. Tast mu je začel pripovedovati o stiski kmetov po Gorenji vasi.

„Slišal sem“, dejal je zamišljen Stojan; „a kmetje so nepoboljšljivi. Koliko sem jih svaril, naj se varujejo Majerja, toda zastonj“.

„Nekateri bodo izgubili vse, kar imajo. Gospoda Planinca svak je tudi v škripcih“.

„In jaz sem ga tudi svaril“, dejal je Planinec, „in prigovarjala mu je sestra. A preslepil ga je denar, ki se tako lahko dobi na videz“.

„Toda, kako bi se dalo pomagati, Pavel, to se vpraša“.

„Podkrajski gospod, vaš brat, gospica Metka, ta ima hrastov v gori, da jih lahko odda par sto debel brez škode“.

„Gospica Metka“, dejal je svetovavec, „vi storite lahko veliko uslugo gospodu Planincu. Če vi rečete svojemu bratu, naj proda nekaj lesa, ne bo vam odrekel“.

„To pač lahko storim“, dejala je tiho Metka in presedla se na stolu.

„Tega jaz ne morem zahtevati“, branil se je Planinec.

„Zahtevati seveda ne morete“, zavrnil ga je svetovavec; „ampak če morete pomagati kakemu revežu iz oderuških krempljev, ali se boste branili?“

„Jaz bi svetoval“, dejal je Stojan, „da ideta oba v Podkraj. Gospod Bojanec ima dobro srce. Če mu razloži gospod učitelj vso stvar, in če ga poprosi Metka, gotovo se bo razdrlo nekaj zank Majerjeve mreže. Nekaterim sem bil jaz že prodal lesa in jih rešil; več ne morem oddati, ker potrebujem záse“.

„Gospod Planinec in gospica Metka“, dejal je svetovavec in vstajal, „če vama je prav, jaz vaju spremim tod do vode. Pri mlinu gresta čez brv in potem sta v dobri četrti ure v Podkraju“. — Planinec in Metka sta se spogledala, kakor bi hotela drug drugemu brati misli iz oči, in molčala.

„Če ste tako dobri“, dé naposled Metka tiho.

„Pojmo tedaj!“ dejal je Planinec pogumnejši in poslavljal se s tiho hvaležnostjo od Stojanovih.

Šli so za gradom mimo gospodarskih poslopij navzdol skozi gozd proti potoku, a govoril je skoro samo gospod svetovavec, čegar vsaka beseda je pričala, da nosi naslov po pravici. Boječe je omenila Metka, da je brat nánjo hud.

„To se vam samo zdi“, zavrnil jo je svetovavec. „Brat ni na sestro nikdar hud. Iz dozdevanj in domnevanj ne izvirajo pravične sodbe; treba činjenic. Moje štiridesetletno službovanje vama je porok, da bosta opravila dobro. Tako, zdaj smo pri brvi. Bog vaju obvaruj!“

Metka je stekla po brvi in vzkliknila od strahu, ker se je zamajala brv.

„Metka, pazi!“ zakričal je Planinec in hitel na pomoč. A ni bilo treba; Metka je že čakala spremljevalca onstran vode. Hodila sta proti Podkraju počasi, ker sta si imela mnogo dopovedati vsak v svoje opravičenje in kar sta bila zamudila te dni. Planinec je menil, da bi bilo zaradi nevarnosti novega spora najbolje napraviti svatbo hitro.

„Prepir pa potlej, kaj ne?“ smejala se je ona. Potem sta zopet molčala v prijetnih mislih na srečno bodočnost, vesela drug drugega tem bolj, ker sta bila baš prestala toliko bridkosti in strahu. Solnce je pripekalo, da je dremala vsa narava, da se niti ptiči niso genili v grmovju, ko sta šla mimo, in celo murni in črički se bili naveličali svoje godbe. Našima znancema se ni zdela pot ne dolga, ne težavna. Govoriti sta zopet začela o gospodu svetovavcu, ki zna tako lepo pripovedovati, in zabavala se s pomenki tako malo važnimi in zanimivimi, da se niti s površnim orisom njih vsebine ne upamo zlorabiti bravcev potrpežljivost. Saj je znano, da so najmenj duhoviti pogovori med zaljubljeni, ker se jim zoži in skrči ves duševni obzor, da ne mislijo na nič nego na svoja čutstva. Nam drugim pa se zdi vse to otročje, kakor je v istini.

Ko je zavil naš par s travnika na cesto, začelo je gospodu Planincu biti srce. „Kaj bo rekel Podkrajski gospod?“

„Naj reče, kar hoče!“ dejala je možko Metka. „Če naju zapodi, pa pojdeva; potlej se ne zmeniva zanj več, in on nama ne bo ukazoval nič“. Bala se je pa tudi ona neprijaznega vzprejema, ne zaradi sebe; kajti brata bi ugnala, ker je čutila očeta in mater za seboj; ampak zaradi ženina, da ne bi tega zopet razžalil Lovro.

„Kaj, ko bi šla ti Metka sama, in jaz bi te počakal tukaj?“ menil je Planinec.

„Pojva rajši oba!“ prosila je ona. „Mene bi vprašal, kaj da hodim; ti pa imaš važen povod, ker prideš po opravku“. Tako sta stopala boječa počasi po klancu in

osrčevala se s prigovarjanjem, da se jima ne more nič zgoditi.

„Kaj pa, če bi opustila to pot?“ dejal je Planinec in ustavil se. „Svaka svojega sem svaril dosti; če si ne da dopovedati, naj trpi in plačuje; moja krivda ni! Drugič ne bo tako trmast“. — Obstala je tudi Metka, sklenila roke in premišljevala, če ne bi res to bilo najboljše.

„Kakor ti meniš“, dejala je neodločna in čakala, kaj bo storil Planinec. Težko ji je bilo jedno in drugo; tako rada bi dejanski pokazala ženinu naklonjenost in pomagala mu po svojem bratu, a drhtela je, da ne bi zopet kaka huda beseda odrla rano, ki se je komaj zacelila. „Sam ljubi Bog ve, kaj bi bilo bolj prav!“ vzdihnila je in čakala.

„Pojva najprej k tvojim starišem!“ silil je Planinec. „V Podkraj pojdeva drugič“.

„Morebiti bi bilo pa vendar boljše sedaj“. — Oni se je obrnil in prijel jo za roko, da jo odpelje. Prepozno!

„Metka! Sestrica! Kam pa bežiš?“ klical je brat Lovro in hitel po klancu naproti. Metka je pridržala ženina, in obema je bilo tako tesno pri srcu, kakor da bi se odločevala usoda vsega njunega življenja.

Lovra smo bili ostavili v Radivojevi družbi ve-selega, da se je iznebil barona in gostov. Med tem ga je bil ostavil tudi Radivoj. Izposodil si je bil pri njem denarja, odpeljal se na njegovem vozu in častil s svojimi pohodi belo Ljubljano, prijazni Kamnik in divni Bled. Obiskaval je znance, obnavljal stara prijateljstva, sklepal nova, in tu in tam se mu je posrečila hudobna nakana, da se ni dal spoznati, ampak zvito se muzal filistrom, ki niso vedeli, koga da imajo med seboj! On se je veselil po družbah, Lovro pa je samoval doma, prepuščen grenki sumnji, da se ga drži jedini prijatelj, Radivoj, morda le zaradi denarja, prepuščen bridkim spominom na Irmo, barona, Majerjevo družino in nesrečno pisateljvanje. Zdelo se mu je, da se je osmešil pred vsem omikanim svetom, in ni se upal poiskati sebi primerne družbe, marveč daleč se ognil vsakemu boljše oblečenemu človeku. Kmalu se je začel ogibati tudi

kmetov. Zefa mu je prinesla novico, da so pri Bendežu o podkrajski medilnici zložili pesem, ki jo pojo fantini vsako noč. „Boltè jo je zložil, in Majer ga je za to napojil. Nemarni ljudje!“ — „Mene je vteknil ta grdi jezik tudi vmes“, jezil se je Janez. „A jaz ga bom premlatil kakor ajdovo slamo, če ga dobim v roke. Mene naj pusti pri miru! Kaj je bilo treba tega barona in teh mašin! Ali nisem rekel jaz, da jih ni treba! Zato pa!“ Lovro je pogovarjal, češ, da se bodo naveličali popevati, če se v Podkraju ne zmenijo za zabavljice, in prisiljeno se smejal. A gnal si je k srcu to brezozirnost rojakov, katerim ni bil storil nič žalega. S kakimi blagimi nameni je bil prišel v domovino! Pomagati je hotel, komur bi mogel; in zdaj ga zaničujejo in zasramujejo. Trd mora biti človek in brezsrdčen kakor Majer; potem ga čislajo našinci. Mehko srce pa se med smehom tepta, in dobrota ostane sirota. Prepričan, da ga preganjajo ljudje, preganjajo po nedolžnem, začel jih je črtiti in bližal se onemu pesimizmu, čegar teoretiški prorok je bil Radivoj. A Radivoj se je dobro počutil s svojim sistemom, Lovru pa se je trgalo gorko čuteče srce, ki ga je gnalo ljubiti ljudi, ljubiti svoje rojake in zlasti svojo družino. Njemu je mraz mnogo hujše del nego površnemu prijatelju, ki se je odeval brez pomisleka s tujo odejo. Toda naj ga zametujejo rojaki, da bi le marali zanj stariši in sestra, da bi ga le ti ne bili zavrgli! In kaj je vzrok? Dediščina? Premoženje njegovo? Kaj drugega? Preklel je tudi on denar, ki mu je bil vzel ljubezen in srečo, in želim si nazaj blaženih časov, ko ni še poznal bogate tete, a bil ljubljencek materin, ponos očetov in s sestro vedno jednega srca. Oh, in zdaj! Toliko časa je že doma, in niti jedenkrat še ni bilo njegovih ljudi pri njem. Vsak človek ima koga, do katerega se zaupno obrne v potrebi; on nima nikogar, njemu ne svetuje nihče, nihče mu ne pomaga, nihče ne opomni, kadar ne stori kake reči prav. Kaj čuda, da je tako sam sebi prepuščen naredil toliko budalosti z oskrbnikom in s stroji njegovimi ter z nespametnim pisarjenjem. Ali bi bila padla očetu in materi krona z glave, če bi bila prišla in rekla: To ni prav; stori drugače! Toda, ne. In

sestra; izgubil je tudi to! Spominjal se je, kako sta igrala v otroški dobi po domačem vrtu, kako mu je stregla v boleznih, kako ljubeznivo ga je vedno zagovarjala pred stariši, kako mu je pomagala na Dunaju s svojim denarjem, s skromnimi svojimi prihranki. „Tudi ta me ne mara“, je vzdihnil, „in niti povračila teh dobrot ne vzprejme iz mojih rok!“ Vgriznil se je v ustnico in obrisal solzo, ki mu jo je jeza in bridkost iztisnila iz očesa. Ali je to domovina, kjer nikdo ne ljubi človeka? Ali ni prijetnejše živeti v tujini, kjer ga vsaj ne črti nihče! Premišljeval je, ali bi ne kazalo prodati vse posestvo in preseliti se na Dunaj nazaj, kjer bi skromno, a mirno živel ob obrestih. Kar Majerju bi ponudil na prodaj! Tega priseljenca, ki ravna z ljudmi, kakor zaslužijo, bodo rajši imeli in bolj čislali, nego dobrosrčnega domačina.

V take misli vtopljen je slonel na oknu in gledal po ozki dolini, po zelenem travniku in temnem gozdu, in milo se mu je storilo, da bo moral zapustiti te lepe kraje, katerih se je bil tako veselil; in žaloval je za izgubljeno srečo, izgubljeno mladostjo. Na jedenkrat se mu zazdi, da vidi Metko prihajati po klancu. Takoj je bil po koncu ves radosten in zbal se takoj, da ga ne bi slepilo oko. V istini, ona je! K njemu gre! Naproti, naproti, da se ne premisli, da se ne skesa! Zgrabil je klobuk in drl po stopnicah iz gradu razburjen od veselja. Objemal in poljubljal je sestro, kakor da bi je ne bil videl že mnogo let ali moral zapustiti za vedno.

„Metka, zdaj te ne izpustim več“, je vikal in stiskal ji roko. „Da sem te le dobil zopet! Gospod Planinec, lepo, da ste prišli. Dobro došla oba! Pa ne, da bi prišla vabit?“ nasmejal se je sestri.

„Nekoliko tudi“, je dejala.

„Čestitam obema in voščim srečo iz vsega srca. Drug sem seveda jaz“.

„Prosim te, Lovro. A še nekaj drugega naju je pripeljalo. Andrej, povej ti!“

„Kako sem pozabljiv!“ udaril se je Lovro ob čelo.

„Tu stojimo na vročini, doma imamo pa hladne sobe“.

„Jaz se moram kmalu vrniti domov“, ugovarjala je sestra vsa srečna bratove ljubeznivosti.

„Kako pa! Komaj si prišla. He, Zefa, naj skoči kdo doli v vas Bojančevim povedat, da je Metka pri nas, in da jo bom zvečer sam pripeljal domov. — Vidva, prosim, kar po stopnicah. Metka, kaži pot; jaz se vrnem takoj“. — Šel je naročat, naj se pripravi izborna večerja, a prinese takoj sadja, sladčie in kar je dobrega pri rokah. Kmalu je bil zopet pri gostih, peljal ju v novo opravljeno vzprejemnico, posadil sestro na zofo, ženina na fotelj poleg nje, ponujal oni sadja in sladčie, temu finih smotk in izpraševal, kako se imata, in kaj da je novega doma. Planinec je pripovedoval o kmetski stiski in prosil pomoči. Lovro je obljubil vse, razkazoval potem gostoma grad, hleve, vrte, dokler ni prišel čas večerje. In vesela je bila večerja, med katero je slovesno nazdravljaj Lovro ženinu in nevesti in slovesno Planinec Podkrajškemu gospodu in Metka iz vsega srca se smejala smešni resnobi obeh mladeničev. Vsem trem je sijala radost iz oči in donela iz vsake besede, ki je šla od srca do srca. Po razposajeni veselosti postali so na jedenkrat vsi mehki in ginjeni, da bi se najrajši solzili od sreče. V takem trenutku je omenjala Metka, da bi bilo čas oditi, in vzbujala hud ugovor bratov. Planinec je pripovedoval, kako nespametno je že nameraval ostaviti Gorenjo vas.

„Kako pa pišete vi to lastno ime?“ vprašal je zaupljivo Lovro.

„Kakor ste učili vi v izbornem svojem članku“.

„Torej ste brali ta moj prvi in zadnji članek?“

„Bral, in jako dopadel mi je; beneficijat me je tudi opozoril nanj. V šoli sem takoj vpeljal ta pravopis“.

„Gospod Planinec, pijva bratovščino!“ — Veselje je prikipelo do vrha, ko je morala še Metka piti bratovščino. A Lovra je še vedno motila razprava, in vprašal je še zaupnejše Planinca, če je bral tudi odgovor na tisti članek.

„Tudi. Navadne psovke, ki niso izpodbile nobenega dokaza“.

„Istina. Andrej, ti si pameten mož; vsi Slovenci pa niso taki“.

Dolgo je že stal Janez s konji in kočijo pred gradom, ko so se oni še zabavali. Glasni in veseli so

se odpeljali, in med potom je bilo Lovru žal, da ni bil baron vendar tudi omislil nove kočije, da bi se imenitnejše peljala Metka in ženin njen. S seboj so bili vzeli jedil in pijače, da bodo pri Bojancu še jedenkrat trčili na zdravje vseh in vsakega.

A mati Bojanka se ni dala osramotiti od svojega sina; ampak ko je bila slišala, kaj da se godi, pogrnila je bila tudi ona mizo in jo obložila. In ko so prišli „otroci“, zjokala se je od veselja na Lovrovih prsih. Očetu Bojancu pa je bilo neizmerno težko skrivati ginenost in ljubezen do sina. Hudo se je držal in hodil sem ter tja kakor sršen, le kadar se je obrnil proč, da ni videl nihče, nasmehnil se je, bogme, proti svoji volji.

„Ti si mislil, Lovro“, dejal je trdo, kar se je dalo, „da te pridem jaz prosit odpuščenja!“ — Skupil je oče; kajti takoj sta se obrnili proti njemu mati in hči, obe neprimerno zgovornejši od njega, in ga začeli prijemat tako srdito, da je moral nazadnje Lovro miriti razburjene domače duhove. Pozno po noči se je vrnil Lovro domov, vesel in srečen kakor še ne, odkar je bil Podkrajski gospod. Zdelo se mu je, da se pričinja zanj novo življenje.

VIII.

One samé nam ur'jo roké,
One samé nam glave vedré.
Prešeren.

Na vse zgodaj drugega dne sta bila že Lovrova oče in mati v Podkraju. Kmalu so se oglasili tudi štirje gospodarji, ki so prišli kupovat hrastovega lesa. Možaki so šli v hrib, izbrali, kar je bilo potrebnega, pogodili se, da je bilo na obe strani prav, in hvalili Podkrajkega gospoda, ki jih je rešil iz Majerjevih krempļev. Mahom se je Lovro priljubil ljudem. Jezil se je le gospod Majer in dolžil ženo in hčer, da nista znali prikleniti mladega Bojanca. A ti dve nista posebno pogrešali „neokretnega mladeniča“.

„Smešno! Neokretni sta le vedve!“ zavrnil ju je gospod Majer.

Lovro je spoznaval, da ljudje niso tako hudobni, kakor si je bil domišljeval on, in veselilo ga je zopet življenje v domačem kraju. Le jedna pot mu je bila še sitna. Stojanove je moral obiskati; in čim delj je bil odlašal, tem težje se je pripravil. A bližal se je čas, ko bo moral iti vabit s Planincem na svatbo, za katero so se že delale priprave. Nejevoljen si je oblačil črno obleko in natikal si rokavice. Stara kočija se mu je zdela še starejša, ko se je peljal na Pristavo, in premišljeval je, kako bi se opravičil, da ga ni bilo toliko časa. V mislih še ni bil popolnoma gotov, ko se je ustavil voz pred gradičem. Stojan je bil takoj zraven in vzprejemal ga kot starega znanca in prijatelja.

„Ljudmila, Anica, Bogomir, Milica!“ klical je svoje ljudi. „Gospod Bojanec je prišel“. Nobene napetosti, nič slovesnosti; kakor med svojci, tak je bil vzprejem. Ko se je začel opravičevati Lovro, ustavil ga je Stojan, češ, da dobro ve, koliko da je opravka, predno se uredi gospodarstvo. „Od konca strašé človeka sitnosti“, je dejal; „a kadar pride vse v pravi tir, pokaže se prijetna stran kmetskega stanu, najlepšega, najčastitljivejšega stanu in tudi najnaravnejšega, ker je jedini, ki ga je ustvaril Bog neposrednje. Zatorej smo tudi mi najbolj zavisni od Boga in najmenj od ljudi“. Jel je tako živo popisovati sladkosti življenja na kmetih, da mu je začel svetovavec Urban, ki je tudi prišel pozdravit gosta, ploskati, češ, da bi bil izboren priporočevavec slabo obiskovanih letovišč. Stojan je peljal gosta v pristo, a čedno opravljeno domovje.

„Kar govorim, to je istina“, zagovarjal se je. „Jaz se še nikdar nisem pokesal, da sem to, kar sem“.

„Človek kar ne razume“, pristavila je gospa, „da v Močilski graščini nobeden izmed treh sinov ni hotel prevzeti gospodarstva. Vsi so šli po svetu, kjer opravljajo prav neznatne službice. Rajši služijo, ko da bi bili sami svoji gospodarji“.

„Drugim služiti je tudi lažje nego sebi gospodari“, menil je svetovavec. „Kjer je šef za petami, opravi se marsikaj proti volji; kdor pa ne čuti načelnika nad seboj, tega zapeljuje prilika, da si lajša stan in zanemarja dolžnosti“.

„To je res; in človek mora biti najprej sam sebi gospodar, če hoče uspešno gospodariti zemlji, ki se mu marsikdaj upre. Toda saj brez dela ni počitka in brez uspeha ne veselja. In kje se kaže uspeh rednega dela lepše nego v naravi!“

„Kaj pa duševna zabava?“ omenil je Lovro.

„Tudi te ne pogrešamo. Vsak večer se utrga kaj časa za branje; nedelja nam ga ponudi še več, in zima je kakor ustvarjena za tako zabavo. A z branjem je kakor s hrano; če je uživa človek zmerno, mu koristi; preobjesti se pa ne sme. Tudi družbo po svojem okusu doboste lahko na deželi, če niste preveč izbirčni. Z jedno besedo, ni ga življenja čez življenje na kmetih.“

„Priča in dokaz sem jaz“, smejal se je svetovavec, „ker sem skoro vse leto na Pristavi. Zato sem tudi tako zdrav vkljubu svoji starosti. In zdaj sem se namenil sploh ostati tu, dokler me ne poneso v Gorenjo vas, kamor bosta hodili Milica in Anica“ — ti dve sta bili vstopili in pozdravljali Lovra — „cvetice sadit na moj grob“.

„Oh, dedek, ne govorite tako“, prosili sta ga tiho deklici.

„No, no, tako hitro še ne, če Bog da“, dejal je svetovavec. „Nekaj časa se bom še igral z otroki“.

„Z otroki?“ pogledala ga je začudena Anica in napela ustnico. „Medve vendar nisva več otroka“.

„Res, kako hiti čas! Zdi se mi, kakor bi bili včeraj še skakali v kratkih krilcih krog mene“.

„In danes že 21 in 19 let“, pristavila je gospa. Milica ji je nekaj pošepetala na uho, priporočila se in šla.

„Ta mesec je Milica gospodinja“, opravičila jo je mati; „zatorej mora iti po opravkih. Drugi mesec pride na vrsto Anica, ki mora zdaj šivati in popravljati. Tako se vrstita in pripravljata za svoj poklic. A nikar ne mislite, gospod Bojanec, da samo delamo in gospodinjimo. Časi tudi prepevamo, da vse odmeva, in klavirja ni še prepredel pajek“.

„Gospoda Bojanca bo zanimalo videti“, dejal je gospodar in vstal, „kaj smo pre naredili zadnje leto“.

„Poslovali se bodemo, ko se vrnete“, dejala je gospa.

Lovro, ki se je bil začel brigati za gospodarske posle, ogledal je jako pazljivo vse naprave, povpraševal po tem in onem in čudil se na tihem in tudi glasno, kako pripravno da je vse urejeno na Pristavi. Gospodar sam vendar ni bil povse zadovoljen, češ, da bi to in ono naredil drugače, če bi delal novo; marsikaj je priporočil Lovru, marsikaj mu odsvetoval. Lovro je hvaležen poslušal. Ponosen je kazal Stojan svojo živino v prostornih, snažnih hlevih.

„Te-le stvari se treba držati“, dejal je, „ker z ogerskim žitom ne moremo tekrovati in vinogradi še dolgo ne bodo dajali polnega pridelka. Tudi sadje zaleže mnogo. Ta vrt se mi obnaša prav vrlo. Navadno prodam lahko vse na drevju, ker je dobra vrsta; če ne, pride mi za dom baš tako prav“. Ogledali so si bližnje njive, gozd in v gozdu kapelico, ozaljšano z dehtečimi cveticami, in veselili se prekrasnega razgleda z zelenega holma. Lovro se je spomnil, da je ostal že delj, nego bi se spodobilo; a z najljubeznivejšimi razlogi so ga pridržali še pri kosilu. — Ker je bilo občevanje tako prijazno in neprisiljeno, čutil se je Lovro hitro zopet domačega; saj ga je rojstne hiše spominjalo razmerje med stariši in otroki, molitev pred kosilom in po kosilu, spoštljivo vedenje mladine. Zanimali so ga dogodki iz življenja gospoda svetovavca, Stojan je govoril prijetno in poučno o gospodarskih rečeh, gospa pa je znala govor vedno tako zasukati, da je čutil Lovro, da je važna oseba v družbi. In začel je spominjati Lovro zdaj Anico, zdaj Milico, kako so se igrali v otroških letih. Milica se je muzala skrivaj tem spominom, Anica pa se je smejala z očmi, z usti, z vsem obrazom, da je Lovru neizrečeno dobro dela zavest, da jo izborna zabava. Živo ga je spominjala ljubljene sestre Metke; imela je iste dobrodušne oči, isti veseli izraz na mladih, svežih licih, isto živahno vedenje. Zabava je tekla brez opravljivega namigovanja in cikanja, brez duhovitega obrekovanja in neslanega dovtipkovanja, vse naravnost in odkrito, kakor med ljudmi, ki se čislajo in ljubijo in ne čutijo potrebe kazati se boljše, nego so, ali izkazovati se na stroške drugih. Jedenkrat se je pač nekoliko pošalil Stojan z Lovrom. Ko je ta pohvalil na-

mizno vino, vprašal je gospodar, za kake vrste vino da je ima. Lovro je ugibal, a ugenil ni.

„Pristen jabolčnik“, dejal je Stojan, „narejen na vinskih tropinah, domač pridelek; a že marsikak vinoznanec in celo vinoslovec ga ni spoznal“.

„Med onimi sem tudi jaz“, dejal je svetovavec, „dasi sem že poskusil marsikako kapljico v svojem življenju. A ker me je ta prevarila, uničujem jo za kazen brez prizanašanja“. — Lovro bi bil ostal v družbi do večera, tako se mu je dopadala, in pri slovesu tudi ni tajil tega čutstva.

„Gospod Bojanec“, dejala mu je gospa, „kadar ne veste kaj početi, pridite k nam v vas!“

„Za gradom skozi gozd imate kratko pot“, pristavil je gospodar. „Čez dan je vroče, a proti večeru se hodi prijetno. Tu bomo potem razdrli kako pametno. Dobro došli ste nam vedno“. — Lovro je menil, da se pač pride na Pristavo gori, a doli, doli se vleče pot, ker se človek ločiti ne more.

„Če je le tudi resnica, gospod Bojanec!“ opomnila je gospa; „kajti pravili ste, da se napravljate k nam že cel teden, odpravljate pa se hitro“.

„Ne za dolgo“, trdil je Lovro; „jaz utegnem zlorabiti prijazno vabilo“.

„Tu je moja pisarna“, dejal je Stojan, ko so šli po hodniku v pritličju, in odprl prijazno sobico, kjer sta ležali na močni pisalni mizi dve debeli knjigi. „O počitnicah mi vodi knjigo Bogomir, sicer Ana ali Milica, ki pa potrebujeta natančnega priglednika, ker zapišeta marsikaj v napačen razpredelek“. — Ko sta povili dekleti Lovru še dva šopka rož, jednega zanj, jednega za Metko, odpeljal se je zadovoljen sam s seboj.

Začel je primerjati med potom Stojanovo družino z Majerjevo. Tam vse priprosto in odkrito, nazori o življenju pošteni in resnobni, za šalo vsakdanje malenkosti; tu svetega, nedotakljivega nič, čim vzvišenejša misel, tem pripravnejša za norčevanje, o poštenosti megleni pojmi, uživanje poslednji namen, pogovor ničemuren, zunaj duhovit, znotraj prazen, mesto sramožljivosti pri ženskih etiketa, pri moških nič, sin očetu v sramoto, oče sinu v zasmeh. Najnatančnejše seveda je

primerjal petindvajsetletni mladenič dekleta. Dognal je, da je pač Irma mnogo lepša ko oni obe skupaj. A vedel je, da ta krasota ne bi hotela skrita cvesti, da bi ž njo ne dobil žene za dom, ampak za svet, in sklenil, da bi je ne vzel po nobeni ceni. Oni dve sta vzgojeni drugače, pohlevni sta, pridni in pobožni, in ženska pobožnost je moškim jako nevarna, in grdi tudi nista. Če bi se torej moral ženiti, moral — o čemur ni govora — torej posito, non concessio, in če bi mu bili na izbor samo Majerjeva in Stojanova družina, izbiral bi na Pristavi. A hvala Bogu, te potrebe še ni. Da bi izbral na Pristavi veselo Anico in ne resne Milice, to je sklenil tem lažje in hitrejšo, ker je ostal sklep brez posledic.

Ko se je bil pripeljal v Gorenjo vas in ukazal hlapcu, naj ostane pri Bojancu, ogledovati je začel oba šopka in premišljevali, kateri bi bil Aničin, da bi ga obdržal záse, in kateri Miličin za sestro Metko. Oče je bil jako vesel, ko je slišal, da je bil Lovro na Pristavi, in menil, da morata iti z ženinom tja najprej vabit, „kajti Stojan je mož“.

„Janez, mimo Mlake poženi!“ dejal je Lovro hlapcu in hitro se peljal mimo znanega kraja in gledal v stran, da ne bi ga kdo ustavljal.

„Stoj! Stoj! Vraga, kam pa drvite?“ vpil je gospod Majer iz vrta; Lovro se je obrnil, privzdignil klobuk in izginil.

Srečevali so ga kmetje, ki so vozili prage iz njegovega gozda, odkrivali se mu in klicali, da mu Bog povrni. Doma je naročil Lovro Janezu in Zefi, kaj da se ima delati; ravnal se je po gospodu Stojanu. Janez in Zefa sta se spogledala in jela rahlo ugovarjati; a brez uspeha. Ko je bil postavil šopek v lepo posodico in prilil vode, pregledal je, kar je bilo prišlo s pošto, in vzel izmed vseh novin v roke „Kmetovalca“; poiskal je tudi prejšnje številke tega lista in sklenil dobiti vse letnike. Potem je odprl gospodarske knjige rajne tete in pazljivo jel prebirati. Zapazil je marsikaj važnega, kar je bil poprej prezrl, in spoznal, da je vodila teta knjige jako natančno, dasi ne tako pregledno in jednostavno kakor Stojan. Kjer je bila nehala teta, pričel

je nadaljevati on in pisal in računal do večera; kajti moral se je napraviti red, predno bi vrnil pohod gospod Stojan, ki bo vsako nemarnost gotovo takoj zapazil. Večer mu je prinesel prijetno zavest, da je nekaj storjenega, in da je prešel dan srečno. Da mora gospodariti sam sebi, kdor hoče vladati druge, zdelo se mu je resnično, in držal se je tega pravila. V par dneh so bile urejene knjige, in obhodil je z Janezom vse obširno posestvo, pregledal meje, dal postaviti, kjer je bilo treba novih mejnikov, in zapisal si, kar je bilo treba popraviti ali odpraviti. Tako se je bil natanko poučil o dejanskem stanju svojega imenja, in ko ga je obiskal gospod Stojan s soprogo in tastom svetovavcem, ni bil nikdar v zadregi, ko se je povpraševalo o tej in oni stvari, in ni se več bal, da se osmeši s kakim vprašanjem. Postajal je od dne do dne zadovoljnejši in ponosnejši, da je toliko in toliko sveta njegovega, prav njegovega, in omilila se mu je misel, da preživi v tem skritem, prijaznem kotu vse dni svojega življenja. Zatorej je pa tudi začel skrbeti, da naredi iz tega koticčka prijetno, zložno bivališče, odkoder bi ne hrepenel nikamor drugam.

Svatbo svoje sestre bi bil napravil Lovro rad na svojem gradu; a temu se je uprl oče; še hujše pa nameri Lovrovi, da bi povabil tudi Majerjeve, češ, da se to spodobi.

„Kadar se boš ti ženil“, je dejal, „vabi, kogar hočeš, toda mene in Majerja ne skupaj! Ti ljudje so prijatelji tvojemu denarju, naši družini pa ne“. Lovro se je že udajal, dasi mu je delo težko pretrgati še te rahle vezi, ki so ga spominjale Majerjeve hiše.

V majhnih krajih zadobe tudi majhni dogodki veliko važnost. Tako se je Gorenja vas živo zanimala za Bojančeve Metke svatbo. Majerjevi, ki so bili zaman upali, da bodo povabljeni, zakrivali so z norčevanjem in zabavljanjem nejevoljo. Dan poroke so so utaborili vsi pod Bendeževimi kostanji, koder so morali svatje mimo. Barona Bergerja, ki se je bil nastanil pri Bendežu, odkar ga je bil zapodil Bojanec, je šel klicat sam Edvard, naj pride k njim gledat dogodek, ki pretresa svet. Prijazno je bil vzprejet baron, ker ga je priporočala mržnja proti Bojancu; in posebno ljubeznivo

ga je pozdravila Irma, ki se je v krasni novi obleki zavedala, da se niti od daleč ne more meriti ž njo nobena družica; tem neodpustljivejše se ji je zdelo vedenje Lovrovo.

Jeden sam v Gorenji vasi je bil toliko modrijan, da se ni brigal za tako malenkost; to je bil doktorand Radivoj Čuk, ki je baš prikoral proti Bendeževim kostanjem s trdnim sklepom, da ostavi to dopoldne Gorenjo vas in pokaže radovednim rojakom vso ničmurnost njih vedenja. Držal se je dolgočasno, zaspano in dajal obrazu zaničljiv izraz, da bi spoznal vsakdo, da je doživel ta mož že vse drugačne dogodke in videl vse drugačne kraje. Gorenjevaščani niso spoznali tega, ker so imeli preveč opravka s svatbo, in ker niti Radivoj ni bil prorok v domačem kraju.

„Gospod doktor, gospod doktor Čuk! Bog vas sprimi!“ klical je gospod Majer izpod kostanja in molil mu obe roki naproti. Radivoj je obstal, vzel med kazavcem in sredincem leve roke viržinko iz ust, pridržal jo poleg svoje rame, spravil z desnico klobuk v jednako višino in priklonil se z milostivim nasmehom.

„Gospod doktor, kje ste bili toliko časa, kdaj ste se vrnili?“

„Povsod me je bilo dosti, gospod Majer“, odgovoril je Radivoj duhovito, „po Gorenjskem in po Dolenjskem. Sinoči sem se vrnil, in kaka izpremema, kak prevrat v Gorenji vasi! Tu dobi pač vsaka malenkost svetoven pomen“.

„Gospod Čuk, kaj slišim!“ oglasila se je Irma in priklonila se mu. „Vas da ne zanimajo svatbe, ki so največjega pomena za vse mlade ljudi?“

„Za ves človeški rod, gospod doktor, za ves človeški rod, ha, ha, ha“, grohotal se je Majer.

„Mene ne zanimajo; zato hitim ven, na prosto, kjer vlada mir in tihota“.

„V miru in tihoti živi žalost“, dejala je zopet Irma, „veselje pa je glasno, in vrhunec veselja je svatba“.

„Gospica, jaz ugovarjam. Konec vsake vesele igre je svatba, po kateri ne ve noben pesnik nič veselega več povedati“.

„Koliko budalosti v jedni sapi!“ godrnjal je baron proti Edvardu.

„To je svetovno domišljav človek“, šepetal je Edvard. „Ima se za najizkušenejšega človeka, ker ima že toliko izkušenj za seboj, ki jih ni prestal“.

„Poosebljena eleganca!“ čudila se je na tiho gospa in gledala ga skozi lornjet. „Rokavice, kravata, manšete, vse po najnovejši šegi, celo zapestnico ima. Palice, gospod baron, ne zna nikdo tako sukati“.

„Kakor rojen za palico“, godrnjal je baron; Irma pa je zadržavala Radivoja.

„Meni se zdi, gospod doktor“, je dejala, „da se motite. Vesela igra se res konča s svatbo kakor žalostna igra s katastrofo, toda zato, ker se največje veselje ne da več popisati, kakor največja žalost ne; to se da le čutiti“.

„Gospica, klanjam se vaši bistrumnosti; a jaz ne čutim pri tej svatbi nič“.

„Ker ste samopašni kakor vsi moški; a treba veseliti se z veselimi in žalovati z žalostnimi. Ali vas ne spominja ta svatba, da doleti morebiti tudi vas enkrat jednaka sreča?“

„In baš ta neprijetni spomin me žene žalovat že zanaprej v samoto“.

„Oh, gospod doktor, jaz se podajam, ker vidim, da vas ne uženem. A vi žalite ves ženski rod, ki ima svatbo za največjo srečo“.

„Gospica, v imenu vsega moškega spola se vam zahvaljujem za poklon“, smehljal se je Radivoj že nekoliko menj modrijanski. Laskanje je tudi modrijanu nevarno, in Radivoj naj pazi, da ga neusmiljeni nazori o ženstvu ne puste na cedilu ali pa on njih ne; zakaj z nazori pade ugled; ugled pa je modrijanu potrebnejši od brade.

„Peljejo se!“ zakričal je Edvard in skočil na cesto.

„Gospod doktor, hitro, če hočete videti kaj lepega!“ pomignila je Irma, in zdaj še le je pristopil Radivoj, stresel roko gospodu Majerju in Edvardu, poljubil jo gospej in pozdravil baš tako prezirljivo barona kakor ta njega.

„Dve odprti kočiji“, dejal je Edvard; „a čegava je prva? Kaka konja! Vranca kakor živa vruga!“ Visoka, svetlo opravljena vranca sta pripeljala novo kočijo, ki jo je moško vozil s šopkom za klobukom podkrajski Janez; v kočiji pa je sedela gospa Stojanova s hčerjo Ano in nasproti Lovro z gospodom svetovavcem. Nehote je pozdravil gospod Majer, ko je zdknila kočija mimo. V drugem vozu se je peljal Stojan z ženinom in družicama Milico in Heleno. Družba pod koštanjem se je spogledala.

„Kje je kupil Bojanec take konje?“ čudil se je Edvard.

„Izborna konja“, dejal je baron. Majer pa je vprašal Bendeža, če bodo zaprli fantini svatom cesto.

„To se razume; na ta račun že pijejo dve uri“. — Majer je peljal družbo na svoj dom, da bo z vrta gledala ves „veličastni izprevod“. Radivoj je korakal seveda ob Irmini strani in podajal ji obilo prilike čuditi se njegovi bistrournosti.

„Torej vi mislite, gospod doktor“, dejala je in zadela se ga rahlo s pahljačo, „da smo žeuske samo potrebno zlo na svetu?“

„Moje prepričanje, ne zamerite gospica“.

„A odkod imate to laskavo prepričanje?“

„Iz zgodovine, iz modroslovja, iz izkušnje“.

„A potrebno zlo se mi vidi protislovje samo ob sebi. Dobro je potrebno, zlo pa ni potrebno. A zakaj da bi bile zlo, ta poklon morate razjasniti!“

„Naš prvi oče Adam, gospica, bi najlažje odgovoril na to vprašanje, potem David, Salomon, ki je bil najmodrejši kralj, dokler mu ženske niso zmešale glavo, in Samson je postal filister, ko se je bil seznanil z Dalilo“.

„Zakaj se nam po vseh straneh toliko hvale poje! Saj veste, gospod doktor, pesništvo nas imenuje svoj večni predmet“.

„Pesništvo je tudi popolnoma nepotrebno“, dejal je Radivoj.

„Izborno! Gospod baron, predstavljam vam somišljenika. Vedite, gospod Čuk, da gospod baron tudi črti iz vse duše pesništvo“.

„Samo stihe, gospica Irma“, popravljaj je baron. „Prozo berem, če je zanimiva; a verza ne spravim doli“.

„Saj še poskusili niste“.

„Pač, ko sem bil majhen; a me je moral oče vselej prej preteptsti, in tega me spominja še vedno vsak verz“.

„O blagi duši!“ vzkliknila je Irma. „A če je pesništvo odveč, kaj pa naj rečemo o modroslovju!“

„Isto taka oslarija“, odgovoril je baron.

„Modroslovje je jedino opravilo, vredno pametnega moža“, dejal je s poudarkom Radivoj.

„A kaj koristi?“

„Modroslovje daje človeku stalnost, doslednost v mišljenju, govorjenju in delovanju“.

„In te stalnosti, doslednosti ne more premkniti nobena stvar?“

„Nobena“.

„Tudi ženska ne?“

„Tudi ne“, dejal je Radivoj, pomislivši, kam da meri Irma in kaj bi se bolj skladalo z modroslovnim njegovim sestavom in z duhovito vlogo sovražnika vsega ženskega spola. „Pravega modroslovca tudi ženska ne premoti“.

„Torej so bili Adam, David, Salomon samo premalo modroslovci“.

„Istina“.

„Torej so sami krivi, da so bili zapeljani. Zakaj se niso pečali marljivejše s tem, kar je jedino vredno pametnega moža. Vas, gospod doktor, gotovo ne bi bila preslepila nobena Dalila in nobena Eva“.

„Nekaj resnice je v tem, gospica, a le nekaj. Poglavitni vzrok je vendar ženska. Če bi Eve ne bilo, ne bi bil grešil Adam“.

„Oh, gospod doktor“, nasmehnila se je Irma porodno, „jaz vas že vidim v duhu kot grmečega pravdnika ali strogega sodnika, kako strmite, ko se zagovarja ubogi zatoženec tako nekako: Tatvine jaz nisem kriv; kajti če bi ne bilo v blagajnici denarja, ne bi ga bil vzel. Poglavitni vzrok je vendar denar“.

„Dobro, gospica Irma“, mrmral je baron. „Jaz bi pretepel vsakega dolgočasnega domišljavca in po vrhu ga še tožil, da je vzrok pretepa ta idijot“.

„V paradoksu gospice Irme tiči mnogo resnice, ne da bi si je bila v svesti“, modroval je Radivoj mirno, ne mene se za puhle baronove opazke, saj se mu je priklonila zopet Irma. „Človek je sin časa, vzgoje, okoliščin; te so zanj odgovorne“.

„Tako, gospod doktor? Kje pa ostane prostost človeška, volja njegova!“

„Prostost!“ dejal je Radivoj in puhnil dim iz smotke. „Prostost! Gospica, gotovo ste že brali o zločinških lobanjah, o posebnosti njih možganov? Kaj more tak človek za to, da mu je podelila narava možgane, ki ga silijo v zločin!“

„Take ljudi bi morali že naprej pobesiti in postreliti“, rogal se je baron.

„Tako sodi nerazsodna masa“, dejal je Radivoj hladno; „drugim se zdé taki ljudje pomilovanja vredni, ne kazni“.

„Kaj morejo pa potem tudi pošteni ljudje za to, da so pošteni? Ne li, gospod doktor?“

„Globoka, istinita misel, gospica“.

„In kaj morejo slednjič modroslovci za to, da so modroslovci!“ smejala se je Irma. „Tako odpade važno tisto opravilo, jedino vredno pametnega človeka, ko zadostuje lobanja“. – Temu po njegovih mislih malo modroslovnemu izvajanju živahne deklice se je nasmehnil Radivoj bolj prisiljeno nego pomilovalno.

„Logike za ženske ni“, dejal je z Mirza-Schaffyjem.

„In kaj moremo me za to?“ krcnila ga je po roki. „A če za nobeno reč ne more nikdo nič, potem ni na svetu ne dobrega ne zla“.

„Prav za prav“.

„Torej tudi ženske nismo zlo, gospod doktor“.

„Quod erat demonstrandum“, pristavil je baron. Radivoj pa je bil nekoliko nejevoljen, ne na Irmo, ki ga je jako zabavala, ampak na barona, ki se je predrznil rogati se mu. Moral je imeti zadnjo besedo in začel razlagati na dolgo in široko, da dobro je to, kar koristi, zlo, kar škodi.

„Kaj koristijo tedaj modroslovci?“ vprašala je brž Irma.

„O tem si belijo sami glave“, odgovoril je baron.

„Oh, oprostite!“ popravljala je Irma. „Saj se ne govori o koristi modroslovcev, ampak kaj da koristimo me ženske. Ne li, gospod doktor?“

„Da, to je preporna točka. In če mi dokažete, gospica, da koristi vaš spol več, nego škoduje, odrečem se takoj svojemu sistemu in stopim v dolgo vrsto častivcev lepega spola.“

„Za toliko nagrado se treba potruditi“, nasmehnila se je ona. „O kmeticah, ki delajo od jutra do večera, med tem, ko koristni moški spol poseda pri Bendežu in nánje zabavlja, ne bova govorila. Ne li?“

„Velja“.

„A me, me gosposke ženske smo tako škodljive in nevarne“.

„Oprostite, gospica“, opravičeval se je Radivoj in brisal si ščipalnik, „vas to ne zadeva“.

„To se razume; navzoči so vedno izvzeti, to je prvo modroslovno pravilo. Koristno imenujete to, kar ohranjuje življenje, škodljivo, kar je uničuje“.

„Gotovo“.

„Potrebno pa je gotovo to, brez česar bi ne mogli živeti, kakor zrak, jed, pijača. Brez česar pa ne moremo živeti, to nas ohranjuje; in kar nas ohranjuje, to je koristno. Kar je torej potrebno, to je tudi koristno; in ker smo me potrebne — saj ste nas imenovali potrebno zlo — zato smo tudi koristne človeški družbi“.

„Quod erat demonstrandum“, pristavil je zopet baron.

„Potrebno je tedaj koristno, zlo pa škodljivo, in potrebno zlo protislovje“.

„Quod erat demonstrandum“. — Baronova latinščina je močno jezila Radivoja, ki je spoznal, da bode najbolje obrniti vso stvar na šalo, in v šali je bil Radivoj mojster.

„Gospica, premagan sem“, dejal je slovesno; „nikdar več ne bom rekel, da so ženske potrebno, ampak da so nepotrebno zlo“. Ozrl se je na obe strani, če je pač slišala vsa družba bistrumni dovtip, in gladil si brado, ko ga

je imenovala Irma prijetnega in zabavnega modroslovca. Črnoglede svoje nazore je tudi odslovil začasno Radivoj, ker so mu bili na poti.

Pod vrtom so zapirali fantje svatom cesto z verigo, ki je bila s slamo ovita, in gospod Majer jim je naročal, naj se le krepko postavijo.

„Brez skrbi, gospod Majer“, kričal je godec Boltè, hud, da hočejo svatovati brez njegovega sodelovanja, „dokler se ne odkupi nevesta, ne pojde nikdo skozi“.

Od cerkve se je začelo ukanje, Majerjevi so se pomeknili bliže ograje, in takoj je pridrdrala podkrajaska kočija in ustavila se pred verigo. Konja sta prhala in vzpenjala se, in Boltè je kričal: „Kdor hoče čez cesto, naj plača nevesto!“ Janez bi bil najrajši padel po njem, ker je bil jezen zaradi fantovske pesmi o podkrajski medilnici; a sta mu dajala konja preveč opravka. V drugem vozu je sedel svetovavec in hudoval se, da mora biti cesta prosta, da je to javno nasilstvo.

„Navadna beračija“, dejal je Stojan. Lovro je bil med tem zamašil Boltetu z denarjem usta, ker se je bal prepira; kajti začeli so bili mlajši svatje vpiti, da se ne sme zapirati cesta, ker ne gre nevesta iz vasi, in rvati kole iz meje. Gospod Majer, ki je bil pričakoval večje rabuke, se je umeknil v zatišje.

„Nevesta je ljubka“, dejala je Irma.

„Krasna!“ navduševal se je Edvard; „moja prva ljubezen. Pred njo se kar skrijte, kar vas je gosposkih“.

„Jaz ugovarjam“, dejal je Radivoj.

„Gospodu doktorju ugajata bolje družici“, opomnila je Irma.

„Zaradi teh ne ugovarjam, gospica“, priklonil se je Radivoj.

„Gospodu doktorju motijo še Dunajčanke glavo“, menila je gospa.

„In srce, ha, ha, ha“, pristavil je gospod Majer, „in srce“.

„Beli sta bili obe kakor liliji, jedna rdeče, druga višnjevo prepasani, v narodnih barvah“.

„Brez okusa, brez tega, kar imenuje Francoz chic“, modroval je Radivoj.

„Gospod doktor, vi ste jako razvajeni“, zavračala ga je Irma. „Bojim se, da vas ne čaka mnogo zabave v Gorenji vasi“.

„Jaz ugovarjam“, nasmehnil se ji je sladko Rativoj; baron pa je vlekel Edvarda proč, češ, da mu prihaja slabo, če posluša tega človeka.

„Ker nimaš nič čuta za modroslovje“, učil ga je tiho Edvard; „modroslovje daje stalnost in doslednost — ali kako je rekel?“

„O Dunaju govori, dasi ni videl ondi drugega nego beznice in šolske klopi“.

„Kar se tiče šolskih klopi, baron, jaz ugovarjam“.

„Gospôda, popoldne napravimo izlet!“ klical je gospod Majer. „Gospod doktor, povabljeni. Mi se bomo tudi veselili“.

Pri Bojančevih je bilo veselo svatovanje. Lovro je bil posebno dobre volje. Razgovarjal se je po domače s kmetskimi ljudmi, prijateljski s Stojanovimi in beneficijatom Valentinom in plesal z neutrudnimi družicami. V sreču zadovoljen je čutil, kako ga vse čisla in ljubi. In on si je bil toliko domišljeval, da se mu posmehujejo ljudje, da ne marajo zanj! Kako se človek moti! Ker je bil on začel nje grdo gledati, zdelo se mu je bilo, da ga oni gledajo grdo. Kako krivo, kako krivično jih je sodil! Danes bi hotel pritisniti na srce vsakega svata, posebno pa družico Anico, ki ga je tako zvesto poslušala in tako dobrovoljno se mu smejala.

A kdo bi pričakoval na zemlji popolne sreče in radosti brez primesi! Prišlo je prežat par fantinov, katerim se je videlo, da so že pili, a da so še žejni, in ž njimi godec Boltè, ki je začel briti navadne norce in zabavljati po malem.

„Poslušajte, svatje, novo pesem o podkrajski medilnici!“ je kričal in zapel z vriščečim glasom:

Podkrajski gospod pa tako govori:

• Iz mleka se maslo lahko naredi;

Baronček je kupil mašino novo,

Ki maslo iz slame umetala bo.

Zadnje vrste se niso slišale več, ker so bili skočili svatje po koncu in planili s pestmi in stoli nad godca in vpili, da „ven ž njim in pretepite ga!“

Lovro je bil pobledel od žalosti; a razvidevši, kolika nesreča da lahko nastane iz prepira zaradi njega, skočil je med razburjene ljudi mirit in branit godca. Zdelo se mu je tudi, da ravna najpametnejše, če se ne zmeni za zabavljico, in mislil si, da se je že izpokoril za vse druge zmote, le za to še ne, katere sledovi so ležali v zabojih na skednju. Da bo mir, treba bo popiti še to grenkobo.

Zgrabil je kupico vina in nesel jo godcu, naj pije na njegovo zdravje in poje pesem do konca, češ, če se ne jezi on, ni se tudi svatom treba. Godec se je začel braniti.

„Vi ste dober gospod in dobrega srca“, je dejal. „O vas ne bom pel. Ali ste kaj hudi name?“

„Če izpoješ pesem“, smejal se je Lovro, „odpustim ti tvojo sitnost; drugače pa ne. Torej začni!“

„Če res ne boste zamerili“.

„Moška beseda! Toda urno!“

„A res ne smete zameriti!“ prosil je godec in zapel precej menj pogumno nego poprej:

In valptu pomigne; ta pljune v roko,
Zaviše rokave, zasuče kolo.

In zadi se slama v mašino maši,
Pred pipo pa z latvico Lenka stoji.

Pred pipo stoji, pa grdo se drži,
Ker v latvico rezanca drobna leti.

Lovro se je smejal, dasi nekoliko po sili, svatje pa so godrnjali in zabavljali godcu. Beneficijat je prijel Bolteta, naj mu pove naravnost, kdo da ga je poslal in kdo naučil, naj zapoje. „Ali te ni poslal gospod Majer?“

„Če veste, kaj bom tajil!“ dejal je veseljak.

Lovra ni kar nič razjezila ta vest; zdelo se mu je marveč, da je popolnoma opravičeno ravnanje Bojančeve družine, ki se je branila takega svata, in da nima gospod Majer nobene pravice več do njegove hvaležnosti.

„He, Boltè“, zavpil je mlad svat, „če te Majer sem pošilja, zapoj o Majerju!“

»Naš Majer je pa dober mož,
 Ki deva kmete hitro 'z kož;
 Vsak tožni dan po dva, po tri
 Posvetnih reši on skrbi«.

„Ta je prava“, smejala se je vse vprek.

„Taki so ti ljudje“, dejal je svetovavec Lovru, „kar bi moralo vzbuditi srd, vzbuja jim smeh; v vinu tope skrbi in s šalami odganjajo nesrečo“. Lovro pa je začel sam brez pridržka pripovedovati dogodke baronovega oskrbništva, da bi se odkrižal za vselej neprijetnega spomina prošlosti, in šalil se sam s seboj, da se je videlo, da mu zabavljica ni segla do živega.

„Ukovino mora v začetku plačati vsak gospodar“, dejal je Stojan. „Razlika je ta, da pametnega izuči izkušnja, nespametnega pa ne. Koliko sem jaz v mladih letih zazidal in zaboljšal po nepotrebem!“

„Strojev imam za dolgo časa zadosti“, smejala se je Lovro.

„Rabili jih bodemo čim dalje več, ker je čim dalje menj delavcev. Ozirati se moramo na potrebo“.

„Barona je bil speljal mladi Majer, ki je hotel vvesti vse, kar je bil videl in slišal v poljedelski šoli. Jaz ne vem, če rode te šole kaj prida sadu. Koliko je slabih gospodarjev, ki so se šolali ondi“.

„A to ni krivda šole, ki se mora ozirati na poljedelstvo sploh, ne na posameznega poljedelca. Vsi nauki niso za vsak kraj. Če bi sadil kdo vinsko trto še tako pravilno in gojil jo še tako skrbno, trdil bi se zastonj, če ni ne podnebje za to, ne leža, ne zemlja. Poglavitna napaka izšolanih poljedelcev pa je ta, da radi mislijo, da so postali kaj višjega, in neradi primejo za navadno delo. Jedni delajo, a ne znajo; drugi znajo, pa nočejo. Delo je namreč še vse premalo v časti. Seveda nam ga je Bog naložil za kazen; a na tem svetu je blagoslovljeno vse, kar pride iz božje roke, tudi kazen. Delo nam gladi pot k sreči, daje nam zaupanje v Boga in v sebe, odvrtača nas od mnogih nespametnosti in nas obda s čistim, zdravim zrakom, katerega hitro okuži lenoba. Suženjstvo in tlačanstvo je ponižalo delo, ker je izpremenilo delavca v prisiljenca in oprostilo višje stanove nizkega dela. Takrat se je izdalo geslo: Kdor

je kaj višjega, ta ne dela. Priprost človek pa je to pravilo celo narobe obrnil in sodil: Kdor ne dela, ta je kaj višjega. Nasledki takih nazorov se čutijo še povsod in tem bolj, čim hujše je pritiskala tlaka“.

„A marsikaj nepotrebnega se vendar uči v tistih zavodih in zlasti se navdušijo ljudje preveč za stroje“.

„Česar ne potrebuje ta, potrebuje oni, in kar se zdi danes nepotrebno, postane jutri potrebno. V takih šolah pa moramo imeti tudi poskuševališča, da zremo, kaj da bi bilo porabno in koristno. Mi ne moremo na novo poskušati, ker nimamo ne denarja ne sposobnosti; a zastati ne smemo, in te šole nam morajo kazati pot. Kar se tam obnese, tega se poprimemo v svoj dobiček; kar pa se ne obnese, tudi mi ne poskušamo, da si prihranimo denar. A odkod ste dobili stroje, gospod Bojanec?“

„Iz Francoskega“.

„A da bi ne bili rabni, to se mi zdi čudno, ker je francosko delo dobro, trpežno in lično. Jedenkrat jih pridem pogledat“.

„Veste kaj, gospod Stojan? Svatje so postali glasni in pogrešali nas ne bodo. Do Podkrajja ni daleč, popeljimo se nocoj tja, da se nekoliko ohladimo“. Rekel je napreči in vzela z gospodom Stojanom tudi obe družici s seboj.

V Podkrajju je ogledoval Stojan nesrečne stroje kot veščak, ki se zanima za take stvari, ki je mnogo že videl in marsikaj poskusil, Lovro pa se je šalil, čemur se drugi niso upali smejeti.

„Medilnica je potrta“, dejal je Stojan, „to se vidi. Zobje tega kolesa se niso mogli ogniti vijakov, ki so napačno pritrjeni. To ni prav staknjeno“. Ogleдали so si drugi stroj, začeli zbirati in sestavljati dele in kose po navodu, in kmalu in brez težave je stal stroj gotov in tekel lahko in tiho.

„Zato pa!“ dejal je Janez; „kdor zna, ta zna“. Poskusili so, kako da reže, in obnesel se je.

„Delo je prav izborno“, dejal je Stojan; „samo carina in voznina vzvikša preveč ceno“. — Uspeh mu je dal veselje in takoj se je lotil tretjega stroja in sestavil ga z mirno spretnostjo, češ, da gre vse samo

ob sebi, ker je popisano tako natančno in izvršeno tako vestno, da ni treba dodati ne jednega žrebca. Lovru je rastlo spoštovanje do Stojana, ki je bil tako zveden in si tako hitro znal pomagati brez šopirjenja. Budila se mu je želja, da bi mu postal enak, tako miren in razumen, tako pogumen in skromen ob jednom. Da, to je mož, pritrjeval je na tiho svojemu očetu.

„Slamoznica in čistilnica“, je dejal Stojan, „vam bosta služili izborno. Podobna stroja imam jaz tudi, a sta mnogo okornejša in utrudljivejša. Francosko delo se pozna od daleč. A vrniti se moramo k svatom“.

„Tako je napreženo!“ dejal je Lovro; oni pa so ugovarjali, da gredo rajši peš, ker je tak lep večer. Lovro je natrgal ljubim gostom rož po vrtu, in potem so šli veseli in srečni kakor jedna dobrovoljna družina.

„Današnji dan mi ostane vedno v spominu“, zatrjeval je Lovro, prevzet od radosti, in govoril živo resnico. Kakor zapusti dobra knjiga ali lep igrokaz lepe misli, ki doné še dolgo v srcu in se sprijemajo v prijetno soglasje z davnimi spomini: tako čutimo še dolgo po ločitvi tajnosladke vezi blage prijateljske družbe.

Radivoj, ki se je nekako v istem času vračal iz Majerjeve hiše kakor Lovro iz Bojančeve, je bil pa tudi zadovoljen s prošlim dnevom. Na dveh vozeh so se bili peljali popoldne v sosednjo vas, kjer so igrali, plesali, sploh dobro se imeli.

„Vesel sem, da nisem bil povabljen na ta kmetski dolgčas“, dejal je gospod Majer.

„Jaz bi bil pa rad tam“, dejal je Edvard, „zabaval bi se z dekleti; in ti, papa, tudi samo tako govoriš“.

„Smešno! Ali se bom zabaval z učitelji in cerkovniki? Razumništvo je pri nas“, potrkal je Radivoja po rami.

Pozno po noči je korakal Radivoj moško proti domu. V levi je nosil dehtečo rožo, ki jo je poduhal zdaj pa zdaj, v desni, uprti v bok, klobuk. „Faktum je“, dejal je sam pri sebi, „da sem jo očaral. Kaj pomaga baronu, da je izpodrinil Bojanca, ko je pa prišel iz dežja pod kap. Revež se mi smili; popolnoma ga je

prezirala ; kar sicer ni bilo lepo, a popolnoma naravno in umevno ; mlada dekleta, zlasti na deželi se ne znajo premagovati in zatajevati ; srce nide razumu. Radivoj, jaz ti čestitam ! Irma, varuj se, da si ne zasmodiš dražestnih peroti !“ Premišljeval je, kaj bi se zgodilo v tem tako rekoč že dejanskem slučaju. „Lepa je, izobražena je in denar ima, ki mora priti v narodne roke. Z Bojancem ni nič. Vladimir Dragan ? Da, za tega bi bila. Ta filister bo hitro plezal kvišku, in njen denar bi mu pomagal. Tudi ni napačen mož, dasi ni tako duhovit kakor kdo drugi in nima tako lepe brade. A na deželi niso ženske razvajene in ne izbirčne. Vladimir bi bil nevaren. Izkušnjo ima, doktor je ; jaz le doktorand, in nerazsodni ljudje cenijo izkušnje neprimerno visoko. Toda kaj govorim ! Njega drži že Milica na Pristavi. Nihče mi ni nevaren. Saj imam oči in ušesa, in zastava je tukaj“, poduhal je rožo. „Bomo videli. Branil se ne bom“. Smeje se je zmajeval z glavo, da morejo biti izobražena dekleta tako naivna, da jim uhaja pri prvi priliki srce v oči in na jezik ; razložiti si je mogel to le s svojo osebnostjo.

Oče Čuk je še sedel pred hišo, ko se je vrnil sin.

„Danes ste pa dolgo rajali“, dejal je Radivoju.

„Smo“, bil je odgovor. „Človek se jih ne more odkrižati. Lehko noč !“

Oče je še posedel, vesel in ponosen, da ima takega sina, ki vse gleda za njim in se vse trga zanj.

Irma pa je v resnici zavrnila ta večer barona, ko ji je očital, da se toliko meni s tem puhlim postavljavcem.

„Meni je tako všeč“, dejala je nagajivo, „ker je tako zadovoljen sam s seboj. On niti kralju Salomonu ne zavida modrosti, vesel, da je tak, kakršen je, mož po svoji želji. In te vere mu ni omajala ne vaša nejevolja, gospod baron, ne vaše hudobne opombe. Učite se od gospoda doktorja in vzgledujte se po njem ; zakaj kdo bo zadovoljen z vami, če niste sami s seboj ! Lehko noč !“

IX.

Prijatelj, uči mene pisarije :
 Kako in kaj ušeč se Kranjcem poje.
 Prešeren

Ko je obiskal Radivoj drugega dne zjutraj Lovra, da bi se ponesel s svojo zmago, reklo se mu je, da je na polju pri delavcih. Ko je prišel popoldne, bil je Lovro v gozdu, in ko ga je slednjič vendar dočakal, imel je ta flister toliko opravka, da se ni mogel muditi z Radivojem.

„Pojva malo na izprehod, nekaj ti imam povedati“, dejal je Radivoj.

„Bodi tako dober in pridi v nedeljo, zdaj ne utegnem“.

„Pa sediva v lopico h kupici vina!“

„Ni možno“.

„Pa mi kar tukaj posodi par desetakov!“

„Ne morem, ker potrebujem denarja drugje“. — Radivoj ga je gledal, če je to še isti dobri Lovro, tista zlata duša, h kateri se še nikdar ni bil zatekel zastonj. Bile so še iste oči, a gledale so ostreje, iste poteze v obrazu, a odločnejše; vse vedenje nekako moško.

„Ne zameri, da te ostavljam“, dejal je Lovro in stisnil mu roko; „a kličejo me opravki“.

Šel je in nič se ni ozrl na Radivoja, ki je gledal nekaj časa za njim, zmajal z glavo in obrnil se nejevoljen. Njiju pota sta šla narazen. Lovro je začel obiskovati Pristavo. Kadar je zahajalo solnce, ogledoval je rad njive in travnike; a kadar je prišel po travniku do brvi, zavil je čez in hitel skozi gozd k prijaznim znancem, s katerimi se je razgovarjal o važnih in nevažnih rečeh. Vračal se je, če je bila svetla noč, po isti poti; če ne, pa po cesti, koder ga je navadno nekoliko spremil gospod Stojan ali gospod svetovavec, katerima se je pridružilo sem ter tja tudi kaj ženske družbe. Radivoj pa je osrečeval Majerjevo hišo, kjer je pripravljaj plese ter snoval izlete in veselice. Gospa in gospica sta se dolgočasili, kadar ga ni bilo, in težko ga pričakovali; a kadar je prišel, bilo je vselej prvo vprašanje: „Gospod doktor, kakšen program je danes?“

Draganka na Pristavi pa je snažila in pripravljala skromno svoje stanovanje za vreden vzprejem sina Vladimirja. Večja soba se je odkazala sinu, v manjšo sta se stisnili mati in hči. Kdor koli je prišel v tistih dneh k njima, vsakemu je pripovedovala gospa o svojem Vladimirju, ki je izmed vseh gorenjevaških dijakov prvi dovršil univerzo, kazala fotografijo, kjer je bil upodobljen kot doktor in častnik v rezervi, in prebirala odlomke njegovih pisem. Najzvestejše jo je poslušala Stojanova Milica, za katero je stal pozdrav v vsakem Vladimirjevem pismu, ali pa ga je dostavljala mati. Nekoč je popisaval sin imeniten ples in sklepal, da je bilo mnogo lepih deklet, a gorše od Stojanove Milice nobene.

„In to je resnica“, pristavila je gospa in pokimala Milici. „Vladimir tudi nobene deklice nima tako rad kakor našo Milico, od nekdanj že. Kako se je jokal kot otrok, kadar je bila mala Milica bolna, kako mu je bilo dolgčas, če ni bil vsak dan v Miličini družbi, in kadar je dobil kako lepo cvetico ali kak pisan kamenček, vselej je bilo: To ponesem Milici. Oh, on je tako dobrega srca! In zdaj je doktor in častnik, a Milico ima vedno rad“. — Deklica se je smejala, branila in zardevala in odhajala vtopljen v nove misli. Gospa pa je vzela, ko sta bili s hčerjo sami, v jedno roko fotografijo Vladimirjevo, v drugo Miličino, postavila drugo proti drugi in ju zadovoljno ogledovala.

„Vladimir naj si čestita“, dejala je, „da dobi tako lepo in dobro nevesto“.

„Mama, meni se zdi“, dejala je Helena, „da govorite vi prezgodaj o teh rečeh. Bog ve, kakšnega srca je sedaj Vladimir, in kje že ima izbrano nevesto!“

„Vladimir? Nikjer je nima razen na Pristavi. Jaz poznam njegovo srce. Oh, moj Vladimir!“ obrisala si je naočnice, da bi boljše videla podobico, in vzdihnila: „Oh, veliko sva prestali, jaz in ti, predno je dorastel, zdaj je, hvala Bogu! vse prestano in vse pozabljeno. On naju ne bo pozabil“. — Helena se je spominjala hudih prošlih let, žalostne mladosti, prebite z materjo v trudapolnem delu, v pomanjkanju in zatajevanju, v skriti, sramežljivi revščini, ki je bila znana le Bogu.

„Hvaležni moramo tudi biti Stojanovim“, nadaljevala je mati, „ki so nam izkazali veliko dobrega. In če mi dodeli Bog še to srečo, da vzame Vladimir Milico, potem umrjem rada“.

„Kaj bom pa počela jaz?“ nasmehnila se je bridko Helena, ker se je sukalo vse življenje, vse mišljenje in govorjenje materino jedino krog sina, kakor da nje niti na svetu ni, kakor da ona nima nikake pravice do sreče, le dolžnost, da živi in dela za brata.

„Oh res, ti si tudi moje dete!“ objemala in poljubovala jo je mati in jokali sta obe. „Zapustiti ti jaz ne morem nič, in ti si nisi mogla prihraniti nič, ker sva komaj vzdrževali Vladimirja. A on bo skrbel záte, on, pri njem boš preskrbljena. Pridne roke so vsa tvoja dota, in s to doto ne boš nadležna nikomur. Tudi pri bratu si boš zaslužila vse, kar potrebuješ. Oh, jaz vse vidim v duhu, kako prijetno boste živeli. Vladimir bo čez dan v pisarni, Milica in ti bosta doma pospravljali, kuhali in šivali. Gospodje imajo radi, da se jim dobro kuha; na to treba paziti, in da je perilo in obleka vedno v redu. Dekle vam niti ne bo treba od začetka, samo postrežnice, ki bo nosila vodo in drva. Prali bosta lahko doma, s tem se mnogo prihrani, posebno ker ne trpi perilo toliko. Zvečer se pa pojedete izprehajati in pomenkovali se boste, kako je bilo nekdanj na Pristavi, ko je živela še mama. In vsako leto boste prišli na počitnice sem pogledat in popraviti moj grob“. — Obema se je topilo srce v bridkomilem čutstvu. Potem sta zopet hiteli z delom, da bi jima ostalo kaj časa, ko bo Vladimir doma, posvetovali se, katere jedi ima najrajši, in s čim bi ga razveselili najbolj. Helena mu je spleta prostiračo za pred posteljo, mati naredila ponočno suknjo. Med takim delom je minil čas radostnega pričakovanja. Dan prihoda sta pribili nad hišna vrata s smerečjem ovit napis: Dobro došel! in mati in hči sta hiteli s pripravljanjem kosila, da bi mu šli tem prej naproti. Dasi sta vedeli, kdaj da se pripelje, čakali sta dolgo poprej sredi klanca in gledali in poslušali in povpraševali se, če se mu ni pripetila kaka nezgoda. Naposled je zavil pravi voz na pravo pot, in mati in hči sta mahali v pozdrav z robcema. Ko ju je zagledal Vla-

dimir, ki se je bil pripeljal v častniški obleki, skočil je z voza, hitel jima naproti, in kmalu so se objemali v srečni ljubezni.

„Ogorel si“, dejala je sestra.

„Koliko časa pa ostaneš zdaj vendar doma?“ povpraševala je mati in držala se ga za roko.

„Kakih štirinajst dni, potem pa v službo. — Mama zdrava? Helena tudi? — Na Pristavi vse pri starem? — Bojanec je postal graščak; kako pa se nosi v novem dostojanstvu?“

„Od začetka je nekoliko norel, ko sta ga bila dobila v pest baron Berger in Majerjev Edvard; zdaj pa se vede prav pametno. Na Pristavo pride pogosto, mislim, da gleda za Anico“.

„Tako, tako. Dekleti sta pametni in sta se gotovo lepo razvili“.

„Prav ljubki sta obe“, zatrjevala je mati, „in kar je več vredno, dobri in pridni. Po Milici ne vprašaš nič?“

„No, kaj pa je z Milico?“

„Časi si jo imel vendar rad“.

„Saj jo imam še“.

„Milica je kakor nalašč záte“.

„Mama, mama“, smejal se je Vladimir, „vi me hočete hitro preskrbeti z ženico? S čim jo bom pa živil? Saj nimam še ne najmanjše službice, ne najmanjše plačice. Dokler nisem adjunkt, niti misliti ni na ženitev. Počakajte malo. Kaj ste se me že tako naveličali? Najprej moram zvedeti, kam da me bodo poslali. Ko se vgnezdím, prideta vedve k meni, da bomo živeli skupaj. Čez zimo, bi mislil, ne ostaneta več na Pristavi“.

„Oh, Vladimir, sedaj, ko govorimo o tem, zdi se mi, da bi se težko ločila odtod. Petnajst let je minilo, odkar smo tukaj, in večkrat mi je bilo prišlo na misel, da bi bilo boljše v mestu, kjer bi si prislužila več in imela Vladimirja pri sebi. A Stojanovi so nam tako dobri, da sem se vselej premislila. Le poglej, kako prijazna je hišica naša!“

„In kako je okrašena! Presrčno hvalo, mama! Tóliko truda je vendar záme preveč“.

„Ker te imam malokdaj pri sebi, moram te nekoliko tesneje privezati“.

„A zdaj ločitev ne bo več dolga, in potem bomo vedno skupaj. Vedve se bosta vendar nekoliko izpočili“.

„Vidiš znamenje v gozdu? Kako je vse v cveticah! Stopimo malo tja. Mamka božja ve najboljše, kako je materi, če nima sina pri sebi. Zahvaliti se ji moram, da si se vrnil srečno“.

Komaj se je bil sin doma okrepčal, že ga je silila mati, naj se oglasi takoj pri Stojanovih.

„Nič se ne mudi“, ustavljal se je sin; „povejta mi rajši, kaj je še novega. Ali je Čuk doma?“

„Da“, smejala se je sestra, „ponižal se je v naše kraje. In premisli! V rokavicah hodi po Gorenji vasi in s cilindrom. Časi ima črne naočnice“.

„Da ne škoduje solnce očem, ki so tolikanj trpele pri učenju“.

„Pri Majerju je kuhan in pečen. Baron ga jako grdo gleda, ker so boji za nevesto“.

„Torej vendar nekaj resnice?“

„Oh, nič. Jaz mislim, da vodi Irma za nos oba z jedno samo roko, jedno ima pa še prosto. Najsmešnejše pa je, da se očetu Čuku dopade to početje njegovega sina. Celo ponosen je in nobene reči ne sliši rajši, nego če mu pravijo ljudje, nekateri nalašč, drugi zares, da bo Radivoj, doktor Radivoj, Majerjev zet. Nekateri mu pravijo doktor, drugi doktorand in mislijo, da je to še več. Oče pa pravi: Branil ne bom“.

„Radivoj je pravi sin svojega očeta“, dejal je Vladimir in stopil k oknu. „A lejte, ko govorimo o njem, pa prihaja. Zdaj grem jaz hitro v grad, da nas ne bo nadlegoval tukaj“. Mati je skrbno povprašala, če ima prišite gumbe na rokavicah; s ščetjo v rokah ga ogledala, če se ne drži obleke kak prašek, in naročila mu, naj opravi dobro.

„Ne grem še snubit, mama“, dejal je Vladimir in odšel. Radivoju pa ni bilo učenje še toliko pokvarilo oči, da ga ne bi bil od daleč spoznal.

„Servus, doktor!“ kričal je in pospešil korak, kolikor se je spodobilo taki osebnosti, in stresel mu roko. „Zdrav na domačih tleh, steber narodnega doma! Vesela te bo nevesta“.

„Nevesta? Radivoj, ti se šališ. Moja nevesta se najbrž še s punčkami igra. Ne zameri, da te ostavljam. Oglasiti se moram pri Stojanovih“.

„Jaz te počakam, da se pomenim po dolgem času zopet kaj pametnega. Ne izostajaj predolgo!“ — A čakati je moral dolgo Radivoj in dolgočasil se je, ker njegov duh ni bil ustvarjen za samoto. Jezilo ga je tudi, da mu Vladimir ne odkriva naravnost srčnih skrivnosti; kajti da ne bi mislil ta na Milico, to se mu je zdelo popolnoma neverjetno.

Naposled je prišel Vladimir v živahnem razgovoru z gospo Stojanovo, za njima pa gospod beneficijat Valentin in gospod svetovavec Urban, ki sta reševala važne jezikovne reči.

„Gospod svetovavec“, dejal je prvi, „vi poznate selo Ples; odkod izpeljujete ime?“ Gospod svetovavec je začel govoriti o običajih starih Slovanov, ki so se zbirali pod lipami k posvetovanju, a tudi k veseliam, k plesu.

„Meni se pa vidi drugače“, menil je beneficijat. „Prav blizu tega je drugo, ki se imenuje Les; Les in Ples sta sorodni besedi; jedno je les, drugo je poles ali skrajšano ples“. Svetovavec je zmajeval z glavo; izpeljava se mu je videla smela. Zakaj ne bi bili plesali tod stari Slovani, med katerimi se je gotovo tudi nahajalo dokaj lahkoživcev! Škoda, da je pretrgal razpravo Radivoj, ki se je spretno spravil v središče vse družbe in odkazal pomenku drugo, duhovitejšo smer.

„Ali je Zdravko dovršil svojo dramo in Srečko svoj roman?“ vprašal je Vladimirja, ko so bili sedli pod lipo.

„Nič ne vem. Pametnejše bi bilo, da dovršita svoje izkušnje“.

„To so jako prozaiški nazori“.

„Toda pametni“, menil je svetovavec, „in pametna proza je boljša od nespametne poezije. Pri nas niso razmere take, da bi se mogel kdo živiti s pesništvom; torej treba gledati, da si pribori vsakdo svoj kruh“.

„Živeli kruhoborci!“ zasmejal se je prešerno Radivoj.

„V istini!“ poudarjal je svetovavec. „če si ga pribore vsi Slovenci, nikdo ne bo stradal. Če se pa ne pobrigamo, vzeli nam ga bodo tujci izpred ust. Kolika nesreča je, da onemore pri nas toliko mladeničev sredi svojega učenja! Zadovoljujejo se z nizkimi službicami in služijo, kjer bi lahko zapovedovali, ako se ne bi bili strašili truda. Mi visoko letamo in nizko sedamo, ker nedostaje trdne volje, ki bi nas vzdržala v višini in premagala ovire. Skromni se vedno oziramo, kje bi se dalo doseči kaj brez truda, ali če ne brez truda, kje bi bilo kar najmenj truda“.

„Potreba truda, dela, učenja velja pač za vsakdanje narave“, dejal je s poudarkom Radivoj in pomenljivo pogledal Vladimirja in svetovavca; „a za genija ne velja. Genij je prerok, ki ga dvigne navdušenje nad pozemsko revo v nebeške višave, kjer stvarja nesmrtna dela“.

„Ali sta ta dva vaša prijatelja taka genija?“ vprašal je dvomljivo svetovavec.

„Sta. Jaz sem slišal samo odlomke njiju del; toda *ex ungue leonem*. Jaz stavim, ne da bi pretiraval, to dramo in ta roman nad vse, kar se je do zdaj pri nas pisalo, tako da če danes pogine slovenski rod in vse njegovo slovstvo, izimši ti dve deli, rekli bodo tujci zanamci: Nadarjen, genijalen narod je bil to.“

„Kaj pa imata tako genijalnega in tako posebnega ta dva moža?“

„Ta dva? Nova doba se pričinja ž njima. Smelo zapuščata izvoženi tir našega slovstva ter mu dajeta pravec, vzporeden s smerjo modernega slovstva naprednih narodov.“

„Aha! Lovor, ki si ga je natrgal Zola, jima ne daje počitka.“

„A kaj smo pridobili,“ menil je Vladimir, „če začnemo posnemati Francoze in Lahe, ko smo se naveličali posnemanja Nemcev in domačinov?“

„Ugled pred svetom.“

„Ki se vam bo smejal,“ menil je svetovavec, „če bomo skrbeli za razkošje, ko nam primanjkuje potrebnega.“

„Če je kaj potrebno,“ zavrnil ga je Radivoj, „potrebno je dandanes lepo slovstvo. To je sila, gonilna

moč človeškega napredka. A v tem slovstvu je uspeha prvi pogoj naslada, drugi pogoj naslada, tretji pogoj naslada. Če te ni, razumništvu ne tekne. Kdo bo bral vedno te povesti, katerih junaki so sami kmetje, hlapci in dekle, berači in rokovnjači, k večjemu kak kaplan ali ljudski učitelj.“

„Treba grofov in baronov; ne li?“ menil je beneficijat.

„Sploh višjih krogov, višjih krogov, deželnega sodišča svetovavci so tudi zanimive osebe,“ priklonil se je Radivoj svojemu sosedu.

„Tudi so vsake vrste,“ smejal se je svetovavec, „zanimivi in nezanimivi. Jaz govorim po izkušnji.“

„Jaz pa menim,“ dejal je beneficijat, „da je že zastarela misel, da more samo blagorodna gospoda gojiti lepa, blaga čutstva. Tega lakajskega načela se že otresa narod za narodom. Ali naj ga poberemo na vse zadnje mi? Meni se zdi, da zasluži kmetska hiša, ta prva in do nedavnega časa jedina zibelka vsega narodnega razvoja, častno mesto tudi v slovstvu.“

„Razumniku preseda.“

„Da, otroci, ki so se vzpeli ali v istini ali v domišljiji visoko nad stariše, ne slišijo radi, če se jih spominja nizkega rodu.“

„Kdo se briga za to!“ ugovarjal je Radivoj ob enem tem in svojim besedam. „Kmetško ali nekmetško, to je vse jedno. A naslade treba, naslade. Razumnik zahteva naslade, in ker je ne dobo doma, sega po tuji hrani. Denar pa roma ven, ki bi moral ostati v narodnih rokah.“

„Toda vpraša se, če bomo mogli uspešno tekmovali s Francozi,“ dejal je svetovavec.

„Kaj hočete, gospod svetovavec!“ govoril je samosvestno Radivoj. „Ljudje so se naveličali mleka in limonade.“

„Nova doba zahteva jeruša in hudičevega olja,“ menil je beneficijat; „a da bi bilo to zdravejše, to se tudi vpraša.“

„Če ga zahtevajc ljudje, mora jim ga dati prodajavec. Če ga ne dobe tu, dobe ga drugje. Ljudje so pač taki; mi jih ne bodemo pre naredili.“

„In to imenujete moralno načelo!“

Radivoj se je zasmel: „Moralno načelo, gospod svetovavec! Realno, realno. Staro kopito naj ide med staro šaro“.

„In s tem se misli koristiti narodu?“

„Korist, korist!“ dejal je Radivoj in puhal dim iz smotke. „Kaj se meni poezija za korist. Koristežem je vendar že posvetil Prešeren v novi pisariji; a vidi se, da še vedno nam utile je zrno, dulce pleva“.

„Horacij dulce et utile velevala, in Prešeren ne ugovarja. To je tudi najboljše. Goethe sicer pravi, da se ljudje rajši pohujšujejo, nego dolgočasijo; a da bi bilo to zanje boljše, tega ne trdi“.

„Umetnost je sama sebi zadnji namen“, dejal je Radivoj.

„Poprej si pa trdil, da se mora ravnati po zahtevah ljudi,“ opomnil je Vladimir, „in da mora skrbeti jedino za naslado“.

„Prav imaš. Na zahteve, potrebe svojega časa se mora ozirati umetnost, če hoče, da se brigajo zanjo ljudje. Naš čas pa zahteva in potrebuje naslade“.

„Torej samo dulce, če tudi škodljivo?“ vprašal je beneficijat.

„Kaj škodljivo!“ zavrnil ga je Radivoj. „Kako škodo ima kdo, če vidi življenje naslikano, kakršno je v resnici. Resnica ne škoduje nikomur“.

„Torej otrokom v roke to koristno berivo!“

„Za otroke se ne piše; tem treba mlečne kaše. Zrelim možem pa je to zdrava hrana“.

„O vrla mladeniča! Koliko sta stara —“

„24, 25 let“.

„— ki pišeta že, kar smejo brez škode brati samo zreli, morebiti samo zakonski možje“.

„Škode, škode!“ rogal se je oblastno Radivoj. „Čebela srka iz cvetja sok in nareja iz njega med in strup; a če naredi strup, kaj more cvetica za to!“

„Ali velja pripodoba za pisatelja ali za bravca?“ vprašal je Vladimir.

„Za bravca seveda“.

„Potem šepa kakor Bendežev konj, ki me je danes pripeljal. Saj čebeli ne škodi njen strup, sicer

bi si ga ne nabirala. Celo koristi ji, ker se brani ž njim“.

„Tako koristi tudi to slovstvo, ker kaže bravcu življenje v istini in mu daje orožje za boj v življenju. Kaj pomaga zakrivati ljudem to pa to, ko prilika mnogo lažje zapelje nedolžnega nego onega, ki je svarjen“.

„Radivoj, ti si mojster protislovja,“ smejal se je Vladimir. „Kar poveš novega, vse nasprotuje prejšnjim tvojim mislim ter jih pobija hujše in brezozirnejše od gospoda svetovavca. Poprej si trdil, da je to slovstvo zrelih mož, ki poznajo življenje; zdaj pa govoriš, da bi bilo treba razkazati zlasti nedolžnim, torej v prvi vrsti otrokom vso istinito in izmišljeno človeško zavrženost, da bi se je varovali, v svarilo.“

„O otrokih ne govorim, ker ne razumejo teh stvari“.

„Naj se jim pa razlože in razkažejo. Čemu pa je nazorni ponk?“ zasmejal se je Vladimir.

„Lepo svarilo,“ jezil se je svetovavec, „ki hvali zapeljivca kot duhovitega poštenjaka in smeši prevarjenega moža kot tepca ter opravičuje pregreho s sleparskimi razlogi, ki morejo pohujšati vsakega neprevidnega bravca“.

„Kdor se pohujšuje, ta je že pohujšan“.

„Torej nepohujšanim v roke, otrokom kot šolsko knjigo!“ zasmejal se je zopet Vladimir; Radivoj pa je začel pikro govoriti o farizejih in hinavcih, ki se boljše kažejo, nego so, in sklenil slovesno, da čistemu je vse čisto.

„Kdo pa more o sebi reči, da je čist!“ opomnil je beneficijat. „K večjemu otroci, in baš za te, pravite, da se ne pišejo te reči, kakor res tudi niso zanje. Kaj pa mi drugi! Saj veste, ko je velel Vzveličar: „Kdor je brez greha, naj vrže prvi kamen na grešnico!“ umeknili so se vsi. In koliko bi jih ostalo dandanes, če bi se velelo isto? Kakor so mornarji na morju vedno za jedno ped od smrti, tako mi vedno poleg prepada; treba le prilike, izkušnjave, brezbriznosti, in padli smo. In teh prilik naj iščemo sami in izkušnjave vzbujamo sami, ki se jih komaj odkrižujemo! Baš ker nismo čisti, moramo se varovati“.

„Dobro, gospod beneficijat!“ vzkliknil je Radivoj. „Farizeji se niso upali metati kamenja na grešnico, gospôda pa ga slastno meče na moja prijatelja“.

„Prijatelj, kak logiški skok je zopet to!“ ustavil ga je Vladimir. „Komaj te primemo za jedno misel, ti se že držiš druge in se iz prve in iz nas norca delaš. Mi govorimo vendar o slovstvu, o novi smeri in ne o tvojih prijateljih. Gospod svetovavec in gospod beneficijat ju ne poznata nič in jaz komaj; za njiju važni osebi se niti ne zmenimo ne. To pa vendar razumeješ, da je najboljši človek lahko najnespretnější pisatelj“.

Radivoju, ki je bil sit nehvaležne obravnave, je bilo jako po godu, da sta prinesli Anica in Milica malo južino na mizo; a ker je bil vaje izreči zadnjo besedo, godrnjal je, da bi lahko odgovoril s Prešernovim sonetom, kjer zavrača Apel svoje sodnike.

„Le črevlje sodi naj kopitar, ne li?“ smejal se je Vladimir. „Saj smo jih sodili“. — Pogovor se je zasukal na druge predmete, da sta se ga udeleževali tudi deklici. Le svetovavec je predel naprej niti svojih misli in razkladal starokopitne nazore, da treba ohraniti narod pošten in zdrav, da bo bolj ljubil delo nego lenobo, bolj čednost nego naslado, in naj sodi tujec o njem, kakor hoče; da ima lepšo bodočnost nepokvarjen rod z majhnim slovstvom nego pokvarjen, bodi še tako omikan; da je omika sploh predraga, če se plačuje s poštenostjo; da stori omika dobrega človeka pač boljšega, slabega pa še slabšega, in da so najomikanejši lopovi najnevarnejši.

Pred grad sta se pripeljala gospod Stojan in Lovro, ki sta se vračala s semnja.

„Radivoj, dobil si pomočnika, ki ti bo pritrjeval“, menil je Vladimir in vstal pozdravit gospoda Stojana in prijatelja Lovra.

„Ostanite, ostanite, gospodje!“ klical je Stojan. „Midva se vam pridruživa takoj“. Radivoj je začel važno razlagati Lovru, o čem da so se bili menili, govoril o omiki, pesništvu, prijateljih svojih in pojasnil svoje nazore.

„Oh, pusti me pri miru z branjem!“ dejal je Lovro. „Ti to vse precenjuješ in pretiravaš. Človek postane ves neumen po tem večnem branju. Loti se ga duševna lenoba, da prepusti mišljenje le pisatelju in knjigi; nazore pa dobi popolnoma otročje, da se mu zde malenkosti važne, važne reči pa postranske. Zlasti zabavno berivo odvrča od duševnega in telesnega dela in omehkuži človeka, ker mu jemlje moč in voljo za kaj resnega. Kakor zahteva pokvarjen želodec čim dalje bolj popopranih jedi, tako tak človek vedno novejših, nespametnejših budalosti.“ Radivoj, ki je poznal Lovrove slabosti, je strmel, ker ni vedel, ali govori resno ali se šali.

„V obče je to resnica, kar pravi gospod Bojanec“, menil je Stojan.

„Jaz govorim iz izkušnje“, razvnel se je Lovro.

„Kdor mnogo bere, ta malo misli“.

„Radivoj in Lovro“, smejal se je Vladimir, „dve skrajnosti, ki se dotikata in sami sebi ugovarjata!“

„In medio virtus“, menil je svetovavec.

„Lovro, ti se šališ s slavno našo družbo“, posvaril je Radivoj; „kdo je pač več bral od tebe!“

„Bral, praviš? Požiral sem knjige, vse neprežvečene, kolikor sem jih dobil v roke. Kaj več koristi bi imel, če bi bil par dobrih pametno predelal. A to me tolaži, da sem s takim branjem prezrl tudi neizmerno množico neumnosti.“

„Lovro, ti si se izpremenil“, potrdil je Radivoj nekoliko nejevoljen.

„To me jako veseli“.

„A kje je doslednost in značajnost? Ne li, Radivoj?“ rogal se je Vladimir. „Jeden, ki je malo bral, a veliko mislil, se navdušuje za branje; drugi, ki je malo mislil in mnogo bral, je obsoja. Kaj je pravo?“

„Jaz menim“, dejal je svetovavec, „da je gospoda Bojanca misel prava, da ni važno, koliko da se bere, ampak kaj in kako da se bere. Knjiga, ki ni vredna, da bi se saj dvakrat brala, niti ne zasluži, da se bere jedenkrat. Naši pisatelji pa so v velikih izkušnjah. Večina bravcev je skromna, ki se veseli vsakega količkaj dobrega delca, a se veseli na tihem, molče.

Drugi, sicer majhno, a glasno in hrupno krdelce, pa so že siti nemških, francoskih, ruskih spisov, tem ni nobena misel zadosti duhovita, nobena situacija zadosti pikantna, nobena snov zadosti izvirna. In ti izbirčni bravci zahtevajo, zahtevajo burno in na glas, da se slovstvo ozira na njih potrebe. Reveža pisatelja pa, ki ni zadosti samostojen, zapelje zdaj skromnost večine, da si misli: Za naše ljudi je vse dobro! zdaj prenašičenost kričačev, da se trudi ustreči njih razdraženim živcem. Prvo škoduje, ker pripravlja dobro stvar ob dobro ime; drugo samo ob sebi“.

Tako so se razgovarjali važno o važnih rečeh. Milici ni ušla nobena beseda. Roke so ji padle v naročje, in nepremično je zrla v Vladimirja, kadar je govoril, in sledila v duhu razvitku vsake misli.

„Oh, ves dan bi poslušala take pogovore!“ pošepetala je sestri.

„Jaz imam pa kar dosti“, šepetala ji je Anica; „toda molči!“

Ko je prišel zvečer Vladimir domov, bilo je prvo materino vprašanje, kako mu je všeč Milica.

„Ni napačna“, dejal je Vladimir.

„Ni napačna!“ vila je mati roke. „Vladimir, ali je to vse, kar si zapazil?“

„No, tiha je, skromna in govori pametno“.

„In lepa je tudi, Vladimir, in dobra in blaga“.

„Vzor vseh ženskih kreposti!“ smejal se je Vladimir. „Mama, meni se zdi, da snujete vi nevarne naklepe proti meni in moji prostosti“.

„Jaz mislim samo na tvojo srečo“.

„Zatorej, mama, pustite mi prostost! Dokler sem prost, mnogo bliže sem vam, nego če sem oženjen. Na kaj pa se hočem ženiti vrh tega! Sam se ne bojim stradanja, a da bi stradala moja žena in vi in Helena zaradi mene, Bog ne daj. Koliko sta se trudili vedve ves čas, kar sem se učil, zdaj vama moram nekoliko poplačati. Zakaj bi žela kaka druga sad vajinega truda!“

„Razumeješ, Vladimir? Vsi bi bili skupaj, celo gnezdece, in vsi bi se radi imeli“.

„Mama, vi si mislite tako ženitev kot nekaj prav priprostega. Oženi se človek že; a kaj potem! Meni se vidi brezvestno preslepiti deklico, ki ne ve o življenju nič in misli, da uradnik kar plava v denarju, in se da zvoditi v revščino in siromaštvo. Takoj po poroki pride spoznanje in kmalu tudi očitanje, če ne v besedi, pa v srcu; in tega jaz ne bi mogel prenašati. In čemu? Čemu nakopavati nesrečo drugim in sebi? Jaz sem zadovoljen z malim in srečen, da imam vas; a žena, kdaj je zadovoljna ta! Za obleko potrosi več nego mož za vse potrebe skupaj. Svila in žamet in tarnanje in vzdihovanje; kajti nobena ne misli, da je oblečena stanu primerno, dokler ima kaka druga lepšo obleko. Tako se kosajo med seboj, in stroške plačuje mož s svojo srečo“.

„Moj Bog, Vladimir“, zavzela se je mati, „odkod pa imaš ti te nazore! Morebiti so nekatere take; a večina je drugačna. Rajni papa je imel jako skromno službo, in vendar sva živela zadovoljna in srečna“.

„To je bilo v starih časih, mama. Takih žensk ni več na svetu. Zdaj mož uraduje, žena pa reprezentuje“.

„Milica ne bo nikdar taka“.

„Kdo ve? Marsikatera stopi v zakon z jako dobrimi nazori, a spači jo družba, tovarišice, ki vedno govore le o tem, kako obleko in kako pohišje da ima katera, in spoznajo polagoma vse, da imajo za imenitne stanove svojih soprogov mnogo preskromna stanovanja, pohišja, obleke itd. S svojo nezadovoljnostjo ogrene možem vse življenje. Čemu bi si nakopaval jaz tako zgodaj te sitnosti! Mama, ne delajmo si večjih skrbi, nego je treba. Jaz sem vesel, da sem doma, in kar obse del bom tukaj, dokler me ne pokličejo v službo“.

„Torej se ti ni dopadla nocojšnja družčina?“

„Stojanovi so prijetni in svetovavec pameten mož. Čuk je slepar, kakršen je bil; Bojanec pa se je res zelo izpremenil in kaže prav trezne, zdrave nazore“.

X.

Kar slišala moških okrog je slovét',
 Skušála jih v mreže rozpéte je vjet'.
 Prešeren.

Vladimirju ni bilo nikjer tako všeč kakor pri materi in sestri. Po cele ure se je razgovarjal ž njima o malovažnih rečeh in pomagal jima pri domačih opravilih, da sta se često smejali, kaj da bi rekli ljudje, ko bi ga videli. A še bolj bi se prikupil materi, če bi bil pridnejše zahajal k Stojanovim. Toda modroval je Vladimir, da mora biti mladenič v občevanju z dekleti oprezen, da je nespametno vezati se za daljno bodočnost, ker izpreminja čas tako hitro razmere in nazore.

„Dète, dète, Vladimir, kako si preudaren!“ menila je mati, kateri bi se bilo nekoliko več lehkomiselnosti skoro bolj dopadalo. Sestri pa je bilo to mišljenje prav po godu; kajti vedela je, da ostane brat popolnoma njen le, dokler se ne oženi; potlej pa ga ji vzame nevesta in žena. Zatorej nikakor ni pritrjevala materi, ampak bratu in sladila mu z ljubeznivo postrežljivostjo počitnice. On pa jo je ljubil iz hvaležnosti tem bolj in vračal ji milo za drago. Doma sta tičala skupaj in zapavala si svoje nade in pomisleke, ali pa je pisal Vladimir sestri račune, naročal blago in presojal resnobno okusnost ženskih oblačil. Zvečer sta se izprehajala z materjo ali sama po okolici in veselila se prijetne svoje družine.

„Danes ponesem obleko gospici Irmi. Vladimir, spremi me!“ dejala je Helena par dni, predno bi moral oditi brat. Z veseljem jo je spremljal. Ko se je mudila sestra v gradiču, čakal je zunaj, da se vrne. Ni še čakal dolgo, ko priteče gospica Irma sama, se mu prijazno prikloni ter ga povabi tako vljudno, da ni mogel odreči.

„Gospod doktor,“ govorila je s prikupljivim svojim glasom, „časi smo bili nekoliko znani; toda, nè li? ti časi so minili!“

Vladimir se je izgovarjal, da je samo za malo dni, tako rekoč incognito na Pristavi; sicer bi bil gotovo obiskal.

„Papa in mama sta v Zarečju,“ nadaljevala je; „sama sem doma; zatorej ne izpustim tako hitro go-spice vaše sestre. Važna ženska posvetovanja so pri kraju, zdaj pa se hočemo pomeniti o čem drugem.“ Peljala ga je v mično svojo sobico, ponudila mu sedež poleg sebe in prisedla k Heleni na zofo. Vnel se je živahen razgovor o nedolžnih domačih rečeh. Irma se je dobrikala Heleni in ž njo vred dražila ljubeznivo Vladimirja, kateremu je bilo oboje prav po godu. Prišlo je na vrsto življenje na kmetih in v mestu, važnost omike za ženski spol, pomen zabavnega branja, in raz-videl je Vladimir, da ne pozna Irma samo nemškega, ampak tudi francosko in angleško slovstvo, da ima iz-obražen okus in samostojno sodbo. Hvalila je zlasti Shakespeareja, dasi ji je presedala šopirnost njegovega jezika, preobilnost podob in mitološka navlaka. V krasni omari iz orehovega lesa so bile razvrščene lepo vezane knjige. Vzela je jedno, odprla jo, sklonila se k Vladimirju, začela ga povpraševati, kako razumeva to in ono, in bistrourmno in živahno zdaj pritrjevala, zdaj ugovarjala. Vladimir se je izborno zabaval. Vstal je in ogledoval knjige, ki mu jih je podajala in nosila kazat Heleni. Ta pa je zavidala na tihem Irmi, da ima toliko lepega beriva in toliko časa za branje.

„Še na vrt pojmo malo!“ dejala je Irma, zaprla omaro in peljala svoja gosta po stopnicah. „Malo prosim potrpljenja; takoj pridem.“ Ostala sta sama, in Helena je vprašala brata, kako da mu dopada Irma.

„Še zadosti,“ dejal je Vladimir. „Jako izobrazena je.“ Irma je prinesla na veliki taci malico in prt in poprosila Heleno, naj ji pomaga pogrniti. Zastonj sta se branila Vladimir in sestra postrežbe.

„Jaz ne trpim nobenega ugovora,“ smejala se je Irma, dražestna v priprosti domači obleki s predpas-nikom. „Gospod doktor, ali imate rajši bolj mlečno ali bolj črno kavo? Kako rada bi boljše postregla; pa ne vem s čim.“ — Helena je omenjala, da bo treba oditi; Vladimirju pa se ni mudilo. Pripovedovati je moral, kaj da počne ves dan, kam da se misli obrniti, pride li še katerikrat v te kraje, in če se mu kaj toži po družbi.

Ko sta se odpravljala, razlegel se je po hiši Majerjev glas; Irma je ostavila družbo in privedla kmalu stariše, ki so začeli siliti Vladimirja in Heleno, naj še ostaneta.

„Skoro sosedje smo si,“ vikal je gospod Majer in klical par steklenic burgundca, „in tako malokdaj se vidimo. Uf, kako je vroče! Gospod doktor, dovolite!“ slekel je suknjo in odpel telovnik. „Celo uro sem se paril na solncu. Vas, gospod doktor,“ dejal je skrivnostno, „bi prosil neke usluge. Vzemite malo Edvarda v roke! Ta lenuh ni za nobeno rabo in mi dela večne sitnosti. Vaša beseda bi gotovo kaj zalegla. Upal sem, da ga zmodri družba gospoda Bojanca; a ta je premehak, in Edvard bi ga pokvaril. Hudoben fant ni, ampak norel bi vedno, in baron mi ga zapeljuje. Oh, ti otroci, ti otroci! Koliko mi napravljajo skrbi! Zaradi Irme sem se pa paril dve uri, dve uri, gospod doktor, na takem solncu. Dekle je za možitev, in Jugov Emil je vprašal zanjo, prav snubil jo je. Ona sicer ne mara zanj, toda, smešno! Kaj? To bi bila najmanjša skrb. Peljala sva se z ženo nalašč v Zarečje. A premislite, kakšni so ti Jugovi! Manjka jim drobiža, to je res; a zahtevati, da odštejem takoj po poroki 40.000 gld. dote, to je nesramnost; kaj? Irma dobo toliko dote, bogme, in rajši več; a kar naravnost zahtevati! Smešno! Gospod Jug, sem dejal, jaz ne branim; vaš sin mi je všeč in posestvo tudi; a siliti ne morem svoje hčere; naj poskusi Emil svojo srečo; če se zmenita, moj blagoslov in 40.000 gld. Kaj? Ali nisem naredil fino? Naj pride Emil, Irma ga bo zapodila, da ga pes ne povoha več. Toda pijmo, gospod doktor! Bog vas živi in vašo dobro mamko in ljubeznivo sestro! Irma jima da mnogo zasluzka, ha, ha, ta gizdavka. Toda jaz nič ne rečem. Smešno! Denar mora med ljudi! Toda mojemu Edvardu morate uravnati glavo. Vi ste jedini, katerega on spoštuje.“

Tako je govoril gospod Majer in polnil kozarce sebi in gostoma, dokler se nista poslovila.

Pred vrati je čakala kočija.

„Gospica Helena na to stran, gospod doktor tja!“ urejala je gospa; nič ni pomagal gostoma ugovor, da

hodita rada peš, da jima je pot do doma prijeten izprehod.

„Sila ljubezniva je bila danes Irma,“ menila je Helena, ko se je peljala z bratom proti Pristavi.

„Ali ni vedno taka?“ vprašal je Vladimir.

„Prijazna, seveda, kakor mora biti vsaka gospa in gospica s svojo šiviljo, ki je tako rekoč oblastnica njene lepote; a danes je bilo nekaj posebnega. To je poklon tebi, Vladimir.“

„Misliš?“ smejal se je Vladimir, in dobro mu je dela misel, da se zanima zanj lepa deklica. Zanimiv nam postane vsakdo, o komur slutimo, da ga zanimamo mi. Zdelo se mu je Irma kakor zakleta kraljčina pod varstvom sirovega divjaka. V predpasniku s Shakespearejem v roki! To res ni, kar si bodi. Tako priprosta pri toliki izobraženosti, tako skromna pri vsej bistroumnosti in duhovitosti, tako ljubezniva pri tolikem bogastvu! 40.000 gld. dote mu je zvenelo po ušesih in spominjalo ga Radivojevega naročila, da mora priti denar v narodne roke. Poldrug tisoč obresti in isto toliko svoje plače, to bi že bilo nekaj.

Zavzela se je mati, ko sta se pripeljala njena otroka tako imenitno domov. Ko pa je pripovedoval Vladimir, kako prijetno da se je zabaval, in začel hvaliti duševne in telesne vrline Irmine, postala je nejevoljna, češ, da je z dobrimi ljudmi prijetnejše živeti nego z lepimi in učenimi. „Taka posebna lepota tudi ni Irma,“ sklenila je mati.

„Mama, vi ji delate krivico,“ smejal se je Vladimir. „Kakor gorska vila je! Tako lepih oči se tod ne vidi nič.“

„Tako rjavih lic pa tudi ne.“

„Jako zanimivo!“

„Kak okus imate moški dandanes, za božjo voljo! Milica je kakor kri in mleko in oči ima kakor plavice.“

„In blaga duša, mama, blaga duša; saj vse priznam.“

„Irma pa ni blaga duša.“

„Ker ima črne oči; ne li?“

„Da ti je tako všeč, za to naj se zahvali Heleni, ki ji dela obleke.“

„Helena, jaz se ti klanjam. Tvoja umetelnost dela čuda in slavi zmage.“

Ko sta se spravljali mati in hči spat, jezila se je mati, zakaj da je vzela Helena brata s seboj. Ta se je zagovarjala, da je Vladimir pač premoder, da bi se navezal na Irmo, in da se sploh brani ženitve, dokler nima dobre službe.

„Mladost je norost,“ dejala je mati, obrnivši prvič ta pregovor na svojega sina. „Saj vidiš, kak dirindej je vedno na Mlaki. Vsi, ki se seznanijo z Irmo, začno plesati krog nje kakor veše krog luči“.

„Mama, čez tri dni odide Vladimir in vseh skrbi bo konec,“ menila je hči. „Ali mestnih Irm se pa nič ne bojite?“

Vladimir pa tudi še ni spal. Jezilo ga je, da bi moral že čez tri dni ostaviti domači kraj, in premišljeval je, bi li ne bilo pametnejše vstopiti v odvetniško pisarno mesto v sodniško službo. Počitnice bi se dale raztegniti in plača bi se dobila hitrejše. Sklenil je obrniti se do odvetnika v Ljubljano.

Na vse zgodaj drugega dne je že pisal pismo in nesel je potem sam v vas na pošto. Nadejal se je ob jednom, da sreča Irmo. A dasi je šel dvakrat skozi vas, ni je videl. Vrnil se je domov nič kaj dobre volje; zazdelo se mu je prvič v življenju, da je doma nekako dolgčas; saj je bil pomenek tako jednoličen, tako priprost in nezanimiv. Tožilo se mu je po družini. Mati mu je prigovarjala, naj obišče Stojanove: ni se mu ljubilo; naj gre pogledat v Podkraj k Bojancu: ni hotel; naj poišče Radivoja: tega dolgočasnega bahača! Premišljevali sta mati in hči, s čim bi mu ustregli, kako bi ga razvedrili, in hudo je bilo obema videti, da ni rad pri njiju. Kaj sta mu bili vendar naredili! Ali ga je bila mati preveč nadlegovala z Milico, ki ne mara zanjo?

„Oh, otroci rastejo, človek pa vedno misli, da ima malo dete pred seboj,“ vzdihnila je mati.

Popoldne se je dolgočasil Vladimir nekaj časa krog hiše in preudarjal, ali ne bi šel zopet v vas. Ker je slutil, da bi materi to ne bilo všeč, ni se mogel odločiti; premagovanje pa mu je množilo nejevoljo.

Vlegel se je v senco in dremaje gledal po cesti proti vasi. V dremoti se mu je zdelo, da prihaja po klancu lahko in urno mlado dekle v svetli obleki, z belim robcem, potegnjenim čez oči, in svetlim solnčnikom. Odprl je oči in pogledal pozornejše. Bila je Irma, vesela in lepa kakor solnčen dan. Vladimir je skočil na mah vzdramljen po koncu in živahno ji hitel naproti.

„H gospici Heleni sem namenjena,“ razlagala je Irma zasopljena in zardela od brze hoje. „Je li doma, gospod doktor?“ Vladimir jo je peljal v hišo in ostal v družbi ter se živahno udeleževal razgovora o šivanju, kuhanju in gospodinjstvu, za kar se je zelo zanimala Irma. In ta gospica, prišlo je Vladimirju na misel, ki se kaže tako vrlo gospodinjo, bere Shakespeareja, Molièereja, Chateaubrianda! Občudoval jo je.

Zaradi obleke pa je prišla k Draganovim tudi gospica Milica. Ostrmela je med vrati, zagledavši veselo družbo, in nekoliko v zadregi obstala. Takoj je skočila k njej Irma, objela jo in posadila k sebi in zapletla jo v pogovor. A čim bolj sta odlikovali Milico in prezirali Irmo mati Draganka in hči, tem bolj je postajala ona plaha in zmočena, ker je videla, kako se Vladimir meni jedino le z Irmo.

Ta je obrnila pogovor na Miličin vrtiček in prosila, naj ji pokaže svoje vrtnice.

„Prav rada,“ menila je Milica in umeknila krotke svoje oči žarečemu Irminemu pogledu. „Ako vam je ljubo, gospica, pogledate jih lahko takoj.“

„Oh, preljubeznivo,“ priklonila se je Irma in vstala. Hitro je poiskal Vladimir klobuk in palico, da spremi deklici, ki sta se odpravljali. Napotili so se skupaj proti gradu, Vladimir in Milica vsak na jedni strani, Irma v sredi. A kmalu se je ta predstavila in spravila v sredo Milico, s katero se je pečala tem prizadevnejše, čim očitnejše je dvoril njej Vladimir. A na Milico so imele večjo moč neprijetne slutnje nego prizadevanje Irmino, in prisiljeni pomenek je zastajal. Oživila ga je nekoliko s prirojeno veselostjo in dobrodušnostjo Anica, ki je pritekla sestri uprav na pomoč.

A tudi Vladimir ni ostal dolgo brez tekmeča. Doktorand Radivoj je bil hitro zvedel, da je bil Vla-

dimir pri Majerjevih, in ni mu ugajala ta vest, tem menj, ker se mu je zazdela isti večer Irma nekoliko raztresena v njegovi družbi, malo pozorna nanj. Ko je prišel drugi dan, ni je bilo niti doma. K Draganovim je šla, se mu je reklo tako hladno in mirno, kakor če bi bila šla v cerkev ali v Ljubljano ali kamor si bodi, razen k Draganovim. „Vraga“, dejal si je Radivoj, „ta Vladimir ima srečo. Dobro, da ne mara zanjo. A če se premisli?“ Vse vabljenje Edvardovo, naj gre ž njim pit, je bilo zaman, tudi gospe Majerjeve ni hotel zabavati niti peljati se z gospodom na izprehod; srce ga je gnalo proti Pristavi, in na potu ga je minevala veličastna, počasna hoja, samo da bi hitrejše prišel v Irmino družbo. Ko je zagledal Heleno pred hišo, vprašal je hlastno, kje da je — Vladimir. Pokazala mu je pot skozi gozd, v katerem se je izprehajala mlada družbica.

Skoro ob istem času kakor Radivoj prišel pa je od druge strani Lovro, ki ga je vleklo podobno hrepenenje. Kmalu so bili skupaj vsi.

„Trije mladi pari!“ dejal je Radivoj in stopil na Irmino stran; „jeden par iz vasi, dva iz gradov“. Vladimir se ni zmenil za miglje in ostal poleg Irme. Zadej je hodil Lovro s Stojanovima hčerama; in večkrat jih je morala pričakati Irma s spremljevalcema, ki sta si na tihem prizadevala izpodriniti drug drugega. Radivoj je omenil po strani dozdevno razmerje Vladimirjevo z Milico; takoj mu je segel v besedo Vladimir in začel razvijati druge pametnejše misli, katerih se je spretno polastil Radivoj, da jih izpelje. Iz druge vrste pa se je razlegal dobrovoljni smeh Lovrov in Aničin, ki sta se smejala drug drugemu, če je bilo količkaj povoda, če se je spoteknil ob korenino on ali ona, če je molela kaka veja čez stezo, ali tudi, če ni molela. Pot se je zožila, da so se morali razvrstiti posamič. Radivoj je hodil naprej in obračal se nazaj, tik za Irmo je stopal Vladimir in svaril jo, naj pazi na stezo. Kajti breg je naglo padal v strmino nad potokom, tako da je Lovro, ki je bil zadnji, že svetoval, naj se vrnejo, da se ne prebrne kdo.

„To bi bilo najpametnejše“, je menila Anica.

„Če se kdo prebrne?“ smejal se je Lovro in Anica za njim.

„Oh, kake lepe cvetice tu doli!“ vzkliknila je Irma.

„Soldatki“, dejal je Vladimir.

„Pravi častniki v rezervi“, Radivoj. Vladimir je že prijemal za grmovje, da se spusti po pečini.

„Za božjo voljo, ubili se boste!“ zakričala je Milica in zgrabila ga za roko. Obdržala ga ni; spretno se je poprijemal korenin in skalnih robov in dosegel v dveh skokih cvetke. Spredaj pa je lezel Radivoj po pečini in jezil se, da je prišel prepozno.

„Oh, gospod Bojanec, pomagajte, da prideta zopet nazaj!“ prosila je Milica, ko sta se trudila junaka, da bi priplezala nazaj do steze. Lovro je podajal palico in se jima smejal. Ko pa je podal Vladimir Irmi beli šopek, priklonila se mu je hvaležno in pogledala mu v oči, da mu je zatrepetalo radosti srce. Pošepetala mu je: „Če dovolite, gospod doktor“, obrnila se in ponudila cvetice Milici.

„Hvala“, dejala je ta in branila z roko; „za vas so bile natrgane“.

Vrnili so se proti domu. Lovro se je pečal le z Anico in Anica jedino ž njim; Vladimir in Radivoj sta se sukala krog Irme in njej se laskala; sama je ostala Milica, zanjo se ni menil nihče. Od začetka se je udeleževala razgovora med Anico in Lovrom, ali odgovarjala Irmi; sčasoma je minilo tudi to, in hodila je tiho sama záse, utrgala ob potu kako cvetko in vteknila si jo za pas, gledala zamišljena proti potoku in izvlekla naposled iz žepa pričeto nogavico in začela plesti. V mraku so se bližali gradu. Tedaj se je spomnila Irma zopet Milice, prihitela na njeno stran, vteknila roko pod njeno pazduho in jela jo hvaliti, kako da je pridna, da si ne dovoli nobenega počitka, nobene ničemurne zabave. Milica se je silila v nasmeh in odgovarjala tiho in kratko glasnim in gostim besedam. Pred gradom so se poslavljali. Radivoj in Vladimir sta se ponujala, da spremita Irmo.

„Moja pot je ista“, dejal je Radivoj.

„Z vami mi ni predolga nobena pot“, Vladimir; ona pa se je klanjala na obe strani. Lovro je krepko stresel vsakemu roko, začeni pri Anici in končavši ž njo, in obrnil se urno. Radivoja pa je zapeljal nesrečni mamon, da je stopil za Lovrom v nadi, da se oni še ne bodo ločili tako hitro, in da jih dobo še pred gradom.

„Jedno besedo, Lovro, jedno besedo“, klical je polglasno in, došedši ga, jel mu živo govoriti na srce, naj mu pomaga iz male stiske. „Kar daj mi, kar imaš pri sebi, naj bo, kolikor hoče!“ — Zastonj; Lovro je ostal trd, kakor siva skala; genila ga ni niti obljuba Radivojeva, da bosta napravila pravilno dolžno pismo. „Kajti da boš vedel“, je dodal; „toda med nama! Ne pravi nikomur! Irma me vidi rada, in stara dva sta oba na moji strani. Denar pride v narodne roke. Potem ti plačam obresti, kakršnih boš hotel“. Rotil ga je pri vsem, kar ju je vezalo od mladih nog, milo ga prosil, ker ga je mučila misel, da ga že bridko pogreša Irma pred gradom. Trdovratno mu je voščil Lovro lahko noč in veliko sreče ter odšel. Radivoj je klel; bogme, majhna tolažba v toliki zadregi!

Kogar pa se loti nesreča, ne izpusti ga takoj iz pesti. Med tem, ko je lovil Radivoj Lovra, usla mu je Irma. Spremljal jo je Vladimir, in nič nista pogrešala gospoda doktoranda.

„Če vam je ljubo, gospod doktor“, dejala je Irma zaupljivo, „stopiva v gozd, da odide mimo gospod filozof Čuk“. Hitro sta se skrila med drevjem. Iz grmovja sta splašila zajca, ki je šinil čez pot in prestrašil Irmo tako, da je skočila k Vladimirju in oklenila se ga trepetaje za roko.

„Oh, kaj bi počela sama!“ je šepetala zasopljena in razburila Vladimirja, da ni mogel govoriti nobene besede. Molčala sta oba. Kmalu se je začulo od gradu po klancu nejednakomerno, zdaj urno, zdaj počasno stopanje in glas Radivojev, ki je zdaj močnejše, zdaj tiše, zdaj na desno, zdaj na levo klical Vladimirja in se na posled hitro spustil proti Gorenji vasi.

„Hud bo“, dejal je Vladimir tiho družici, ko sta stopila zopet na cesto.

„Zakaj? Menite?“ šepetala je ona, držeč ga pod pazduho.

„Ker bi vas on neizmerno rad spremljal“.

„A je neizmerno nadležen ta človek“.

„Iz blagega nagiba, ker vas ima rad. Ali vam to ne ugaja?“

„Ugaja; a še ljubše bi mi bilo, da bi me niti ne imel rad niti me ne nadlegoval. Poglejte, gospod doktor, kako srečni ste vi moški! Po svoji volji si izbirate družice, in za katero ne marate, s to se tudi ne menite. Nas pa imenujete cvetice, in res, kakor cvetice smo pritrjene na steblo, da si ne moremo pomagati in ne odgnati sitnih metuljev. Priklenjene čakamo svoje usode, in srečna, ki dobo tovariša, ki ji ni popolnoma zoprna. A da bi dobila katera moža po svoji želji, to je redka izjema; to se dogaja največ po romanih. In kako drugače sodi svet nas in vas! Ako smo me prijazne, pravi se, da smo lehkomišelnne; ako smo resne, očita se nam ošabnost. Moške sodi vse rahlejše. Če so vihrevi, oh, mlada kri! Nihče jim nič ne zameri. Če so prevzetni, poje se hvala njih modrosti. Oni ugajajo vedno, naj bodo kakršni koli; me nikoli popolnoma“.

„Motite se, gospica“, ugovarjal je Vladimir. „Komu ne bi ugajali vi! Saj vidite, koliko si jih prizadeva, da bi ugajali vam! In kakor ostane mož sam, če ne najde pripravne družice, tako ni treba, da bi se ženska udajala neljubljenemu možu. Če reče poštenjaku naravnost, da ga ne mara, ne bo je nadlegoval več. Ali mora biti vse poženjeno in pomoženo?“

„A kaj, ko začno nadlegovati in siliti stariši, sklicevati se na dolžno ljubezen, pokorščino, skrb za bodočnost! Človek se žrtvuje“.

„Po nepotrebem“.

„Po nepotrebem? Oh, gospod doktor, tako srečnih kakor gospica Milica je pač malo“.

„Katera gospica Milica?“ zavzel se je nalašč Vladimir nejevoljen.

„Gospod doktor pozna najbrž jedno samo gospico Milico, in ta pozna jednega samega doktorja Dragana, in jaz čestitam obema“.

„Kar vi, gospica, domnevate“, branil se je Vladimir, „o tem ne ve Milica nič, in jaz sem zvedel baš sedaj iz lepih vaših ust“.

„Čudno; jaz pa vem že toliko časa“.

„In isto toliko časa se motite“. —

Na Pristavi pa sta se spravljali Anica in Milica spat, ona vesela in zgovorna kakor po navadi, ta žalostna in tiha.

„Kakšna spogledljivka je ta Irma!“ jezila se je Anica. „Kako stopica in se je vije in ogleduje. Da se le more komu dopasti!“ Milica je molčala. „Ali si videla“, nadaljevala je Anica, „kako se je dričal gospod Čuk po skali zaradi tistih cvetic, ki jih je vse polno? Komaj se je pobral. Oh, kako sem mu privoščila! Taka nemnost! Še Irma naj bi bila kolovratila doli, ki ji pridejo take budalosti na misel!“ Milica ni odgovorila nič. „In konec, kako smešen!“ govoričila je Anica svoj pot. „Ko je bila odšla Irma z Vladimirjem, kako je letal gospod Čuk plašen okrog! Kje je gospica Irma, gospica Irma? Kje je Vladimir? Zvončke jima dajte na vrat, gospod doktorand, pa se ne bosta izgubila. Kako je drl po klancu in klical: Vladimir, Vladimir! Ona dva sta se bila izgubila kakor kafra. Čas je bil pa že tudi; pol desetih je ura“. Milica je ostala tiha. „Kaj pa ne govoriš? Lej jo!“ napadla jo je sestra. „Kaj se držiš tako pusto!“

„Oh, prav imaš, Anica“, zaihtela je sestra in objela jo; „pusta sem, da ne mara nikdo zame, oh, tako pusta!“

To noč ni mogla spati Milica, ker so jo težile tako bridke misli. Prva kaplja pelina je bila padla v sladko čašo mladega življenja.

Mati Draganka pa je vprašala drugega dne Vladimirja, vrnivšega se zopet od Majerjevih, kdaj da odide k sodišču.

„To misel sem opustil“, dejal je Vladimir malomarno; „zdaj čakam odgovora od ljubljanskega odvetnika, pri katerem mislim vstopiti kot koncipient. Tako dobom prej kaj plače“.

Materi, ki je slutila vzrok, je bilo to jako neljubo in prav želela je, da bi zapustil sin nevarne domače kraje in raztresel se z delom novega poklica.

Čim menj pa se je držal doma Vladimir, tem češče je začela obiskovati Draganove Milica. Tako prijazna je bila, tako postrežljiva in tako nekako začudeno, vprašaje in proseče je pogledovala Vladimirjevo mater z velikimi svojimi očmi, da se je storilo tej inako; a namigavati se ni upala nič več.

„Ubogo dekle!“ dejala je hčeri. „Da se je moralo to tako nesrečno zasukati! Človek se res ne sme naprej veseliti nobene stvari. Oh, zakaj se je seznanil s to žensko!“

„Saj se je bo naveličal“, tolažila je hči, „kakor se je je Bojanec in pred Bojancem drugi. Vladimir je razumen, a omamil ga je vnanji blišč. Ko se zave, povrne se tem rajši tja, kjer ga imajo v resnici radi, tem trdnejše se bo držal pravih prijateljev“. S tem sta se tolažili; kajti z Vladimirjem se ni dalo govoriti; postajal je nejevoljen, če se ga je le kaj povprašalo o njegovih namerah, ker je slutil pod vsakim vprašanjem očitaneje, zakaj da zahaja k Majerjevim.

„Irma pa je slavila zmago nad žlahtnim baronom Bergerjem, nad duhovitim doktorandom Čukom in nad brhkim doktorjem Draganom. Jezilo jo je le, da ne more odtegniti Bojanca Stojanovi družbi, in nadejala se je, da ga privabita zopet prijatelja njegova. A dasi ji je bil najljubši Vladimir, katerega sta tudi roditelja pred vsemi odlikovala, podražila je vendar rada jednega z drugim, da se niso prevzeli. To sitnost je prenašal Radivoj, kakor se spodobi modrijanu, mirno in ravnodušno; Vladimir se je večkrat razjezil; baron pa je kar divjal v svojem srcu. Črtil je Vladimirja iz vse duše, preverjen, da mu je ta jedini na poti, da mu ta podira lepe nade; saj je postajal proti njemu od dne do dne osornejši oče, začela ga je prezirati mati, in Irma je kar najodločnejše zavračala vsakršno zaupnost. Zvesto ljubezen mu je hranil le Edvard, ki je bil ponosen, da sme ž njim jezdit, voziti se, piti, igrati in preganjati neizmerni dolgčas.

XI.

Vse doseže, kar mu drago.
Koseski.

Radivoj si ni mogel razložiti, kako more Irma rajša imeti Vladimirja, ko njega. Ženske razsodnosti res da ni cenil visoko nikdar; a sedaj je spoznal, da jo vendar še precenjuje. Primeril je svoje vrline Vladimirjevim; razloga ni našel. Lep, duhovit, zabaven mož, in vendar —. Kdo razume vrtoglava dekleta! Po dolgem premišljevanju je zasledil vzrok, ki se mu je videl jedino pravi. „Premalo narodna je“, to je bil sklep; „napačna vzgoja jo je odtujila, da ne zna ceniti ne domoljubja ne domoljubov“. Kakor pa ima zveden zdravnik zdravilo pri rokah, kakor hitro je spoznal bolezen, tako je pokazal Radivoju podjetni duh takoj pomoč proti temu hudemu nedostatku. Zamišljen je hodil nekaj dni sam po samotnih krajih, pisal beležke v beležnico, črtal in popravljaj, preudarjal učinke in vtiske, postavljal se med drevje in štel na jedni strani: „Jeden, dva, tri“, in na drugi strani: „Jeden, dva, tri“, vihal si brke, gladil brado in prestavljaj ščipalnik na nosu. Ko je bilo vse gotovo, napotil se je zadovoljen sam s seboj na Pristavo zvečer, ko se je nadejal ondi dobiti Vladimirja in Lovra; kajti potreboval je njihju podpore in hotel z njuno pomočjo pridobiti za sodelovanje tudi Milico, Anico in Heleno. Najprej je izvabil iz hiše Vladimirja z novico, da mu ima povedati nekaj sila važnega. Oba skupaj sta dobila pred gradom Lovra, Anico in gospoda svetovavca, ki so se izprehajali in pogovarjali.

„Gospica Anica“, poprosil je Radivoj, „pokličite, prosim vas, gospico sestro, ker bomo nekaj posebnega osnovali nocoj“. Ko je odšla, začel je pripovedovati radovednim poslušavcem, da zavira napredek našega naroda najbolj pomanjkanje zavednega ženstva, tega prevažnega in prepotrebne faktorja, ki se ni samo zanemarjal do sedaj, ampak celo odganjal od narodnega dela. „Dolgočasno učenjaštvo“, je dejal, „suhoparno slovstvo, velika politika po krčmah in kavarnah, to je bilo narodno delo, katerega se ni mogel udeleževati

lepi spol. Tako so nastale jako neugodne razmere za naš narod, ki brez ženstva nikakor ne more obstati“.

„Istina,“ pritrjevali so poslušavci.

„Brez ženstva ni naroda“, nadaljeval je Radivoj. „Kdor torej pridobi ženstvo, ta reši narod. Tega ne pomislijo naši prvaki, ki po starem kopitu politične otrobe vežejo. Da pa se pridobi ženstvo, treba zabave. Zabava je sploh geslo današnjih časov; zabave zahteva staro in mlado doma, v šoli, v javnosti, v znanstvu, v umetnosti, v vsem življenju. Zabavi se zidajo najlepši hrami; zabava se plačuje najboljšo, slavi najglasnejšo. Če pa terjamo mi, resni, suhoparni moški, zabave in zopet zabave, kaj si moramo misliti o ženski, ki je rojena za zabavo!“

„Milica, Anica!“ klical je Lovro, „pridita; takih poklonov še nista slišali“. Radivoj se je priklonil zastopnicama lepega spola in nadaljeval razpravo o različnih vrstah zabav, o zabavah za omikane in priproste, za moške in ženske.

„Ženske“, je dejal, „zabava slovstvo, če ni suhoparno, učenjaško, z jedno besedo tako, kakršno je naše do najnovejšega časa; ljubša zabava jim je godba; še ljubša petje; vrhunec, krona vseh zabav, tako rekoč zabav zabava pa je ženstvu ples“. Radivoj je prenehal in pasel oči na strmečih obrazih poslušavcev. Anica in Milica sta se muzali; ugovarjal pa ni nihče; onidve se nista upali, moški si mislili, da niso poklicani. „O važnosti plesa smo torej prepričani vsi“, sklepal je Radivoj iz splošnega molčanja. „Iz tega pa sledi, da se pleše pri nas vse premalo, da treba popraviti zamudo in s plesom pridobiti ženstvo za narodno delo. Kako žalostne so plesne razmere že od nekdanj pri nas, to se razvidi najjasnejše iz tega, ker nimamo nobenega narodnega plesa, kakršne imajo Čehi, Poljaki, Rusi, Hrvatje. Morebiti smo ga imeli kdaj, a izgubil se je po naši brezbriznosti, kakor toliko drugih narodnih svetinj, in zdaj imamo na tem polju sušo kakor v slovstvu. In potem se kdo čudi, da ni zavednega ženstva, ko je ta stroka tako zanemarjena in prepuščena tako rekoč tujčevi peti“.

„Radivoj“, opomnil je Vladimir, „pa stori ti kaj na tem polju za narodno blaginjo! Hic Rhodus, hic salta!“

„To sem tudi sklenil“, odgovoril je mirno Radivoj. „A potrebujem pomočnikov, soplesavcev; sam človek zadene malo. Izumel sem ples, ki se bo, mislim, kmalu udomačil.“

„Dobro, dobro!“ ploskali so poslušavci.

„Okrogel ali družben ples?“ vprašal je Lovro. „In kako si ga krstil?“

„Družben ples, ki se imenuje trojka in mora izpodriniti tujo četverko in dolgočasno kolo. Vodilna ideja tega plesa“, razlagal je na obče veselje Radivoj, „je ta, da si ne stojita vrsti paroma nasproti, ampak po trojkah; prva trojka: jedna dama, dva gospoda; druga: dve dami, jeden gospod; in potem se ponovi zopet prva in tako naprej. Kajti ni dolgočasnejšega nego vedno: dama, gospod; dama, gospod, kakih štirideset parov. A tu: na jednega gospoda dve dami, in nasproti na jedno damo dva gospoda: si li moremo misliti kaj živahnejšega? To je življenje, to romantika, to vzbuja misli in čustva in ustvarja nove in zanimive prizore; to je ples, ki bi se ga človek nikdar ne naveličal!“

„Koliko pa bo treba plesavcev?“

„Najmenj šest trojk, devet plesavcev, devet plesavk. V začetku zime priredi čitalnica v Kostanjevici veselico; tam bomo nastopili prvič. Ta nastop bo velikanskega pomena, ker utelesi lep korak narodnega napredka. Ženstvo si osvojimo na mah. A da nastopimo častno, k temu treba vaje. Jaz se nadejam, da se vsa mlajša gospoda poprime tega narodnega dela. Vladimir, ti si spreten plesavec; náte se zanesem.“

„Nič nikar!“ smejal se je Vladimir. „Jaz napravljam samo take neumnosti, ki si jih izmislim sam.“

„In gospici?“ obrnil se je Radivoj in popravil si ščipalnik.

„Hvala lepa, gospod Čuk“, odkimala je Milica, „mene ples nič ne miče.“

„Gledala bi jaz pač“, dejala je Anica; „a sama plesati, da bi me vse gledalo, po nobeni ceni.“

„Gledat in ploskat pridem jaz tudi v Kostanjevico“, obljubil je Lovro, „a plesati se ne maram učiti več“.

„Ostanem samo še jaz“, dejal je svetovavec. Radivoj je bil nekoliko poparjen, a še bolj hud, da najde v domovini tako malo rodoljubja, tako malo narodnega ponosa, da je tako zvanim narodnjakom vsaka žrtva prevelika, da mislijo samo náse in na svojo zložnost. Razgovor se je ostril, da sta se Anica in Milica kmalu poslovili.

„Vaša misel“, dejal je svetovavec, „da je ženska samo za zabavo na svetu, je popolnoma napačna“.

„Če govorim, gospod svetovavec, o našem ženstvu“, zagovarjal se je Radivoj, „ne mislim naših poštenih kmetic niti ne pridnih naših dekel“.

„Te so rojene za delo; ne li? Ampak za višje stanove velja vaše načelo. A če mislite na uradniške žene in hčere, motite se tudi. Sploh doboste po vsej naši deželi jako malo takih, katerim bi pripuščale razmere ravnati se po vaših načelih“.

„V našem kraju samo jedna“, dejal je Lovro, „gospica Irma, in zanjo si sestavil ti svoj modroslovni sistem in svoj ples“.

„Jaz za to, ti pa za kako drugo“, zavrnil ga je Radivoj. „A treba je, da se otresemo jedenkrat tudi Slovenci srednjeveških nazorov, ki nas smešijo pred vsem svetom“.

„Priatelj“, opozoril je Vladimir, „logiško zvezo med plesom in srednjeveškimi nazori moraš pojasniti, ker utegne biti marsikomu skrita“.

„Ženska mora biti“, poudarjal je svetovavec, „možu tovarišica in pomočnica; a ne sužnica in ne igrača, ker ponižuje jo oboje jednako. Tega mnenja so tudi vse pametne ženske“.

„Žal, da te pametne ženske niso nikjer vplivne, nikjer merodajne“, opomnil je pomilovalno Radivoj. „Kar je svetovno izobraženih, te so vse mojih nazorov, in te moramo pridobiti; kajti po teh vzgledih se bodo ravnale druge“.

„Kaj pa imenujete svetovno izobraženost? Meni se zdi to jako relativen pojem, ki pomenja vsakemu kaj drugega“.

„Naprednim narodom pomenja skupnost vsega tega, kar je izumel človeški um, najsvetejši zaklad, iz katerega izvira najblažja zavest. Ta izobraženost daje človeku prostost, ker ga rešuje spon, ki vežejo neolikanca“.

„Oho! Ali mislite spon, v katere nas vklepajo zakoni?“

„O teh ne govorimo. Teh ne čuti človeški um, ker si jih je dal sam. Kaj hočem reči, to pač razumete, gospod svetovavec. Kaj bi se pulili za besede“.

„Govor je o veri; ne li?“

„Če hočete, da“, dejal je Radivoj in se ozrl okrog. „Da gospoda beneficijata ni tukaj, to mi je jako ljubo; človek saj prostejše govori. Moje prepričanje seveda, gospod svetovavec, to je moja zasebna stvar; o tem se ne bomo pričkali. Zakaj, to si lahko mislite. Če hoče kdo, da se kak pes ubije, zavpije, da je stekel: pri nas pa treba reči, da je kdo brezverec, in ljudje padejo po njem. Zatorej povem jaz le-to, kar mislijo in govore napredni ljudje naprednih narodov; poželenja po mučeniški slavi pa ne čutim v sebi nič“.

„Verjamem brezpogojno. Tako vas ne more prijeti za vaše prave misli nihče“.

„Po tistem zakonu, po katerem izgubi cesar pravico“, smejal se je Vladimir.

„Ne tako, gospodje“, zagovarjal je svetovavec. „V srcu misli gospod Čuk pravilno in dobro. Človeški um res čuti in često z veliko nejevoljo čuti tiste spon, katerih si ni dal sam, in menim, da gospod Čuk tudi ve, kdo da je vklenil našega duha v te spon, ki so časi prav nadležne. Toda gospod Čuk nam ne odkriva teh svojih misli, ampak tuje, češ, naj drugi odgovarjajo zanje“.

„No, no, gospod svetovavec, odgovarjati bom poskusil tudi jaz, v imenu vseh naprednih narodov“.

„O narodih, gospod Čuk, se tukaj težko govori, ker so to vendar nazori samo posameznih ljudi, manjšine, ki kar izgine pred množico onih, ki mislijo drugače. Ta manjšinica seveda je silna, glasna in drzna ter prevpije ogromno večino, ki molči, tako, da nepazen človek res misli, da sliši obče mnenje. Kriče pa nekateri iz hudobnosti in sovraštva proti vsaki višji volji, drugi iz prevzetnosti, ki hoče biti sama sebi zakon,

zopet drugi iz ničemurnosti, da opozarjajo ljudi náse, in največ iz puhle brezmiselnosti, ker je taka navada in se zdi imenitno. Kvarijo pa se ti drug drugega. Duševni lenuhi, ki govore za drugimi, misleč, da imajo ti pač tehtne razloge za svoje mišljenje, potrjujejo s svojim priznavanjem prevzetne hudobneže, ki zagazijo potem še delj in zapeljajo one še hujše. A če se vidi, kako menjajo oni svetovni izobraženci svoje nazore, kako se izpreobračajo, kadar pride starost ali bolezen, in kadar se približa smrt, kaj si pač treba misliti?“

„Da postajajo ljudje v starosti otročji, in da bolezen ne oslabi samo telesnih, ampak tudi duševne moči. Veljavni so nazori zdravih let.“

„Torej menite, da je treba posebnih duševnih moči, da se govori to, kar narekujejo drugi?“

„Tega ne, gospod svetovavec; a poguma je treba, poguma“.

„A baš ta izgine, kadar bi ga bilo najbolj treba. Oblastno govore taki ljudje, kadar mislijo, da je Bog daleč; pogumni so, kakor vojak, ki se baha s svojim pogumom, dokler ne zagleda nasprotnika. Če potem zbeži, imeli ga bomo še vedno za pogumnega; ne li? Bližajoča se nevarnost je pač oslabila njegove duševne in telesne moči; veljavno pa je njegovo vedenje, dokler ni videl nasprotnika. Ne li?“

„Gospod svetovavec, jaz mislim tako: Če bi se dalo natančno dokazati, da je Bog, kdo bi bil tako nes pameten, da ne bi veroval!“

„Jaz, gospod Čuk, pa mislim tako: Če bi se dalo natančno dokazati, da ni Boga, kdo bi bil tako nes pameten, da bi veroval! A če vam nedostaje dokazov, ozirajte se vsaj na verjetnost. Laplace pravi, da je verjetnost, da bi bil gol slučaj zavrten in zasukal naš solnčni sistem tako, kakor se vrtil in suče, manjša od jednice deljene s štirimi bilijoni. Ali ni tedaj proti babjevercu, ki govori o golem slučaju, uboga starka, kateri prede pajek loterijske številke, najskeptičnejša modrijanka?“

„Gospod svetovavec, ko ste bili mladi, ali ste že tudi tako mislili in govorili?“

„Če nisem, tem večja dolžnost mi je zdaj tako govoriti. Če se je kdo zmotil jedenkrat, ali se mora potem motiti vedno?“

„Jaz se bom najbrž tudi poboljšal“.

„Kdor pravi, da se bo poboljšal, ta priznava, da ima krive nazore, katere misli popustiti. In če ne stori tega takoj, ravna lehkomiselnost, brez notranjega prepričanja, po slabem vzgledu drugih, ne po svojem dobrem razumu“.

„Vladimir, ali veš še, kako je raztelesil profesor medicince truplo, pregledal možgane in dejal: Gospoda, za dušo ni tu nič prostora!“

„Ker si je mislil dušo okroglo ali kockasto. Gospodje, to je vse stara pesem. Oglasila se je prvič v rajju pred Adamom in Evo: Oči se vama odpro in bodeta kakor bogova. Od tedaj išče in premišljuje in se trudi naprej in naprej človeška prevzetnost, kako bi se odkrižala višjega uma, ki jo omejuje, kako bi postavila samo sebe na najvišji prestol“.

„Gospod svetovavec, vi trdo prijemate ta pregrešni svet; a pomislite, da se pravemu, živemu verskemu čutstvu klanja vsak pametni človek“.

„Da, vsi navihanci, ki poudarjajo vero in versko mišljenje za druge; záse zahtevajo popolno prostost v mišljenju in delovanju. V istini se tudi volk bolje počuti med ovciami nego sredi medvedov“.

„Gospod svetovavec pretirava in zavija. Jaz nočem reči, da ti ljudje ne verujejo v Boga. Da, verujejo in morebiti trdnejše nego mnogi, katerim je vera vedno na jeziku. Oni spoznavajo Boga v duhu in v resnici“.

„Samo zapovedi njegove so jim odveč“.

„Nikakor ne. Tem iskrenejše ga časte, čim menj se brigajo za zunanosti bogočastja, ki je večini tako imenovanih pobožnih dušic glavna stvar. Ali menite res, da je bistvo vere v cerkvenih zunanostih?“

„Tega noben pameten človek ne misli; ampak to misli, da je gola prevzetnost zanemarjati zunanosti. Kaj bi rekel kak vladar, če bi podložnik golorok, s klobukom na glavi, s pipo pripušil k avdijenciji! Kako se nosi sodni ali davčni uradnik, če se neomikan kmet v pisarni ne vede dostojno! In vendar ne more obstati ne vladar ne uradnik brez ljudstva, in razlika je tukaj

neskončno manjša nego med Bogom in človekom. Spoštovanje se kaže v zunanosti. Znotraj čutiti vero, zunaj pa se je sramovati in skrivati jo, je prevzetnost proti Bogu in proti priprostim domačinom, strahopetnost pa pred tujcem, ki nima vere in se nam zdi zato imeniten. Kakor so uklonili predniki naši telesni tilnik, tako uklanjamo mi dušnega, da stopi nanj tujčeva peta. Govorimo pa pri vsem tem o prostosti“.

„Jaz nikakor ne odobravam“, branil se je Radivoj, „da se širijo pogubna načela med prostim ljudstvom. A premislite, da zahteva omikani razum nekaj več nego priprosta pamet, da hoče dokazov in razlogov, da vpraša povsod, čemu in zakaj. Moderna veda je dandanes na tako visoki stopnji, da se ne da več prezirati. Vera bi morala postati bolj modroslovna“.

„Prikrojena za razumništvo, ne li? Za one, ki so dovršili visoke ali vsaj srednje šole. A ti so manjšina; kaj pa bi počeli drugi ljudje?“

„Gospod svetovavec, vi zavijate zopet, kar ni lepo. Vi dobro slutite, kaj hočem reči. Misli se namreč, da nasprotuje vera nekoliko človeškemu razumu“.

„Narobe, gospod Čuk, narobe. Človeški razum nasprotuje rad veri, kadar se povzdiguje nádnjo in jo ponižuje pódse. Meni se dozdeva, da se ne vjemajo najini pojmi o verovanju in razumevanju. Če mi reče kdo, da me je rešil kake nevarnosti, jaz pa zahtevam prič in dokazov, mu li verjamem? In če se niti ne zadovoljim z dvema, tremi pričami, ampak jih zahtevam vedno več, ali verujem? Da je dvakrat dve štiri, tega ni treba verovati; to se ve; Bog pa ni matematiški lik, ki bi se dal s kredo in šestilom na tablo dokazati. Kdo si more predstavljati večnost, neskončnost! In vendar jo zahteva razum. Neomejenost stiskati v omejeni razum je nespametna prevzetnost. Če bere pameten in skromen človek imenitno knjigo in ne razume kake reči, misli najprej, da je preslab njegov razum; paglavec pa sodi, da je knjiga neumna. Koliko reči ne razumejo in ne vedo otroci, in vendar so resnične; koliko je takih, ki jih ne razumejo mladeniči, naj si bodo tudi visokošolci; nekaj celo takih, ki jih ne razumejo učeni profesorji po vseučiliščih. Koliko reči niso razumeli predniki naši,

ki so nam znane, in kolika prevzetnost je tedaj misliti, da razumemo mi vse, in da to, česar ne umevamo, ne obstoji. Premnogo malih stvarc vidimo le z drobnogledom, premnogo velikanskih teles zagledamo le z daljnogledom; čim ostrejši je drobnogled, tem več vidimo onih; čim popolnejši daljnogled, tem več teh. Kje pa je meja? Ali si upa kdo reči, da se delj ne more prodreti ne na to ne na ono stran, ali celo reči, da tega, kar se ne vidi ne z najboljšim drobnogledom ne z najboljšim daljnogledom, sploh ni? Časi so pač tako sklepali — iz hudobnega namena. Predno se je iznašel daljnogled, norčevali so se nekateri modrijani sv. pismu, ki govori o velikem številu zvezd na nebu. „1022 jih je“, so rekli, „ne jedne več ne jedne menj; mi to vemo“. A daljnogled jim jih je pokazal takoj tisočkrat toliko, in možje so postali opreznejši. In kaj so vse zvezde skupaj proti Bogu! In vendar tako nespametne trditve in umovanje tako lehkomiselnost, da je na sramoto človeškemu razumu. Mladi gospodje, ljubi Bog, ki pozna slabost človeškega razuma in se ozira nanjo, ni dal vere za same bistre duhove, za tako zvano razumništvo, ampak za vse svoje otroke; zatorej tudi ni stavil kot pogoj dobrega razuma, ampak dobro voljo. Mir ljudem na zemlji, ki so dobre volje! tako so peli angelji; ne pa: ki so dobrega razuma. Kakor skrbi dober oče za vse svoje otroke, ne samo za nadarjene, tako se ozira ljubi Bog tudi na one, ki nimajo prilike pohajati visokih šol. Največja nasprotnica vsake dobre volje pa je prevzetnost in domišljavost“.

„Veste, gospod svetovavec, kaj vam jaz povem? Če se morebiti res na jedni strani premalo poštevava vera, poštevava se na drugi strani gotovo premalo vedava in znanstvo in znanstva vrhunec, modroslovni sistem“.

„Kateri sistem pa? Saj jih je toliko, da jih človek komaj prouči v jednem življenju. In katerega naj se oklene, ko izpodbijajo drug drugega in se izpreminjajo po vsaki novi iznajdbi? Hipoteza se vrsti za hipotezo; komaj se je spoznala jedna kot neovržna, jedino prava, jedino možna, že jo izpodrine druga, ki velja zopet za jedino pravo, dokler se ne izpodbije. Pravi učenjak seveda ve, kaj je hipoteza; polučenjaki

pa vidi v vsaki izmišljavi živo istino, ker prepušča mišljenje drugim in pridržuje záse le govorjenje. Ni še tega petdeset let, ko se je dokazovalo in premnogim tudi dokazalo, da ni možno, da bi bil izšel ves človeški rod iz jedne dvojice; kajti tolika razlika da je med posameznimi rodovi. Komaj so se bili poprijeli in do dobrega navadili učenjaki te hipoteze, izpodbil jim jo je temeljito Darwin, trdeč, da izvira ne samo človeštvo, ampak vse organsko življenje iz jedne ali nekaj malega prvotnih klic. Sitno je bilo učenjakom skočiti iz jedne skrajnosti v drugo in to pred učenci; a kaj so hoteli! Skočiti so morali, tolažeč se, da bo vsaj ta hipoteza trpežna. Darwin je trdil od začetka, da mora biti pač ona prvotna klica, pristanica, od Boga; a kmalu se mu je zazdelo to premalo modroslovno, in menil je, da se o tem ne ve nič. A česar ta ni vedel, vedel je profesor Haeckel, da se je namreč ta prvotna stanica sama zaplodila. Praplodba, *generatio aequivoca*, je postala jedino možna hipoteza; zakaj, pravi Haeckel slovesno, če zavržete za prve začetke življenja hipotezo praplodbe, prisiljeni ste postaviti čeznaravno stvaritev. To seveda bi bilo strašno, neznanstveno, nevarna omejitev prostega raziskovanja. Komaj je postala praplodba dogma, ovrigel jo je Pasteur s svojimi kemičnimi poskusi; praplodba je stara šara. To gre tako dalje in dokazuje le, da človek o najvažnejših vprašanjih sam iz sebe nič vedeti ne more. Sistemov seveda ne bo nikdar konca. Sistem, pravi Didot, je jako dober pomoček, da se vidi to, kar se hoče videti, in ne vidi, kar se noče. Sistem je navadno smrt objektivnosti, ker se ne ravna po istini in ne izvaja iz nje svojih sklepov, ampak popravlja po sebi istino ter jo izpreminja. Kar ne spada ali se ne strinja s sistemom, tega ni ali vsaj biti ne bi smelo. Koliko krivice se godi pod to pretvezo; koliko morajo trpeti priprosti ljudje zaradi sistemov svojih oblastnikov; koliko smo trpeli Slovenci pod sistemi in zaradi ljubih sistemov! Če pravi na primer sistem, da čeznaravnosti ni, potem naj se upre ves svet naravnim zakonom, naj vstajajo mrtvi iz grobov, naj stopi sam Bog v človeški podobi na zemljo, prepričal ne bo pravega sistematika, ki si

tako lahko pomaga z domnevkom kakršne koli omame svojih čutov, s sugestijo ali kakršno koli drugo prikaznijo, ki morda še ni razjašnjena, a je povse naravna. Kadar bo trobila trobenta sodnjemu dnevu, trudili se bodo še učenjaki dokazati, da je to akustična prevara, in izkušali si priboriti vsaj izredno profesuro na kakem vseučilišču. Sistemi, naj si bo Haeckelov materijalizem ali Spinozov panteizem ali Schopenhauerjev pansatanizem ali kateri koli, izpodbijajo sicer drug drugega; a nepredvidnemu bravcu so nevarni. Kolika škoda pa nastane, če se napačni nazori zanesejo med svet in začno vplivati na javno življenje!“

„V tem oziru, gospod svetovavec,“ dejal je Vladimir, „se pri nas ne smemo pritoževati, ker je skoro vse naše javno in zasebno življenje uravnano po krščanskih načelih“.

„Da bi le bilo; takoj imamo zopet raj na svetu. Naj bi tudi za države obveljal zakon: Ne kradi, ne ubijaj! Kako prijetno bi živeli ljudje!“

„Verskemu prepričanju pač nikjer ne nasprotujejo naredbe naše“.

„Gospod doktor, jaz vam želim, da bi vam nikdar ne ovrgla tega mnenja mrzla istinitost v življenju“.

„Gospoda,“ ujunačil se je zopet Radivoj, „to vse ne spada v dnevni red. Mi govorimo vendar o tem, kako bi pridobili ženstvo za narodno delo“.

„Jaz vam vem jako dober pomoček, gospodje,“ dejal je svetovavec. „Zagotovite si najprej ugodno gmotno stanje in snubite potem to naše ženstvo, čegar mlačnost nam dela toliko skrbi. Jaz sem vam porok, da se ne bo ustavljalo več narodnemu delu. Jeden snubec zanima žensko bolj ko deset plesavcev“.

„To se vpraša, gospod svetovavec“.

„Argumentum ad hominem. Koliko ste že dobili, gospod Čuk, koškov pri snubitvi?“

Radivoj je osupnil; zakaj ni mu bil zastavil še nihče tako žaljivega vprašanja. Nejevoljen je odgovoril odločno, da se njemu še ni primerilo kaj takega.

„Glejte, gospod doktorand, pri snubitvi še niste dobili nobenega koška, za ples pa že nocoj dva“.

„Kar me prav nič ne jezi, gospod svetovavec. Jaz se ne odpovem svojim nazorom in grem svojo pot. Kdor se mi pridruži, dobro došel; kdor ne mara, zdrav, pa brez zamere! Gospicama bo nemara še žal, da sta odrekli.“ — Radivoj se je kratko poslovil in šel.

„Gospoda doktoranda smo razjezili,“ dejal je svetovavec ostalima tovarišema. „Sem ter tja se mu mora povedati resnica, da se ne prevzame.“

„Milica in Anica sta ga dobro zavrnila,“ veselil se je Lovro.

„Pametni dekleti,“ hvalil je svetovavec. „Posebno Milica je modra; da se bo Anica, ki je bolj vesela, tudi tako izkazala, nisem pričakoval.“

„Anica ni nič menj pametna,“ ponesel se je Lovro; „človek je lahko vesel in pameten“.

Vladimir si je sicer mislil, da ni bilo treba posebne pameti za zavrnitev smešne in otročje namere Radivojeve, a privoščil je nezgodo prijatelju iz vsega srca in pripovedoval jo zvečer materi in sestri s slastnim veseljem.

Toda če je menil, da so omajali ti koški, ti ugovori in zasmeh Radivojev naklep, motil se je. Kremenit značaj se pokaže baš v zaprekah. Da bi bil Galilei res rekel: „E pur si muove,“ to ni dokazano; dognano pa je, da je rekel Radivoj: „In vendar bomo plesali.“ Na vse zgodaj drugega dne je bil že pri Majerjevih, kjer je bil vsako uro dobro došel. Dobil je gospo, gospico, Edvarda in barona; gospoda kakor nalašč ni bilo doma. Radivoj je razložil povod svojega prihoda, razgrnil plesni načrt in navdušil z ognjevito zgovornostjo, opisujoč vrline in zanimive podrobnosti novega plesa, vse poslušavstvo.

„Jaz bom pisala takoj Fini, Eli in Tini, in jutrišnjem že lahko pričnemo vaje,“ dejala je Irma. Ko so se bili dogovorili, katere učitelje in učiteljice, poštno odpravnike in odpravnice iz bližnjih krajev bi povabili, sedla je Irma za pisalno mizo, Radivoj pa se je podal na pot in romal od kraja do kraja, budeč na narodno delo.

Uspeh je presegel najdrznejše nade, zlasti ker je napeljalo še deževno vreme vodo na Radivojev mlin.

Ko je prišel Vladimir čez dva dni na Mlako, dobil je vso hišo polno gostov.

„Gospod doktor“, kričal je Majer, „pri nas vse nori. Doktorand Čuk je zbebil ves mladi svet. A kaj mladi svet! Znorela je tudi moja starka in začela plesati. Smešno! Jutranji dež pa starih bab ples ne trpi dolgo. Zdaj že gotovo sope in hrope na divanu: Oh, v glavi se mi vrti, zraka, zraka! Pojva jih pogledat!“

Smeh, šum in godba je donela iz obednice, in iz šuma se je razlegalo odločno velevanje Radivojevo. Živa je bila vsa dvorana.

Za klavirjem je sedel učitelj bližnje vasi, ki se je vrstil v igranju in v plesu s sosednjim tovarišem, po dvorani pa so se gibale mlade trojke, ljubko stopicale, lepo se sukale in spretno se obračale po godbenem taktu. Plesavke so imele svetle obleke in rože v lasih, plesavcem je bila bolj zabava pri srcu nego lišp, veselje pa je žarelo vsem iz obrazov. V sredi je stal dostojno Radivoj, v levi ščipalnik, ki ga je snemal zdaj pa zdaj, v desni dehteč šopek, darilo hvaležnih plesavk. Pogled na desno in levo, migljaj njegovih rok je spravljal v red zamotane vrste. Vse je gledalo nanj, vse pazilo na njegove besede, in točno kakor na vojaškem vežbališču so se zvrševala povelja. Velevanje pa je bilo — čast, komur čast! — samoslovensko, in lepo se je glasilo: „Pozor! — Prva vrsta; druga vrsta! Sode trojke! — lihe trojke! — Nastop! — Rokokrog! — Polobrat! — Prekohod! — Izpremin!“ Novi pojmi zahtevajo pač novih besed; druga izdaja Wolf-Pleteršnikovega slovarja pa se bo morala vsekako ozirati na te izraze.

Milostno je pokimal Radivoj Vladimirju, ko ga je zagledal, češ: Tudi brez tebe se kaj opravi. Irma je stala nasproti in očarovala svoje in svojih prijateljic plesavce. Za jedno roko jo je držal baron, za drugo gospod Emil Jug, na čegar stroške sta jo zabavala baron in Radivoj; kajti Emil je bil neroden mladenič, ki je plesal v škornjih in z ostrogami, kakor je bil prijezdil. Kadar je bilo treba razložiti plesavcem kako novo plesno podobo ali popraviti kako napako, mignil je Radivoj, in Emil se je umeknil in prepustil mu plesavko. Irma se je prijazno nasmehnila Vladimirju; a da

bi bila ostavila vrsto in prišla k njemu, to je pričakoval zaman. Veselilo ga je to vedenje tem bolj, ker je vedel, da sta baron in Jug resnejša in nevarnejša snubca Irmina nego Radivoj. Čutil se je tujca v splošnem veselju, poklonil se gospej Majerjevi in odšel z gospodom v verando na razvedrilo „spodobnejše pametnemu človeku“. A razvedrila ga tudi žlahtna kapljica ni, ko ni bilo plesa nikdar konca. Kadar so se odprla vrata, kadar se je začul kak korak, pogledal je Vladimir in poslušal; vselej zaman.

Šel je domov nejevoljen najprej na Irmo, ki se tako malo meni zanj, potem na Radivoja, ki si je bil izmislil to neumnost, in slednjič, kdo bi mislil! sam náse, ker se je bil prenaglil in prehitro odrekel udeleževanje pri plesu.

Nekaj dni je ostal kar doma, tako da sta se mati in sestra že veselili, zlasti ker se je razgovarjal rad z Milico, ki se je popolnoma strinjala z njim v mislih o tem nepotrebnem plesu. In res je že začel primerjati Vladimir Milico z Irmo, in zdelo se mu je, da mu tudi dōpade. A kadar se je spomnil, da snubi Irmo domišljavi Radivoj, prevzetni baron, nerodni Jug, razjezil se je, da si je grizel ustni. Taki ljudje naj bi izpodrinili njega! Na tihem je upal, da pride Irma na Pristavo, če njega ne bode doli; a motil se je in jezil, in postalo mu je doma dolgčas.

Zopet je šel v vas, in vzprejela ga je Irma lju-beznivo in priprosto, kakor da bi se ne bilo nič dogodilo. On pa se tudi ni upal pokazati nejevolje, da ga ne bi imela za pusteža.

„Pri nas je zdaj pravi babilon“, dejal je Majer, ki je stal trdno na njegovi strani. „Ropot in vrišč vsak plesni dan, da bole človeka ušesa. Trojka sem, trojka tja! Ta vražji Čuk se je moral čudno šolati, ker govori o samih trojkah“.

„Gospod Čuk je vrlo prijeten in zabaven družbenik“, dejala je odločno Irma. „On vsaj kaj stori za kratek čas. S samim premišljevanjem in zanikavanjem in strogim presojevanjem se ne opravi nič. Tako veselega in živahnega društvenega življenja že ni bilo v naših krajih več let. Prej smo se ogibali najbližji sosedje,

zdaj se družimo tudi z daljnimi znanci; spoznavamo se ter se ljubimo“.

Vladimirju se je zdelo, da merijo besede nanj, postal je nemiren, govoril malo in gledal prédse.

„Če se odteguje človek družbi“, nadaljevala je Irma, „postane čudak, oduren, prevzeten, začne sovražiti ljudi in domišljevati si, da ga črte drugi; z jedno besedo: nadut pesimist postane“.

„Prav Radivoj Čuk je pesimist“, opomnil je Vladimir.

„Čuk? Pesimist!“ zasmejala se je na ves glas Irma in ploskala z rokami. „Tega vendar ne mislite v resnici! Baš to je najsmušnejša, najzabavnejša stran gospoda doktoranda, da se dela črnogledca, ko ima najzdravejše, najprijetnejše, najveselejše nazore o življenju. Jaz postanem dobre volje, če ga le zagledam. Zdi se mi kakor propovednik, ki propoveduje s slovesno temnim obrazom: Življenje naše je kratko; uživajmo je torej hitro! On bo izvrsten zakonski mož“. Vladimir se je ugriznil v ustni. „Veselje privoščiti sebi in drugim, to bo njegovo načelo. In zakon vendar ne sme postati grob vsega veselja“.

„Smešno!“ pritrdil je oče. „Takrat se še le prične veselje“.

„Zatorej preudari, kdor se hoče vezati za večno“, dejala je gospa s Schillerjem.

„Preudari, to se pravi: preračuni! Hahaha“, zagrohotal se je Majer.

„Strašna mora biti zavest“, dejala je Irma, „če spoznata dva po poroki, da nista ustvarjena drug za drugega“.

„Taka večna zveza je naravnost nemoralna“, dejal je Edvard. „Dva dni ne ve človek naprej, če bo še ljubil kakega dekleta; obljubi naj pa za večnost. Ločitev po potrebi in po pameti bi pospeševala zakonsko srečo, in človek bi se ne bal tako pantoflja“.

„Molči, Edvard“, zavrnil ga je oče, „in ne mešaj se v reči, katerih ne razumeš!“

„Meni se pa zdi“, dejal je Vladimir, „da je baš nerazvezljivost zakona jako modra naredba. Koliko je ljudi, ki ne čutijo v sebi poklica za nobeno resno delo; kadar pa nastopi potreba, udajo se in postanejo zado-

voljni. Marsikomu je pokorščina kaj strašnega, neznošnega; a naj pride k vojakom, v par tednih se je privadi in ne dela mu več težav. Brez discipline pa bi bila vojaška sila največja nevarnost za državo. Če pride kdo v kako stanovanje, v kak kraj, kjer ne misli ostati dolgo, ne meni se mnogo, kako bi si uredil življenje; kdor pa se nastani stalno, ta gleda, da si zvekša ugodnosti in zmanjša neprijetnosti. Tako je tudi v zakonu. Misel, da sta zvezana dva za vedno in kot mož in žena ločena od drugih, zbliža ju in sprijazni polagoma, če se tudi nista ljubila poprej. Če pa mislita, da se ločita lahko vsako trenotje, dobil se bo hitro povod; nasledki bodo največja lehkomiselnost pri sklepanju zakonov in v zakonu velika nenravnost, ker je tako že malo pravih srčnih zvez. Zlasti ženskam boljših stanov je postala iskrena ljubezen že zastarela in smešna šega; na njeno mesto je stopilo zvito računanje in premetena nezaupljivost“.

„Kar je popolnoma naravno in se lahko razloži“, dejala je Irma, ki se je čutila zadeto. „Vsaki stvari je dala narava orožje, da se brani in ohrani. Čim bolj se katera zalezuje, čim več se ji nastavlja zank, tem opreznejša in nezaupljivejša postane. Zdaj pa vzemite naše društvene šege, naše veselice in plese. Ali sliši ženska tukaj kako iskreno, prisrčno besedo. Ni li vse zgolj hinavsko laskanje in sladkanje? Meni se zdi, kakor da bi se bili vsi mladi gospodje učili vedenja in govorjenja iz iste knjige: Der Weltmann in der Westentasche. Gorje oni, ki bi verjela le trohico teh besedi! Saj se nam krade v zasebnih družbah dobro ime, če smo še tako oprezne. Tako rodi hinavščina in sleparstvo na jedni strani nezaupljivost in opreznost na drugi, in iz te dvojice izhaja ona lažnivost v občevanju, ki jo imenujemo društveno oliko, kjer se šopiri razum, srce pa se plaho skriva v vednem strahu, da se bo osleparilo in zasmehovalo“.

„Gospod doktor, vi imate zdrave in dobre nazore“, pohvalila ga je gospa. „Vam lahko izroči vsaka mati brez skrbi svojega otroka“.

Vladimir je zardel od veselja, priklonil se gospej in pomenljivo pogledal Irmo.

„A vsakega plesa vendar ne smete imeti za greh“, omejila je hči materino hvalo.

„Tudi jaz plešem rad“, izgovarjal se je Vladimir.

„A zakaj ste zavrnil tako osorno prijatelja Čuka? Gotovo so vas tako naučili na Pristavi“.

Vladimir je trdil, da ne; a pravega vzroka ni mogel navesti, zakaj da se je odtegnil plesu, ki je po Irminih besedah tako prijeten in zabaven.

„In kako elegantno pleše Emil Jug vkljubu škornjem in ostrogam!“

„On s peto glas daje, premete vse ogle, se v cepa dva maje“, pristavil je baš prišedši Radivoj, ki je bil slišal zadnje besede.

„O, dobro došli, dobro došli, gospod doktorand!“ vikali so vsi Majerjevi in ponujali mu roke. „Kako ste poravnali zadevo?“

„Dobro“, dejal je Radivoj in brisal si ščipalnik.

„A zamera je bila grozovita, ker še ta, pa še ta, pa še ta se prišteva razumništvu in hoče plesati z nami. Dodali bomo še štiri trojke, da bo mir. Potem pa ne vzprejmemo nikogar več. Učinek je velikanski. Vse se zanima za trojko, vse govori o trojki, in šivilje šivajo na vseh koncih in krajih noč in dan za trojko“.

Vladimir se je odpravil, sluteč, da se bo govorilo le o plesu in poslušalo le Radivoja. Kako ga je to jezilo! Tolika izprememba v kratkem času. Kdo razume ženske! Za suhoparneža imajo njega, ki ima neizmerno več takta in družbene omike od Radivoja. In ta ga je izpodrinil, ta premagal! — Kar pustil bi mu slavo! — A še tega se manjka, da bi se mu rogal Radivoj! Ne, ne, odstopiti ni mogel; čast mu ni dopuščala. — Zastran plesa se je bil prenačlil; to je bilo očitno. — Oh, kar odpeljal bi se, brez slovesa, proč, v Ljubljano!

Na Mlaki pa je obdelovala Irma Radivoja, da mora na vsak način pridobiti Vladimirja za ples.

„Jaz vem, da mu je že žal“, je dejala; „samo prave besede treba, in naš bo. On je za vami najspretnější plesavec“.

Radivoj se je branil iz umevnih razlogov; a Irma ni odjenjala.

„To ljubav mi morate storiti, gospod doktor“, šepetala mu je pri slovesu in stiskala mu roko, „če me imate količkaj radi“.

„Gospica, za vas storim vse“, vzdihnil je. „Oh, če bi se brigali vi tako za mene kakor za Vladimirja!“

„Iz česa sklepate, da se ne?“ dejala je tako mehko, da je vrgel Radivoj daleč od sebe modroslovna svoja načela in postal sentimentalen. Začel jo je prositi malega znaka čislanja in pripovedovati goreče, koliko bi ji imel povedati, če bi ga hotela jedenkrat poslušati sama.

„Oh, gospod doktor, kdo se more vam ustaviti!“ šepnila je, stisnila mu roko in zbežala.

„Boječa je“, dejal si je Radivoj, ko je odhajal, in gladil si brado; „a premaguje jo srce. Naj pride zdaj Vladimir; kaj mi more škodovati! Kdor zna zabavati ženske, temu se ne ustavi nobena. To uči izkušnja, moja izkušnja!“

Drugi dan je bil Radivoj že dopoldne pri Draganovih, kjer je dobil tudi Milico. Takoj je začel prigo-varjati Vladimirju, naj se pridruži plesnemu zboru. Vladimirju se je razveselilo srce. A varovati je bilo treba ugled, in branil se je trdovratno.

„Če se premisli gospica Milica“, dejal je slednjič, „premislim se tudi jaz“. Zdaj sta pa začela oba prego-varjati Milico.

Oh, v koliki zadregi je bila ta! Tako odločno je bila odrekla poprej zaradi Vladimirja, in zdaj jo prosi baš on, naj se skesa. Zmočena je bila, polila jo je rdečica in solze so ji silile v oko, ker je dvomila, ali so besede Vladimirjeve resnobne ali sama šala. Rada bi mu bila ustregla in bala se je, da se osmeši, in da jo bo potem čislal še menj. A .če odreče, utegne se mu zameriti. Oh, kdo bi vedel pogoditi pravo! Ko je tako ugibala in mučila se, prijel je Radivoj z jedno roko njo, z drugo Heleno in uprizoril nastop slavne trojke in smeh po sobi. Potem je oddal plesavki Vladimirju in poučil, kako se treba sukati. Nastalo je splošno veselje in vzajemna hvaležnost. Radivoju je vedel hvalo vsak posebej iz tihega svojega vzroka; gospod doktorand Radivoj pa vsem skupaj, ker so si dali dopovedati in

mu pomagali zvršiti Irmin ukaz. Vesele nade so se bu-dile v vseh srcih in sijale iz vseh oči.

Strmé je sklenila roke gospa Stojanova, ko je došedši zagledala to rajanje.

„Milica, ali je predpust?“ vprašala je nejevoljna. Milica se je je oklenila okrog vratu in začela prositi, naj ji dovoli plesati trojko. Gospa se je branila. Da jo bo Milica, resna, modra Milica, prosila katerikrat kaj takega, tega se ni nadejala in tem menj vseč je bila prošnja, ker je slutila, da postane še nejevoljnější mož. Z Milico sta prosila Radivoj in Vladimir in nazadnje še Helena z materjo. Stojanka je menila, da se mora poprej zgovoriti z možem, in odpeljala hčer domov.

Materina slutnja ni bila prazna. Gospod Stojan je bil jako hud, ko je slišal o plesu, oštel je hčer in prepovedal naravnost vsako udeležitev. Osramočena si je priznavala Milica, da se ji godi prav, in kesala se. A kmalu so jo obšle druge misli in nadlegovale jo, naj ne zamudi prilike, naj ne zavrne Vladimirjeve roke. Jokala je na tihem, premagovala se in obrnila se sled-njič do dedka, naj ji on izprosi dovoljenje. Zavzet jo je gledal gospod svetovavec, zmajeval z glavo in vprašal, če se ne šali. Njej pa so stopile solze v oči, in začela ga je prositi tako milo, da se je moral udati.

„Kaj li pomeni to!“ dejal si je svetovavec, ko je šel prosit zánjo.

„To je ničemurna norica!“ hudoval se je oče. „Premalo ima dela, da ji prihajajo take misli. Zbebila mi bo še Anico“.

„Mlada dekleta se morajo razvedriti“, branil jo je gospod svetovavec. „Saj nismo Turki, da bi jih zapirali! Nekoliko sveta morajo videti, da ne dobe popolnoma napačnih nazorov o življenju. Vsak človek si želi vrstnika, in starost je dolgočasna mladini. Mladi svet mora poskočiti in naj poskoči, da je le vse v poštenih mejah. Jaz sem varih in porok za Milico. Pavel, ne boj se zanjo! Ona je poštena, blaga, zlatega srca“.

„Anica je mnogo pametnejša“.

„To se ti zdaj tako zdi. Anica je mlajša, bolj otročja; a če se ji ne ljubi plesati, zaradi tega ni boljša. Roditelji greše, če nimajo vseh otrok jednako

radi. To je krivica, ki hudo boli in budi v slabem srcu zavist in sovraštvo“. Gospod svetovavec je začel naravnost očitati zetu in hčeri, da sta trdosrčna, da ravnata grdo z najboljšim svojim otrokom; on da ne more tega več gledati in prenašati. Zapretil jima je, da bo ostavil Pristavo in vzel Milico s seboj, če se ne poboljšata. Gospa je živo ugovarjala, da bi bila Milica res tako dobra; gospod Stojan je godrnjal, da ne znajo stari ljudje več vzgajati otrok; zmagal pa je gospod svetovavec. Da bi smela iti Milica na Mlako učiti se plesati, to se ni dovolilo, a doma se je smela vaditi.

Začele so se vaje. Kadar je prišel gospod doktorand Radivoj z Vladimirjem ali tudi s Heleno učiti, gledal je gospod Stojan grdo in šel s pota, gospa je prisiljeno prijazna vzprejemala goste; gospod svetovavec pa ni samo prihajal k vajah, ampak Milici na ljubo začel se tudi sam učiti trojke in sukati se po Radivojevih ukazih. Ta ljubav in sladka nada, ki je tlela v dnu srca, je tolažila Milico v bridki žalosti zaradi hudih pogledov in trdih besed roditeljev, ki sta ji očitala lehkomiselnost ničemurnost.

XII.

Ravna pot najboljša pot.
N. pr.

Radivoj pa je premišljeval sam, kdaj da bi snubil Irmo, in posvetoval se o tem tudi s prijateljem Vladimirjem, ki se je silil norca se delati iz njega. Radivoj ga je zavračal tako mirno in samosvestno, da se je polotil Vladimirja velik nemir in mučna razburjenost. Ljubosumen je opazoval pri plesu, katerega se je začel vestno udeleževati, Irmo in onega, in jezilo ga je njiju predomače, prezaupljivo vedenje. Šepetal ji je Radivoj na uho, skrival se za njeno pahljačo, mesto roke ji podajal zdaj mezinec, zdaj pazduho. Neznosno! Če on ne ve, kaj se spodobi, zakaj ga ne zavrne ona! Nekoč se že ni mogel vzdržati in pogodrnjal je nejevoljen proti baronu, ki bi bil moral biti prav za prav isto tako hud. A ta je zmignil zaničljivo z rameni in

mrmral, da naj piše, kogar peče. Vladimir se je ugriznil v ustnico, hud náse, da se ni obrzdal, da si je nakopal tak razžaljiv opomin. „Če me črti baron“, tolažil se je na tihem, „še imam upanje“. Hladna mirnost baronova mu je imponirala, in začel ga je posnemati. Dosegel je vsaj to, da se mu je tem prijaznejše nasmehavala Irma. Radivoj pa mu je privoščil to srečo kakor tudi odlikovanje od gospoda in gospe Majerjeve, a privoščil s pokroviteljsko dobrodušnostjo, ki ga je na moč jezila.

A ne samo Vladimirja, tudi nekoga drugega je močno vznemiril zmagoviti Radivoj.

„Lovro,“ dejala je nekoč sestra Metka, ko je bila z možem v Podkraju, „jaz ne vem, čemu da hodi Čukov dijak dan na dan na Pristavo. Kakor je ura devet ali pol desetih, že dere gori in ostaja do poldne“.

„Meni se zdi tudi čudno,“ dejal je Planinec s takim poudarkom, da je Lovro odprl oči in prebledel. Razburila ga je grozna slutnja. Tako mirno, brezskrbno, veselo je bil začel živeti; srečo je imel pri svojem delu, in ljubili in čislali so ga vsi, ker ni nikogar sovražil, nikomur škodoval, nikomur nagajal. Starišem je bil posebno ustregel z zatrdilom, da bo snubil Anico Stojanovo. Ta zadeva se mu je tudi zdela že tako rekoč dognana. Saj je bil na Pristavi popolnoma domač, prihajal je, kadar se mu je zdelo, prisedal, kjer je bila zbrana rodbina, in govoril o rodbinskih razmerah. Gospod ga je hvalil ali grajal kakor svojega sina, gospa ga je prosila zdaj pa zdaj kake male usluge, in Anica mu bila že nadéla štrenico na roke, ko je zvijala klopčič. Ali ni to že popolna zaroka? Zdaj se je spomnil, da ni še snubil, zdaj, ko ga je nemara že prehitel Radivoj. „Oh, ženske, ženske!“ tarnal je zopet Lovro. Da je lehkomiselná, posvetná Irma takšná, to ni čudno; toda Anica, dobra, pobožná, pridná Anica! Kdo bi si bil mislil! Zgolj vesela nedolžnost ji sije iz oči; v srcu pa taka kača! Na koga naj se še zanese človek! In njega, odkritega poštenjaka, je izpodrinil tak slepar, njega, graščaka, človek, ki ni nič in nima nič. Kaj mislijo vendar stariši! Stojanovi so mu bili vzor poštenosti in modrosti. Ali ne vidijo, da nima poštenih namer Radivoj? Saj on ne ljubi nikogar

razen samega sebe; norca se dela iz nesrečnega dekleta in maščevati se hoče nad njim, nad Lovrom, ki mu ni hotel več posojevati. — Kaj pomaga vsa zunanja sreča, če je srce bolno!

Jeden večer je pretarnal tako nesrečni mladenič. Noč pa rodi dobre misli. Drugo jutro je že treznejše mislil in sodil. Dejal si je po pravici, da so vse le slutnje in domnevanja, da se treba prepričati o resnici.

Na vse zgodaj je bil že pri Planincu.

„Ali je že šel mimo?“ vprašal je hlastno Metke.

„Kdo?“

„No, on, Čukov?“

„A, tako! Ne še. Gotovo še spi, ker so rajali sinoči pri Majerju do polnoči.“

Lovro je vzel knjigo v roko in sedel k oknu, skozi katero se je videlo pred vrata Čukove hiše. Tu je prežal in jezil se na tihem, da se drzne njemu storiti kaj takega človek, ki mu je dolžan čez dvesto goldinarjev. In kakor bi hotel Radivoj dražiti Lovra, ni ga bilo pričakati. Slednjič se je prikazal. Lovro se je umeknil od okna in gledal iz zatišja smrtnega svojega sovražnika.

„Ha, kako gre“, je sikal, „kakor bi bil ves svet njegov!“

„Čukovi so vsi taki,“ dejal je Planinec. „To je prirojeno“.

„Kako oblastno si natiče rokavico! Jedno bo obdržal v roki, da maha ž njo, ker tako je imenitno. Ščipalnik si popravlja in gleda okrog, kakor bi hotel povprašati: Kako pa se imenuje ta kraj? Z rutico si briše prašek, ki se je predrznil prijeti njegove brade“. Oh, kako hudo je dela Lovru misel, da se dekletom dopadejo taki gizdalini.

Radivoj pa je šel svojo pot, vseč sam sebi in ne meneč se za druge. Ko je izginil za ovinkom, ostavil je Lovro zasedo in sledil od daleč, da ga ne bi oni zapazil. Počasna hoja Radivojeva ga je hudo mučila, ker mu je začela nepotrpežljiva domišljija živo slikati nesrečo: kako že težko čaka Radivoja Anica, kako ga bodo obsule ljubeznivosti, po katerih sami senci je koprnela Lovrova skromnost. „Drzen mora biti človek in

vse doseže,“ dejal si je bridko in pokimal z glavo. Ko se je skrtil Radivoj v gradu, pospešil je Lovro korak; nemira ni mogel prenašati več, in hitro se je morala odločiti njegova usoda. Čim dalje hitreje je hodil; v gradu je preskočil polovico stopnic in hitel proti jedilnici, odkoder mu je donel smeh in šum na ušesa. Potrkal je in odprl vrata v istem hipu in razburjen prisopel v sobo. Zavzeta se je ozrla Anica, ki je na mizi likala perilo; nasmehnila se mu je, zardela malo in položila hitro prst na usta.

„Tiho, tiho, gospod Bojanec!“ je šepetala. „Nikar ne motite naših plesavcev!“

„Kaj pa je?“ vprašal je Lovro polglasno. Pomignila mu je in peljala ga lahno k priprtih durim vzprejemnice, odkoder se je glasil glasovir in razlegalo se zapovedovanje Radivojevo: „Jedna, dve, tri! Pazite boljše! Še jedenkrat polobrat!“ Ploskanje ob dlan je krepilo ukaze.

„Oprezno, oprezno!“ šepetala je Anica in zadrževala Lovra, „da se ne preplaše!“ Glasovir je igrala Helena; trojko pa je plesala Milica med gospodom svetovavcem in Vladimirjem. Bila je videti vesela; pazila je strogo, da ni naredila kake napake, klanjala se vestno plesavcema in premišljevala, če nima ta in ona beseda Vladimirjeva kakega posebnega pomena, in če ji ni namenoma stisnil roke.

Lovro in Anica pa sta stala pri durih, stikala glavi skup, šepetala zaupljivo in se muzala. Lovru je zavrela kri, ko se je spomnil, v kakem strahu da je bil prihitel na Pristavo; kaj takega ni hotel več pretrpeti. Vjel je Anico za roko in začel ji goreče govoriti na srce. Zardela je gledala v tla, a roke mu ni iztrgala. Ko je povzdignila oči, bral je Lovro v njih tak odgovor, da jo je poljubil in vprašal brzo, kje da je mama.

„V kuhinji,“ šepetala je ona.

„Pojva takoj doli!“

„Meni se bo shladilo železo v likalniku. In kaj bodo rekli!“

„Kar hočejo!“ — Za roke se držé sta prihitela v kuhinjo, in gospej ni bilo treba praviti, kaj da imata na srcu.

„Koliko časa pa sta že zmenjena?“ smejala se je mati.

„Komaj par minut,“ šepetala je hči.

„Z besedo, seveda,“ popravljaj je Lovro; „a v srcu jaz že zdavnaj“.

„Ali sta dobro premislila, če sta drug za drugega?“

„Oh, seveda,“ trdil je Lovro in Anica je pokimala. Od matere sta šla ženin in nevesta naravnost med plesavce in predstavila se jim kot zaročenca. Sledilo je živahno čestitanje. Ko je stisnil Vladimir Lovru roko, vzkliknil je ta: „Kaj pa odlašáš ti? Po meni se vzgleduj!“ in pogledal po strani Milico, ki je zardela pobesila oči in skrila obraz v sestrinem objemu. Vladimir pa je stisnil ustni in nagubančil čelo; a rekel ni nič.

Ples je bil pri kraju. Anica si je natikala slamnik, da pohiti očetu naproti, Lovro je iskal klobuka, svetovavec palice, da jo spremita.

„Oj, tihi vodi!“ šalil se je svetovavec, ko so šli po solnčnem potu. „Kako sta se znala skrivati! Do zadnjega trenutja nismo nič vedeli, nič zapazili, nič slutili“.

„Ali res ni nihče nič slutil?“ čudila se je Anica.

„Če ti rečem. Nobena živa duša,“ smejal se je svetovavec. „Morebiti še sama nista nič slutila. In vse se je zvršilo brez hrepenenja, brez koprnenja, brez vzdihovanja, brez zaprek in ovir, kakor v kaki prav slabi povesti, kjer se že v začetku ve, kakšen da bo konec“.

„Kaj pa hočeva, dedek?“ vprašala je Anica.

„Gospod doktorand Čuk bi rekel, da se svetovno izobražene ženske, ki so jedino merodajne, ne može na tak priprost način“.

„Ker nihče ne mara zanje,“ menil je Lovro. „Jaz jih prepustim vse Radivoju“.

„Prav imate,“ dejal je svetovavec. „Najnezanimivejša življenja so najsrečnejša, in vama želim jaz vso srečo“.

„Papa gre,“ vzkliknila je Anica in stekla.

„In moj oče ž njim,“ dejal je Lovro, ko sta prihajala po polju gospod Stojan s puško na rami in stari Bojanec z motiko.

„Ti streljaš vrabce, Pavel,“ dejal je svetovavec, ko so se sešli, „golobje ti pa uhajajo. Premisli, kaj se je bilo zgodilo doma! Ta dva mlada človeka sta se zaročila na vrat na nos, kakor smo rekli časi. Pripočata se kot ženin in nevesta“.

„Bog daj srečo!“ dejal je Bojanec in stisnil roko Anici. „Da bi se vedno imela tako rada, kakor se imata danes, in ostala dobra in poštena, kakor so vaju oba učili stariši!“ — Vsi skupaj so ostali na Pristavi in veselo praznovali zaroko.

Radivoj pa je dejal Vladimirju, ko sta šla s Pristave, moško besedo: „Nemara boš v kratkem čul, da se je tudi Radivoj Čuk zaročil“.

„Res?“ silil se je Vladimir v šaljev glas.

„Bridka resnica“.

„A kako? Ali pojdeš izkušnje delat?“

„Smešno, da govorim z bodočim svojim tastom. Saj veš, da pomagam že Majerju v pisarni. On potrebuje v trgovini veččega pisarja, ker ni Edvard za nobeno rabo. Starec sicer tudi ne razume mnogo; a dá si vendar kaj dopovedati. Da bom moral ostati v tem gnezdu, to me najbolj peče. A kaj se hoče!“ — Več ni mogel strpeti Vladimir. Razkačen se je obrnil proti domu. Torej zato je tratil čas, zato se trudil! Igre mora biti konec.

Doma je dobil pismo ljubljanskega odvetnika, ki ga je vzprejel v svojo pisarno.

„Nocoj se poslovim,“ dejal je, ko je odhajal popoldne z doma.

„Hvala Bogu!“ dejala je mati, ko je bila sama s hčerjo.

„Zopet se je jeden naveličal,“ menila je Helena, „kakor prej Bojanec, ki je zdaj srečen ženin“.

„Oh, da bi tudi Vladimir izbral si takšno nevesto! Kako pa sta z Milico?“

„Kakor pomladno vreme; časi se gledata prijazno, potem pa zopet vsak drugam. Bog ju razumi!“

Prišla je gospa Stojanova, srečna mati vesele neveste, in naročala, naj ne prevzemata sedaj Draganovi nikakega drugega dela, ker se tako mudi s pripravami za poroko. „Pomagale bomo vse, jaz in Anica in Milica. Plesanja je konec“.

Vladimir pa je sedel na Majerjevem vrtu z gospodom in gospo in jemal slovo. Čudil se je, da ni Irme videti, in menil, da sedi za kakim umotvorom ženskih rok.

„Oh, ne, gospod doktor,“ nasmehnila se je gospa zaupljivo. „Premislite, kaj je prišlo temu nesrečnemu dekletu na misel. Gospod doktorand Čuk,“ šepetala je, nagnivši se k njemu, „ji kar ne dá miru, vedno ji je za petami. Ona ga pa ne mara kakor Jugovega ne in par dni je že govorila, da ga izplača. Ravno kar je šla skozi vrt z dvema velikima škatlama, v dežnem plašču, z dežnikom in solnčnikom. Menim, da se vrne kmalu“.

„Ženska neumnost!“ godrnjal je Majer; Vladimirju pa je ugajala ta neumnost; in ko ga je povabil Majer za odhodnico na lov drugega dne, ni se branil in dodal počitnicam še jeden dan.

„Človek se mora malo izprehoditi,“ utemeljeval je vabilo gospod Majer; „kri že zastaja po vsem životu. Tja na Poljanico pojdemo, kjer je dosti perutnine. Ali imate puško?“

„Imam; a streljal že nisem celo leto“.

„Nič ne de; ta reč se ne pozabi“. In začel je gospod Majer zabavati družbo s pripovedovanjem svojih lovskih dogodkov.

Gospod doktorand Radivoj Čuk pa je čakal tedaj v prijetne misli vtopljen na samotnem kraju zunaj vasi.

„Táko malo čarovnico,“ si je dejal, „mora znati zagovoriti človek, da postane voljna. Doslej me je vodila ona, odslej jo bom jaz. Kaj pomaga baronu plemenitost, Jugu graščina in Vladimirju doktorat! — A če misli to razvajeno dekle, da se bom kisal ž njo v Gorenji vasi, moti se. V Ljubljano pojdemo in igrali bomo vlogo“. Pogledal je na uro. „Točna ni. Obotavlja se. Umljivo. Korak je drzen; ne verjamem, da bi ga storila za koga drugega“. Potegnili je zrealce iz žepa

in ogledal si obraz ter začel se čuditi, da je še ni. „Ali se je skesala? Ni možno“.

Grmovje tik steze je zašumelo, da se je zgenil Radivoj in urno obrnil. Prihitela je Irma v dežnem plašču, zasopljena in plašna, ter postavila predenj dve škatli, čez kateri je vrgla dežnik in solnčnik.

„Hvala Bogu, da me ni zapazil nihče!“ je sopla. „Zdaj pa brž, brž, gospod doktor!“

„Kaj pa pomeni ta prtljaga?“ čudil se je Radivoj in lovil jo za roko.

„Ne mudiva se, gospod doktor, čas poteka“, silila je ona in umikala roko. „Tecite hitro v vas in dobite voz, da se odpeljeva! Jaz sem vzela samo najpotrebnejše reči s seboj, dve obleki, dva klobuka, dežnik in solnčnik“.

Radivoj je odpiral oči in gubančil čelo: „Čemu pa voz?“

„Da se odpeljeva, da uideva“.

„Hm, tako,“ dejal je počasi v neprijetni zavesti, da nima denarja pri sebi nič in doma malo. Ni mu ugajal Irmin načrt.

„Meni se vidi to predrzno početje,“ učil je Irmo, ki je nepotrpežljivo stopicala sem ter tja. „Menite li, da bi mi roditelji vaši odrekli vašo roko, če vas snubim odkrito in pošteno?“

„Oh, vse se lahko zgodi! Prav bojim se, da se ne bodo zmenili za najina čutstva; in kaj počnem potem jaz, reva!“

„Uboga Irma!“ tolažil je Radivoj. „Meni se pa zdi, da se preveč bojite svojih roditeljev. Saj vas ljubijo in so naklonjeni meni. A kako bi jih razžalila, če bi ušla, ko nisva še niti poskusila, če se res ustavljajo najini sreči! Žaliti se roditeljev ne sme; ampak spoštovati jih treba; drugače ni blagoslova. Če mi ostanete zvesta, premagala bodeva vse zapreke; a za beg je čas v največji sili. Zdaj bi bil prenačuden in neodpustna napaka.“

Irma je sklenila roke vsa obupana.

„Kaj si morate misliti vi o meni!“ tarnala je in zakrila oči z rokami.

„Ljubezen opraviči vse, draga Irma. V mojih očeh ste vedno isto blago, plemenito dekletje,“ miril jo je Radivoj.

„Torej pa hitro nazaj, predno me kdo pogreši!“

„Dajte, prosim, bom jaz nesel te škatli.“

„Oh, gospod doktor, če ste tako dobri.“

Natovorila mu je prtljago in pomeknila mu pod pazduho dežnik in solnčnik. „Na to veliko škatlo morate paziti posebno! Najlepši moj klobuk je notri, lehek in nežen kakor majnikova sapa, tisti, v katerem se vam zdim najlepša. Ta se ne sme pomečkati!“

Tako sta šla tiho in oprezno, ona spredaj, on obložen za njo. Trikrat se je prestrašila ona in pošepetala, da prihaja kdo; trikrat je skočil Radivoj s škatloma za mejo. Ko sta prišla do doma, plazila sta se skozi vrt za drevjem in grmovjem, brez šuma, kolikor se je dalo.

„Zdaj-le gresta,“ pošepetala je gospa za mizo Vladimirju; in izginila sta onadva v verandi.

Nekoliko poparjen je bil doktorand Čuk, ko se mu je zahvaljevala Irma za njegovo prijaznost in veselila se, da ju nihče ni opazil.

„In zdaj pojva poiskat drugih,“ ga je vabila, „da ne bo nihče nič sumil.“

Svetlo je pogledal Radivoj pri mizi po obrazih, če bi se spoznal na njih kak sum. Vsi so se držali modro. Irma je začela pripovedovati, kako prijetno da se je izprehajala z gospodom doktorandom, in gospa je sprožila zanimiv razgovor, ki je budil mnogo smeha. „Precej preveč in nepotrebnega,“ dozdevalo se je Radivoju, ki je postajal čim dalje bolj razmišljen. Izgovarjal se je, da se je prehladil, da ga boli glava, in obžaloval, da se ne more drugega dne udeležiti lova. Šel je in rešil družbo mučnega vzdržavanja in zatajevanja.

Prvikrat ta večer, odkar je bil na počitnicah, je legel Radivoj v posteljo nejevoljen in pobit, dasi mu je ponos branil slutiti, kako da zabava odsoten Majerjevo družbo.

Za rana drugega dne pa je hitel Vladimir s puško na rami proti vasi. Par streljajev od prvih hiš mu pride naproti Radivoj, z dežnikom, v potni obleki.

„Kam tako zgodaj?“ začudi se Vladimir s porednim smehom na ustih.

„Kakor vidiš, na pot. Dobro se imej!“

„Izostaneš li delj časa?“

„Kakor kane. Najprej grem v Kostanjevico in potem v Novo mesto dramit narodne zaspance“.

„Kaj pa bo počela nevesta?“

Radivoj je vzel počasi viržinko iz cigarnice, prižgal jo in puhnil parkrat dim prédse.

„Čaj, brate, da te spremim par korakov,“ je dejal, stopil k Vladimirju in prijel ga pod pazduho. Zaupno mu je potem odkril, da si morebiti še premisli to zadevo.

„Kaj praviš!“

„Morebiti, morebiti ne. Prostost, dragi moj, je le prostost. Takrat jo človek prav ceni, kadar je v nevarnosti, da jo izgubi. Jaz še ne vem, če sem ustvarjen, da bi prenašal zakonski jarem po Gorenji vasi“.

„Pa bi se preselil v Ljubljano, kjer ti ne odide imenitna vloga“.

„Vidiš, brate, baš to je punctum saliens. Stvar je namreč ta — med nama rečeno!“

„To se razume“.

„Kot previden človek ne kupim mačka v žaklju. Treba je bilo malo pobrsirati po nazorih eventualnega gospoda tasta in tašče „in spe“, ali če hočeš „in metu“. Ali mi verjameš, da pričakujeta oba, da se bo kisal zet med dolenjskimi kmeti in kupčeval z žitom in lesom? Človek bi moral zatajiti prošlost in odreči se bodočnosti, odreči življenju za narod. Vražje mičen razgled! To ti povem, da na takem razpotju še nisem stal svoj živ dan. Ali naj se odrečem nevesti ali bodočnosti?“

„Jaz bi menil, da bodočnosti; zakaj, kakšna da je nevesta, to veš; kakšna bodočnost, pa ne“.

„Misliš? Stvar je resna, vredna premisleka. Zato tudi ostavljam za par dni ta nevarni kraj in hočem trezno pretehtati izgubo in dobiček. Počasi sklepati, hitro vršiti, to je moje načelo“.

„Ali te še ne veže nobena beseda?“

„Mene nobena. Jaz nisem neizkušen mladič. Kdor hoče ujeti mene, ta mora nastaviti fino zanko. Take

kočljive reči napeljem jaz vedno tako, da se zareče kdo drugi; jaz si varujem prostost“.

„Ti si star lisjak“.

Radivoj je nekoliko pomolčal, kakor bi premišljeval, če meni prijatelj lisjaka s kislim grozdjem. Vladimir, ki je to slutil, se je zasmel in začel ga rahlo oštevati, da pač ne ravna lepo z gospico Irmo, kateri je že morebiti zmešal glavo.

„Sentimentalen jaz nisem bil nikdar“, zmignil je Radivoj z rameni. „Mislim, da ona tudi ni. Navadno se pomirijo ženske prej, nego si laska naša samoljubnost. A ker je boljše za oba, da sva nekoliko menj skupaj, zato se umičem za par dni“.

„Kar peš?“

„Voza nisem dobil; mobiliziral sem peštvo. Zdrav!“ Stisnil mu je roko, obrnil se in zapel polglasno:

Kdor ni za boljšo rabo,
Naj var'je dom in babo!

Vladimir pa je nadaljeval dobre volje, čudeč se Radivojevi smelosti, pot proti Mlaki.

Pred gradičem je stal že voz naprežen; lovci pa so se krepčali v veži s prigrizkom in žganimi pijačami.

„Gospod doktor!“ kričal je Majer v popolni lovski opravi, v škornjih čez kolena, v tirolskem jopiču, štajerskem klobuku z gamsovo brado in ruševčevim perjem, „koga ste srečali najprej, samca ali samico?“

„Premalo sem lovca“, smejal se je Vladimir, „da bi se smel držati lovske vere. Sicer bi moral biti prav zadovoljen. Srečal sem gospoda doktoranda Čuka prvega“.

„Ta je za sedem starih bab; ne bo sreče, gospod doktor. Jaz sem bil naročil sinoči Edvardu, naj me pride klicat; a je zaspal. Vzbudila me je dekla; smola bo“.

„Papa, to ti je samo izgovor. Saj sicer tudi nič ne ustreliš“, menil je Edvard in sedal spredaj na voz, češ, da bo on vozil. Vladimir je hotel sesti k njemu; baron pa si je nameraval osvojiti sedež zadaj pri gospodu Majerju. A ta je hitro uničil njegovo nakano in pokazal s prstom odločno na prednji prostor.

„Priatelj, pomekni se niže, hahaha! Gospod doktor, vaš sedež je poleg mene“.

Zaman se je branil Vladimir, zaman se obotavljal baron; morala sta se pokoriti ukazu.

Dobro je dela Vladimirju čast, baron pa je godrnjal med zobmi in grdo gledal prédse po ravnini, zaviti v jesensko meglo, pa kateri je urno drdral voz.

„Edvard, tam pri oni hruški postoj!“ dejal je Majer, ko so se bili vozili dobro uro. „Tod pojde jeden gori proti Poljanici, morebiti vi, gospod baron“. Baron je molče prikimal. „Malo više po kolovozu pojdete vi, gospod doktor; a držati se morate na desno proti Virju, da ne zgrešite steze čez močvirje. Jaz pojdem čez Brda, in ti, Edvard, potegneš voz do Sobanta. Naroči kosilo, ki mora biti ob treh popoldne na mizi; a ne obvisi mi v gostilni! He, stoj!“

Baron je skočil z voza, privzdignil malo klobuk in izginil v hosti.

„Gospod doktor, ali poznate pot čez Virje proti Poljanici?“ vprašal je Majer.

„Po pravici povem“, dejal je Vladimir, „da nisem še hodil tod; a zašel ne bom“.

„Kaj pa Brda so vam znana?“

„Da, tam sem bil že večkrat“.

„Pojdite pa vi čez Brda in jaz na Virje; kajti človek vendar lahko zablodi, če ne pozna kraja. Edvard, počakaj, da zlezem doli!“

Vladimir se je peljal še par kilometrov delj in potem mahnil čez nizke holme proti planoti Poljanici.

Baron je bil kmalu ustrelil par jerebic in urno stopal skozi nizki les in naprej po lokah, obrastenih s kisló travo in ločjem. Zavil je na desno in gledal in poslušal na vse strani. Volje je bil še slabše nego po navadi.

Pod Poljanico se raztezajo na dolgo mezine, močvirna tla, kjer se ob hudi suši zemlja potrese in pomaje, če stopiš nanjo; po dežju pa se ne pride čez razen na nekaterih krajih, kjer imajo ljudje zaznamovane svoje steze.

Ko je prišel baron Berger do tega pustega kraja, izkušal je naravnost prekoračiti močvirno nižino; a pri

prvih korakih se mu je vdala noga do člena; moral se je vrniti in poiskati prehodne steze, ki je bila precej daleč odtod naznačena na obeh koncih z rantami v rogovilah. Ko se je prijel baron za rogovilo, čutil je, da je mehko vsajena. Pomajal jo je, poprijel niže in izdrl iz zemlje. Šinila mu je škodoželjna misel v glavo. Prenesel je rogovilo za deset korakov više, vsadil jo zopet v zemljo in položil ranto vanjo. Ko je oprezno prekorračil mezino, prestavil je znamenje isto tako na drugi strani. „Tod naj hodi čez!“ si je dejal, vrgel puško čez ramo in obrnil se navkreber po kamenitem bregu.

Gospod Majer pa je hodil počasi, hropel glasno in brisal si pridno pot z obraza. Jezil se je, da je prepuštil zložnejšo pot Vladimirju; a česa ne stori dober oče za svojo hčer! Za lov mu ni bilo mnogo. Kjer je bila lepa senca, je počil, izvlekel iz torbe prigrizka in vina in krepčal se, da bi lažje hodil. Potem je zopet hodil nekaj časa, da bi lažje jedel. Hoja in jed sta mu bila premenjema namen in sredstvo. Po mnogih počitkih je prišel do mezin pod Poljanico.

„Aha, tukaj je znamenje,“ je dejal. „Tod pojdemo. — Oha!“ je zakričal, ko se mu je vdrla noga; a hitro je postopil z drugo, da je izdrl ono. „Vraga! Ali sem zagazil?“ Naredil je par širokih korakov proti rogovili na drugi strani; a najedenkrat se vdere do kolen. Trudil se je izdreti noge, a ni mogel; pomagal si je z rokami in vzpenjal se; a zemlja mu je uhajala pod rokami; kamor se je uprl, naredil je veliko luknjo, ki jo je takoj zalila umazana voda. Napel je vse sile in dvignil se z rokami in nogami; toda zemlja se je udala, da se je pogreznil do pasu. Zdaj pa ga je obšla silna groza. Lasje so se mu zježili na glavi, kri mu je izginila iz lic in začel je klicati na pomoč. Z nogami in rokami si ni upal več pomagati, ker je prestrašen čutil, da leze tem niže v tla, čim bolj se giblje; zdelo se mu je celo, da se pri vsakem vzkliku pogreza globlje. Razprostrl je roke in držal puško pred seboj, da bi se obdržal na površju. Noge so mu drevene v mrzlem blatu in budile mu grozni čut, da sega vedno više otrplost. „Za božjo voljo, pomagajte!“ kričal je obupno s hripavim glasom, drhteč od mraza in strahu. Porog-

ljivo je odmeval jek iz daljave čez pusto, mrzlo, zlobno loko, koder je med visokimi šopi zelenega ločja sililo iz zemlje začrnelo mahovje, kakor kosi razdrapanega mrtvaškega prta na samotnem, zapuščenem pokopališču. Vse je bilo tiho in mrtvo, nobena sapa ni pregibala listja na drevju, od nikoder ni bilo slišati ptičjega glasu. Ubogemu Majerju se je stiskalo srce v prsih, da je menil, da mu zdaj zdaj počí. Temno mu je postajalo pred očmi, in vrteti se je začel svet krog njega. Lezel je vedno globočje in ni si upal pomagati. Odrekale so mu dušne in telesne moči, mrzel pot mu je oblival čelo, in čakal je v nezavednem obupu, da se zgrne zemlja nad njim. Težko je že sopel in spoznal, da v kratkem času niti zavpiti ne bo mogel več. Zbral je ves pogum in vso moč in zakričal še jedenkrat, „zadnjikrat,“ si je dejal obupno.

Tedaj pa je pritekel iz goščave Vladimir, ki je bil k sreči za gospoda Majerja zgrešil pravo pot in zašel proti tistemu kraju, kjer se je bila prigodila nesreča. Urno je snel ranto iz rogovile, vrgel se ž njo po močvirnih tleh in plazil se po trebuhu, da je mogel podati Majerju kol. Z velikim naporom ga je izvlekel polagoma iz mezine na trdino.

„Vražje blato! Uf!“ vzdihnil je Majer, ko se je zleknil po trdih tleh. „Oh, gospod doktor, kako sem vam hvaležen! Če bi vas ne bilo, zdajle bi bil že tam, kjer muh ni. Sopsti že nisem mogel več, ker me je tako dušilo; tiščalo pa tako po vsem životu, da me še zdaj vse kosti bole; ves život je premrl.“ Vladimir mu je sezul škornje in drgnil ga po nogah, da se je začela zopet pretakati kri po žilah. „Ti vrag, ti,“ jezil se je Majer. „Nič več ne bom hodil tod. Kaj stori vendar dež! Kolikrat sem že šel čez to blato, in prav malo se je vdiralo. Danes sem pa naletel. Težak človek, in nerodno sem kobacal ven. Vi ste moj rešitelj; kako vam morem povrniti vašo ljubav?“

Vladimir je trdil, da je storil le svojo dolžnost.

„Gospod doktor, jaz bi pa storil tudi rad svojo dolžnost“.

„Morebiti pride prilika, ko mi boste mogli ustreči vi,“ dejal je Vladimir in malo zardel.

„Jaz mislim, da vas razumem, gospod doktor,“ dejal je Majer. „Tu moja roka“.

Ko se je bil odpočil, vrnila sta se oba po bližnjem potu proti krčmi, kjer je bil ostal voz.

„Ženske, škafe v roke!“ kričal je Majer, prišedši do krčme. „Glejte me, kakšen sem!“

Strmé je povpraševal krčmar, kaj da se mu je bilo prigodilo, in prinesel mu praznjo svojo obleko, da se je preoblekel. Za mizo se je odškodoval najprej gospod Majer za prestani strah in za težave naporenega lova, potem pa je začel natančno opisovati čudni dogodek, ki je bil tako sijajno pokazal njegovo bladnokrvnost in junaštvo. „In tvojo neprevidnost“, očital je Edvard, ki se ni bil genil od krčme. „Meni se ni moglo prigoditi nič takega“.

Gospod Majer pa se je ponašal z nezgodo, kakor če bi bil ustrelil jelena. „Človek vsaj kaj doživi“.

Čez dolgo časa je dospel tudi baron, in ž njim je prinesel deček bogat lovski plen: dva zajca, šest jerebic in tri divje race.

„Ali so drugi že tukaj?“ nagovoril je krčmarja v veži, in ta je začel pripovedovati, kako kmalu bi se bila pripetila nesreča gospodu Majerju.

Baron je nekoliko pobledel in se zamislil. S suhimi besedami je voščil srečo gospodu Majerju, ki mu je začel od konca živo pripovedovati vse, kar se mu je bilo, ali kar bi se mu bilo lahko pripetilo.

„Kak pobalin je prestavil znamenje“, menil je krčmar, ki je nosil pridno na mizo.

Med tem se je sušila gospodu Majerju obleka, da jo je oblekel zvečer, ko se je vrnila družba.

„O mojem dogodku molčite!“ ukazal je Majer, ko je obstal voz na Mlaki.

Tu je čakala večerja, med katero sta gospa in gospica dražili gospode, ki niso bili nič ustrelili, in slavili spretnost baronovo. Gospod Majer je slovesno molčal. Ko se je bilo pa ogrelo omizje, vstal je in jel opisovati z živo, v srce segajočo besedo grozno svojo nesrečo in čudovito rešitev.

„Ako bi ne bilo gospoda doktorja“, je dejal, „poginil bi bil strahovito; noben človek ne bi vedel, kje

da počiva ubogi gospod Majer. Dokler bom živ, spominjal se bom tega dne in hvalo vedel svojemu rešitelju, ki stoji mojemu srcu za rodbino mojo najbližje. Sklenil sem pa še tesneje ga združiti z mojo družino. Irma, Vladimir, vajine oči so mi že izdale sladko skrivnost, vajina lica mi pravijo, da se ne motim: naj bo dan moje rešitve tudi dan vajinega veselja. Irma — tvoj ženin; gospod doktor Vladimir Dragan — vaša nevesta!“

Vsa družba, z Irmo in Vladimirjem vred, je osupnila. Irma in Vladimir sta bila med govorom res zardela čez in čez, a vpraša se, če je obeh rdečico prav tolmačil gospod Majer. Vstala pa sta oba, podala si roke in poljubila se. Zahvaljevala sta se potem gospodu in gospej, ki sta jima voščila srečo, oni baš tako živahno kakor ta slovesno. „Živio!“ kričal je Edvard in zvrnil kozarec. „Prosit!“ dejal je baron in prestavil kupico na mizi.

„Gospod Majer“, dejal je baron, ko so bili zopet sedli, „če bi bili vi poginili brez sledu v močvirju, vse bi mislilo, da ste ušli v Ameriko“.

„Smešno! V Ameriko! To bi mislil le kak norec“.

„Ampak gospod beneficijant bi se jezil“, menil je Edvard, „ker bi mu ušel lep pogreb“.

„To bi mu privoščil“, nasmehnil se je Majer. „No pa saj me tudi tako ne bo pokopaval; on ne. To bom poskrbel v oporoki. Meni sploh preseda ves ta brimborium. Če bi imel človek gomilo na svoji zemlji, na vrtu ali v logu pod košatim drevesom, kjer bi mu peli ptiči, kaj prijetnejše bi to bilo nego stiskati se na pokopališču kakor kmetje v cerkvi! — Gospod Vladimir — ne zamerite, da vas imenujem kar po domače kakor svojega sina, na katerega sem ponosen — ali je kak zakon, da se mora pokopati človek z dragimi ceremonijami skupaj z vsakovrstnimi mrličji? Ali me more kdo postavno siliti, da se pokopljem, kjer ne maram?“

„Marsikaterega še nočejo pokopati na pokopališču“, menil je Vladimir.

„Smešno! Kako more pameten človek tja siliti, to mi je nerazumno“.

Baron je odšel in pogovor se je zasukal na rodbinske zadeve. Vladimir je obljubil, da ostane še dva

dni doma, da se dogovore o tem in onem; zakaj želel je gospod Majer, da se zvrši poroka še to zimo. Gospej in Irmi se je zdelo prenaglo, češ, da še ni nič pripravljenega.

„Kaj pa treba pripravljati!“ dejal je Majer. „Vse te reči se dobe dandanes storjene boljše in cenejše, nego če se delajo doma. Čemu pa je industrija tako razvita!“

Pozno so se razšli. Gospod Majer je hotel peljati Vladimirja domov; a ga je preprosil ta, češ, da se mora nekoliko izprehoditi. Ko se je poslavljajal z Irmo, očital ji je rahlo, da je menj vesela ko po navadi; a odgovorila mu je, da ne kaže vsakdo veselja v smehu.

XIII.

„Kdo zna

Noč temno razjasnit', ki tare duha!“
Prešeren.

Zamišljen je stopal Vladimir proti domu. V srcu ni čutil tiste sreče, ki mu jo je bila obetala za tak dogodek domišljija, in zazdelo se mu je, da je storil morebiti prenaglo važni korak, da naj bi rajši užival še nekaj časa mlado prostost. Toda, ali bi ga čakala nevesta, ki ima toliko snubcev? — Žalilo ga je, da nevesta ni všeč materi. Toda ta ima predsodke, ker je preveč vneta za Stojanove. Ko bosta pa živeli skupaj, sprijaznita se kmalu. Res, da tudi njemu niso ugajali nekateri čudni nazori nevestini, zlasti se mu je videla premalo pobožna. Toda kako bi mogla biti drugačna, ko sliši doma le pusto in plitvo govorjenje in vidi tako malo lepega in vzpodbudnega! A ko pride v drugo ozračje, postala bo vsa druga, in mehko njeno srce se bo navzelo blagega mišljenja njegove matere in sestre. Kako srečen bo potem on, kako se bo ponašal ž njo, ki je tako lepa, tako izobražena in bogata!

V take misli vtopljen ni zapazil, kako se mu je bližala skokoma grda pošast. Ves se je zgenil, ko se je vzel po njem baronov pes. A kmalu je imel puško pri rokah in udaril jezen s kopitom, da je cvile in renče odskočil Foks.

„Nesramnost, s takimi mrhami plašiti ljudi!“ dejal je razjarjen Vladimir.

„Ali velja to meni?“ oglasil se je iz teme baron in stopil v mesečino proti Vladimirju.

„Vam in vaši pasji družbi“.

„Takim besedam bi se spodobil pasji odgovor!“ zakričal je baron in mahnil z bičem po zraku.

„Tu ga imate!“ vzkliknil je Vladimir in vzdignil roko, pred katero se je hitro umeknil baron.

„Bova se še videla!“ hropel je baron in preklinjaje odkoračil.

Vladimir je še počakal nekoliko in snel puško, pripravljen ustreliti psa, če bi ga oni naščuval. A nič se ni zgodilo in nadaljeval je svojo pot, nejevoljen zaradi nepotrebnega prepira.

„Lep dan, ki se pusto končuje“, dejal je sam pri sebi in hitel proti luči, ki je stala vedno na oknu domače hiše in kazala mu pot, kadar se je vračal po noči. Mati in sestra sta ga še čakali, dasi je šla ura na jednajst.

„Ali ste se imeli dobro, Vladimir?“ pozdravljala je mati. „Ali si kaj lačen? Helena, prinesi čaj in pečenko! Najprej jej, potem boš pripovedoval“.

„Nikar se ne trudite!“ branil se je Vladimir. „Lačen nisem nič, ampak truden“.

„Pomenimo se torej jutri. Postelja je že pripravljena; a nekoliko boš vendar večerjal“.

Vladimir je omenil po vrhu poglavitne dogodke prošlega dne.

„In kaj se je zgodilo nazadnje! Ugenite mama!“ je dejal.

Mati je ugibala sem in tja, pomagala ji je Helena; a pravega nista pogodili.

„Ali kaj prijetnega ali neprijetnega?“ vprašala je sestra.

„Kakor se vzame“, nasmehnil se je po sili brat. „Záme — prijetno“.

„Menda se vendar nisi zaročil!“

„Menda vendar ne!“ oponesel je brat. „Ali je to taka pregreha? Da, zaročil sem se“.

Mati je sklenila roke v naročju in žalostna gledala sinu v obraz; tudi sestra je molčala. On pa jima je začel očitati predsodke, ki delajo krivico njegovi nevesti, in zagovarjal in hvalil jo. Materi je prilezla solza iz oči in zdrknila po velem licu. Vladimir, ki je to zapazil, jo je objel in vprašal jo prisrčno, zakaj da mu ne privošči sreče.

„Oh, Vladimir, Vladimir“, tarnala je mati, „jaz jokam za tvojo srečo, kateri ti koplješ jamo“.

„Vladimir“, dejala je sestra zamolklo, „saj nima Irma nič vere“.

„Odkod pa ti to veš?“ zavrnil jo je brat. „Prava vera se skriva v srcu, ne šopiri se pred ljudmi“.

„Vsaj k maši naj bi hodila ob nedeljah kakor vsak krščanski človek“.

Vladimir ni odgovoril na to nič, ampak začel jima slikati prijetno življenje v bodočnosti, ko ju bode imel pri sebi. „Če bi vzel Stojanovo“, je sklenil, „še sam bi živel težko ž njo“.

„Oh, kako se motiš, Vladimir“, dejala je mati. „In glej, zdaj se ločita najina pota popolnoma. Irma in medve skup, to ne gre, zaradi nje ne in zaradi naju ne. Medve ostaneva tukaj, dokler naju Bog ne pokliče. Milica bi bila tvoja sreča. Bog ve, zakaj se je moralo to tako zgoditi. Morebiti je nisi vreden“.

„Lehko noč!“ dejal je Vladimir nejevoljen in prepuštil mater in sestro žalostnim mislim.

Slabo je spal Vladimir, ker so vsakovrstne skrbi odganjale spanje od trudnega telesa. Vstal je čemerem. Napočil je bil tudi pust jesenski dan, da bi ga bil najrajši prespal Vladimir. A moral je obiskati nevesto in premišljeval je, kdaj da bi šel, da bi ga najmenj pogrešili mati in sestra. Ko se je tako izprehajal blizu hiše, zavijal se v suknjo pred mrzlim vetrom in gledal po strniščih, kjer so se pojale vrane, pritekkel je po klancu bosonog deček s pismom v roki, ustavil se pred njim, odkril se in pomolil mu pismo: „To so poslali gospod baron“.

Vladimir se je zgenil in pobledel, hlastno je odprl pismo, urno je preletel z očmi in zamišljen obstal.

„Kaj čakaš?“ vprašal je dečka, ki ga je gledal z odprtimi usti.

„Gospod baron so rekli, da boste vi tudi nekaj napisali“.

„Kar pojdi!“ dejal je Vladimir in obrnil se proti gozdu, da prebere pazljivo še jedenkrat pisanje, ki se je glasilo tako :

„P. T. Kaj se je bilo zgodilo med nama sinoči, tega ni treba omenjati. Nastala je záme dolžnost braniti svojo čast, katero ste vi napadli in žalili. Pričakujem vas jutri, 4. t. m., ob devetih dopoldne nad Gorenjo vasjo pri Žalostni vrbi. Z orožjem vam lahko postrežem jaz, ker imam dva jednaka samokresa, ki sta vam na izbor. Mislim, da bo tudi vam ljubo, da se dožene zadeva, ki briga le naju, med nama samima, brez tistih slovesnosti, s katerimi obračajo dijaki pozornost na svoj pogum ali izkušajo časnikarji preprečiti njega dokaz. Ker poznate in čutite kot častnik v rezervi svoje častne dolžnosti, ne bojim se, da ne bi ugodili temu mojemu vabilu. Baron Berger.“

„O, nič se ne bojte, gospod baron!“ dejal si je Vladimir, ko je prebral pismo. „Ne bo me treba klicati dvakrat.“ Če bi bil oni blizu, takoj bi se streljal ž njim. Vteknil je pismo v žep in ni hotel več misliti nanje.

A po sili so mu uhajale misli tja. Izvlekel ga je zopet, prebral še jedenkrat, pretehtal vsako besedo in spoznal, da je stvar jako resna, da mu gre za življenje. Razložil si je to prav lahko iz baronovega položaja. Vedel je, da je ta v večni denarni stiski, da hodi za Irmo in da pričakuje rešitve od njene dote. To rešitev pa je preprečil Vladimir. Kaj čuda, da obupuje baron! Zanj je ta boj zadnja, a jako ugodna stava. Ako dobi, pridobil je vse in dosegel svoj cilj; ako izgubi, izgubil je, kar je zanj brez vrednosti, česar bi se sicer nemara odkrižal sam. — Kaj pa bi zastavil Vladimir? Ako zmaga, ne pridobi nič, ker je Irma tako že njegova, nakoplje si le kazen za prekršuje zakona. A če izgubi, izgubil je vse. — Kaj mu je ponudilo dosedaj življenje? V trudu in pomanjkanju je dovršil šolanje. Zdaj še le se mu je odprla lepa bo-

dočnost; zdaj še le mu je začelo pridno delo roditi sad. In vse to naj ostanejo le sanje, prazna pena! Zavisten lenuh naj mu pobere v jednom trenotju, kar si je bil pridelal on v dolgih, trudapolnih letih! In to puhlemu predsodku na ljubo; zaradi abotnih nazorov, ki jih obsoja vsak trezni, pametni človek, ki se jih ne upa nihče zagovarjati drugače nego s potrebo, da se navdihnejo posebni ljudje s posebno nadutostjo! — In Vladimir nima živeti samo sebi. Mati in sestra smeta zahtevati, da jima povrne pomanjkanje in trud, s katerim sta ga bili odgojili. A če pade, ne samo da jima ne bo povrnil tolikih dobrot, ampak uničil bo samopašno ves njun trud in pokazal jima, da se ne meni zanj nič, kadar gre za tako imenovano njegovo čast, da se ne boji kar nič z žaljenjem jima plačati ljubezen. Kaj bi počela mati, če bi sin poginil tako žalostno! Za njim bi šla v grob, katerega bi bila izkopala njegova nehvaležnost. Ne, tako daleč se ne bo izpozabil.

Oglašala se je tudi ljubezen do neveste in netila ljubezen do življenja, ki mu je obetalo toliko sladke sreče ob strani lepe, ljubljene soproge. Kako bi se mogel ločiti od tega krasnega sveta!

Toda čast! Portepej! Brez časti ni življenja. Po koncu se je sklonil Vladimir in odločil, da se bode bil.

Napotil se je proti vasi, in spremljale so ga misli, ki mu niso dale miru. Domišljija mu je nasproti postavila nasprotnika, v katerega meri s samokresom, da bi ga ubil namenoma, po hladnem preudarku. Zgrozil se je. Za par neumnih besedi ubiti človeka, kateremu ni življenje nič menj drago nego njemu! Kako bi mogel to katerikrat opravičiti pred svojo vestjo, ki bi mu očitala, da je ubijavec; kako bi se mogel pokazati v pošteni družbi; kako stopiti materi pred oči; peljati s krvavimi rokami nevesto pred oltar! Sramotna, nečastna je čast, ki goni človeka v ubojstvo! Človek je najprej človek, potem častnik.

Toda mora li on ubijati? Mora li pomeriti v človeka? Strelja naj v zrak! Da, to bode storil; ne bode si omadeževal rok s krvjo pregrehe.

Komaj ga je bil nekoliko pomiril ta sklep, naskočile so ga misli z nova. Če sklene baron isto, si je

dejal, in bosta streljala oba v zrak, kolika smešnost! Treba le še, da razbojnata po novinah svoje junaštvo.

Na misli so mu prišle besede baronovega pisma, in razvidel je, da baron nima takih pomislekov, ker ga premaguje jeza in sovraštvo, in ker zaničuje navadne ljudi. On bode meril v glavo, v srce. Kamor hoče! Menj se je bal Vladimir smrti nego ubojstva.

Na vse zadnje se domisli, da ni samo človek, ampak tudi kristjan, katoličan, da mu vera prepoveduje dvoboj, in da smrt ni konec življenja, ampak pravi začetek. Ta misel ga je razburila tako, da mu je postalo vroče in je začel hitreje hoditi po cesti. Zdravi razum, posvetni zakon, vera in cerkev obsojajo in prepovedujejo posebnost, katero zahteva posebnih ljudi posebna čast! Na katero stran se bode postavil on kot pameten človek, kot jurist, kot kristjan! Bogme, za čast, ki nasprotuje zdravemu razumu, ki nasprotuje zakonom in veri, naj se pulijo drugi! Zavest prave časti, ki je poštenje, ne pogrēša posebnega potrdila. Stvar je bila dognana, sklep storjen; počasi in mirno se je zopet začel izprehajati Vladimir.

A še mu niso dali pokoja pomisleki. Kaj se bo zgodilo, če se ne zmeni za poziv! Baron bo naznanil stvar vojaškemu poveljništvu, poveljništvo jo bo spravilo pred častno sodišče, in častno sodišče bo razsodilo, da se je vedel Vladimir strahopetno, nečastno, da ni vreden portepeja. Prisilili ga bodo odložiti častništvo. Oh, sramota! Zaškripal je z zobmi. Spominjal se je podobnega slučaja izza dijaških let, kako zaničljivo se je govorilo o častniku v rezervi, ki je bil odklonil dvoboj in bil degradovan. Kako so se ga ogibali tovariši dijaki, češ, da je na sramoto dijaštvu; kako so razpravljali po gostilnah in kavarnah vojaki vprašanje, če bi ne kazalo odpraviti jednoletnega prostovoljstva, ki ne iztrebi zadosti iz mladih src filisterskega mišljenja in jih ne navda s pravimi pojmi o vojaški časti! Isto se bo zgodilo njemu. Oh! In da se razglasi sramota, za to bode poskrbel baron. Kaj si bo mislila, kaj bo rekla nevesta! Kaj mati in sestra! Kaj Stojanovi! Kaj vrstniki in prijatelji njegovi! Kako ga bodo gledali po strani, kako se muzali za hrbtom! Bridko je spoznaval Vladimir,

da ne najde vedno notranje poštenje časti zunaj, in da stopi često nečastnemu poštenju nepoštena čast nasproti, ter je ubije pred ljudmi. Spoznal je, da se ne krije zakon povse s pravico, in da sta pravičnost in čast prav različna pojma. Oj, da bi bilo vedno to, kar je pravično pred Bogom, tudi pravo pred zakonom in v časti pred ljudmi! A kadar nastane navzkrižje, sme se li plačati čast s pravičnostjo? Ne, nikdar ne! Njega naj postavijo v boj, v prvo vrsto; a v boj z ljudmi, ne z Bogom! Ako bi se smel ozirati on samo náse, ne bi mu bilo žal portepeja.

A kaj poreko drugi? Mati in sestra, oh, tidve sta popolnoma na njegovi strani, in ljubši jima je pošteniak brez častništva nego ubijavec s portepejem. Mati in sestra stojita vedno tam, kjer Bog in vera in poštenje. A kaj si bodo mislili drugi? Toda kaj se meni on za druge! Mati, sestra in nevesta, ti so mu ves svet. Kaj bo rekla nevesta? Bode li še pogledala strahopetca? Strahopetca! šumelo mu je po ušesih, gnalo mu kri v glavo in motilo hladne misli. Grizel si je ustni, škripal z zobmi, ker se ga je lotil zopet dvom in neskončno mučna neodločnost. Hitel je k nevesti, da se raztrese in uide vsaj za malo časa morečim mislim.

Neveste ni bilo doma.

„Peljala se je obiskat svoji prijateljici Lini in Fini,“ dejala je mati.

„In jezit ju s poročilom o svoji zaroki,“ pristavil je gospod Majer.

Vladimir je menil, da se odpelje drugi dan, obmolnil in pobledel, ker mu je prišla na misel zadeva baronova in stavila mu vprašanje, če bo to res. Pomenkovali so se, kje da se naseli Vladimir kot odvetnik, kje da bi se kupilo pohišje, kje da bosta stanovala v Ljubljani, same važne reči, a tudi same hipoteze za Vladimírja, čegar dušne oči so bile vedno uprte na to veliko, z vsakim trenutjem rastoče in bolj in bolj grozeče vprašanje. Poslušal je brez pozornosti, govoril razmišljen, pretrgano, kakor zastaja med vojaki za okopi pomenek, kadar zagledajo na nočnem nebu krvavordečo točko, ki se cvrče in žvižgaje v visokem loku suče proti njim, ki čakajo strahoma, kam da udari.

Kmalu se je vračal Vladimir proti domu, nejevoljen in neodločen. Baronov list, ki ga je nosil v suknji na prsih, mu je žgal srce. Razjarjen ga je izvlekel, raztrgal in vrgel v potok. Toda ostala mu je v spominu vsaka beseda, vsaka poteza, vse malenkostne posebnosti, ki so mu silile in tiščale kakor žareže igle v glavo, v možgane, v dušo. Jed mu opoldne ni teknila, govoriti se mu ni ljubilo nič.

„Vladimir, tako žalosten si,“ dejala je mati in položila mu roko na ramo. „Ti nisi srečen“.

„Vladimir, pridi v našo družbo!“ dejala je sestra. „Ti ne veš, kako je prijetno pri nas! Mama, jaz, obe dekleti in časi tudi gospa šivamo; gospod svetovavec, gospod Bojanec in časi tudi gospod beneficijat nas pa zabavajo. To je tak kratek čas, da nam prehitro preteče vsako popoldne“.

Vladimir ni rekel nič; šel je v svojo sobo, vrgel se na divan in izkušal zadremati; a ni se mu posrečilo. Vzel je pravoslovno knjigo, pregledal določbe o dvo-boju, ki so mu bile tako že znane, in naveličal se. Odprl je leposlovno knjigo, bral nekoliko, prelistal in odložil pusto, suhoparno berivo.

„Same luščine brez jedra, besede brez misli!“ je vzdihnil, vstal in začel hoditi po sobi. Kadar je prišel do okna, pogledal je na prazno cesto in na temni gozd. Na misel mu je prišlo, da bi šel k Stojanovim; a se je nekoliko sramoval, ker ga že dolgo ni bilo gori, in ker je slutil, da nimajo posebno radi bodočega zeta Majerjevega. Toda kam, kam, da bi ušel sam sebi! Če bi mu došel brzojavni poziv, da mora nemudoma na vojsko, pozdravil bi ga vkljubo ljubezni do matere, do sestre, do neveste, do doma z največjim veseljem kot rešitev iz pogube, in naj bi tudi vedel, da se ne vrne več. Oh, da bi saj mogel pošteno umreti! Pa kaj mu brani živeti pošteno? Barona Bergerja sodba? Od kdaj pa se briga toliko za to, kaj da misli ta človek o njem? Zazdelo se mu je, da izkazuje preveč časti baronu, če se zmeni zanj in za njegove besede.

Te misli so ga zopet pomirile. Napravil se je, da se izprehodi. Pred hišo ga sreča beneficijat Valentin,

ki ga je takoj prijel, zakaj da pride tako redkokrat k svojim sosedom.

„Mi vas zelo pogrešamo,“ je dejal. „Tres faciunt collegium; dva se prepirata, jeden sodi. A manjka nam baš tretjega, ker se gospod Bojanec ne zmeni za nikogar razen za gospico Anico; ostanem torej sam z gospodom svetovavcem, ki je dober jurist in slab filolog, a trdovraten, da ga niti z Miklošičem ne uženem. Pridite torej, gospod doktor!“

„Ali se ne bojite, gospod beneficijata, da bi pritegnil jaz kot jurist juristu po pogovoru: vrana vrani?“

„Nič ne dene. Obeh skupaj se ne ustrašim, samo da je pogovor.“

Šla sta. V gradu je bila res vsa ženska družba zbrana, ki je pripravljala balo gospici Anici. Govorjenja in smejanja je bilo mnogo. Pri mali mizici na drugi strani je sedel Lovro z gospodom svetovavcem. Podobice na šahovnici pred njima so bile prevrnjene, ker je bil ravnokar slavno zmagal gospod svetovavec in dokazal resničnost pogovora, da je nesrečen pri igri, kdor ima srečo v ljubezni. Gospa jima je bila prinesla črne kave, in ker sta vstopila nova prijateljca in, poklonivši se ženski družbi, prisedla, nalila je tudi njima čašici razveseljena, da jih vendar zopet počastita.

Vladimir je bil zapletel gredoč beneficijata v razgovor o stvari, ki mu je bila najbolj pri srcu in ga najbolj razburjala, v razgovor o dvoboju. Zagovarjal je to šego z vsemi razlogi, katere je že bral, slišal ali sam si izmislil; beneficijata pa mu jih je izpodbijal, kakor si jih je bil poprej Vladimir že sam sebi, s stališča človeškega razuma, zakonskih določb in zlasti cerkvenih zapovedi. Ker nista bila še dovršila razprave, pozval je beneficijata takoj gospoda svetovavca, naj rzsodi on. Svetovavec je nekoliko pomislil, otrešel pepel s smotke, bistro pogledal Vladimirja in zavzel se, kako more jurist zagovarjati to abotnost.

„In dvoboj je prepovedan tudi po vojaških zakonih,“ dejal je beneficijata.

„Istina,“ menil je Vladimir; „toda častno sodišče, ki sodi absolutno, brez priziva, to je večkrat drugega mnenja“.

„Da, to je protislovje,“ dejal je svetovavec, „ki pa more motiti le človeka, ki malo misli. Kdor je navadil svojo voljo, da sledi pameti, ne nagonu, temu je pot odkazan. In čemu so postave, čemu sodniki, če si smejo državljani s pestjo pisati pravico! Pravna država izključuje silo, in tem trdnejša je država, čim večjo moč ima zakon. Kjer pa se prestopa zakon brez kazni, tam vlada anarhija, tam se pričinja razpad“.

„Kaj pa ti misliš, Lovro?“ dejal je Vladimir.

„Meni se zdi dvoboj nespameten izrodek človeške objestnosti“.

„Torej vidite, gospod doktor,“ povzel je beneficijat, „da imate proti svojemu mnenju zdravi razum,“ pokazal je na Lovra, ki se je smejé se priklonil, „nasproti vam stoji poosebljena zakonitost,“ pokazal je gospoda svetovavca, ki je slovesno prikimal, „in zastopnika cerkvenega oblastva, ki obsoja dvoboj najodločnejše s stališča katoliške vere“.

„A vendar se primeri razžaljenje,“ upiral se je Vladimir, „za kakršno ne daje zakon pravega zadoščenja. Recimo, če razžali ali zapelje kdo drugemu ženo ali hčer“.

„V takem slučaju,“ odgovoril je beneficijat, „se mi zdi pa dvoboj še posebno smešen. Premislite! Oni, ki je bil razžaljen, kateremu se je zgodila krivica, pride h krivičniku ter mu reče: Prijatelj, razžalil si me, storil si mi krivico; boriva se! Morebiti se ti posreči, da me še ubiješ. To je ravno tako, kakor če bi privlekel jaz človeka, ki me je okradel, pred sodnika in tam dejal: Ta človek me je okradel, jaz hočem torej pred vami ž njim žrebat, ali naj bo zaprt on ali jaz“.

„Gospoda,“ dejal je svetovavec, „ni dolgo tega, ko se je bralo po novinah o nekem dvoboju v Galiciji. Nekemu žlahčiču je zapeljal domači zdravnik ženo, ki je gotovo ni bilo nič prida. Nespametni žlahčič pozove zdravnika, in zdravnik ga ubije v dvoboju. Če ni s tem dvoboj speljan ad absurdum, potem smo s človeško pametjo pri kraju. Zakon, pravica, npravnost trpi neizmerno pod takimi nazori, ki dajejo potuho in zavetje marsikateremu lopovu. Kajti če imenuje kdo kakega takega

s pravim imenom, ne bo se zatekel ta k sodišču, ampak k dvoboju. S tem prepreči sodniško preiskavo in ne uide samo kazni in zaničevanju, ampak tolika je nespamet nekaterih ljudi, da ga zdaj še le začno prav častiti“.

„Ker se je izkazal pogumnega,“ dejal je Vladimir. „Tako visoko se ceni pogum“.

„Gospod doktor,“ dejal je svetovavec, „ropar, hajduk v gori, ki je napovedal vojsko vsemu človeštvu, ki ima vedno za petami tropo orožnikov, ta ima vendar še več poguma. Zakaj se pa ta ne časti? In vendar mori in ubija ta samo zato, da se preživi, ne iz objestnosti in napuha. Zaradi kakih budalosti pa se bijejo časi ljudje! Jeden reče drugemu: osel, in ta ga pozove pred samokres, da bi preprečil dokaz istinitosti. A če ga oni ustrelji, ne bodo li priznali najgorečnejši zagovorniki dvoboja, da je zaslužil krvavo oni naslov? Pametnim ljudem pa se zdi stvar neizmerno žalostna“.

„A padel je vendar za svojo čast, in poštenemu možu je čast več ko življenje“.

„Čast imenujete tu pač čislanje. Kaj pa, če vas razžali kak berač, kak cigan? Ali ga boste tudi pozvali? Vzemite može, ki delujejo v javnosti, poslance! Koliko morajo preslišati zlasti ob času volitev! Po vaših nazorih bi se morali biti skoro z vsemi pristaši nasprotne stranke, in do novih volitev bi ne utegnili opraviti niti starih dvobojev. Kako pametno in logiški sodijo pač navadni ljudje! Sleparka imajo za sleparja, če se še tolikrat bije; poštenjak pa izhaja brez dvoboja, in pametni ljudje ga imajo za poštenjaka; in ozirati se je treba vendar samo na te“.

Vladimir je omenjal, da imajo posebni stanovi o časti posebno rahle pojme, in imenoval vojake, častnike, na katerih pogumnost ne sme pasti najmanjša senca dvoma.

„Tem je najmenj treba dvoboja,“ zavrnil ga je beneficijat, „ker imajo največ prilike pokazati svoj pogum na postaven, koristen in slaven način. Špartanci in Rimljani se niso bili, in vendar ni nihče dvomil o njih hrabrosti. Če se pa vojak v vojski ne nosi hrabro, noben dvoboj ne bo dokazal njegovega poguma, kajti

hrabrost armad se še nikdar ni cenila po številu dvo-bojev“.

„To je res; toda šega, navade, javno mnenje prisilijo lahko človeka, da stori, kar ni prav, in česar sam ne odobrava“.

„Znak slabosti in pešanja krščanske zavesti“, dejal je beneficijat, „če dvomi kdo katerikrat, ali bi se pokoril Bogu ali ljudem. Cerkev prepoveduje dvoboj tako strogo, da izobčuje dvobojnike in njih sekundante kakor vse one, ki ne prepreče dvoboja po svojih močeh. Tudi državni poslanci, ki ne odpravijo protikrščanskih šeg, bodo odgovarjali Bogu, in država naj pazi! Ljudi, ki se pregreše, kaznuje Bog na tem ali na onem svetu; države, ki niso večne, vselej na tem svetu, in takrat trpe krivični in pravični“.

„A kaj naj stori človek, če mu ukrade kdo čast, brez katere živeti ne more!“

„Čast je lep nakit poštenjaku“, dejal je beneficijat, „in gorje človeku, ki jo jemlje svojemu bližnjemu. A če se mu je vzela, dvoboj mu je ne vrne, sodišče sem ter tja. A če je tudi ne dobo nazaj, ni mu treba obupati, poštenjaku. Koliko zaničljivega se govori in piše o najvišjih osebah, vladarjih, papežih, škofih; cele vojske bi morale primeroma maščevati taka razžaljenja! Kako so zaničevali in zasramovali našega Vzveličarja ljudje, katere je odrešil, za katere je umrl! Ali ni neznosna prevzetnost, če kdo misli, da se more le v krvi oprati razžaljenje, ki je zadelo njega? Kdor si je v svesti poštenja in poguma, temu ni treba tako srepo ali tako plaho gledati okrog sebe, ali ga imajo pač vsi ljudje za poštenega in pogumnega. Zakaj se tak bije? Iz strahu, iz golega strahu, da ga ne bi imeli ljudje za strahopetca. Tako postane v resnici strahopeten, samo da ne bi veljal za takega; videz mu je več nego istina. Razum in versko prepričanje se upira njegovemu početju; zaman; strah pred ljudmi premaga vse pomisleke. A pred kakšnimi ljudmi? Pred malo peščico onih, katerih niti sam nima za posebno pametne, med katerimi je pa vendar še večina, ki misli kakor on pametno in pošteno; a si ne upa zastopati pametnih nazorov proti krivim. Tolika je moč lažnivega videza, ki

izpreminja možu pogum v strahopetnost, vdehnivši mu strah, da se mu ne bi podtikal strah“.

Vladimir je čutil in spoznaval sam na sebi, kako resnične da so te misli; in veselil se je v srcu, da so se potrjevali pravi njegovi nazori. Kakor za šalo je pristavil, da ženske vendar vse drugače mislijo o tem vprašanju.

„To bomo takoj slišali“, dejal je svetovavec in obrnil se k ženski mizi. „Slavne gospe in gospodične, kaj mislite ve o dvoboju?“

Vprašanje je vzbudilo smeh.

„Vidite, gospodje“, sklepal je svetovavec, „da slavno ženstvo ne samo da ne misli nič drugače o tej reči, ampak da sploh nič ne misli“.

„Oho! Papa! Dedek! Gospod svetovavec!“ bil je odgovor razžaljivim besedam. „Me da sploh nič ne mislimo?“

„O tej točki, o dvoboju menim. Anica, govori ti! Ti si nekako najmodrejša“.

„Meni se zdi dvoboj velika neumnost“.

„S kakimi razlogi si usojaš podpreti svoje mnenje?“

„Ker je nespametna šega“.

„Dokaz je neovržen. Gospod doktor, udajte se! Kaj pa menijo tovarišice? Morebiti imajo še kak razlog, ki ni menj tehten“.

Tri najedenkrat so začele govoriti, da se niti kmetskimi fantom ne spodobi tako pobijanje.

„Kaj pa ti, Milica?“

„Jaz si pač lahko mislim“, dejala je Milica, „kako premaga strast človeka, da ubije v jezi svojega bližnjega; a hladno, mirno meriti komu v srce, umoriti ga po večdnevni pripravi, ko se je že polegla jeza in celo razglasilo po novinah, da se bosta pobijala dva človeka, to se mi zdi grozna podivjanost. Kje more najti potem tak človek dušni mir! Potikati se mora po svetu kakor Kajn“.

Kar objel bi bil Milico Vladimir; tako mu je govorila po srcu; a vlogo je igral zvesto do konca in menil, da vse ženske ne mislijo tako.

„To so najbrž gospoda doktoranda Čuka svetovno izobražene, jedino merodajne ženske“, dejal je trpko

svetovavec, umolknil in zakašljajal v zadregi, ker se je spomnil, da zahaja k Majerjevim Vladimir, ki ga ni hotel žaliti. Začeli so govoriti o drugih rečeh. Vladimir že dolgo ni bil tako dobre volje kakor ta dan. Lovro se mu je kar čudil in zavidal mu zabavno bistroumnost. Čudil se je tudi svetovavec, kako more tako pameten mladenič tako nespametno misliti o dvoboju. Mati in sestra sta poslušali ponosni, in Milici je zastalo delo v rokah, poročna obleka sestrina.

„Kam si se zopet zamislila!“ opomnila je tiho mati, in ona se je zgenila in jela hitro šivati sklonivši se, da zakrije obraz zvedavim očem.

„Kako je to, da imaš ti tako zardele in otekle oči?“ vprašala jo je sestra.

„Od samega šivanja“, odgovoril je svetovavec in grdo pogledal gospo Stojanovo, svojo hčer, ki ne zna vzgajati otrok. „Ni hujšega in nevarnejšega za oči od takega drobnega šivanja“.

„Oči se morajo sem ter tja obrniti od šivanja“, menila je Draganka, „da se odpočijejo. Najboljše je gledati, če so oči trudne, nekaj časa po zeleni trati ali po temnem grmovju“.

„Tako si bom tudi jaz pomagala“, dejala je Milica in sklonila se skozi okno. Dve svetli solzi sta zdrknili na zeleno trato.

Miren in vesel se je vrnil Vladimir zvečer domov. Ni ga več mučil noben dvom, vest je zmagovala nad domišljijo in kazala volji pravo pot. Spravil je svoje reči, da se odpravi drugega dne, in misli so mu uhajale k Milici, ki se mu je bila prav prikupila.

Kar smo nedavno v dejanju ali v mislih doživeli, to se nam rado pokaže v sanjah, seveda često spačeno in čudno zverženo. Vladimirju se je sanjalo, da je na mezinah pod Poljanico in da se sam vdira v močvirje. Zdelo se mu je, da hiti na pomoč Milica z dolgim drogom, ki mu ga ponuja; a predno se je prijel, pritekla je Irma, iztrgala jezna oni drog in zbežala ž njim. V smrtnih mukah je zakričal. Tedaj pa ga je predramila mati, ki je prišla z lučjo iz druge sobe in položila mu roko na potno čelo.

„Vzdrami se, Vladimir, vzdrami se!“ mu je prigovarjala. „Kaj si tako zakričal?“

„Puste sanje, mama“, mrmral je Vladimir in mel si oči.

„Križ naredi in pokropi se!“ mirila ga je in prinesla posodico z blagoslovljeno vodo. Počakala je pri njem, da je zaspal zopet, prekrižala ga in odšla po prstih.

Miren in pokrepčan je vstal drugega dne Vladimir. Proti poldnevu je hotel iti po slovo k nevesti; do tedaj pa se je razgovarjal z materjo in sestro. Na baronovo zadevo ni mislil, ni hotel misliti; zgenil se je vendar, ko je bila domača ura devet.

„Kako počasi bije naša ura!“ je vzdihnil.

„Ker je stara in jo zapuščajo že moči“, odgovorila je veselo sestra.

„Vladimir, kaj premišljuješ ti vedno?“ vprašala je skrbna mati. „Oh, kako malo smo bili letos skupaj! Meni se zdi, kakor da bi bil včeraj prišel; in danes že odhajaš. Kdaj se bomo zopet videli? Ali boš vendar brž pisal? Piši takoj, kje da imaš stanovanje, in kakšno da je, če je čedno in prijazno. In Boga nikar ne pozabi! Lej, kako skrbno te je vodil doslej, kako nam je pomagal v vseh stiskah. Spomni se večkrat, kaj je rekel na smrtni postelji vajin papa. Nič se ne bojte, je dejal. Oče v nebesih vas preživi mnogo lažje nego jaz. Če ga vi ne zapustite, on vas ne bo zapustil.“

Vladimir je pogledal na uro, ki je kazala pol najstih, in odpravil se po slovo in da si preskrbi voz. Med potom je premišljeval, kaj da poreče baronu, če ga sreča. Prezrl ga bom, si je dejal; ž njim nimam nič opraviti.

„Servus, gospod doktor“, nagovori ga Majerjev Edvard, ki mu je prihitel z važnim obrazom naproti. „Jedno besedo!“ Vteknil je roko pod njegovo pazduho in jel polglasno in smeje se pripovedovati, da ga je naprosil baron, naj mu bode sekundant v častni zadevi z doktorjem Draganom. „Jaz sem obljubil, seveda, da je vsaj kaj zabave, ko ne ve človek, s čim bi si preganjal dolgčas. In koga hočete naprositi vi? Doktorand

Čuk se je sinoči vrnil; on bi bil najboljši, ker zna vsako stvar slovesno uprizoriti. Kaj menite?"

Vladimir je molčal. Kri mu je vrela k srcu, da mu je postajalo tesno; majala so se dobra načela, in domišljija je napadla trezni razum.

„Saj to je sama šala“, menil je Edvard, „da bo kaj menjave v mučni enakomernosti“.

Vladimir je gubančil čelo in temno gledal, ker so ga žalile oblastne besede neprijetnega človeka.

„Ker ste častnik, ne morete se lahko izmuzniti“, modroval je Edvard. „Če pa hočete barona prositi odpuščanja pred Irmo, potem je stvar tudi pri kraju“.

„Jaz? Barona prositi odpuščanja!“ razvnel se je Vladimir in stopil Edvardu nasproti rdeč od jeze. „Nikdar!“

„Torej je vse zgovorjeno. Ravno prav prihaja tod gospod Čuk. He, gospod doktorand, dve besedi!“ klical je Edvard in mahal s klobukom.

„Gospoda, zapovedujta!“ dejal je Radivoj, ko se je bil počasi približal. Pogledal je skozi ščipalnik jednega, drugega in čakal, kaj da se mu pove. Edvard, ki se je zelo bal, da se ne bi pokazila tako redka zabava, je hitro razložil, za kaj da ide, in česa da se potrebuje.

„Tu moja roka!“ dejal je Radivoj, ki se ni nič ustrašil tega dvoboja. „Z Vladimirjem prideva. Obklej in kam?“

„Jutri ob devetih zjutraj k Žalostni vrbi“.

„Velja! Gospod baron naj gleda, da ga ne bova čakala zaman“.

„Brez skrbi“, potegnil se je Edvard za svojega bojevnika in priporočil se.

Radivoj je začel dokazovati Vladimirju, da zastopa on ves mladi slovenski svet, da gleda nanj vse razumnštvo ter pričakuje, da bo rešil sijajno njegovo čast. „Jaz se nič ne bojim“, je dejal. „Ti si miren, streljaš dobro, in jaz se nadejam, da zaznamiš barona za dolgo časa. Pošteno mu puščaj, da se mu ohladi prevroča kri. O podrobnostih se pogovorim jaz z Edvardom. Jutri se dobova ob četrti na devet na tem mestu. A propos, ti si se zaročil. Čestitam. Denar pride v narodne roke,

Dvoboj, kakor nalašč. Ženskam to imponira, in nevesti se boš neizmerno prikupil, Zdrav!“

Ponosno je odkoračil Radivoj s skrivnostnim obrazom; s tako važno zadevo se že zdavnaj ni pečal njegov duh. Vladimir je ostal sam s svojimi mislimi. „Barona prositi odpuščanja“, si je dejal, „pred Irmo! Rajši smrt!“ Razloge, ki so se mu vsiljevali proti takemu početju, razloge, katere je bil odobraval ravnokar, spoznaval kot jedino prave in pametne, je odganjal siloma. Nobenemu preudarjanju se ni hotel udati več, boječ se s Hamletom, da ne bi čvrsti, zdravi ukrep bolehnosti našel od bledih misli.

Voza ni šel naročat, odhod je odložil in vrnil se domov, da pojde popoldne k nevesti po slovo. Kadar se ga je lotevalo premišljevanje, ponavljal si je besede Edvardove, da mora prositi odpuščanja; in to ga je tako razburjalo, da se je tresel od jeze. Po kosilu je naznanil doma, da se odpelje še le drugi dan, popoldne da obiše Majerjeve, in zvečer da ga ni treba čakati z večerjo. Mati in sestra sta se zavzeli; a bil je Vladimir tako slabe volje, tako nataknen in razburjen, da se ga nista upali vprašati po vzroku. Poslovil se je tudi nanagloma in odšel. Izbral pa si ni bližnjega pota po cesti, ampak zavil na drugo stran proti Pristavi skozi gozd, koder je hodil Lovro v vas.

„Gospica Milica“, dejal je razmišljen, ko jo je zagledal v vrtu, „smem li prositi jedne rožice?“

„Ves vrtiček, če želite“, je odgovorila in hitela trgat najlepših cvetov.

„Preveč, preveč, hvalo vam! Jedno samo rožico bom vzel. Ta mi bo v vaš spomin, gospica, ker danes jemljem slovo.“

„Vendar še ne! Saj ste komaj prišli.“

„Kliče me dolžnost“, je dejal in poklonivši se odšel. Dobra deklica, si je mislil, in dobra žena bo, dasi ni posebno lepa.

Pri Majerjevih je bila velika družba in smeh in radost po hiši. Gospe in gospodične so čestitale ženinu Vladimirju, ki se ni odtegoval splošnemu veselju, marveč ž njim se izkušal omotiti in odgnati črne misli, ki so ga podile kakor volkovi bežečega popotnika. Postal

je prav prešeren v veliko zadovoljnost nevestino, ki mu je isto tako razposajena iztrgala iz gumbnice rožo.

„Irma, dajte mi jo nazaj! Tako lepa je in tako lepo diši“, prosil je Vladimir.

„Te ne; drugo doboste“, ga je zavrnila, vzela rožo iznad prs in vteknila mu jo v suknjo.

Vladimir je videl, kako ga zavidajo mladeniči, in pregovarjal se, da je srečen; bal pa se je konca omoitične zabave, da ne bi samega zalotile misli. Po mali južini je predlagal, da bi šli plesat.

„Izborno, izborno!“ ploskale so gospodične. „Srčno priznanje, gospod doktor!“

„Prisrčno hvalo, Vladimir!“ dejala je Irma in stisnila mu roko.

„Danes se hočem naplesati“, odgovoril ji je on, „ker plešem zadnjikrat“.

Zgenil se je pri teh besedah, ker ga je prestrašil pomen. „Jutri namreč odidem nepreklicno“.

„Oh, Vladimir, prosim lepo, še ta teden!“

„Ni možno, dasi bi rad“, dejal je in zasukal plesavko.

Po plesu je spremljal z Majerjevimi nekatere goste. Ko so se vračali, srečal jih je Radivoj, pozdravil družbo, približal se zaupno Vladimirju in mu pošepetal: „Jutri ob četrti na devet“. Vladimir se je stresel in pobleдел.

„Prijatelj“, dejal mu je tiho, ko je bil nekoliko pomislil, „ali se ti ne zdi smešno vse to početje?“

„Če je smešen dvoboj“, modroval je Radivoj, „potem je smešna vsa moška čast. Treba dokazati, da nas nikdo ne razžali brez kazni. To je jedina pot, da si pridobimo ugled pred svetom. Poštenje se prezira, ugled imponira. Baron je neznosen že sedaj; kaj bo, če se mu ne stopi na prste! Ti dvigni visoko naš prapor, prapor svobode in prosvete! Zdrav! — Ali imaš kako smotko odveč?“

Vladimir se je trudil ves večer odkrižati se nadležnih misli in razmišljen je sedel pri večerji poleg neveste. Omenil je, da mu je vroče, in da ga boli glava, in šel se izprehodit na vrt. V zvoniku je bila ura devet. „Danes čez dvanajst ur“, si je dejal, „kaj bo?“

Bliskoma so ga obsuli in razvrstili se vsi pomisleki prošlega dne ter mu kazali smešnost, nezakonnost, protivernost njegove namere tako jasno, tako razločno in prepričevalno, da se jim ni mogel ustavljati. „Kaj mi mar“, si je dejal, „kaj misli o meni Radivoj ali Edvard ali baron! S poslednjim se niti ne menim več. Če misli, da se mu je zgodila krivica, naj gre k sodišču. A Irma, Irma, kaj bo rekla ta! Ta naj odloči!“ Kakor nalašč je prišla Irma na vrt za njim in povpraševala, če mu je bolje. On pa je začel govoriti o tem in onem in napeljeval govor na svoj predmet po dolgih ovinkih, ker se je bal in sramoval pred njo videza boječnosti. Na vprašanje, katero moško krepost najviše cenijo ženske, odgovorila je hitro:

„Pogum, ker ga najbolj pogrešamo same. Čim menj se moremo braniti same, tem više čislamo onega, ki nas more braniti, in tem hvaležnejše in udanejšo smo mu, čim bolj se boje ljudje razžaliti nas iz strahu pred braniteljem. Ni je ženske, ki bi se ne zaljubila v onega, ki bi se bil zanjo. Za mojo prijateljico Fini sta se bila že dva častivca, jeden je za ranami celo umrl; tretji, seveda civilist, je odklonil dvoboj. Takoj ga je odsločila Fini, in jaz bi storila takisto z vsakim moškim; zakaj mož, ki nima poguma, ni mož“.

Vladimir je bil vesel, da je bila že tema, da se ni videlo, kako ga je oblila rdečica. Zdelo se mu je, da merijo besede nanj, in da se skriva za gospico Fini sama Irma. Najbrž ji je bil Edvard že kaj ovadil, in ona ga je zbodla nalašč. Neki notranji glas mu je dejal, da pusti žensko s takimi nazori, pusti žensko, ki ni záte; a domišljija mu je hitro zadušila ta glas. Sramovati se je začel samega sebe, da ga je morala vzpodbuditi Irma k pogumu. Zdelo se mu je, da je izrečena obsodba, in obsodbe se je zbal, zvršitve njene ne več.

„Ali se vidiva še jutri, Vladimir?“ vprašala je pri slovesu s sladko prijaznostjo, ki je donela Vladimirju zasmehljivo.

„Ne vem“, je odgovoril in zapel si sukno, ker ga je stresel mraz. Bila je pač že jesen, in veter je metal pisano listje po blatnih tleh.

Vladimir je hitel domov. Pri srcu mu je bilo, kakor da nima več svoje volje, kakor da mora misliti, gibati se in delati po povelju drugih in pričakovati usode brez ugovora in brambe. Doma je pogledal k materi in sestri, ki sta še šivali, in poslovil se brzo in plaho, češ, da je truden.

„Vladimir, ti si se prehladil“, dejala je mati. „Tvoj glas ni čist. Jaz ti skuham čaja“.

„Ne, ne, mama! Potem ne morem zaspati. Lehko noč!“

Prižgal si je luč, odšel v svojo sobo in zaklenil duri. Hodil je nekaj časa sem ter tja brez pravih misli.

„Stokrat vse premišljeno. Ne pomaga nič“, dejal si je, sedel k mizi in jel pisati pismo, dolgo pismo za slovo svoji nevesti. Časi je prenehal, naslonil si glavo na komolec in poslušal, kako je brnel šivalni stroj v sobi matere in sestre.

„Kako se trudita, ubožici!“ je vzdihnil. „In kaj ju morebiti čaka! — Že zopet te misli!“ zaškripal je z zobmi in pisal dalje, da so ga bolele oči in črke migljale pod zaspanim pogledom. Ura je pokazala polnoči, ko je bilo sklenjeno pisanje. Napisal je na zavitek naslov svoje neveste, zapečatil pismo in položil je v miznico. Pihnil je luč in legel v posteljo brez molitve, ker se je bal vzbuditi vest, in ker se mu je zdela bogokletna poleg takega sklepa v srcu.

XIV.

Odprta noč in dan so groba vrata.
Prešeren.

Po kratkem, nemirnem spanju je vstal Vladimir truden na duši in na telesu.

„Torej zadnji dan, mama!“ dejal je materi, objel jo in poljubil, ko ji je prišel voščit dobro jutro. Poljubil je tudi sestro, ki ga je začudena pogledala. Naročil je, naj se mu zravna skup obleka in perilo, da ne bo zamude; zakaj vleklo ga je stran iz domačega kraja,

in kaj bi bil dal, da bi bil že daleč proč! Ko je odbila ura osem, oblekel si je povrišnik.

„Zdaj grem“, je dejal tiho, „da si še malo ogledam okolico. Bog vaju obvaruj! Z Bogom, mama!“

„Z Bogom, Vladimir. Oh, kako si bled“, govorila je mati in poljubovala ga. „Ti si bolan“.

„Žalosten je“, dejala je Heleni, ko je bil odšel, „težko se loči. Oh, da bi le tega znanja ne bilo!“

Vladimir je korakal počasi proti Gorenji vasi, kamor ga je vlekla nevidna sila, ki mu je bila zlomila voljo in razum. Na določenem mestu je čakal Radivoj kakor rabelj obsojenca in podal mu roko. Ko ga je začel osrčevati in pripovedovati mu, kako važen da je ta dvoboj za vse Slovenstvo, prosil ga je Vladimir, naj molči, ker se mu ni ljubilo ne govoriti ne poslušati. Zavila sta onstran vasi proti holmu med mokrim grmovjem, ki ju je kropilo z rosnimi kapljami.

„Prva morava biti midva“, dejal je Radivoj in pospešil korak, „da ne bo mislil baron, da se umičeva!“

Bila sta prva; manjkalo je še nekaj minut do zgovorjenega časa.

„Mraz je“, menil je Vladimir in jel hitro hoditi po samotnem prostoru med visokim drevjem. Kraj pota je stalo pod Žalostno vrbo znamenje žalostne Matere božje. Odkril se je Vladimir, ko je šel mimo; pogledati tja si ni upal, ampak dušil siloma vse misli in vsa čutstva, ki so se budila v njegovem srcu.

„Devet je proč, in ni ju še“, dejal je, pogledavši na uro.

Ko je še čakal nekaj časa, lotila se ga je nejevolja. „Če ju ne bo v petih minutah, jaz pojdem. Smešno je tukaj prezebat!“

V tem trenutju sta se prikazala iz gošče baron in Edvard, ki je nosil majhno, usnjeno škatlo.

„Ne zamerite, gospoda“, dejal je baron in po vrhu pogledal naša prijatelja, „da sta morala čakati. Kriv je Edvard, ki sem ga moral buditi iz spanja“.

Obrnil se je na drugo stran in prižgal si smotčico. Vladimir pa je hodil počasi sem ter tja in zavijal se v suknjo.

Edvard in Radivoj sta bila izborna sekundanta. Edvard je zvrševal, kar mu je bil prišepetal baron. Ta je zahteval, da streljata k večjemu na deset korakov daljave, oba najedenkrat. Radivoj pa bi se niti hujših pogojev ne bil ustrašil, češ, kar si upa baron, upa si tudi Vladimir. Polagoma pa sta se bila zbala hrabrosti, ki je bila zarezana na tuj rovaš, in obšla ju je bila dobra misel. Ta misel jima je krivila sedaj usta na smeh, ko sta bila odprla škatlo in vzela samokresa, da ju nabijeta. Malo sta pošepetala in muzala se, kar se obrne baron razjarjen, kakršnega Vladimir še ni videl.

„To je žaljiva predrznost!“ napadel je sekundanta. „Brez projektilov hočeta nabiti samokresa. Proč!“

Vzel je sam dve patroni, nabil in ponudil Vladimirju orožje na izbor.

Zadrhtel je Vladimir, ko se je doteknil mrzle cevi, ki mu je gledala mrko nasproti. Tiha in poparjena sta odmerila sekundanta korake. Baron je slekel suktnjo in telovnik, takisto Vladimir, Radivoj pa je imel šteti: jedna, dve, tri, in takrat bi strelila oba.

Baronov pogled se je zabodel v Vladimirjeve oči in uverjal tega, da nima pričakovati milosti. Radivoj je začel šteti: Jedna, dve! Bojevnika sta vzdignila orožje in merila, Vladimir v zrak, baron v prsi svojega nasprotnika. Tri! Zabliskalo se je od obeh strani, počilo in pokadilo se. Vladimir se je zgrabil z levico za prsi, opotekel se proti nasprotniku in telebil na vlažna tla.

„Prokleta reč!“ dejal je Edvard in tekel po škatlo za samokrese.

„Malheur,“ dejal je baron, oblekel se in hitro odšel z Edvardom.

Radivoj pa je skočil prestrašen in prepadel k Vladimirju, obrnil ga vznak in videl, kako mu je izpod prstov kapljala kri in krvavila obleko. Zadet je bil v prsi in ležal smrtnobled brez zavednosti. Radivoj je lomil mokre veje in močil ga po obrazu, da bi ga vzdramil. Mašil mu je rano z robcem, tresel ga in klical v silni stiski. Čez dolgo časa je odprl Vladimir kalne oči.

„Oh, Vladimir, Vladimir!“ razveselil se je Radivoj, „okleni se me; jaz te ponese dol v vas!“

Izkušal ga je skloniti po koncu.

„Ne, ne,“ branil se je oni tiho. „Preveč me boli. Záme ni rešitve. Tu, tu, krogla v prsih, ki me bo za-dušila. Idi, Radivoj, idi!“

„Kam pa, dragi moj, kam?“ silil je Radivoj, ko oni ni mogel več govoriti, in pritisnil uho na njegova usta.

„Po beneficijata. Teci, Radivoj, teci!“

„Oh,“ vzdihnil je Radivoj in sklenil roke, „kaj hočem?“

„Teci!“ dejal je glasneje Vladimir in proseče ga pogledal.

Radivoj se je spustil v tek po najbližnji poti in v pol ure je bil pred župniščem. Srečal je cerkovnika in vprašal ga hlastno, če je doma gospod beneficijat. Reklo se mu je, da je šel pred jedno uro obhajati, in da ga v dveh urah ne bo domov. Radivoj se je obrnil in hitel nazaj in premišljeval, kaj bi storil. Ker si je bil v svesti krivde in bal se nasledkov, pošepetal mu je hudoben glas v srcu, naj pusti prijatelja, kjer je; to da je zanj najvarnejše; saj sta bila tudi zbežala Edvard in baron. A Radivoj ni poslušal tega glasu; človek mu je bil človek in prijatelj prijatelj; boljše je bilo njegovo srce od njegovih besedi, ki se jih je bil naučil od tujih ljudi hladnega, brezbožnega srca.

Komaj se je bil obrnil Radivoj navkreber, priteče mu deček izpehan naproti s poročilom, da leži vrh griča gosposki mrlič, ki se je bil ustrelil sam. Rešilne misli so šinile Radivoju v glavo. Da, ustrelil naj se je Vladimir sam! Poklical je hitro dva delavca z bližnje njive, češ, da se je pripetila velika nesreča, in tekel ž njima k Žalostni vrbi. Tam so dobili že drugega pastirja pri Vladimirju, ki je bil med tem umrl. Osteiklele oči so gledale strmo proti znamenju Matere božje, groza je bila razlita čez blede obličje, desnica je držala krčvito samokres, levica pritiskala rano na prsih.

„Draganov doktor s Pristave leži mrtev,“ vpil je pastir. „Sam se je ustrelil.“

Radivoj je tipal mrliča, če je še kaj življenja v njem, in spoznavši, da je ugasnila luč, zatisnil mu oči. Zdaj je moral skrbeti sam záse.

Ko sta kmeta strmela in ugibala, zakaj da bi se bil ustrelil, izpraševal je Radivoj pastirja, zapisal si

njiju imeni, kako da sta našla mrliča, in kolika časa sta že pri njem, ter opozarjal ju, naj si vse natanko zapomnita, ker bosta morala pričevati pred gosposko.

„Bog nas varuj nesreče! Kaj takega se že zdavnaj ni zgodilo,“ dejal je jeden kmet in drugi premišljeval in računal, kdaj da bi se bil zadnjič kdo umoril v fari. „Kaj hočemo sedaj?“

„Vzdignimo ga in nesimo v mrtvašnico!“ dejal je Radivoj. Zvezali so nosilo, položili truplo gori, pokrili obraz s suknjo in telovnikom, ki sta ležala poleg, in ga odnesli.

Vladimirjeva mati in sestra sta šivali na Pristavi z obema hčerama Stojanovima. Govorila je mati o sinu doktorju, ki odhaja, ki se je poslavljaj tako prisrčno od nje, ki je tako blagega srca. Kar priteče dekla v sobo z grozno novico, da se je doktor Vladimir ustrelil, in da so ga prinesli v mrtvašnico. Kakor okameneli sta stali mati in hči in strmeli v nesrečno poročnico. Izginila jima je bila iz obraza vsa kri; mati se je oprijemala mize, ker se ji je temnilo pred očmi, Helena pa je skočila k dekli, zgrabila jo za rame in vprašala, če se ji blede.

„Če ne verjamete, pojte gledat!“ dejala je dekla, in mati in hči sta pustili šivanje in hiteli v groznem strahu, iz katerega sta izkušali iztisniti le trohico upanja, po klancu v vas, da se prepričata o istini, katere sta se tako bali.

V gradu je plakala na glas Milica in skrivala z rokami solzne oči.

„Papa, mama, Vladimir je umrl,“ je klicala, „Vladimir je umrl“. Spogledali so se stariši in ded, ker se jim je bilo razjasnilo vedenje deklinčino, kateremu so se tolikrat nejevoljni čudili. Molče so šli iz sobe, da se zjoka Milica in potolaži s solzami bridkost, in milovali jo. Razumeti niso mogli, zakaj da bi se bil ustrelil Vladimir.

„Uboga mati!“ vzdihnila je gospa.

„Čudno je bilo to, da je vedno izpreminjal svoje načrte in odlašal odhod,“ dejal je Stojan.

„Cherchez la femme!“ odločil je svetovavec. „Znanje s tisto svetovno izobraženo žensko je bil za-

četek nesreče. Mlad človek je ves nor, ko hodi za pametnim dekletom; kaj še le, če naleti na vešo!“

Glas o groznem dogodku se je širil hitro po Gorenji vasi, in staro in mlado je vrelo v mrtvašnico gledat mrliča. Ko sta prisopli mati in sestra, naredil se jima je prostor, in Radivoj, ki je bil zraven, je velel ljudem, naj odidejo. Onidve sta se vrgli čez truplo in poljubovali mrzli obraz in otrple roke, točili grenke solze, klicali po imenu ljubega sina in zvestega brata in povpraševali ga, zakaj da jima je to naredil.

„Gotovo je doma kako pisanje,“ dejala je Helena; in ko sta se najokali, hiteli sta domov, odprli sobo Vladimirjevo, kjer je bilo vse zravnano in pripravljeno za odhod, in znova začeli vzdihovati in jokati. V miznici je bilo pismo na nevesto.

„Nesi je ti doli k Majerjevim!“ dejala je mati. „Izpolniva zadnjo željo dragega Vladimirja. Oh, sam Bog ve, kaj se je bilo prigodilo. Vladimir se ni ustrelil sam, ni se ustrelil sam; ampak kdo drug ga je, ker je bila vedno tolika družba pri Majerjevih. Pojdi, Helena, pojdi, morebiti se zve kaj iz pisma.“

Helena si je ogrnila plašček, vzela klobuk, skrila pismo in šla. Vso pot si je brisala solze in objokana prišla na Mlako.

V veži jo je srečala gospa, ki jo je pisano pogledala.

„Milostiva gospa,“ zaihtela je Helena, „kaka nesreča se je prigodila!“

„Ni treba praviti. Jaz že vse vem,“ odgovorila je ona.

Helena je izvila pismo iz robca: „To pismo se je našlo v Vladimirjevi sobi. Sinoči je je pisal gospici Irmi. Prosim lepo, izročite ga ji!“

„Ne, ne,“ branila je gospa in odmeknila urno roko od pisma. „Nesite je kar nazaj in pustite mojo Irmo pri miru! Vašega Vladimirja imamo že zadosti. Ta sramota!“

Gospa se je obrnila in zaloputnila vrata za seboj. Helena je bila razkačena, a ni se upala nič reči; revščina jo je bila naučila krotkosti in zatajevanja. Ob-

jokana je prinesla pismo nazaj in povedala, kaj se je bilo zgodilo.

„Potrpiva, potrpiva!“ tolažila jo je mati. „Medve morava zdaj potrpežljivejši postati in bolj odpuščati ljudem, da odpusti Bog ubogemu Vladimirju in se ga usmili. Oh, Vladimir, Vladimir, zakaj si naju tako pozabil!“

„Pismo je tukaj,“ dejala je Helena; „toda, ali je smeva medve odpreti, ker ni nama pisano?“ Gospa je nekoliko pomislila.

„Res je,“ odločila je naposled. „Vladimir ne bi hotel, da pride pisanje komu drugemu v roke“.

Helena je vrgla pismo v ogenj in tožila, kako neusmiljeni da so ljudje, ki pahajo zdaj od sebe onega, ki so ga prej tako vabili.

V tem oziru pa je storila gospodu Majerju krivico; kajti ta se je krepko potegoval za umrlega Vladimirja. Komaj je slišal, da se utegne braniti gospod beneficijat pokopati mrliča po cerkvenem obredu, tekel je k županu Bendežu, naj skliče odbor k izredni seji, da se sestavi pritožba na škofijstvo.

„Jaz bom brzojavil,“ je kričal, „jaz bom brzojavil. Ali je to krščanska ljubezen? Smešno! Ne sodite, da ne boste sojeni! Doktor Dragan je bil boljši poštenjak nego marsikdo, ki ga pokopavajo štirje duhovniki. To je dušni pastir! Smešno! Gorjanski pastir! On misli, da ima opravka z neumnimi kmeti; a s civilnim človekom ne bo postopal tako“.

Napregel je voz in peljal se neutegoma na Pristavo, da pridobi Stojana za pritožbo. Z živimi barvami je slikal trdosrčnost, ki odreka cerkveni pogreb tako plemenitemu mladeniču.

„Med razbojnike je padel doktor Dragan,“ je dejal. „Duhovniki in levitje gredo mimo; bodimo mi usmiljeni Samaritanje!“

Stojan je odklanjal soudeležitev, češ, da spada zadeva v področje cerkvenega oblastva, ki bo gotovo pravo ukrenilo.

„Kako pa, gospod Stojan. Saj se poznamo. V nesreči se razprše prijatelji. Ne li?“ dejal je trpko Majer in šel naravnost k Vladimirjevi materi praviti ji, kaka

razjarjenost da vlada po vsej Gorenji vasi, da, po vsej fari, ker se brani ta naduti beneficijat pokopati njegova sina.

Gospa ga je poslušala in gledala mu srepo v male, sive oči, čez katere je potegnil gospod Majer zdaj pa zdaj rdeč svilen robec; nazadnje mu je segla v besedo in prosila ga, naj jo pusti pri miru.

„Če bi Vladimir ne bil zašel k vam,“ je dejala, „ne bi se bila prigodila ta nesreča“.

Gospod Majer je šel in klel sam pri sebi; a beneficijata ni napadel zaradi tega nič menj. Ljubeznivost umrlega Vladimirja in bridkost zapuščene matere vdove, kateri hočejo zagrebsti sina kakor zločinca, je opisoval ljudem tako živo, da je vzbudil precej nejevolje proti beneficijatu, kateremu je postajala zadeva sitna.

K sreči je došla od sodišča komisija z dvema zdravnikoma. Doktorand Radivoj Čuk, kateremu je hodila reč nekoliko po glavi, je bil takoj okrog gospodov. Povedal je, kar se mu je zdelo potrebno, in privlekel oba pastirja, ki sta bila prva pri mrtvem Vladimirju. Komisija ju je zaslišala, pregledala in preudarila vso stvar z okolnostmi vred in potrdila, da se je Vladimir res sam ustrelil. Pri raztelesenju in preiskovanju možganov pa se je pokazalo, da se mu je bilo zmešalo v glavi, da se je tako rekoč moral ustreliti. Zdaj ni bilo nobenega vzroka več, da bi se mu bil odrekel cerkveni pogreb, ki se je zvršil jako slovesno.

Mala tolažba je bila to za Draganovo družino, kateri je umrla z Vladimirjem sreča in veselje. Prave tolažbe je iskala mati v cerkvi, kjer je preklékala velik del dneva. Dohajala je zjutraj med prvimi in odhajala, ko je porožljajal s ključi cerkovnik, da bi zaprl vrata. Kadar so se razleteli ljudje, plazila se je po kolenih okrog oltarja, poljubovala posvečena tla in prosila milosti za ubogega svojega sina. Zvečer v mraku je klečala na grobu in grob močila z gorkimi solzami. Doma se je pač izkušala raztresti z obilim delom, kakršno je napravljala Aničina svatba; a Vladimirjev spomin ji ni dajal miru. Prenehavala je z delom, poiskavala v miznici fotografije Vladimirjeve in ogledovala drugo za drugo.

„Ti otrok, ti,“ tarnala je in kimala podobicam, „zakaj si mi to naredil! Glej, Helena, svojega bratca! Kako lep je! Kakor angelček. Pogledaj te nedolžne oči! Oh, zmešalo se mu je, zmešalo. Preveč se je učil. Ti ne veš, Helena, z glavo je hujše delati nego z rokami. Kaj je najino delo v primeri s tem, kar je trpel Vladimir!“ Potem se je zjokala in zopet hitela šivati, da se raztrese.

V delu in molitvi je topila žalost tudi Helena, in Helene se je tesno oklenila Milica. Skupaj sta sedevali, tiho in resno se pomenkovali, hodili v cerkev, mirni obe, krotki, a nedostopni vsakemu veselju, tako da se je čutila Anica precej zapuščeno in hotela časi oponesti sestri, da se ne veseli ž njo. A če je pogledala v mirno njeno obličje, iz katerega je sijala tolika udanost, v jasne oči, ki so zrle nekam v neskončno daljavo prek minljivega sveta, upadal ji je pogum in ni se ji upala reči žale besede. Izkazala se je pač dušna sorodnost za močnejšo od telesne, in prava sestra Milici je postala Helena, s katero se je vjemala v vseh nazorih in v gorečih sklepkih za bodočnost.

Helenina mati je slabela vidoma. Ni še minil teden, odkar so bili zagrebli Vladimirja, legla je uboga, zdelana žena, katero so tešile in vzdržavale dolgo vrsto trudapolnih let nade, ki jih je vzbujal sin. A varale so jo nade. Ni ji samo uničil sreče sin, pahnil jo je v nesrečo, kakršne se niti bala nikdar ni. Revica pač ni vedela, kaj da zahteva „čast“ od mladih ljudi, ni vedela, da mora čast potrgati, če treba, vse dušne in telesne zveze, pogaziti hvaležnost, pravico, božji in človeški zakon, sploh vse, kar povišuje človeka nad žival. Priprostim ljudem se niti ne sanja ne, kaj da je ta čast. Ta čast, ki je umorila Vladimirja, tudi materi ni prizanesla. Dva dni je ležala uboga gospa Draganova, dve noči je prebdela pri njeni postelji Helena v bridkem strahu, da jo zapusti še mati. A kaj se meni smrt za človeški strah! Z molitvijo za nesrečnega sina na ustih je umrla mati. Helena je bila sama, sama pod milim Bogom, poznala ni nobenega sorodnika, h kateremu bi se mogla zateči. Dokler je ležala mati na mrtvaškem odru in so jo hodili ljudje kropit ter čuli po noči pri njej, občutila je hči nekako tolažilno

navzočnost njeno v svojem domovanju. Ko pa so jo odnesli in zagrebli poleg ljubljenega jedinca; ko se je vrnila Helena sama pod ono streho, pod katero je bivala toliko časa z dobro mamico, deleč ž njo bridkosti in nadloge v istini, veselje in srečo pa v nadi in pričakovanju, pod katero je preživela z dragim bratom tako malo dni skupaj in je sprožil vsak zaželjeni prihod njegov najprej vprašanje, kdaj da mora zopet oditi; ko je sedela v sobi sama in točila solze in se niso odprla nobena vrata več in od nikoder več čul mili glas materin; ko je bilo vse tako tiho in prazno: tedaj še le je začutila vso svojo osamelost. Obšla jo je groza; plaho je pogledala krog sebe in zgenila se, ko je stresel jesenski veter priprto okno. Ni si upala stopiti v sobo, kjer je prebival Vladimir. Prestrašil jo je najmanjši šum, a z grozo jo navdajala tudi tišina; in jednako merni zvok nihala ji je donel kakor spomin smrtne ure. Mraz jo je izpreletaval, ko je premišljevala, kaj da bo zvečer, kaj po noči. Kaj pa odslej; kako bo pa živela! Premožnja ni zapustila mati nič, morebiti še kaj dolgov; potekla je tudi pičila vdovščina. Tako jo je objela po dvajsetih letih napornega dela, velikih skrbi in vednega pritrgovanja večja revščina nego kdaj. Kaj se hoče! Vladimirjeva čast je vzela vse, kar je bila prislužila Helenina delavnost; tej časti je morala žrtvovati Helena vso svojo mladost, vse svoje moči. O, hvala Bogu, da je na zemlji ljudi, ki imajo o časti drugačne pojme!

Ko je premišljevala Helena, kaj bi storila, ali bi ostala v grozni hišici ali zaklenila vrata in zbežala k ljudem kamor koli, prišla sta pónjo gospod in gospa Stojanova in odpeljala jo s seboj v grad, kjer se ji je pripravila sobica poleg dekliške spalnice. Tja je znosila Helena priprosto svoje pohišje, spomine na mater in brata.

Dva groba je obdala Helena z rušami in posejala s potočnicami in pisano travo, dva spomina je hranila v srcu. Vedno blažji ji je postajal spomin materin, vedno više se je dvigala podoba njena, obdana s svetlim sijajem; spomin na brata pa jo je pretresal, da je podvojila gorečnost v molitvi zanj in nehote zavidala one, katerim ostavljajo rajniki same blage spomine.

Tiho je postalo na Pristavi. Nadejali so se Stojanovi, da potolaži čas žalost Helenino in Miličino vsaj do poroke Aničine. Nekega dne iznenadi beneficijat stariše in svetovavca na Pristavi z novico, da ga nadlegujeta Helena in Milica, naj jima izprosi vzprejem med usmiljene sestre v Zagrebu.

„In kaj pravite vi, gospod beneficijat?“ vprašal je Stojan zamolklo.

„Jaz jima odsvetavam in odgovarjam; opozarjam ju na velike težave tega reda; a si ne dasta dopovedati“.

Tiho so se spogledali Stojanovi.

„Jaz mislim“, dejal je gospod svetovavec, najstarejši član rodbinskega sveta, „da se ta zadeva ne sme rešiti brez resnega premisleka. Ne prenašati se, da se ne zaletimo! Mladost je, hvala Bogu! pozabljiva; v par tednih bo svet zopet lep“.

Nasvet se je zdel vsem moder. Poskusili so z raznimi zabavami ali opravljanjem razvedriti deklici. Gospod ju je peljal v Ljubljano in v Trst, gospa obiskovala ž njima bližnje prijateljske rodbine in vabila te na male domače veselice; tudi trgatev je prinesla mnogo veselja.

Teden pred adventno nedeljo se je poročila Anica z Lovrom. Radost je zavladala na Pristavi, v Gorenji vasi in Podkraju. Družici sta bili sestra in Helena. Marsikako ljubeznivo besedo, marsikak laskav poklon iz mladeniških ust je slišala Milica; odlikovali so jo očetje nadebudnih sinov, objemale matere; srca ji to ni ogrelo.

„Ah, sestra, kako sem jaz srečna“, šepetala ji je Anica z žarečimi lici in očmi.

„Morebiti čaka mene še večja sreča“, odgovorila je sestra.

Kmalu po poroki je začela Milica sama nagovarjati in prositi očeta, mater, deda, naj ji dovoli vstopiti v red usmiljenih sester. Ustavljali so se ji, češ, da je preslabotna za taka bremena, prosili jo, naj jih ne ostavi, ker je Pristava že zapuščena po odhodu Aničinem, naj saj potrpi in počaka, da bo spoznala ona in drugi ž njo, če je res poklicana. Ona se je zagovarjala,

da se ne izplača čakati; saj jim je tako kratek čas preživeti skupaj na zemlji; saj bi se tudi ločila, ako se omoži kakor Anica; in Anici niso branili ločitve, popolnejše ločitve, nego bode njena; njej niso odgovarjali posvetnega ženina; niso ji zavidali tega, kar se je njej zdela sreča. Postala je zgovorna, ko je s svetlimi očmi in žarečim obrazom navdušeno branila svoj sklep. Potem je zopet izkušala omečiti jih s solzami ali nema s tiho žalostjo, ki jim je šla še bolj k srcu. Polagoma je premagala vse ovire.

Beneficijat je preskrbel vzprejem v Zagrebu njej in Heleni. Ginljivo je bilo slovo, ko sta razdeljevali za spomin svoje imetje, Milica, kar so ji bili v teku let darovali dobrotljivi stariši in sorodniki, Helena, kar ji je bilo ostalo po materi in bratu, in izročali domačinom v skrb dva grobova na pokopališču v Gorenji vasi. Drugi so ju zadržavali, onidve sta priganjali k odhodu; drugi so si brisali solze, onidve sta se veselili in jih tolažili. Gospod in gospa Stojanova sta ju spremila do samostanskih vrat, izročila in priporočila ju ter prosila, naj se vrneta pod domačo streho, ako ne najdeta pod tujo tega, česar iščeta. Zdaj so zalile prvič deklicama vroče solze oči, ko se je zahvaljevala Helena za vse, kar so Stojanovi bili storili dobrega materi njeni, bratu in njej, Milica pa zlasti zato, ker se niso ustavili srčni njeni želji.

XV.

Možake je dolgo vodila za nos,
 Nazadnje ga stakne, ki bil ji je kos.
 Prešeren.

Baron Berger in Edvard Majer sta bila zamenila po nesrečnem dogodku za nekaj časa domače podnebje z zdravejšim graškim in ljubljanskim. Doktorand Radivoj pa, ki je bil po zopetnem, temeljitem pretehtovanju sklenil končno žrtvovati nevesti bodočnost, je porabil ugodno priliko. Spomnivši se tekmecev, Emila

Juga, za katerega ne mara Irma, in barona Bergerja, ki očetu Majerju ni všeč, si je dejal: „duobus litigantibus tertius gaudet“, nateknil si rokavice na roke, cilinder na glavo in hajd! h gospodu Majerju.

Dobro znamenje se mu je zdelo, da je dobil gospoda in gospo doma in oba dobre volje. Gospa je namreč pomerjala nov klobuk in gospod vstajal od dobre predpoldnice. Moško in samosvestno je razložil Radivoj svojo namero in poprosil Irmine roke.

„Ali ste že govorili z Irmo?“ vprašal je gospod Majer.

„Da, in laskam si, da se me ne bo branila“.

„Popolnoma naravno; baš doktorja si je vbila v glavo. Toda ne zamerite mi zaupnega vprašanja, kdaj da postanete pravi doktor“.

„Florijan“, dejala je gospa, „ali gospod doktor Čuk ni pravi doktor?“

„Kako moreš vprašati tako smešno, Marta!“ zavrnil jo je gospod Majer. „Gospod Čuk je toliko doktor, kolikor naš Edvard profesor“.

„Prosim, gospod Majer“, ngovarjal je Radivoj užaljen. „Kar še nisem, to lahko postanem“.

„Z našo Irmo je isto tako. Nevesta vaša še ni, a lahko postane; doktorja hoče imeti po vsej sili“.

„O tem si dovoljujem dvomiti“, dejal je Radivoj, snel si ščipalnik, obrisal ga in pogledal pomenljivo gospoda in gospo. „Da mi je gospica vaša hčerka naklonjena, za to imam dokazov, gospod Majer, dokazov“.

Tedaj pa se je zagrohotal gospod Majer, da se je bilo bati, da se sesede stol pod njim, in gospa je vstala, da bi skrila smeh na ustih.

„Gospod doktor, jedno trabuko, uležano, če smem prositi“, kričal je Majer, brisal si z levo solzne oči in z desno mu molil cigarnico. „Ne zamerite, mene trese vedno smeh, kadar se spomnim tistih škatel, hahaha, škatel, ki ste jih nosili z Irmo“.

Radivoj je vstajal.

„Brez zamere!“ ponujal mu je Majer roko. „Verjamem vam, da ste všeč Irmi, ki vas ima za doktorja;

in jaz ji ne bom jemal te babje vere. Moj svet pa je, vrnite se kmalu kot pravi doktor, in potem bomo govorili pametnejše“.

Radivoj je šel. „Tem bolje“, mrmral je sam pri sebi; „prostost in bodočnost je rešena. Več kot more, ni dolžan storiti noben domoljub“. Da bi zaradi ničemurne ženske prepustil svoje nazore in delal izpit, to mu še na misel ni prišlo.

„Jutri se odpeljem na Dunaj“, je dejal doma in šel si naročat voz in poslavljal se od prijatelja Lovra.

Kaj je našel v Podkraju? Človeka, ki se je brigal le za ženo in dom, ki se je čutil srečnega v družbi kmetov in polkmetov, ki se je malovaški veselil z ženo vred časa, ko pojmeta zopet na Pristavo, ali ko vzprejmeta zopet Pristavske itd.

„Pravo rodoljubje je doma samo na Dunaju“, je vzdihnil drugega dne Radivoj, ko mu je izginila izpred oči Gorenja vas in mu še hodila na misel nesrečna Mlaka, Pristavski starokopitneži in izgubljeni prijatelj v Podkraju.

Čitalnice po Dolenjskem so začele prirejati zimske veselice; trojka se ni plesala. Kolika škoda je to za slovensko reč, to razvidi vsakdo, ki ve, da je ženstvo za naš narodni obstanek krvavo potrebno, ter je ob jednom z gospodom doktorandom preverjen, da se ženstvo, rojeno za zabavo, pridobiva le z zabavo.

Na Mlako so začeli češče zahajati Jugovi iz Zarečja, zlasti snubec Emil in prijateljici Irmini, Emilovi sestri, Lini in Fini. Ko pa se je izčistil zrak v Gorenji vasi, vrnila sta se tudi Edvard in baron, in Irma je imela zopet dva snubca. Res, da je gospod Majer, ki je bil tako dobrohotno in ljudomilo odklonil Radivojevo snubitev, pokazal ob jednaki priliki baronu vrata; toda baron ni posnemal lepega Radivojevega vzgleda; marveč kjer koli se je prikazala Irma zunaj hiše ali sama ali v družbi, da le gospoda Majerja ni bilo blizu, pridružil se je baron, delal izgago Jugovemu Emilu in ogreval srca njegovima sestrama, katerima se je zdel nenavadno duhovit in zanimiv. Kadar pa je odpotoval gospod Majer po kupčiji, prišel je baron tudi na Mlako, kjer sta mu ostala naklonjena gospa in Edvard.

Tako je sedel pustega jesenskega večera, ko je gnala burja mrzel dež na motna okna, poleg Irma, vihal rjave brke in ponavljal po dolgih prestankih, kar je bila ona že stokrat slišala. Pri peči je dremala gospa.

„Kako mojsterski zna vendar Shakespeare“, je dejala Irma tiho, „naznačiti notranje človeške borbe z zunanjimi učinki!“

Baron je zazeval.

„Macbetha poznate“.

„Po vrhu“, pokimal je baron.

„Kak grozen prizor, kadar vstane po noči, ne prebudivši se iz spanja, gospa Macbethova ter si mane roke, da bi izmila krvavi madež, ki ga vedno vidi na rokah!“

„Pretirano in sirovo naznačeno“, dejal je baron.

„Glejte, gospod baron“, pristavila je tiše in zadržtela, „če gledam jaz delj časa vaše roke, prikažejo se na njih lise kakor od posušene krvi“.

„Budalosti“, godrnjal je baron in skril roke v žepih. „Baš tako lahko bi bil ubil Vladimir mene“.

„Oh, kako bi ljubila jaz potem vaš spomin!“ vzdihnila je Irma. „Z najlepšimi cveticami bi kitila vaš grob in zalivala jih s solzami“.

„Dokler bi se ne omožili z Vladimirjem“.

„Niti pred oči mi ne bi smel priti“.

Pred gradom je ostal voz, in preplašena je pritekla hišna povedat, da se je pripeljal gospodar. Takoj se je vzdramila gospa, in baron je skočil po koncu in hitel skozi spodnja vrata iz gradu. A zapazil ga je sumnjivi gospod Majer in kmalu za njim priklesl v sobo. Zapodil je Irmo spat in kričal nad ženo, da vabi tega človeka, tega pritepenca, tega morivca. Ko je poskusila gospa rahlo ugovarjati, zgrabil je za prt in pometel na tla, kar je bilo posode na mizi, prevrnil par stolov, rohneč si napolnil žep s smotkami, zaloputnil vrata za seboj in preklinjaje odšel k Bendežu.

Druga dne pa je rekel Majer ženi, da je Irminih norosti sit, da se je že dogovoril z Jugovimi,

ki se pripeljejo popoldne, in da mora biti po božiču poroka.

„Ali pa bo marala Irma za Emila?“ menila je gospa. „Dobro bi bilo vendar vprašati jo“.

„Smešno! Ali dobo kdo pameten odgovor, ki izprašuje norce!“

„Torej barona si zavrgel popolnoma?“

„Kako moreš tako abotno dvomiti, Marta! Morivec ne bo naš zet. — Oh, naj bi ne bil prizadet Edvard, jaz bi že odgnal tega potepuha! Takoj ga naznanim sodišču in spravim pod ključ“.

Potem je poklical oče Irmo in oponesel ji najprej rahlo, če je ni groza občevati z baronom; če ne vidi, kako sledi Vladimirjeva senca vsem baronovim korakom.

„Jaz ga ne vabim“, dejala je hči.

„Ampak norenja mora biti jedenkrat konec. Popoldne pridejo Jugovi in praznovali bomo zaroko“.

„Papa, da ne maram za Emila, to sem ti že večkrat povedala“.

„In zakaj ne, če se sme vprašati?“

„Ker ne maram zanj“.

„To so muhe, draga moja, ki jih plodi lenoba in dolgčas. Jaz pa hočem imeti jedenkrat mir v hiši“.

„In tvojemu miru naj žrtvujem jaz svojo srečo?“

„Smešno! Iz katerega romana pa si vzela to frazo? In kaj veš ti, kaj je sreča, ko poznaš življenje samo iz bedastih knjig? Jaz vem, kaj je tvoja sreča, in moja dolžnost je skrbeti zanjo tudi proti tvoji volji. Tvoja dolžnost pa je poslušati me. Ali ni to sreča, da doboš za moža poštenega mladeniča iz čislane rodbine?“

„In tako neumnega!“

„Tem boljši zakonski mož bo“.

„Zakaj mi ne preskrbiš kakega pravega norca?“

„Ker ga ni dobiti takega, draga moja, ki bi tebe vzел“.

Irma je šla, ogorčena ne zaradi Emila, ki ga ni črtila, ampak ker se je hotelo svojevoljno odločiti o njeni usodi, prodati jo brez vprašanja, žrtvovati jo očetovi zložnosti.

Popoldne so se pripeljali Jugovi, gospod in gospa, sin Emil in hčeri Lini in Fini. Da se je pečala Irma

samo s prijateljicama svojima in prezirala Emila, to niti ženina ni motilo. Ko pa se je bila ogrela družba za mizo, vstal je slovesno gospod Majer, izrazil veselje nad toli odličnimi in milimi gosti in omenil svoje in gospoda in gospe Jugove starosti, ki zahteva, da se odloži polagoma breme gospodarstva na mlajše in krepkejše rame.

„Gospod Emil Jug“, je sklenil in vzdignil kupico, da sta se odmeknili obe gospe, „gospod Emil Jug, pravim, in Irma, vajina lica mi razodevajo sladko skrivnost; a vajine želje so tudi želje vajinih roditeljev. Bodita srečna!“

Družba je hitela trkat z ženinom in nevesto; a nevesta je bila izginila.

„Majhna slabost. brez pomena“, dejala je mati v zadregi in vstala od mize. „Prosim, ne dajte se motiti!“

„Živci! Pride in prejde“, dejala je sočutstveno gospa Jugova in hitela za Majerco in z materjo sta hiteli Lini in Fini, tako da je ostala moška družba sama.

„Slabost! Živci! — Smešno! — Ženske muhe. Pijte, gospod Emil!“ dejal je Majer. „Čim menj se človek meni za take stvari, tem boljše“.

„Res je“, pritrnil je oče Jug. „Tu velja geslo: Ne udajmo se! O, prva leta sem imel jaz tudi sitnosti. Naravno: ženska je ženska, če je še tako dobra. Toda jaz sem bil cel mož. Kadar je popadla njo kaka sitnost — „Jaka, naprezi!“ in peljal sem se za par dni v Zagreb. Kako sem bil dobro došel, kadar sem se vrnil! Pozneje je bilo treba samo reči: „Jaka, naprezi!“ in živci so odjenjali“.

„Bog te živi!“ dejal je Majer in trčil ž njim. „Mene je tudi precej stala ta vzgoja. Jaz sem namreč ob takih prilikah vselej kaj razbil. Jedenkrat sem treščil ob tla jako lepo starinsko vazo. Takšna je bila, da so jo hodili ljudje gledat, in da bi je ne bil dal izpod petdesetih goldinarjev. Samemu mi je bilo potlej žal po njej. A človek, ki hoče imeti mir v hiši, mora biti neizprosen, mož jeklen. Čof! vazo ob tla in ženi je odleglo“.

Tako sta vpeljavala očeta v zakonski stan ženina Emila. Poleg divana pa, kamor se je bila naslonila Irma, so sedele in stale gospe in gospice, skrbne in prizadevne, in povpraševale, če je že bolje, in svetovale, kaj bi bilo dobro, in ugibale, ali tiči vmes prehlajenje ali prebavljanje.

Ko je odpeljal goste voz, počutila se je Irma takoj bolje. Vzela je album z mize, sedla k oknu in začela pregledovati fotografije znancev in prijateljev, prelistala je važno podobo Radivojevo, nezanimivo Emilovo in ustavila se pri Vladimirjevi. Pazljivo jo je ogledovala in solze so ji stopale v oči. Ko pa je začula korake po hodniku, obrnila je hitro list.

Vstopil je oče jezen in razburjen.

„Hu, kako sramoto si nam napravila!“ zarohnel je. „Poprej si hotela umreti in sedaj sediš pri oknu in gledaš fotografije! Aha, baronček te mika. Daj, da ga ogledam tudi jaz!“

Gospod Majer je zgrabil album z jedno roko, z drugo list z baronovo fotografijo, iztrgal ga, raztrgal in pohodil.

„Gospod baron postaja zanimiv,“ nasmehnila se je prisiljeno Irma in trmasto gledala očetu v oči. Temu je vzkipela jeza, da je vzdignil roko. Toda Irma se ni umeknila niti trenila ni z očmi, in oče ni zamahnil, ampak rohneč odšel.

Drhteč od srda se je vrgla Irma zopet na divan in prisegala si, da ne vzame Emila, baš nalašč ne.

Drugega jutra je ukazala hlapcu, naj napreže, da jo popelje na izprehod.

„Kam?“ ustavil jo je oče, ko je sedala na voz.

„Proti Krki“.

„Pelji se v Zarečje k Jugovim!“

„Ne“.

„Drugam pa tudi ne. Martin, konja v hlev!“

Irma se je priklonila in odšla v svojo sobo, kjer je ostala dva dni. Tretji dan je hotela iti k svoji šivilji.

„Sama nikamor!“ odločil je oče, in ona se je molče priklonila in vrnila se.

Jeza proti takemu nasilstvu je rastla v njenem srcu, in zoprnejši ji je postajal od dne do dne namenjeni ženin. V svoji osamelosti se je izkušala raztresti z branjem ali igranjem na glasovir, a hitro se naveličala in zahrepenela po družbi. Toda ta družba, te prijateljice, ki bi bile najrajše govorile o junaškem baronu, ki so vedno povpraševale, kaj da počne, če se je res že bil z dvema častnikoma, in če ni lisa nad levim njegovim ušesom spomin starega dvoboja, ki so slavile njegove budalosti kot znake posebne genijalnosti in puste šale kot duhovite dovtipe: kako jo je dolgočasila ta družba! In ne le dolgočasila; prevzemala je Irmo tudi nejevolja nekako podobna ljubosumnosti. Ugajati nam začne marsikaj, ko zapazimo, da ugaja drugim.

„Oh, da! Za Lini ali Fini bi bil baron izborna partija,“ vzdihnila je često gospa Majerjeva, kadar je bila sama s hčerjo. Njej bi bil pač zet baron najljubši; in dasi je po soprogovem povelju nagovarjala hčer, naj se ne brani Emila, ji vendar to ni šlo od srca, in to je vedela hči, in to jo je potrjevalo v trmi.

Baron pa je krožil kakor kragulj okrog Mlake in pozdravljajl Irmo, kadar se je prikazala pri oknu. In ona je odzdravljala, in če se je čutila varno, odprla okno in menila se ž njim.

„Jaz mu podkurim!“ jezil se je gospod Majer, ko je prestregel celo pisemce baronovo.

Pregovoril je Bendeža, da je odpovedal baronu stanovanje, katero je sam preplačal. Baron se je moral izseliti. A ni šel daleč; pomeknil se je za par hiš naprej in nagajal dalje gospodu Majerju, ki je imel toliko opravka in toliko skrbi s pripravami za svatbo. Za hčer se je na videz malo menil; v resnici pa ga je hudo skrbelo njeno vedenje. Če bi se bila jezila, jokala, prosila, ugovarjala, ljubše bi mu bilo od te tihe, mirne, prezirljive trme, ki ni zavrnila ženinovih daril, a jih tudi pogledala ni.

Pravo je slutil oče, da je ta mirna zunanost le hlimba, ki skriva s težkim trudom burno strast; kajti poslikane stene prijazne sobice, ki so tolikrat odmevale

od veselega smeha, so čule sedaj marsikako noč krčevito ihtenje, in blazina je popila mnogo solz, ki jih je iztisnila onemogla jeza. Grozovita, neznosna se je zdela razvajanemu dekletu sila. Lotevale so se je zle misli, da bi skočila skozi okno in ubila se ali ušla roditeljem in ženinu, ki ga je jela zaničevati, ker se ni menil za njeno odpoved. Koliko bolj moško in plemenito se ji je videlo postopanje baronovo, ki se obrača do nje prve, do nje same in kaže toliko stanovitnost! Ni li on jedini prijatelj, na katerega se lahko zanese? Če se mu je kazala doslej prijazno iz kljubesti, pozdravljala ga je sedaj s hvaležno prijaznostjo, kadar koli ga je zagledala; menila se je o njem z materjo in bratom in razveselila se vsakega utihotapljenega listka. Vladimirjev spomin ni vstajal več iz groba.

V jezi in žalosti so prešli lepi božični prazniki in prišlo novo leto. Debel sneg je bil zapadel gore, usedel se polagoma po ravninah in napravil dober sanenec.

„V nedeljo bo prvi oklic,“ dejal je pri kosilu gospod Majer nekega dne, ko se je odpravljal z doma.

Irma je pobledela in porogljivo se nasmehnila. A kmalu je vstala od mize, tiho šla v svojo sobico in se zaprla. Vrgla se je na posteljo in jokala od togote.

Komaj pa se je bil odpeljal gospod Majer, dobila je Irma od barona pisemce, ki jo je neizrečeno razburilo. Brala je, brala in ni se mogla nabrati. Približala se je oprezno oknu in pogledala izza zastora, če je on blizu. Takoj se je umeknila, zagledavši ga, ki je hodil po cesti ob vrtu in oziral se v okno. Ona pa je zopet brala in premišljevala. Čez dolgo časa se je zopet splazila skrivaj k oknu in zopet odstopila. Še je koracil baron gori in doli in ozrl se zdaj pa zdaj na to stran. Irma je sklenila roke, prijela se za glavo, hodila vznemirjena po sobici in preudarjala. Čez nekaj časa je zapazila, da je izginil baron s ceste. Tedaj je stopila k oknu, naslonila se na polico in gledala zamišljena po sneženi ravani, po drevju, ki je sršalo od ivja, po zapuščeni cesti. Oh, kako mrzla je bila vsa narava, brez življenja, brez nade, gola, obupna pustinja! In taka

se je razprostirala pred njo bodočnost: brezkončna puščava, ječa brez izhoda. Oh, kje bi se odprla rešilna pot! — Stresla se je, ko se ji je odkril na cesti baron in gledal v njeno okno. Strmela je vanj, kakor bi se borila sama s seboj, neodločna, kaj naj stori. Naposled je odzdravila, mignila z roko in zbežala od okna.

Z mrakom je legla čez Krško polje mrzla megla, zgoščevala se in temnela, da so se par korakov od oken že izgubliale luči po hišah v mokri noči. Z nočjo se je razgrnil tih mir po vasi. Kmalu so ugasnile luči tudi po gradu, kjer je odsotnost gospodarjeva privoščila družini zgodnejši počitek. Le hlapca se nista menila za počitek, ampak porabivši priliko splazila se tiho od hiše in mahnila v sosednjo vas, kjer bi ju bili pri svatbi najbrž pogrešili.

Tiho je lezla zimska noč proti polnoči. Na Mlaki je zarenčal pes na verigi poleg hleva, skočil iz hišice proti hlevskim vratom, katera je nekdo oprezno odpiral. Spoznavši poznega obiskovavca se je pomiril pes, vzel se po možu, v plašč zavitem, in zlezal nazaj na svoje ležišče. V hlevu je zaprhal konj, ko se je prižgala luč, in kmalu je pripeljal mož konja okomatanega ob brzdi iz hleva, vpregel ga v sani in privezal vajete za kol ob vrtu. Potem je vrgel kepico snega v okno prvega nadstropja in počakal, da se je mala linica odprla in zopet zaprla. Zdaj je šel čakat pred hišna vrata. Dolgo, dolgo ni bilo čuti nobenega glasu. Nepotrpežljiv se je prestopal mož na istem mestu in gledal in poslušal v temino. Zdaj se je zasukal ključ oprezno v ključavnici, stopila je skozi vrata ženska v kožuh zavita in obstala na pragu drhteča od razburjenosti.

„Brž, brž!“ silil je mož z zamolklim glasom.

„Kaj hočem storiti!“ vzdihnila je ona. „Oh, kaj hočem storiti! Zdaj se še lahko vrnem. Baron, pustite me!“

„Neumnosti,“ godrnjal je baron, zaklenil vrata za njo, vteknil ključ v žep, vzdignil Irmo in nesel jo čez sneg na napreženi voz, kjer jo je pokril z gorkimi odejami. Pes je zarenčal in zalajal, sani pa so zdrknile tiho z dvorišča in izginile v gosti temini.

Neprijeten, mižav dan je prilezel po tej noči, in ko je prišel za dnevom večer, počivali sta po dnevem

trudu v samostanu usmiljenih sester v Zagrebu naši znanki, Milica in Helena, veseli, srečni in zadovoljni, in pogovarjali se o rečeh, ki ne zanimajo nikogar, kdor ne razume vzvišenih povodov popolnega žrtvovanja.

Kar ju pokliče zvonček. Prinesli so bili iz gostilne polmrtvo deklico, ustreljeno v prsi, kateri je bilo treba streči. Prestrašeni sta se spogledali deklici, zagledavši smrtnobledo obličje vrstnice svoje — Irme. Izpreletele so ju za hip misli o božji kazni, a zadušila jih je takoj prirojena in privajena milosrčnost. Še bolj od tujk smilila se jima je znanka, ki jima je bila prizadela toliko bridkosti, a je ležala sedaj revna, brez zavesti, usmiljenim srcem in rokam prepuščena. Bolestne poteze so kazile lepi obraz, stisnjene ustnice so drhtele od bolečin in hropeča sapa je stresala mlado telo, ki je nemo prosilo sočutstva v svoji onemoglosti. Spomin tolike izpremembe je iztiskal deklicama iz oči gorke solze. Dva zdravnika sta se trudila ustaviti Irmi potekajočo kri. Ko je sledil jeden z orodjem krogli v telesu, prebudila se je Irma z bolestim krikom in odprla težke oči. Zagledala je Milico in Heleno. Trepalnice se ji razširijo, a takoj zopet zapro, braneče vzdigne roko in si prizadeva obrniti se na drugo stran.

„Proč, proč!“ je šepetala zmučena. „Kje sem? Proč, maščevalni duhovi! Jaz nisem umorila Vladimirja; baron ga je. A jaz črtim barona. Proč, proč!“

„Meša se ji; blede,“ dejal je zdravnik, poučil, kako da morata ž njo ravnati, in šel k drugemu bolniku, češ, da je tukaj trud zastonj.

„Ali si slišala?“ pošepetala je Helena zavzeta in sklenila roke.

„Oh, ni se ustrelil sam; hvala Bogu!“ dejala je Milica.

Skrbno sta pazili Milica in Helena na vsako gibanje bolne deklice, hladili ji vročnično telo, molili poleg njene postelje in posvetovali se, kako bi jo pripravili za smrt. Predramila se je in zahtevala vode. Ko je bila použila par kapljic, omahne in zamiži. Najedenkrat začne zopet hropeti: „Proč, baron, proč od mene! Pomagajte!“ Pot ji je lil po obrazu in treslo

se je vse telo. Dolgo časa je ležala nezavedna. Proti jutru se zave zopet in vpraša tiho, kje da je. Tiho ji je začela govoriti Milica, naj bode mirna, ker je v dobrih rokah, med prijateljicama, ki jo ljubita, naj zaupa njima in ne trga obvez z glave.

„Vi ste Milica,“ dejala je komaj slišno.

„Seveda in Helena je z menoj. Stare znanke se shajajo.“

Plašno je pogledala Irma in zatisnila zopet oči. Zopet jo predrami bolečina.

„Kaj se hlinita, hinavki!“ reče hripavo in se obrne stran.

„Oh, nikar se ne vznemirjajte, gospica, nikar se ne pregibajte!“ pogovarjala jo je Milica, prijela rahlo za roko in položila jo na mehko posteljo nazaj. „Če želite, da pridejo druge strežnice, odideva medve.“ Irma je zamižala.

„Vedve mi ne bosta odpustili nikdar,“ šepetala je zopet in pogledovala ju po strani.

„Potem,“ dejala je Helena, „tudi nama nikdar ne odpusti ljubi Bog, ki nam vendar odpušča tako rad in nas čaka vedno kakor dober oče izgubljenega otroka, da bi nas zopet pritisnil na svoje srce“.

„Oh, moj oče pač ni tak,“ dejala je Irma in zatisnila oči. V tem trenutju so se začuli brzi koraki po hodniku in z zdravnikom je vstopil v sobo gospod Majer.

Temu se je bilo zjutraj brzojavilo, da je ušla hči, in po brzojavnem povpraševanju je prišel hitro ubežnikoma na sled. Zvečer je bil že v Zagrebu, a proti drugemu jutru še le našel hčer v bolnici.

Bridko veselje je izpreletelo Irmin obraz, ko je zagledala očeta; izkušala se je skloniti, skušala vzdigniti roko, da mu jo poda, a moči ni imela več; oči je uprla vanj hvaležno in proseče, dokler jih niso zalile solze. Oče bi bil objel in potegnul iz postelje v svoje naročje najdeno hčerko, da ga ni zadržal zdravnik.

„Ali mi odpustiš, papa?“ šepetala je Irma.

„Vse, vse, Irma! Vse pozabljeno; samo ozdravi se in vrni se!“ Curkoma so mu lile solze po obrazu.

Zdravnik ga je opomnil, naj odide, da se pomiri hčerka. Irma je zopet zamižala; obraz je postajal miren, ostre poteze so se mečile in na pol se odprle stisnjene ustnice.

„Kje je papa?“ dejala je čez nekaj časa. Milica jo je tolažila, da ni daleč, da se kmašu povrne, ona naj pa ostane mirna, da se ji ne shujša bolezen, ampak da se ozdravi in tako najlepše razveseli očeta. Tiha radost je prisijala na blede obličje.

„Oh, kako so drugi dobri, in kako sem jaz hudobna!“ vzdihnila je.

„Kdor tako misli“, pogovarjala jo je Helena, „proti temu že razprostira Oče v nebesih roke, da ga objame“. Začela ji je pripovedovati, kako kratko da je življenje na svetu, kako smo vsi vedno v smrtni nevarnosti, o večnosti, slavi nebeški in božjem usmiljenju.

„Saj ne bom še umrla“, pošepetala je Irma spoznavši, kam da merijo besede.

„Obe medve lahko umrjeva prej“, dejala je Helena. „Baš zaradi tega ne smemo odlašati sprave z Bogom. Kako prijetna in pomirljiva je potem zavest, da pridemo k Njemu, kadar koli nas pokliče“. V srce so segle Irmi prijazne besede, pritisnila je svojo roko k Helenini in pokimala malo, da jo razume. Umrla je še tisti dan, spravljena z Bogom, v rokah potrtega očeta in dobrih vrstnic svoje mladosti.

Zvečer so prinesli zagrebški listi med različnimi novicami poročilo o ljubavni tragediji, kako da se je pripeljal mlad par, baron B. in gospica M., v jeden prvih hotelov, kako da sta si čez dan ogledovala mesto in zvečer šla v gledališče, po večerji pa sta se zbesedila v svoji sobi, in najedenkrat sta se začula dva strela; družina je vlomila v sobo in našla barona na divanu umirajočega, deklico pa smrtno ranjeno poleg postelje; pozornost da sta vzbudila v gostilnici takoj, ker se nista vedla kakor zaljubljeni ljudje, marveč kakor da bi se pripravljala že za srebrno poroko.

Gospod Majer je ostal v Zagrebu, da so pokopali hčer; na pogreb je prišel tudi Edvard; gospa pa je bila ostala doma, ker bi bilo utegnilo razburjenje živcev škodovati njenemu zdravju.

V kratkem času se je bilo mnogo izpremenilo v Gorenji vasi. Stari Čuk, gospoda doktoranda oče, je rekel tako: „Iz Gorenje vasi so študirali na Dunaju trije; jeden se je pokmetil, drugi se je ustrelil, moj sin pa je ostal na Dunaju, tam, kjer je cesar doma, in ima službo pri ministrih“.

Istina; pisar je Radivoj v nekem ministerstvu, če ni že umrl.

„Zato pa!“ dejal bi podkrajski valpet.

